

32e druk

Mr. A. ROOThAERT

DIE VERKEERDE
WEERELDT

MCMLI
A. W. BRUNA & ZOON
UTRECHT

Illustraties van Else Oosterhuis van Hagendoren

Aan de nagedachtenis van mijn vriend
HENDRIK OUWERLING,
uit wiens werk
GESCHIEDENIS VAN DEURNE, LIESSEL EN VLIERDEN,
de bouwstoffen zijn genomen voor deze vertelling

Alst legervolk tot Soemeren lach, soo sijnse int Dorp van Doerne comen fourageren ende hebben hen aldaer soo gebruyckt, datse pot ende ketel beneffens medegenomen hebben ende medegedragen soeveel als sy costen . . .

Bij ons in de heerlijkheid zeggen de meeste mensen, dat de kleine Wilbert van Anneke Smits van Den Bottel een bizonder kind is. Daarom voedt Anneke hem zorgvuldig op en spaart aan hem geen moeite, ofschoon zij veel omhanden heeft als bazuin op zo'n groot bedrijf. Zij wil iets van hem maken, iets meer dan recht-toe-voort, want de jongen heeft aanleg. Dat heeft de schout zelf gezegd en die kan het weten. Zo krijgt Wilbert veel meer slaag dan een gewoon kind uit Deurne.

De jongen was nauwelijks acht jaar, toen er weer een troep Hessen door het dorp trok. Van enkele uren oponthoud maakten zij gebruik om alles te roven, wat zij zagen en gevoeglijk konden meenemen. Ook de troepencommandant liet gratis zijn paard beslaan en omdat hij zeer bezet was, liet hij daarbij toezicht houden door zijn liefje. Want hij wist bij ondervinding, dat ge die boerensmeden niet kunt vertrouwen. Zij liggen altijd aan paarden te meesteren en zo bot zijn ze niet, of zij kennen allerlei vuile knepen om het beste dier voorgoed te bederven. En dat bespeurt ge pas weken later.

Dat lief van den commandant was een schoon, dik wijf, een struise Pruizijn. Zij was gekleed als een soort edelvrouw in mishandeld fluweel en duur, halfvuil kantwerk, waarop haast geschreven stond, dat het gestolen was. Ze liet nogal veel borstvlies zien en het was spekkig-wit. Op een bankje naast de grote smidsdeuren zat zij daar in de zon met haar gouden kettingen te blinken en keek scherp toe.

Toentertijd werkte bij Evert Nelen in de smederij een jonge gast, die heette Ysbout en hij kwam van de kanten van Maashees. Een knappe kerel maar erg astrant, vooral tegenover vrouwvolk. Terwijl Evert-zelf in de smidse doende was de ijzers te richten, stond Ysbout buiten aan de hoefstal om de hoeven bij te kappen. Hij kon natuurlijk

zijn mond niet houden en werd al gauw gewaar, dat de Pruizin hem niet verstond. Ten gerieve van een groep nieuwsgierigen begon hij haar toen in de maling te nemen met gewaagde grapjes en wellustige knipoogjes. Hij noemde haar „de Blanke Tonia”. De kwalijk bedwongen pret van de toeschouwers maakte hem zo driest, dat hij de perken te buiten ging door met de hand een zeer grof gebaar te maken, dat de dame maar al te goed verstond. Zij had al eerder begrepen, dat deze boerenvlegel haar door de drek sleepte tot vermaak van het andere vee, maar dit deed de deur toe.

De vrouw begon te gillen. Van alle kanten sprongen soldaten toe en sloegen de boeren uiteen. Het wijf commandeerde als een hopman. Ysbout werd gegrepen, met één voet aan de puthaak gebonden en zo vaak met zijn kop in het water geplonst, dat hij op lest blauw was opgelopen. Toen hij weer wat bijkwam, moest hij voor zijn Blanke Tonia op de knieën gaat zitten, en zij schopte hem zo wreed in zijn linkeroog, dat hij de eerste weken niet om aan te kijken was.

Maar nu moet ge horen, wat de kleine Wilbert Smits in al die bedrijven had klaargespeeld. De jongen was gehouden en geslagen in de smederij; hij was een echte peerdenzot volgens de smid en bij dit relletje stond hij weer in het voorste gelid. Toen het grote soldatenwijf opsprong en de Hessen met getrokken houwens toeschoten, vluchtte hij de smederij in en keek door de kier van de grote deur. Vlak naast deze deur stond het bankje en in haar opwinding had de vrouw daarop een zijden beurs laten liggen, een zeer opzichtig ding, vol kralen en schittersteentjes. Het lag daar een beetje uit het zicht, half achter de deur, en Wilbert kon er met zijn kleine handje, door de kier heen, precies bij. Hij was ermee weg als de weerlicht, langs de voordeur van de smid, en rende in één adem naar huis. Daar werd de beurs losgemaakt en — Jezus Maria! Vijf gouden pistoletten van Spanje, twee ducats van 48 stuiver, drie Luikerdaalders en nog wat klein geld.

In de eerste schrik heeft Wilbert zoveel slaag gehad, als een peerd van plaats kan trekken. Die van Den Bottel, ja van heel het Vloey-eind, hadden Godzijdank nog geen soldaat gezien en zo'n klein varken zou dat gespuis op uw erf brengen! Neen, luistert! Stel u voor, dat hij gepakt was. Dan waart ge uw laatste oortje kwijt geweest aan losgeld.

Maar toen Nelis en Anneke 's achtermiddags hoorden, dat de troep

weggetrokken was, de kant van Meyel uit, werden zij niet weinig trots op hun oudste zoon. De baas trok zijn goed wambuis aan, zette zijn hoed op, en ging met Wilbert naar het kasteel. Dit zal in het jaar '46 zijn geweest, het eerste jaar dat Otto de Visschere schout en secretaris was. Hij had toen pas het Groot Kasteel gehuurd van de heer.

Terwijl vader met de schout sprak, moest Wilbert wachten in een groot, kaal vertrek van het onderkomen kasteel. Hij kneep zijn billen bijeen van angst, totdat het daverend gelach van Monsieur de Visschere hem wat geruststelde.

Even later kwam de vrouw hem halen. Zij lachte, gaf hem honingbollekens en veegde zijn tranen af. O, dat wijfke van Otto de Visschere is een heel lief mens. Zij heet Sophie en is een dochter van de rijke Jan Coenen uit Helmond.

Ook de schout was uitermate vriendelijk, liet hem een grote teug wijn drinken uit zijn eigen roemer en vroeg hem in volle ernst, wat hij wel dacht van dit fust. Wilbert zei, dat het heel fijn was, maar tegelijk stak hij gauw een bolleken in de mond om de hete, scherpe smaak kwijt te raken. Dan werd hij door Sophie naar de hof gebracht om met de jongens te spelen.

Nelis zei, dat hij het geld in de gemeentekas wilde storten, als een kleine vergoeding voor hetgeen die roversbende vandaag weer had weggehaald. De schout vond dat oprecht schoon van Nelis en kreeg de tranen in zijn ogen. Hij schonk nog eens in, en stelde voor om er één daalder af te houden voor de spaarpot van die kleine, vlugge gast.

Maar Nelis weerde het angstig af. Monsieur begreep toch wel, dat ons-Anneke liever heur hand zou afkappen dan te raken aan geld, dat met hoererij verdiend was! Het was heel vriendelijk van mijn Heer Scholtis,¹⁾ maar op zoiets kon geen zegen rusten.

Toen trok de officier ook een vroom gezicht en meende, dat daar inderdaad iets voor te zeggen viel. Hij deed de hoevenaar van Den Bottel veel eer aan door omstandig te vertellen, hoeveel scha de troep had aangericht. Op 't ogenblik was alles nog niet bekend,

¹⁾ De schout, ook genoemd scholtis, schouteth en officier, was de grote man van het dorp. In het civiele kwam hij wel wat overeen met onze huidige burgemeester. In het criminele was hij Officier van Justitie. Bovendien was hij plaatsvervanger van de heer.

maar morgen zou het klachten regenen. En ja, hoe moest de gemeente daarin tegemoet komen, als er geen geld was?... Ysbout van de smid kon nog van geluk spreken. Wat bemoeide hij zich ook met zo'n vuil soldatenwif! Monsieur de Visschere zou zo'n aangeklede zeug met zijn achterste niet eens aankijken. Nelis ook niet.

Bij het weggaan zei de schout, dat Wilbert een ferme kadee was, dat er iets bijzonders in dat manneke stak en dat Nelis nog veel plezier van hem zou beleven.

Die van Deurne wreven zich de handen van deugd en verbazing... Zo'n klein kleutergatje, dat die beestige soldatenhoer te vlug af was. Dat de dieven vangseltje tracteert! En dat is er nog maar eentje uit Deurne! Een wolf van een jongen, die kleine van Nelis Smits. Die brengt het nog verder, als hij zo voortgaat; let maar eens op.

Volgens de kwezels waren Gods wegen onnaspeurlijk. Soms bediende Hij zich van de kinderhand om de zonde te straffen.

Sindsdien zeggen onze ingezetenen, dat ge in heel het kwartier van Peelland geen eerlijker mensen zult vinden dan de Smitsen van Den Bottel.

*Op hyden den vij Juenius 1648, doen hebben wij
borgemesters, doer ordenansye van schoude[n]t ende
scheepens, met de werden afgereckent watter vertert
is tot den tijd van het pubeliseeren van den peys.
In den iersten tot Evert Seghers vertert die soeme
van 12—6—0.*

De ochtend na een vergadering van de schepenbank bij Evert Segers in De Swaen, is Thoniske, de bazin, in haar beste humeur. Als de vloer is geveegd en vers gezand, als het plakkaat is weggespoeld, waar Aert Meulendijcx — die er niet goed tegen kan — een beetje ziek is geweest, dan zet zij haar propere muts op en gaat er gezellig voor zitten, vlak bij het venster, zodat de mensen op straat goed kunnen zien, dat Thoniske van Evers Segers in heur boek schrijft. Aanstonds komen dan enkele kinderen hun vuile neuzen tegen de ruitjes plakken. Zij staren in ademloze eerbied naar al dat getover met de ganzenveer, het pennemes en het inktgerief.

Thoniske kan schoon schrijven voor haren doen. Evert zelf brengt er niets van terecht, kan niet eens zijn naam tekenen. Lezen doet hij tamelijk wel, maar aan schrijven heeft hij van kind af aan het land gehad. Dat is haast niet te begrijpen, want zijn grootvader en zijn vader en zijn broer Michiel waren in hun tijd alle drie vorster¹⁾ en schreven buitengewoon goed. Doch het was een uitgemaakte zaak, dat Michiel-Zaliger zijn vader zou opvolgen in het vorstersambt en zodoende werd het leren van Evert een beetje verwaarloosd. De jongen zou immers met de herberg en het brouwen aan de kost moeten komen; de oude lui konden niet voorzien, dat Michiel zo jong zou sterven. Zo is al sedert drie jaar het ambt, dat vanaf 1573 in de familie is geweest, voor Evert verloren. Had hij maar kunnen schrijven!

Dit gebrek aan schrijfkunst is voor Thoniske nog een ernstige zorg.

¹⁾ De vorster (afgeleid van *forestarius* = boswachter) was een combinatie van deurwaarder, veldwachter en griffieklerk.

Zij is een helle, heeft het hoog zitten en zal niet rusten, voordat Evert in de schepenbank zetelt. Om schepen te worden, moet men geboren ingezetene zijn, geërfd en gegoed en — och kom, met de geleerdheid wordt in Deurne de hand wel gelicht, als ge de anderen eens bekijkt. Het is genoeg, dat hij zijn naam kan zetten onder een schepenacte, zonder dat het papier al te onsierlijk wordt. Op dit kleinigheidje na is Evert kant en klaar „gequalificeert” voor een schepenstoel en daarom zal Thoniske blijven hameren, tot hij dat tenminste kan bolwerken.

Maar zij heeft het niet om Godswil. Als zij na veel moeite en gefleem hem ertoe krijgt de pen ter hand te nemen, wil hij niet, dat ze zijn hand bestuurt. Hij is eigenwijs, denkt het alleen te kunnen, tot hij gelijk wit wordt, koppijn krijgt en zo begint te bibberen, dat het nergens meer op trekt. Meestal loopt het nog op ruzie uit en scheldt hij haar voor schoolmeester-mee-rokken. En of zij dan al zegt, dat het weer veel schoner is dan de leste keer, het helpt niet. De hele avond is hij dan kwaad gezind en in de beddekoets draait hij vileinig zijn rug naar haar toe...

Bijwijlen gluurt zij langs de ruige kinderkoppen de markt over, of er ook grote mensen in de buurt zijn om haar te bewonderen, zo geleerd als zij hier zit. Dan steekt zij het tipje van haar tong uit de mondhoek en schrijft, eerst op een kladje om geen fouten te maken in het boek:

*Opten elfften Maey soo syn aen myn huys gewest myn
Heere Schouteth ende gelycke scheepenen en borgemrs.,
dat sy verscheyde gemeynts saecken te behandlen han, en
hebbense gedroncken 18 vaem bier, yeder vaem 6 stuy.
beloopt 5 — 8 — 0
en aen jenever voor 5 — 2 — 0
en aen toeback voor 0 — 6 — 0*

Nu lijkt het haar opeens zo weinig. Zij telt op haar vingers na, of zij de gemeente nog wat kan afzetten, boven en behalve de ene vaam bier en de tien maatjes brandewijn, die zij al dadelijk heeft opgelegd... Eerst hebt ge daar de officier, Monsieur de Visschere, die is tegelijk schout en secretaris. Dat kost Thoniske dus een klant

en zij vindt het niet richtig, dat één man twee officies bekleedt. Buitendien is hij nog griffier van Peelland ook, en daarover is veel te doen geweest in de schepenbank en onder de hertslieden. Maar ja, over De Visschere is altijd veel praat geweest en het heeft nooit geholpen. Hij kan nu eenmaal bij de heer alles gedaan krijgen naar zijn eigen fantasie, zo brutaal kan het niet zijn. Daarbij komt nog, dat hij niet zo veel drinkt voor een schout, als er tenminste geen Franse wijn geschonken wordt van 14 stuiver de kan...

De schepenen waren er gelijk, dus zeven man. En de twee borge-meesters¹⁾, dat is tien in 't geheel. Achttien vaam bier is 108 potten²⁾ en op zo'n grote plas maken zes potten geen verschil. Dan 34 maatjes brandewijn van 3 stuiver — wezenlijk zijn er maar 25 gedronken! — dat is zogezegd bijkans vierdehalf maatje per kop. 't Kan schikken! En ze moet oppassen voor de schout, want die is de duvel ontkropen. Ze vertrouwt hem niet, al lacht hij nog zo vriendelijk. Moest hij kunnen waarmaken, dat er gevoefeld werd, dan zou hij „die van De Swaen” wel weten te vinden. Hij houdt zelf herberg op het Groot Kasteel en alleen voor zijn goede roep onder de mensen laat hij de schepenen nu en dan in een andere herberg bijeenkomen.

Neen, ze durft er niets meer opleggen. De mannekens waren ordentelijk zat en hielden elkaar stijf vast, maar zijn toch op eigen benen buiten geraakt. 't Heeft er wel anders gespannen in De Swaen! Zo, dat bij het eerste licht van de dag de wijven kwamen gevaren met de kar. En dat was goed gezien, want verscheidene regenten waren zo crimineel, dat zij geen teken van leven meer gaven.

Maar gisteren hadden zij zoveel te praten, dat zij haast vergaten te drinken. De juiste stemming was er niet; er werd veel te zwaar geredeneerd. Toen zij eindelijk te blauw waren om nog een verstandig woord te zeggen, ging de schout naar huis en dorsten de anderen niet te blijven plekken.

'Thoniske weet er alles van. Als ze niet binnen was om te schenken, stond zij te luisteren aan de deur:

Werst ging het over enkele rekeningen, die geaprobeerd moesten worden, en toen over het proclameren van de Spaanse Vrede. Dat wordt een groot feest, want de mensen zijn allemaal even content,

¹⁾ Gemeente-ontvangers

²⁾ Dit zijn potten van ongeveer één Liter.

dat de oorlog gedaan is. Tachtig jaar, hoe houden ze 't vol? Als het nu ook voorgoed is afgelopen met het plunderen en branden van dat vuil soldatenvolk, ja dan is het wezenlijk de moeite waard om de bloemkens eens buiten te zetten.

Het vredesfeest is bepaald op Sacramentsdag, dat is de achtste Juni. Na de processie zal de proclamatie worden voorgelezen bij het Groot Kasteel. Voor en na de proclamatie zal de jonge schut een salvo lossen. Als dat gedaan is, moeten de jonge schutbroeders het schietgeweer naar huis brengen of aan de rotmeesters afgeven in de herberg. Dat is goed bedacht, vindt Thoniske, dan kunnen zij elkaar niet zo hendig de koppen kapotslaan. Want bij feesten worden gewoonlijk een paar rekeningen vereffend. Daarna krijgt elke schut drie ton bier, de jonge in De Leeuw en de oude hier in De Swaen, waarmee Thoniske het volkomen eens is. Die lichtvoeten van de jong'schut maken veel lawijt, maar verteren niet navenant. Heel Deurne weet, dat ene van Baeckermans en ene van Willemke Leenderts achter dezelfde meid vrijen, en bij zo'n vredesfeest loopt ge nog kans, dat heel uw kot aan spaanders wordt geslagen.

En de klokken worden geluid, dat spreekt, anders is het geen feest. Van vier tot vijf, van zes tot zeven en van acht tot negen. Dat is een hele uitzoekerij geweest, want de klokkenluiders worden na afloop getraceerd op bier in De Leeuw en die mannen moeten met beleid worden gekozen, anders krijgt ge ruzie tussen de verschillende hertgangen. Het eerste uur zijn het vijf man uit Vreewijk, vijf van Den Zeilberg en twee van Den Breemortel; het tweede uur zes van Walsberg en Haageind en vier uit het Derp. 's Avonds zijn het tien man van het Kerkeind.

Claes Willems, de borgemeester, had alle namen en toenamen op een groot papier staan en de schepenen vonden het goed verdeeld. Alleen Aert Meulendijcx vroeg toelating om „een klein' observatie" te mogen maken: Hij zag liever, dat die twee van Den Breemortel het leste uur zouden trekken in plaats van het eerste. 't Was beter om de sterkste ploeg van achten tot negen te hebben, dacht Aert, want tegen die tijd konden er best een paar gesneuveld zijn... Als ge niet beter wist, zoudt ge haast geloofd hebben, dat Aert-zelf nog nooit „gesneuveld" was, zo'n wijs en bezorgd gezicht als hij trok.

Ja, dat was gezonde praat, vonden de regeerders. Alleen Claes Willems keek wat vuil; hij had het al zo schoon op papier staan. Maar toen hij ook de schout zag knikken, zei hij nogal bokkig, dat hij het thuis wel zou veranderen. Had voor vandaag al genoeg geschreven, zou hij denken; zijn vingers stonden er krom van! I'nkele schepenen gaven elkaar een knipoogje. Iedereen wist, dat zijn oudste zoon het zo fraai voor hem had opgeschreven.

I'n op de hei, bij de schutsboom aan de weg naar Vlierden, zal een paal worden opgesteld met vier armen eraan. Daarop zullen om negen uur in de avond vijf teertonnen worden gebrand. Het zal schoon zijn...

„Daar zal me wa-d-afgevreje worre!”, zei Willemke Smolders en hij gluurde zo ondeugend uit zijn gloeiende oogskens, dat ze niet meer konden van het lachen. Hebt ge ooit zo'n vuil ding gezien als dat Willemke? En toch zeker oud genoeg om beter te weten! De schout schudde het hoofd... Hij begreep niet, dat Willemke Smolders op zijnen ouderdom dáár nog attentie toe deed.

Maar Willemke stooft op als een vechthaantje: Wat zei mijn Heer Scholtis? Op *zijnen* ouderdom? Hij was omtrent vier en zestig en het wijf zestig en hoe meer hij heur vatte, hoe liever ze had! Ge moest eens komen kijken; hij was nog zo hel als een vink.

I'iermee waren de gemeente-zaken afgehandeld en kwam de grote politiek aan de beurt. Er is weer heel wat uit de war gedaan, gisterenavond. Aan stof was geen gebrek. Sedert Den Bosch in handen van de geus viel, hebben de mensen niet meer geweten, waar hun kop stond. Brussel ordineerde zus en Den Haag zo. Maar nu schijnt alles geregeld te zijn. In de plaats van de echte, Brusselse hertog hebben we nu volgens de schout een papieren hertog gekregen, en die noemt zich hoogmogende staten-generaal.

I'iet werd een hoogdravend geredeneer, toen de voorschepen Jan van den Boomen meende, dat de Prins van Oranje wel de grote baas zou zijn. Monsieur de Visschere begon lang en breed uit te leggen, hoe die Hollandse regering in elkaar stak. Maar Thoniske voelde heel goed, dat geen mens er iets van begreep; zijzelf ook niet. De Prins had niet veel te commanderen, zei de schout. De Prins was maar zoveel als de vlag op het schip. Voor wat de Meierij aanging, was het Leenhof van Brabant voortaan in Den Haag gevestigd en de staten-generaal deelden de lakens uit zoals vroeger

de hertog. En die hoogmogenden vormden een vergadering, gelijk hier de schepenbank, waar niemand alleen baas was, doch waar gezamenlijk werd besloten en gedelibereerd.

Toen begrepen ze er nog minder van. De schepenbank had immers totaal niets te zeggen! De heer van Deurne was baas en in zijn plaats de schout. Er most toch één baas zijn, wat is dat nu!

Monsieur de Visschere begon toen ijselijk geleerd uit te pakken over republieken en zulk soort van dingen. Er kwamen nog Romeinen aan te pas; het duurde en het bleef duren... Een paar schepenen vielen al half in slaap, zodat Thoniske maar gauw de potten en pinten nog eens volschudde. Gelukkig begon de president Van den Boomen over iets anders: Dat we de leste tijden van die halfduimse hertogen hebben gehad. Zij waren koning en keizer en van alles, maar door een handsvol geuzen lieten zij een grote lap van het land afnemen.

Verder wisten zij van de hertog niet veel te vertellen. Niemand heeft hem ooit gezien. Is hij goed of kwaad, dik of dun, koning of keizer, wat weten zij ervan? Zij weten, dat hij lasten en koningsbeden eiste. Maar niemand zou kunnen verklaren, dat hij ooit iets ten profijte van ons-gemeente heeft gedaan. Zou hij zelfs wel ooit hebben gedacht aan deze verlaten uithoek van zijn hertogdom, pal aan die gevaarlijke Gelderse grens? Dat hij wel eens soldaten stuurde? Die had hij beter thuis kunnen laten. Het is wreed, hoe zijn eigen mensen al die jaren te lijden hebben gehad van die vervloekte benden. Meestal wisten die van Deurne niet eens, of de troepen voor of tegen de hertog waren, en zij hadden geen tijd zich daarover de kop te breken. Waren het Geuzen, Spanjolen, Geldersen, Lorijnen, Hessen, Brandenburgers, Italiaanders of wat voor vuil volk nog meer, ge zaagt geen verschil. Een sauvegarde hielp niets. Eerst moest de schepenbank voor grof geld die bandieten uitkopen, of ge werdt helemaal platgebrand. Zo gauw dan het geld en de fourage waren geleverd, begonnen ze de bonte boer te rijden, te stelen en te roven, waar ge bij stondt. Alleen op zulke ogenblikken werden die van Deurne aan de hertog herinnerd, en dat hij bedankt is!

Maar over de geus valt steeds te praten. De schout maakte het aan de gang door te zeggen, dat de hertog niet van zo'n grote importantie was. Het enige, dat wezenlijk meetelde, was het volk.

En hier was nu een volk van ordentelijke mensen, die dezelfde gedachten, manieren en gewoonten hadden, hetzelfde geloof en dezelfde spraak, in tweeën gescheurd. In Deurne, en verder in Peel-land, ja in heel de Meierij woonden toch fatsoenlijke Brabantse mensen, is 't niet? Hoe woudt ge nu, dat deze mensen opeens van die onbeschaafde Hollandse geuzen en kaaskoppen werden? Hadden zij de Hollander ooit moeilijk gevallen? Hij kon in zijn eigen huis zo zot doen, als hij wou, en op een nieuwerwetse manier proberen zalig te worden, maar dat hij mordiou de Brabantse mensen gerust liet!

Ziet ge, dat was verstaanbare taal en meteen waren de regeerders klaarwakker. De geus! Het ging over de geus. En hij deugde van geen kanten.

„Daar is er genen éne die deugt!” riep Aert Meulendijcx. Hij maakte zich kwaad en sloeg met de vuist op tafel... Hadden ze de geus leren kennen of niet, met zijn retorsieplakkaten en zijn Staatse dievenbenden? Waar was Pastoor Petri? Al maanden verdwenen en nooit meer iets van gehoord. En dan waren er nog, die dorsten te zeggen, dat hij zijn rok had omgedraaid en naar de geus was overgelopen.

Hier keek Aert met een woedend gezicht naar Lammert Colen, maar deze ging er niet op in.

Volgens Meulendijcx was Pastoor Petri door de geus heimelijk opgelicht en vastgezet, waarschijnlijk al een kopken kleiner gemaakt. Hoeveel priesters waren niet op dezelfde manier verdonkere- maand in deze verdoemde retorsietijd? En als de pastoor telange- leste van schrik en miserie was gaan lopen — wat Aert niet ge- loofde — dan kondt ge dat die mens niet kwalijk nemen. Hij moest leven als een bedelaar, beurde geen helder of penning meer van nl de kerkelijke beneficies. Daar wisten de geuzen wel raad mee. En dan trokken ze nog een vroom bakkes, de struikrovers, en zeiden, dat ze voor dat geld het Licht des Evangeliums en meer van die verzinsels naar Deurne zouden brengen. Alsof we daar nl die tijd op zaten te wachten! Ge moet dus nog dankbaar zijn, dat ze zo vriendelijk zijn geweest uw Deurnse daalders te stelen. Voor Aert zijn part konden ze vandaag stuk voor stuk de rode loop krijgen, vuile schurfthonden van geuzen dat ze waren...

En zo ging hij voort, op dezelfde schromelijke manier. Aert is wel

de grootste driftkop van het gerecht en hij kan er wat uitslaan, als hij kwaad wordt.

Na het tiende vaam bier begonnen zij de toestand wat lichter in te zien: Het was nog zeer de vraag, of Brabant nu de Meierij voorgoed kwijt was. Er kon nog van alles gebeuren: de kansen waren al zo vaak gekeerd!

Toen heeft Thoniske bij zichzelf moeten lachen. Hier waren de regenten al goed op weg naar een nieuwe oorlog te verlangen, terwijl zij het feest van de vrede nog moesten vieren...

Maar het was opvallend, zo licht de schout er over dacht. Nu de oorlog gedaan was, zouden de retorsieplakkaten zeker worden afgeschafft. Overigens zouden we hier in de Meierij wel met rust gelaten worden, zolang we maar prompt op tijd onze lasten betaalden. De Hollander vond de daalders van veel groter belang dan het Licht des Evangeliums, daar had Aert groot gelijk aan. De kerk en de beneficies zouden vrijgegeven worden en het banissement van de priesters opgeheven. Het zou toch te dwaas zijn, die van Deurne een nieuwe godsdienst op te dringen, waar niemand om gevraagd had! Mensen, die zo dicht aan de Spaanse kant woon- den, zouden ze liever te vriend willen houden. Op zijn hoogst zou de Hollander eisen, dat hier en daar, waar het nodig was, vanwege de gemeenten een kerksken of kapelleken werd getimmerd voor die van de nieuwe religie. Hier, in de heerlijkheid, zoudt ge van dit alles niet veel gewaar worden. Want welke Deurnse mens was van plan om geus te worden?

Hier voelde Thoniske zeer goed, uit welke hoek de wind woei. Zij lette scherp op Lammert Colen, de borgemeester, want het is algemeen bekend, dat hij niets meer aan zijn geloof doet en veel met Michiel Goloffs omgaat. Zij zag, dat de anderen hem strak gadesloegen, maar Lammert roerde zich niet, deed, alsof hij aan iets anders dacht. Toch staat hij te boek als iemand, die voor geen mens uit de weg gaat en aan iedereen zijn gedacht durft zeggen. Deze schuchtere houding van Lammert Colen geeft Thoniske te denken. Zij heeft gedurig haar oren gespist naar nieuwtjes over de komende regering, en niet zonder reden. Wie zij vooral in 't oog houdt, zijn Colen en Goloffs. Deze twee gaan vaak naar Den Bosch, waar zij met gereformeerde kennissen omgang hebben. Zij zijn zeker zo goed op de hoogte als de schout zelf. Met dit verschil,

dat ge niet de minste staat kunt maken op al hetgeen De Visschere zegt. En nu wordt er gefluisterd, dat ge niet moet verschieten, wanneer ge op een goede dag hoort, dat Colen en Goloffs zijn overgelopen naar de geus.

Ho, pas op! Zij moet het woord „geus” nu eens gauw afleren en voortaan van „griffemeerden” spreken. Er komen allerlei vreemdelingen in De Swaen, aan wier neus ge niet kunt zien, tot welk geloof zij behoren. Hoe het op andere plaatsen gesteld is, weet zij niet, maar in Deurne is „geus” het grofste scheldwoord, dat er bestaat.

Wat ervan zij, hier in ons dorp kan alles gebeuren, want het Rooms geloof heeft de leste tijd veel geleden. Pastoor Petri was maar een angstig manneke. Ge kunt er niets aan doen, als ge nu eenmaal schrik hebt, dat weet Thoniske wel. Maar de meeste manskerels hebben al dadelijk geen respect meer voor zo'n schichtige haas. Ze vergeten dan, dat de pastoor geen ogenblik veilig was. Wie zou dat zware losgeld voor hem betalen, als hij gevangen werd? En Otto de Visschere spiegelde alles veel te schoon voor. Daar heeft hij een bedoeling mee, want voor zichzelf weet hij wel beter. Goloffs weet uit de beste bronnen van Den Bosch, dat de retorsieplakATEN wel worden afgeschafft; dat spreekt vanzelf, want er is geen oorlog meer. Maar dan komen er nieuwe plakATEN, en wel een Reglement op de Politieke Reformatie. Daar staat nu al in, dat de paapse godsdienst verboden blijft in de Meierij, en het wordt nog veel straffer. Alle kerken worden geruimd en afgegeven aan predikanten uit Holland. De kerkelijke beneficies natuurlijk ook. Hebt ge ooit gehoord van een landsregering, die geld prijs gaf, dat eenmaal aangeslagen was?

Wat er met de kerk gaat gebeuren, kan Thoniske minder schelen. Voor haar is het belangrijkste, dat volgens Michiel Goloffs alleman, die een ambt bekleedt, van de nieuwe religie moet zijn: schout, schepenen, borgemeesters, kerk- en Heilige Geest-meesters, koster, schoolmeester en vorster, tot zelfs de schutter toe.

En wie eerst komt, eerst maalt. Als het groot volk van Deurne, zoals de Goloffsen en Colens, het voorbeeld moesten geven, zoudt ge eens zien, hoeveel er meeliepen. Dan zal Thoniske nog vlug moeten zijn, anders blijft er voor Evert geen schepenstoel meer over. Toch moet ze voorzichtig aandoen, zich niet te vroeg in de kaart laten kijken. Ge weet nog niet zéker, wat er gaat gebeuren, en de

herberg is en blijft het voornaamste... O, als Pastoor Roymans nog leefde, zouden de geu—gereformeerden in Deurne niet veel kapot maken, maar nu is er eigenlijk niemand, die er een stoksken voor kan steken. De Graaf van Huyn? Die zit gedurig in Venlo en schijnt vergeten te zijn, dat hij ook heer van Deurne is. Behalve wanneer het om de oortjes te doen is... De schout? Die ziet er goed uit om voor pastoor te spelen!

Wat was er nog meer, gisterenavond? De president-schepen vertelde, dat hij Aert Heynrick Jacobs had gesproken. En die zei, dat hij zijn broer, de nieuwe pastoor, eerstdaags thuis verwachtte uit Leuven.

Dat nieuw pastoor ken heet Geraerd Heynrick Jacobs. Gisteren hebben zij uitgerekend, dat het manneke maar goed vier en twintig jaar kan zijn. De schepenen vonden dat ruim jong, waarop De Visschere weer heel bijdehand wist te antwoorden, dat een dergelijke kwaal iedere dag beter werd. Toen hebben zij niets meer gezegd, maar Thoniske kon aan de gezichten zien, dat zij dachten: Moet zo'n snotneus in Deurne het geloof op de been houden, dwars tegen de geus in?

Nu moet ge niet vergeten, dat die jonge Jacobs een oomzegger is van Pastoor Roymans-Zaliger, want zijn moeder heet Jenneke Roymans van heur eigen. Hij heeft op kosten van de oude pastoor gestudeerd, dat stond beschreven in het testament. De Jacobsen en Roymansen zijn aanzienlijke mensen, staan heel hoog aangeschreven. Daarmee heeft het manneke veel voor en dat zal wel de reden zijn, waarom hij ineens pastoor van Deurne is gemaakt, want anders! Belachelijk, een pastoor, die precies onder en boven uit de boks komt kijken. En het tekent wel duidelijk de ruwien van het Rooms geloof, dat ze niets beters konden vinden dan zo'n jonge hekkenspringer.

Zij herinnert zich nog, dat „Zjeraarke” Jacobs als aankomend gastje bij haar ouders kwam goeiendag zeggen, toen hij naar Loven trok om te studeren. Hoelang is dat al geleden? Pastoor Roymans leefde nog en die is al 8 jaar dood. Zjeraarke zal toen een jaar of vijftien zijn geweest. Ze weet nog, dat hij de ogen had van Jenneke Roymans, maar een kin gelijk alle Jacobsen. En schoon haar had hij ook. De meeste mensen zullen hem niet meer kennen.

Volgens de schout moet hij wel een geleerde bol zijn, een van de besten van heel d' Akademie van Loven. Hij heeft met glans de titel behaald van Meester in de Vrye Consten. De Visschere is naar Leuven geweest en heeft ook alles klaargespeeld bij de Abt van Epternaken, die van ouds het recht heeft de pastoor van Deurne te presenteren. Maar dat zal wel voor de laatste keer zijn geweest, denkt Thoniske¹⁾. En dat manneke zal het niet lang volhouden. Ge moet eens horen, wat Michiel Goloffs weet te vertellen over hetgeen de Hollander van plan is met de kerken en de priesters!...

In al haar gepeinzen heeft Thoniske het kladje van de gemeenterkening volgekrabbeld met kinderachtige mannekens, die duidelijk laten zien, dat zij tien vingers hebben. Dan neemt zij het lange, smalle boek, kijkt nog eens uit het venster en schrikt.

De kinderen zijn weer gaan spelen. Maar nu ziet zij daar Otto de Visschere aankomen. En het was niet de bedoeling, dat *hij* haar zou bewonderen, terwijl ze hier zit te paraderen als een soort secretaris van de heerlijkheid.

De schout loopt midden over de markt en laat zijn lange mantel zwieren op de sterke, zachte voorjaarswind. Zijn hoed staat ver naar achteren, zijn gezicht is vandaag opvallend rood. Naar het schijnt, heeft hij wat frisse lucht nodig na al die potten en pinten van gisteren.

Heeft hij haar gezien? Ja, hij blijft staan en laat o! zo vriendelijk zijn blanke tanden glinsteren in zijn donker snorrebaardje. Zij ziet, dat hij iets roept. Daarom trekt zij haastig een vensterraampje open, haar gezicht een en al eerbiedige belangstelling.

„Ik zeg: ge zult ons-gemeente toch niet totaal ruïneren, Thoniske?”

„O nee, mesjeu,” giechelt zij lievig. „Heb mer genen bang; 't is niet zo veel deze keer.”

„Allez, maak de rekening dan wat schappelijk, wanne?” Van alle oude tijden en heel Brabant door worden u op dezelfde vriendelijke manier de grofste waarheden naar het hoofd gegooid.

¹⁾ En Thoniske had gelijk. Jacobs was de laatste pastoor, die door de Abt van Echternach werd gepresenteerd. Dit recht had de Abdij door alle eeuwen heen rechtstreeks van Sint Willibrord, die zelf nog pastoor van Deurne is geweest en bij zijn dood in 739 al zijn goederen en rechten aan Echternach vermaakte.

„Zonder mankeren, mesjeu! Goeiendag, mesjeu!” Zij lacht en knikt en lonkt op haar zoetste manier, doch van het oogenblik, dat hij niet meer kijkt, staat haar gezicht vals en achterdochtig. Meteen bedenkt de schout zich en steekt een vinger op, als schoot hem daarjuist iets te binnen. Hij komt met lange passen over de modderige karresporen. Zijn zwarte mantel wappert nu zijlings langs zijn rug. Hij heeft iets van een goeie Mephisto. Bliksemsnel veert het fluwelen glimlachje van Thoniske weer in de plooi.

„Kom-de-ge niet evekens binnen, mesjeu?”

Neen, hij zal niet binnenkomen; het is de moeite niet weerd. Wat hij zeggen wou... Bij het samenstellen van de laatste regering heeft hij al gedacht, of Evert iets zou voelen voor het schepenambt. 't Is maar, dat hij er rekening mee kan houden voor het komende jaar, ziet ge. Zij moet er eens over praten met heuren baas en het weten te zeggen.

Onderwijl staat hij haar te doorgronden vanuit een paar dikke, glundere oogspelen. Thoniske is volkomen van haar stuk, en zij weet, dat hij het ziet. Onder die zuigende, zwarte ogen krijgt zij het gevoel, dat zij geen kleren aan heeft. Zou de sluwe schout al haar plannen en ambities reeds hebben doorzien?

Hier staan twee fijne instincten tegenover elkaar. Doch voor Thoniske komt de aanval te onverwacht. Zij weet, dat zij uiterst voorzichtig moet zijn, en vecht tegen de verlamme zekereheid, dat zij gaat verliezen. Met moeite wringt zij haar ogen uit die van De Visschere. Het eerste wat haar nu aanstaart, is het papiertje vol kinderachtige mannekens. En de schout kan het ook zien.

Maar, monsieur! Daar heeft zij nog nooit aan gedacht.

En tegelijk voelt zij de flater. Zij heeft niet te denken; het gaat over Evert! Nu zij de uitwerking van deze fout wil zien, ketsen hun blikken slechts heel even, doch het lijkt, dat er een knetterende donderslag op volgt. Zij kijkt strak voor zich uit en wacht met kloppend hart.

„Wel, laat Evert er dan 'ns aan denken,” grijnst hij. „Ik weet zeker, dat ie 'ne goeie schepen zou zijn. En uh, 't blijft voorlopig onder ons, niewaar Thoniske?”

Een oogenblik staat zij versteld van zijn brutaliteit. Evert, die niet eens zijn naam kan tekenen, een goed schepen! Dan doorziet zij

opeens zijn ware bedoeling en nu voelt zij zich weer meester van de toestand.

„O zeker, mesjeul!”, jodelt zij. „Da's te verstaan!”

Hij voelt haar veranderde houding, en weet, dat het geheimpje in de kortste uren over heel Deurne zal zijn verspreid. Hetgeen ook zijn bedoeling is.

Na de vriendelijkste groeten draait de officier zijn strakke buikje weer in de goede richting, en stapt vol gratie verder. Thoniske kijkt nog even naar zijn dikke, kortgespierde kuiten in de fijne wollen kous. Zij moet toegeven, dat hij een schone, zware mens is, veel struiser dan Evert.

Met onzichtbare knikjes geeft de schout zich gelijk: Dat wijf is een hulloor, die ik in 't oog moet houden. Stinkt van verwaandheid, omdat ze eigenhandig de potten en pinten kan opschrijven. Zit stijf op de geus te wachten om heuren vent in de Dingbank te poten. Evert is misschien wel wijzer, maar zij heeft daar in De Swaen de boks aan. Nu zal ze toch evekens tot nadenken komen. Van haar kant is Thoniske overtuigd, dat zij De Visschere duidelijk in de kaart heeft gekeken. Hij moet de toestand wel donker inzien, nu hij haar — zij bedoelt Evert — zo onnozel zoekt te lijmen. Toch is zij geschrokken, dat hij zo hatelijk op de gemeenter rekening zinspeelde. En dat hij haar nu al heeft begrepen! Verdient hij haar wezenlijk van geuzengezindheid? Zou Michiel Goloffs iets hebben uitgelaten? Zij heeft niet meer gedaan dan Michiel wat naar de mond praten en gelijkgeven, zoals ge dat van een ordentelijke herbergiersvrouw kunt verwachten...

Als de schout uit het zicht is, ziet zij langs de andere kant een stevige jongen van een jaar of tien aankomen. Hij plast met zijn blote voeten door een karrespoor en fluit zijn hoogste lied.

Och ja, dat beest is gisteren nog besproken in de schepenbank. Wilbertje, van Anneke en Nelis Smits van Den Bottel. Iedereen kent hem, sinds hij voor enkele jaren die beurs met gouden realen heeft buitgemaakt. De schepen Peter Gevarts Colen vertelde, wat de vlegel voor een paar dagen weer heeft uitgehaald. Deze en eentje van Dries Verhees waren met een jonge bok aan 't spelen. Ze kregen ruzie en op lest stonden zij allebei aan de bok te trekken, de een bij de horens en de ander aan de achterpoten. Toen zij eindelijk loslieten, bleef de bok morsdood liggen. Ze

hadden het beestje de nek uit elkaar getrokken.

Als Thoniske zich weer aan het schrijven zet, valt er een schaduw op heur handen. Ze kijkt in het ondeugende gezicht van de jonge Wilbert. Opgewonden van haar treffen met Otto de Visschere, is zij zeer kort aangeboden.

„Allez, ga speule, snotneus, ga uit de licht!”

„Bèèè!”, jout het kind. „Weet-de wa ge zijt? Ge zijt 'ne.....!”

Het is een uitdrukking, die haar de adem afsnijdt. Een grof grotemensen-scheldwoord, waarvan deze jongen de betekenis niet kent. Hij heeft het van horen zeggen en herhaalt het in alle onschuld. Thoniskan is een van de weinige Deurnse vrouwen, die het schrijven heeft geleerd. En misschien wel de enige, die de kunst niet heeft verwaarloosd, sedert zij van school kwam. Schrijven is nu eenmaal mannenwerk, hoogstens iets voor vrouwen van adel of van de aanzienlijkste burgerij. Daarom is Thoniske niet weinig trots op haar geleerdheid. Dit heeft zij altijd nogal duidelijk getoond, en dat moet ge niet doen in een dorp vol analphabeten. In haar ijdelheid heeft zij geen rekening gehouden met de vaardige spotlust van het land. En nu valt het woord van dit kind als een onverwachte striem op haar lijf. Zij, Thoniske van Evert Segers uit De Swaen, heeft dus een spotnaam gekregen. En wat voor een! „Wocht 'ns manneke, dà zal ik tegen moeders zeggen! En maakt oe van de plaats, strontjongen, ge stinkt van daaraf naar de bok!” Dit laatste schijnt raak te zijn. Het gezicht van de jongen betreft. Hij krijgt een kleur en druilt af. Rinkelend vliegt het venster toe. Zij zit te hijgen van woede. Wacht evekens, daar moet ze gauw bij zijn. Direct de kop indrukken. Geen gras over laten groeien. Een brief aan Anneke van Nelis Thomas! Allicht kan zij het zo plooiën, dat de vorster of de schutter hem afgeeft op Den Bottel. Daar zullen ze van staan kijken: een pampieren brief, bezorgd vanwege het gerecht!

Zij neemt een vers velletje en schrijft met nijdige krassen:

*Eersaeme gonstige Vrundin Anneke huysvrouw Corneelis
Tomas Smits van den Bottel.*

Dit myn scrijven sall dienen U daerby te laeten weeten van die groete ende vuyle onbeschaemptheit van U soontiën Wilbert, die niet en can laeten passeren. Doen ick huyden opscrijvende waes in mynen boeck isty langs gecomen ende

in dat light voer mynen venster gaen staen en doen hem vrundelyck versocht hem van de plaets te maecken, hy spotte-lyck ende schimpende teghen my gesecht, dat ick maer eenen clerck sonder cloeten waes. Ten sou doch niet meughen, dat soe een cleyn kint soe vuyle passieuse woorden spreckt en waer hy deselve mach geleert hebben sulde beter weeten als ick

Na deze vinnige prik meent zij haar epistel wat te moeten verzachten, want de Smitsen van Den Bottel zijn geen geringe lui. Zij hebben meer dan twintig beesten op stal en behoren tot de hoogstaangeslagenen van de heerlijkheid.

. . . Segge en schryve alles uyt goeden wille, dat ghy daer U profeyt mee cunt doen eer daer erger aff soude comen. Ende sult niet laeten U soontien te bestraffen ende corriseeren om te weeten van wie hy soe vuyle redenen mach hebben gehoort.

Uyt Doerne den xijden van Maey 1648

U goede vrundinne ten dienst

Thoniske huysvrouw Evert Segers uyt De Swaen.

Zie-zo, als dit briefken aankomt op Den Bottel, zal Wilbert zijn gatje wel eens goed warm gemaakt worden, besluit zij tevreden. Klerk zonder — 't is God geklaagd! Wie zou dat uitgevonden hebben? Anneke zal eerstdaags wel komen praten. Dan zullen we eens degelijk informeren, waar het vandaan komt. En de eerste keer, dat zij het nog eens hoort, gaat zij een doleantie indienen bij de schout, dáár dan!

*Opte uysterste paelen der heerlyckheit Doerne
naby den dorpe Meyel in Spaensch Gelderlandt ...*

Niet ver achter Meyel valt de oude baan van Keulen naar Den Bosch in het land van Brabant.

Langs hier trokken al vóór Ons Heer Zijn tijd de Romeinse cohorten en zij bouwden een *castra* op het Vloeyeind. Dat is de vierkante ophoging, die nu De Braak heet, en ge kunt nog duidelijk de sporen van grachten en wallen zien. Deurne moet toen al een zeer oud land zijn geweest, want geen honderd schreden van die Romeinse schans vandaan hebben ze later het Germaanse kerkhof opgegraven. En hoe oud dit wel mag zijn, weet geen sterveling. Ook Sint Wilbert is hier vaak op en af gereisd in de tijd, dat hij nog pastoor van Deurne en Bakel was.

Als ge dit land eens goed bekijkt, is het wel te verstaan, waarom vanuit Oosten en Zuiden de toegang tot de Meierij zich hier moest banen. Van Meyel tot Deurne ligt midden in de onbegaanbare moergrond een brede, zandige hoogte als een reusachtige dijk door de Peel.

Dit is een der zwakste punten van de Meierij. Over deze oude heerbaan bewoog zich weinig koophandel, maar veel oorlog. Tot kort voor de Spaanse Vrede sleepten de legermachten langs hier hun geschut van mortieren en bombarden, kartouwen, valconetten en serpetijnen. Hier trokken zij hun wagens vol musketten en haakbussen, bijlen en houwelen, zagen en hamers, om alles aan stukken te smijten. En aan de staart volgden hun wijven onder gewapende hoede.

Toen Keizer Karel hertog van Brabant werd, heeft hij onder Liesel het „Blockhuys” laten bouwen als forteres tegen de invallen der Geldersen, die toentertijd vreselijk hadden huisgehouden in Deurne en omgeving. Maar dit kleine garnizoentje heeft niet gebaat. Zonder zich aan het Blokhuis te storen, vielen benden van allerlei slag het land binnen, en sprongen als wilde beesten de angstige boer op het lijf. Als van ouds krijgt Deurne dan de eerste slagen, vooral Moosdijck en Heytrack, de uiterste hertgang, die nog ver buiten het bereik

van het Liesselse slot ligt. Die van Den Moosdijck zijn nooit zeker van lijf en goed. Vaak waren ze nog blij, dat zij al hun bezit in de steek konden laten en tijd kregen te gaan vluchten. Hun hoeven liggen op een zandbult tussen de Astense Peel en de Deurnse, pal aan de grens, op twee en een half uur gaans van de kerk.

In het laatst van de oorlog was het daar niet meer te mannen. Van het pestjaar '36 tot in '41 toe hebben de akkers voor vogelwei gelegen, de huizingen verlaten en verruïneerd. En het waren niet alleen soldaten of ander zwervend gespuis, die de Moosdijckers het leven onmogelijk maakten. Ook het wild gedierte was in de latere oorlogsjaren rondom Deurne zo overvloedig aangekweekt, dat de schepenbank prijzen heeft uitgelooft voor het doodslaan van wolven en het uithalen van hun jongen. Ge krijgt in Deurne voor iedere jonge wolf een gulden. Dat is een som, waarvoor ge anders twee dagen moet werken, want een daghuur op eigen kost haalt maar tien stuiver. En jonge wolven vindt ge soms wel zes tegelijk in één nest; vraag maar aan Gerrit, de Kerkeindse scheper. Die is daar heel straf in en wint, over een jaar gerekend, wel een extra daggeld met wolvenvangen. Er zijn kwaadsprekers, die zeggen, dat hij zoveel mogelijk de wolvinnekens laat zitten om zijn kostwinning in stand te houden...

Vandaag, op deze zonnige achtermiddag in de Meimaand, zit hier langs de oude weg, kort onder Den Moosdijck, onze Wilbert Cornelis Smits van Den Bottel, die zulk een schromelijk scheldwoord heeft gezegd aan Thoniske van Evert Segers uit De Swaen. Het is hem de laatste dagen slecht vergaan. Nauwelijks was hij zijn felle kinderverdriet om het verlies van zijn geliefde bok wat te boven — om maar te zwijgen van het pak slaag, dat erop volgde — of daar komt hij vanmiddag met een blank geweten uit school en „die twee” vallen bijkans over elkaar heen, wie hem het eerst bij de kop zal vatten. En alleen, omdat hij aan dat vuil wijf uit De Swaen heeft gezegd, wat Dielis Vogels van heur zei tegen de smid, toen zij gedrieën met de kar langs De Swaen vaarden, waar Thoniske zoals gisteren aan het venster zat te schrijven. De smid had toen schrikkelijk moeten lachen en Wilbert verwachtte dus, dat hij Thoniske daarmee ook aan het lachen zou maken, toen zij gisteren zo slecht gemutst was.

Hij heeft de klappen uitgeteld gekregen als nooit tevoren. Nu is

het gedaan. Hij kan veel verdragen, maar ze moeten niet gaan overdrijven. Ook aan zijn geduld komt een eind; hij is ook maar een mens. Zo gauw hij zich los kon maken, is hij zonder eten weggelopen. Nu trekt hij het land uit, de wijde wereld in, en komt nooit, nooit meer terug. Hij weet, dat achter Den Moosdijck het land ophoudt, en als hij daar voorbij is, kan niemand hem terughalen. Dat staat in de plakaten!

De hele weg langs heeft hij zich verlustigd in zijn verdriet en in de zoetheid van zijn wraak. Want nu hij eenmaal voorgoed is verdwenen, zullen ze daar op Den Bottel toch lekker spijt hebben van de hondse behandeling, die hij steeds te verduren heeft gehad. Zorgvuldig heeft hij onderweg de boerderijen vermeden. Het zou geen wonder zijn, als de mensen hadden gevraagd, wat het gastje van Nelis Smits zo wijd van huis deed. Maar nu, na drie uur gaans, op blote voeten en met een lege maag, moet hij wel onder vinden, dat hij zijn wraak is begonnen met zichzelf harder te straffen dan zijn slechte ouders. Behalve de honger heeft hij nog een paar kleinigheden over het hoofd gezien. Bijvoorbeeld, dat het buiten 's lands ook donker wordt.

Op klaarlichte dag is het geen kunst als een grote kerel mee te praten over stalkaarsen¹⁾ of gloeiende mannen. En toen bij Jan Hanricx in de Dol is hij zonder enige schrik naar een doodgeslagen wolf gaan kijken. Maar het wordt al een ander liedje, wanneer het volk van Den Bottel op een winteravond rond het vuur zit. Dan komt het gesprek haast vanzelf op zulk soort dingen. Gewoonlijk begint de Strop te vertellen van zijn grootvader, die schijnbaar zijn leven lang niets beters te doen had dan door de Peel te zwerven in het holst van de nacht.

Dan knijpt Wilbert zich klein van schrik en voelt de haartjes over zijn kop kuieren. Hij komt dadelijk onder de indruk van die starre gezichten. Hij ziet duidelijk, dat ook de felste knecht hier in de harde gloed van het vuur de koude daver over het lijf gaat. Onsvader en onsmoeder zullen de volgende morgen zeggen, dat de Strop kan liegen of het gedrukt staat. Dat hij aan het begin van zijn vertelsel zelf niet weet, waar hij terecht zal komen, in Roermond of in Den Bosch. Maar zolang hij vertelt, zitten zij ademloos

¹⁾ Dwaallichtjes.

in de vlammen te staren. Dan durft Wilbert niet meer in de donkere hoeken te kijken. Alle schaduwen van het grote, lage vertrek beginnen te leven en de stalkaarsen dansen op hem af uit de wijde duisternis van de Peel. Dan ziet hij de donkere kerk met het rode puntje van de Godslamp. Om klokslag twaalf komt daar in de middelgang, langs de manskant de oude Everhardt van Doerne uit zijn graf, dwars door de zerk heen. Langzaam klimt hij op de trappen van de toren: *ring-king-king*, want hij is begraven in zijn harnas. Zodra hij in de klokkenkamer komt, fluit hij op zijn vingers door de galmgaten naar buiten. Als ge dan goed luistert en ge hebt de wind mee, hoort ge soms van heel wijd het briesen van zijn peerd, dat ergens in de hei begraven ligt; niemand weet waar... De wolven! Ja, als er een dood ligt bij Jan Hanricx in de Dol, lijkt hij maar een gewone hond en niet eens zo'n bijster grote, al heeft hij een valsere snuit. Maar als Wilbert wakker schrikt in de nacht, omdat de honden zo bassen, en dan in de verte een wolf hoort huilen, staat zo'n vals snuit hem levend voor de geest. Wat de grootvader van de Strop 's nachts in de Peel ontmoet, is een bijzonder soort wolven uit de hel, want het vuur kwijlt hun uit de muil. Met hun viere of vijve sluiten zij u in een kring. Kijkt ge bij ongeluk zo'n ondie in zijn gloeiende ogen, dan staat ge stijf en kunt geen vinger meer verroeren.

Maar dit is nog kinderspel vergeleken bij de Gloeiende Man. Van wijd af denkt ge soms, dat het maar een stalkaars is, en daar hoeft ge niet zo bang voor te zijn, als ge maar bijtijds een kruis slaat. Stalkaarsen zijn de zieltjes van ongedoopte kinderen, zij branden eigenlijk niet, geven alleen maar licht. Maar gloeiende mannen dat zijn de zielen van de allerergste verdoemden, die ze in de hel niet eens kunnen gebruiken, gelijk soldaten en geuzen. Tegen gloeiende mannen helpt niets; die zijn van God of duvel niet bang. Oei-oei, als ge zo ene tegenkomt!

Nooit wordt verteld, wat er dan met u gebeurt. En na de vele verschrikkingen van zo'n avond is dit zwijgen des te vreselijker.

De Strop kan het zo bont maken, dat de meiden niet meer in de stal durven te gaan zien, of alles richtig is voor de nacht. Of er moet een manskerel meegaan. Op zo'n avond kruipt Wilbert diep onder de dekens en begrijpt niet, hoe een mens zot genoeg kan zijn om 's nachts zijn neus buiten de deur te steken.

....onder conditie hier volgende, te weeten:
*Dat mynen neve Geraerd Heynrick Jacobs op die
voors. panden ende stucken sall daerop studeren,
soo voorts in Philosophie als Theologie tot syn
Licentie toe, of wel soo lange als hem gelieven
sall te zijn volcomen curs van syn studiën ende nu
in humanioribus, sonder contradictie van imanden...*
(Testament van Pastoor Roymans dd. 29 Aug. 1640.)

Daar trekt langs de oude baan van Keulen een huifkar de Peel in naar de kant van Deurne. In het gareel staat een dikke Luikerwaal, die gedurig het zware hoofd knikt om u te overtuigen, dat hij er wel komt, als ge maar geduld hebt. En als bij elke kar, die door het rulle zand rijdt, hoort ge het oude, slaperige liedje van klinkende assen, rommelend hout en kreunend leer, steeds wisselend van kadans, al naar de kuilen in het spoor, en toch altijd eender.

Naast de voerman zit Meester Geraerd Heynrick Jacobs en hij nadert het einde van een lange reis. Van Leuven is hij gegaan naar Epternaken, in het Luxemburgse. Daar heeft hij zich aan de Abt voorgesteld en zijn hem de papieren overhandigd, die hem zullen doen installeren als pastoor der dubbele parochie Deurne en Bakel. Nu Meyel achter de rug is, heft hij zijn kin en tuurt in de verte, of de toren van Deurne nog niet in het zicht komt. Hij spert de neusgaten voor de vertrouwde geur van zijn eigen land. Zijn grijze ogen worden haast wit van het wijde zonlicht, dat boven de vlakke staat. Zijn hoed heeft hij op de knieën gelegd en de eeuwige wind van de Peel wuift met zijn dik page-haar.

Kijk, hier moeten zij toch binnen de palen van Deurne zijn, is 't niet? „Det geleuf ich auch, heer.” De voerman is van Roermond.

Jacobs wordt er stil van. Een rilling van deugd kruipt over zijn rug. Bijkans tien eeuwen geleden is Sint Willibrord dezelfde weg gegaan. Hier komt zijn rechtstreekse opvolger vol jeugdige moed. En gelukkig weet hij niet, wat hem te wachten staat.

Maar hij komt niet in een valse waan. Hij kan zich nauwelijks vergissen in de redenen, waarom hem op zijn leeftijd zo gulhartig

het schoonste pastoraat der Meierij wordt geschonken. Vóór 25 jaar was de Abt van Epternaken er niet zo slordig mee. Hoe is er niet gekonkeld en geknoeid voor de rijke inkomsten der kerk van Deurne! Onze vette beneficiën kwamen meestal terecht bij hoge kerkelijke titularissen, die niet zelf de last van het officie droegen. Vaak waren zij niet eens priester. Zij streken de gelden op en benoemden een kleine duvelstoejager, die de schone naam kreeg van presbyter curatus en die het werk deed. In die jaren zat de machtige kerk zwaar op de boer en de pastoor van Deurne mag toen een lui, vet baantje hebben gehad, vandaag is het anders. Maar een jongeman van 24 jaar, die als hoogste levensbestemming een lui, vet baantje voor ogen heeft, is er geen van Jacobs en nog wel langs de Roymans'se kant!

Zij hebben hem gewaarschuwd in Leuven en overal waar hij gepasseerd is, in Namen en Echternach, in Luik en Maastricht. Of hij wel goed wist, wat hij deed, of hij wel stevig genoeg in zijn schoenen stond. Hij heeft gezegd, dat hij naar huis ging, niet naar Turkije.

Moederke Ballodt, zijn hospita, heeft al nachten op voorhand niet kunnen slapen. Wat heeft ze niet moeten horen van gruwelen tegen Roomse priesters, daar langs de kanten van Den Bosch en verder heel Holland door! Zo'n gevaarlijk volk als die van Holland vindt ge nergens, op heel de wereld niet. Heeft de-n-Hollander een keer bloed geroken, dan wordt hij razend gelijk een wild beest. En als die geuzen onzen-Geraerd te pakken krijgen, wordt hij gemarteld, erger dan Ons Heer aan 't kruis. Met gloeiende tangen nijpen zij stukskens vlees uit zijn lijf, zij begieten hem met kokende olie, hakken zijn handen af, steken zijn ogen uit en op lest hangen zij hem bij de keel, tot hij dood is. Dan zijn ze nog niet content en snijden zijn hart uit, dat ze aan de honden geven. Leuvense mensen hebben het daarginder zien gebeuren, waar ze bij stonden. Wat moet er van de jongen geworden? Negen jaar heeft hij onder heur dak gewoond, is compleet een eigen kind geworden. O, als ons-Anneke was blijven leven, zou hij nooit de wijding hebben ontvangen en naar dat boerendorp zijn teruggegaan. Dat weet zij heel zeker, al is er nooit een woord van gerept.

Maar nu het zo Gods heilige wil is geweest, vindt zij het een geruststelling, dat hij maar pastoor is geworden. Nu kan hij ten-

minste niet in handen vallen van een boelken, dat hem niet past. Neen, dan gunt zij hem nog liever aan zijn eigen moeder.

Zijn lijnwaad, boeken en papieren zijn met voorzienigheid ingepakt, alsook het palmhouten Lieve-Vrouwke, dat hij van ons-Anneken heeft gekregen op haar sterfbed. Als hij nu de boel maar niet te veel overhoop haalt, dan zullen ze daar in Deurne moeten zien, dat hij al die tijd helder en ordentelijk is verzorgd geweest. En dan kunnen ze daar een exempel uit trekken. Want toen het manneken aankwam, zat hij ocharme stijf onder de luis. Hij zei wel, dat hij die onderweg in de logementen had opgedaan, maar dat begrijpt ge. En amaaï, wat was hij een boerke! Een spraak als hij had; ge moest ermee lachen. Nu zullen zij versted staan, daarginder in Peelland, ze zullen hem niet terugkennén, zo treffelijk als Moeder Ballodt hem heeft grootgebracht.

En zij heeft een ferme zak met bollekens meegegeven om uit te delen aan de kinderen. Moeders zien altijd geren, dat ge vriendelijk zijt tegen heur klein'mannen. Een pastoor moet het nu eenmaal hebben van de vrouwlie. Weet hij die op zijn hand te krijgen, dan is hij een eind op scheut. En hij is een smakelijke jongemens om te zien.

De laatste dagen werd het haar wel eens te machtig. Als zij dan stillekens en voorzichtig van heur angsten liet blijken, werd hij niet koud of warm. Hij kon slecht geloven, dat de geus in tien jaar tijd van Deurne een rovershol had gemaakt vol menseneters. En als zij hem parforce wilden opeten: wel mocht het hun bekomen! Ja, zo praat de jonkheid. Die gasten zien geen gevaar, kennen geen vrees. Dat is misschien maar goed ook. Zij kan er niets aan verhelpen; het heeft zo moeten zijn. Ons Heer sta hem bij.

Bij zijn vertrek hebben zijn leraren hem op de wang gekust als iemand, die de dood tegemoetloopt. Zij hebben hem nagekeken door hun gereede, vluchtige tranen, zoals de aard van die mensen dat meebrengt.

Meester Geraerd is onder al deze aandoenlijkheden een beetje vervelend geworden. Wat kan hem overkomen? Anneke Ballodt is al twee jaar dood. Sedert staat gelatenheid op zijn gezicht te lezen. Dat is te zeggen: als ge niet te veel naar zijn kin kijkt.

En vandaag heeft hij op heel de wereld niet één zorg. Vandaag komt hij terug in het barre land van zijn geboorte als een vreemde,

„Spaanse” priester met een duur „Staats” paspoort. Maar hij is en blijft een zoon van Heynrick Jan Jacobs-Zaliger en Jenneke Roymans uit het Haageind. Na negen lange jaren gaat hij weer eens kijken in het grote prentenboek van zijn jeugd. Wat morgen gaat gebeuren, weet Ons Heer alleen. God schiep het uitspansel en de lucht ziet blauw van dagen...

„Zek hee-eer! Kiek nao det jong.”

Naast de weg zit het boerenjongetje in zijn elleboog te huilen. Met

één oog gluurt hij over zijn mouw om de uitwerking van zijn wan-
hoop te volgen.

De laatste minuten heeft Wilbert achter iedere struik een wolf zien sluipen. In de verte leek de huifkar al even onheilspellend, tot hij Wies van de Roermondse voerman herkende. Zijn tranen zijn deels opluchting, deels een foefje om te mogen meevaren.

„Det ist er einen oet Dörse,” zegt Der Hoebert en hij zet de kar stil. Geraerd vraagt, wat er toch in hemelsnaam gaande is. De jongen komt schoorvoetend naderbij, maar geeft geen antwoord.

„Van wie zij-de-gij er ene?”

„Van — Nelis — Thomesse.”

Nelis Thomas? Er wonen veel Nelissen in de heerlijkheid. De vader van deze Cornelis heet dus Thomas. Wacht even: Thomas Jan Goloffs? Die is te jong om al grootvader te zijn. Thomas den Orgelmaecker? Kan ook niet. Het is moeilijk, als er geen bijnamen genoemd worden.

Ook de voerman weet geen raad. Alleen heeft hij „det jong” wel eens bij de smid gezien.

„Waar woon-de-gijlie?”

„Op Den Bottel.”

Och natuurlijk! Nelis en Anneke Smits. Begin van 't vorig jaar schreef onzen-Aert nog, dat zij Den Bottel hadden gepacht... Christenezielen!

„Maar m'ne goeie vrind, hoe kom-de-gij zo wijd van huis?”

„Gelope.”

„Zij-de-ge verdoold?”

„Neeje.”

Dat hij eerst maar op de kar klimt, dan kunnen we verder zien. Aanvankelijk moet er ieder woord worden uitgetrokken. Maar al spoedig begint Wilbert zich onder de gespannen aandacht van twee grote mensen zeer belangrijk te voelen. Hij loopt warm, hij wordt teatraal en overdrijft, zwaait met zijn armen en slaat op zijn dijen. De twee anderen bedwingen hun pret en houden zich verbijsterd.

Als Wilbert zich buiten adem heeft gepraat, brengt Meester Geraerd hem weer op de begane grond. Dus hij kan het thuis niet meer uithouden, jonge-jonge! Sloegen ze zo maar? om niets? voor hun plezier? Dat is haast niet te geloven. Had hij niet een klein beetje op zijn kerfstok?

Jacobs kent Anneke Smits als een van die opvliegende wijfkens met een hart van goud. En als zij in haar kolere schiet, slaat zij niet ernaast.

Gaat Wilbert naar de school? Bij Meester Laurens de Lou, precies. En hij kent altijd zijn les, dat is braaf. Ja-ja, het was Thunis Verhees zijn schuld, dat de bok kapot ging. Maar als Thunis alléén had getrokken, zou de bok nog leven, is 't niet?

En vanmiddag.....

Wat heeft hij tegen Thoniske gezegd?

Jacobs bijt hard op zijn lip. Der Hoebert krijgt een hoestbui en kijkt star naar de kant van Helmond.

Natuurlijk, hij zei het maar voor te lachen, dat spreekt. Maar al wat Dielis Vogels en andere grote mensen zeggen, moet Wilbert niet dadelijk gaan nazeggen! Geen wonder, dat Thoniske kwaad werd van zo'n lelijk gezegde.

„Es ze 't tēnge mich saagten,” begint Der Hoebert dreigend. Maar hij brengt het niet verder en veegt zijn gezicht af in de mouw van zijn kiel.

Meester Geraerd verandert van onderwerp.

Cornelis Thomas, tegenwoordich pachter van de Hoeffve genoempt Bottel gelegen tot Doorsen, verclaert dat hij deselve Hoeffve gedurende deze hueringe in pachtinge heeft vercregen tegens de Eerw. Vrouwe Johanna van Eyll, Abdisse des Convents van Bynderen

Wilbert heeft niet helemaal ongelijk. Er hangt de laatste maanden over Den Bottel een zenuwachtige spanning, die de pachter en zijn vrouw zeer kittelorig maakt.

Den Bottel is op één na de grootste boerderij van Deurne en wie dit bedrijf aanpakt, mag wel sterk op zijn benen staan. Nelis heeft indertijd lang en voorzichtig over de pacht geaccordeerd. Toen hij inzag, dat hij naar redelijkheid niets meer kon aanbieden, toen het erop aankwam de ceduul te tekenen, begon hij ineens te bibberen en moest de pen uit de hand leggen om eerst een kruis te slaan. Terwijl Nelis toch volstrekt geen flauwe mens is.

Anneke kreeg tranen in heur ogen, toen zij zag, hoe wit hij werd. Zij vroeg zich angstig af, of zij uit eerezucht niet hoger had getast dan zij reiken kon. Hun laatste gulden was ermee gemoeid. Eén grote tegenslag: soldaten op het erf, de plaag in de stal of hagel in het gewas en ze konden bij de Heilige Geest ¹⁾ aankloppen. Eenmaal de acte getekend, zat Nelis zo verslagen te kijken, dat Mevrouw de Abdis nodig vond hem wat moed in te spreken. Zij zou hem wezenlijk niet het vel over de oren halen, wanneer het al te hard moest tegenlopen. En hij moest niet vergeten, dat zo'n schone, grote hoeve tegenover zware lasten vanzelf ook grote profijten opleverde. Daar in Deurne had de pachtenaar van Den Bottel vanouds tot de eerste en voornaamste nageburen behoord. Zij zag niet in, waarom dit nu opeens zou veranderen.

Anneke kan de pacht als een Vaderons opzeggen: Vijf mud rogge en evenveel boekweit, vier vat spurriezaad, drie pond was, een

¹⁾ Armbestuur.

pond peper, een keur-ooi met lam, een varken van 150 pond, twaalf smalhoenders, veertig pond boter, zes mauwer (180) eieren, acht voer turf van de Peel en zes voer klot, achthonderd rijs uit het Ruytse broek en aan geld zes en dertig gulden. Daarbij is het gedoente aangeslagen in de Verpondingen voor zes en veertig gulden één stuiver twee penning, en in de Beden voor elf gulden achttien stuiver.

Dat zijn schrikwekkende bedragen. De eerste maanden moest Anneke dromen van onmetelijkheden als een berg rogge, enkele manshoogten groot, waarvan zij elk graantje moest tellen. En dan precies, anders overkwam haar een groot ongeluk.

Het is hard werken geweest, maar zij mogen niet klagen. Vier meiden en drie knechts houdt ge niet voor uw plezier, maar het is redelijk goed volk. Zonder erg was de pacht bij stukjes en beetjes betaald. In dit eerste pachtjaar en dan op zo'n uitgemergeld gedoente, hielden zij nog wat over!

En ons-Anneke, ha, die doet zo heur best. Slag om slinger zit zij met een kleine en zij heeft er nog maar twee moeten afgeven. Als zij zo blijft inslaan, geraken zij goed in hun eigen volk. Dan moet ge over een jaar of tiens eens... In de naam des Vaders en des Zoons, en des Heiligen Geestes, laten zij vooral niet hovaardig worden! Een boer kan alles overkomen, maar weinig goeds.

En daar hebt ge 't al. De staten-generaal van Holland hebben de hand gelegd op het kloostergoed en ook de Abdij van Binderen is aangeslagen. Dat was al jaren in de pen, maar nu is de kogel door de kerk. Nelis is zelf naar Binderen geweest om eens te horen. En mevrouw zat ocharme zó te schreien!

Vier honderd en twee jaar geleden, vertelde zij, heeft het convent Den Bottel gekregen van een Hertogin Maria van Brabant uit die tijd. Dat was anno 1246. stelt uw eigen dat eens voor! En Binderen was altijd goed geweest voor de hoevenaars, veel te goed soms. Maar nu gingen die goddeloze geuzen heel het klooster uitrooien. Zij, de eerwaarde jofferen van Binderen, geboren uit de hoogste adel van 't land, zouden eerlang worden uitgebannen als het grootste gespuis! En niemand scheen iets te kunnen doen; zij moesten erin berusten. Maar op het geroofde kloostergoed zou geen zegen rusten, dat wist Mevrouw heel zeker. En dat scheen haar enige troost.

Nelis had oprechte spijt, dat die onnozele nonnekens alles moesten afgeven. Maar arme lui moeten eerst aan zichzelf denken. Het laatste dreigement maakte hem zo benauwd, dat hij zich voor de gravinnen en baronessen van Binderen geen zorgen meer kon maken... Zo'n zwaar belast gedoente als Den Bottel en dan geen zegen! Daar werd immers al verteld, dat de Paus zijn banvloek zou slaan op een iegelijk, die profiteerde van geroofd kerkelijk goed. Dan zijt ge vervloekt en verdoemd in de hoogste graad, dan moet ge hals overkop het boeltje ruimen.

Dat is één. Als dit goed afloopt, zijn er nog de nieuwe pachtheren. Zullen die staten-generaal uit Holland hem niet met schoppen en poten van Den Bottel jagen om een geus in zijn plaats te stellen? En in het gunstigste geval: zal de Hollander niet proberen hem nog meer uit te knijpen, zodat er geen verdiensten overblijven en zij alleen voor de kost zwoegen?

Die van Den Bottel hebben dus al koppijn genoeg en ge begrijpt, hoe Anneke schrok, toen ze vanmorgen de schutter¹⁾, Willem Jansen, op het erf zag komen met een papier in zijn hand. Willem zag haar al op afstand verbleken, daarom riep hij, dat ze niet moest verschieten, het was maar van Thoniskens uit De Swaen.

Eerst en vooral werd Anneke gloeiend kwaad op „die zemel mee heur flauw' streken”. Een mens zo maar de schutter aan huis sturen met een papieren brief. Dat ze fatsoenlijk een boodschap stuurt, of zelf komt, als ze wat nodig heeft!

Zij las het briefje voor op de hortende zeurtoon van een school-kind, maar zij geraakte niet aan het eind. Zelfs de schutter, die zich altijd streng moet houden, als er sprake is van schavierigheden, was zo iets te machtig.

„Ik dôcht da'k er wa van kreeg,” zegt hij, als het geval weer ter sprake komt.

Maar Anneke kon er niet om lachen. Dat ging haar te ver over de schreef. Ze zou den deze eens ferm onder handen moeten nemen. Willem, de schutter, hield zich toen in bedwang en zat bezorgd naar één punt te kijken. Zo gauw hij kon, dronk hij zijn pot leeg, bestelde een goeiendag aan de baas en vertrok haastig. Hij liep

¹⁾ De schutter of ondervorster, was veldwachter en gerechtsbode. Het woord heeft niets met schieten te maken, doch slaat op de oorspronkelijke taak: het schutten van vee.

recht bij Dries Verhees binnen, veel vlugger dan gewoonlijk. En de scheldnaam van Thoniske was voor altijd gevestigd. Want ook Willem, de schutter, kan lezen noch schrijven.

Het wordt stilaan donker. Anneke drentelt rusteloos het huis in en uit, kijkt telkens de weg af en staat op het punt in groot misbaar uit te barsten. De kleine Thunis van Dries Verhees is komen zeggen, dat Wilbert deze achternoen niet in de school is geweest. Een boodschap naar de smid bracht ook geen uitkomst. En nu kan zij de knik in de weg naar het Derp niet eens meer onderscheiden.

Het is volslagen donker en in de herd is alleman ermee gemoeid Anneke tot bedaren te brengen, wanneer de huifkar van Roermond stilhoudt in het karrespoor langs Den Bottel.

„'t Is al goed, daar hedde 'm!'”

Bij dit onverwacht bezoek wordt Wilbert na één blik over het hoofd gezien en vergeten. Hij glijdt als een vleermuis van de kar, aan de veilige kant, en maakt zich klein in de schaduw van de putkist.

„Wilbert is een eindje meegevaren,” hoort hij de „heer” zeggen. „Zeker aan 't vogeltjes zoeken geweest en te wijd van huis geraakt. 't Begost al hard te deemsteren, en ik dacht: laten we maar 'ne keer tot bij Anneke gaan, dat kleine stuksken kan er nog wel bij.” Wilbert Cornelis Smits zal de nieuwe pastoor liefhebben tot zijn dood toe. En de anderen luisteren met open mond naar die schone Leuvense spraak. Het blijft een ogenblik stil, alsof er iets plechtigs gebeurt.

Maar dan moet hij binnenkomen; daar is geen moederke-lieve aan te doen. Anneke moet hem eens goed bekijken. In het licht van drie snotneuzen en twee stallantaarns zegt zij, dat hij wel groter is geworden, maar geen zierken veranderd. Precies de ogen van Jenneke. Maar aan de kin kunt ge toch zien, dat hij een broer is van Aert. Dragen de manskerels in Leuven allemaal hun haar zo lang? Wel, als ge schoon haar hebt, dan is lang haar niet lelijk. Nelis met zijn strooien dak moet maar niet aan die mode meedoen. Wel-wel-wel, het vaart wezenlijk, dat ze nu ineens „heer pastoor” moet zeggen tegen Zjeraarke Jacobs. En hij heeft moeders nog niet gezien? Wat zal Jenneke content zijn met zo'n ferme pastoor in heur huishouden!

Nelis geeft met luide stem orders; zijn ogen blinken van ijver. Vlug een pot bier voor de pastoor! En voor de voerman. En voor heel de kompanie, mardi! Zorgen dat Wies te drinken krijgt... Deez' meid hier, deez' dikke? Mijn Heer Pastoor zal heur nog wel kennen. Van Jan Lemmens uit Liessel? Precies, en 't is een helle. In één zwaai van haar voorschoot veegt Anneke een stoel en heur tranen af... Eerst naar hier gevaren om dat deugnietje thuis te brengen, terwijl hij toch ongeduldig moet zijn om na al die jaren Jenneke weer eens te zien.

Op zijn beurt looft hij de Smitsen, hun volk, het bier en heel Den Bottel. Zij voelen zich opeens veel beter dan zij ooit hadden gedacht. Onzen-Aert heeft hem verscheidene keren geschreven, dat die van Den Bottel zo goed vooruitkwamen.

Na de eerste opwinding valt een stugge stilte. Jacobs had bijna gezegd, dat hij in Leuven ook een Anneke heeft gekend, maar hij bedenkt zich bijtijds. Zoiets voegt niet voor een pastoor en daar moet hij nog aan wennen. Wilbert is ongemerkt binnengeslopen, maar blijft nog wijselijk aan de deurstijl kleven. Nelis en Anneke hebben in elkaars ogen dezelfde gedachte gelezen.

Als hij nog een minuutje tijd heeft, moeten zij hem evekens wat vragen.

Geraerd weet, dat iedere kans om zich verdienstelijk te maken hem rechtstreeks uit de hemel wordt toegezonden. Niet lang geleden scheen het nog, dat de parochianen er slechts waren ten gerieve van mijn Heer Pastoor. Vandaag is het omgekeerd.

Banvloek over Den Bottel; wie heeft hun dat wijsgemaakt? En als het waar was, zou het alleen op de pachtheer slaan, niet op de pachter. Daar kunnen zij rusig op slapen gaan.

En de pachtceel? Hij is geen praktizijn of advocaat, maar hij weet toch wel, dat al van vóór Ons Heer Zijn tijd in alle costuymen staat geschreven, dat een pacht niet gebroken wordt door verandering van heer.

Nelis houdt zich somber: Ja, zo is het gesteld tussen fatsoenlijke mensen, maar ge hebt hier met rovers te doen! Als de geus niet te goed is om die adellijke nonnen van Binderen heur hemd uit te — alles af te nemen, wat zal hij zich dan generen voor een simpele pachtenaar?

Meester Geraerd voelt wel, dat de pachter zich moet inhouden om

niet te springen van plezier. Nelis kan er niet genoeg van krijgen.

En Jacobs geeft hun de volle maat. Zij luisteren niet zozeer naar hetgeen hij zegt, als naar de muziek van zijn wonderlijke taal. Het klinkt, alsof het gedrukt in uw kerkboek stond, als een evangelium, waaraan niet valt te twifelen. En instinctmatig neemt hij de pose aan, die zij van hem verlangen. Hij doet overdonderend geleerd en mengt de zware latijnse knopen door zijn Leuvense spraak als rozijnen in een paasbrood... Is dat Zjeraarke van Jenneke Heynrick Jacobs, een simpel klutje uit Deurne, die zo vaak de misdiende voor zijn oom, Pastoor Roymans? Maar ja, als ge ook te boek staat voor de geleerdste kerel van heel d' Akademie van Loven!

Wilbert ziet, dat hij voorlopig niet bestaat, en waagt zich wat meer naar voren in de kring van bewonderaars. Hij wil „die twee” geleidelijk aan zijn tegenwoordigheid wennen, hij heeft genoeg van plotselinge ontmoetingen als deze morgen.

Bij het weggaan fluistert Jacobs in Annekens oor, dat ze de kleine niet te zwaar moet vallen over dat met Thoniske Evert Segers. De jongen heeft er geen erg in, vertelt het zonder enig verstand. 't Is een ferme kalant, een lief, geif manneke. Zij moet hem eens aansturen; misschien is er een goede misdiener van te maken. De jongen heeft een heldere kop, dat is zeker.

Bittere ende vuyle papisten . . .

Toen anno Domini 1511 een groot deel van Deurne door de Geldersen werd verwoest, stond Dirck Roymans zwijgend te wachten tot zijn schuur was uitgebrand.

Hij wist precies, waar het staal van zijn aks moest liggen, en haalde het uit de smeulende puinhoop, toen het nog te heet was om aan te pakken. Zijn stalen gereedschap, de gebarsten muurtjes van zijn huis en een ploeg, die nog op de akker stond, waren alles, wat hem van zijn schoon gedoentje overbleef. Met een kapmes van de burens sneed hij een steel voor zijn aks en trok de hei in om rondhout te zoeken voor een nieuw huis, toen het oude nog lag te roken. Van ouder op ouder wordt in de familie verteld, dat hij er geen woord aan heeft verspild.

Meester Geraerd Jacobs is de bet-achterkleinzoon van deze Dirck Roymans.

Hij stamt uit een volkje, dat door honger, oorlog en pestilentie keihard is geslagen. In Deurne weten zij, die zich man mogen noemen, dat er met het grootste gevoelsmisbaar van de wereld niet één turf uit de Peel komt. Maar in een veilige stad, als Leuven of Brussel, kunnen de mensen hun hart laten smelten bij de flauwste aandoenlijkheden.

Negen jaar lang heeft Geraerd de larmoyante maniertjes van lichtelijk verwijfde stedelingen aanschouwd. En hij heeft er zijn bekomst van. Hij is zelfs wat huiverig voor het weerzien van zijn moeder. Anneke Ballodt is dood en blijft dood.

Maar Jenneke weet zich kloek te houden!

Als eindelijk de huifkar stilsthoudt in het Haageind, komt zij met geheven lantaarn naar buiten. Zij staan een poosje tegen elkaar te lachen zonder iets te zeggen. Alleen haar lippen beven wat en haar zacht, wijs gezichtje krijgt een kleur, als werd ze verlegen. Dan vat ze hem bij de hand, niet zoals ge gewoonlijk een hand geeft, maar zoals ge met een kind loopt. Zij trekt hem vlug naar binnen, in de herd, waar de kat dadelijk van de grote stoel moet.

En hij voelt, hoe klein dat hardgewerkte handje in al die tijd geworden is. Maar alles is even klein, ook de grote stoel van ons-vader-zaliger. En alles lijkt opeens zo arm bij de aanzienlijke Jacobsen van Deurne!

Och ja, Anneke Wilberts van der Steyl is bij ons-moeder ingetrokken, dat is waar ook. Wéér een Anneke...

En daar komen ze hard gelopen, onzen-Aert en Kathelijn met hun twee oudsten, die al bijkans naar bed waren. En ons-Heylken, zijn zuster; waar is ze met heuren Dries gebleven? O, die treft het slecht, die moest zonder uistel naar Den Bosch om in te kopen voor het ambacht.

Dan wordt gauw-gauw alles op tafel gezet. Zelf hebben zij al gegeten, maar voor hem is er gebraden haan met mik en bier, want na zo'n zware reis!

Al pratend kijken ze naar zijn sierlijke manier van eten, de opvallende Leuvense snit van zijn wambuis en zijn lang, golvend haar, dat de vrouwlie toch niet lelijk kunnen vinden, al is het vreemd. Wanneer zij horen, dat het in Leuven algemeen zo gedragen wordt, zijn ze gerustgesteld. Zij zullen het zo voortvertellen en vinden het nu oprecht schoon.

En zijn spraak! Aanvankelijk gaat alles wat stroef en onwennig. Maar Kathelijn, de vrouw van Aert, is een plezante, die altijd de zaak aan de gang weet te krijgen. Zij daagt hem uit nog eens gewoon op zijn Deurns te praten. En bij iedere fout, die hij maakt, zitten zij te joelen van plezier. Dat hij al gauw uitscheidt, hij brengt er niets meer van terecht!

Als hij zich niets meer laat opdringen, moet hij op zijn gemak bij het vuur komen zitten en eens vertellen van zijn reis naar Brugge. Begin van het vorig jaar is daar de grote trots van de familie begraven: nonkel Jan Jacobs, die kanunnik was van Sint Donaes. Wat zal dat plechtig zijn geweest!

Hij komt hun willige fantasie te hulp, tovert hun de kathedraal voor ogen, de hoge katafalk, behangen met zwart fluweel en zilver, omringd door manshoge kandelaars. Bisschoppen en gemiterde Abten in koormantels, die stijf staan van het goud, en één wolk van priesters, in witte, kanten superplies, alles overwelfd van koorgezang en orgelmuziek.

Zij staren roerloos naar het vuur, waarin ieder op zijn manier de

weidse ceremonie ziet voorbijtrekken. En zij worden er koud van, als zij bedenken, dat dit alles zich heeft afgespeeld voor een van Jacobs uit Deurne. Wat kanunnik eigenlijk voor een stieltje is, weten zij niet precies, maar nonkel Jan moet het wijd hebben gebracht, nu hij zo uitermate degelijk begraven is.

Terwijl zij luisteren, bekijkt hij op zijn beurt hun goedige gezichten. Aert heeft een hardere kop gekregen; zijn kin zit wat strakker in haar vel. Hij kijkt bezorgd; zijn blik is naar binnen gericht. Hij is wel een ernstig man geworden, schijnt zijn positie als hoofd der familie zwaar te voelen. Maar onder de fraaie klanken der Leuvense rhetoriek geeft hij al gauw zijn vroeger overwicht van zes-jaar-oudere broer gewonnen. Hij wordt zichtbaar tevreden met hetgeen ze daar in Leuven van onzen-Geraerd hebben gemaakt. Kathelijn! Hij heeft haar alleen als jong meisje gekend. Nu heeft zij al drie kleine mannen en één dood, haar dikke buik niet mee-gerekend. Van een magere, vlugge rakker is zij een weelderige vrouw geworden. Zij heeft een zeer zuidelijk gezicht, op het Spaanse af, maar dan ronder, en warmer van kleur. Met haar donkere ogen kan zij toveren; nu eens staan ze dof en afgestorven, dan weer zitten zij vol spattende gensters. De vrolijke ziel weet alles met een lach goed te maken. Tegenover de bezorgde ernst van onzen-Aert houdt haar joligheid hun huishouden in evenwicht. Natuurlijk is zij het hevigst van al geroerd door de begrafenisplechtigheid, daarginds in Brugge, achter de vlammen van het klotvuur. En ongetwijfeld ziet zij alles het mooist.

Ons-Heylken... Zij is al zeven en twintig. Met haar lopen zijn vroegste herinneringen aan een handje door het dorp. Er gebeurt nooit iets met Heylken en wat valt er van haar te vertellen? Alleen hoe gelukkig het is, dat er zulke mensen bestaan. Muisstil en zacht als ons-moeder, op wie zij sprekend gelijkt. Nu is zij al enkele jaren getrouwd met Dries Peters, den Ketelaer, dus in de burgerstand, want de blikslagerij is hoofdzaak en zij houden maar twee koeien. En Dries is weer een felle, opvliegende druktemaker, wiens mond nooit stilstaat. Maar voor ons-Heylken laat en doet hij alles, wanneer zij erbij is, en hoe kan het anders? Als Heylken ergens komt, worden de mensen op slag vriendelijk en behulpzaam, dat is altijd zo geweest.

Voor het ogenblik ziet zij er niet voordelig uit met die branderige

vlekken van haar zwangerschapsmasker— ja, de zaak gaat vooruit! De vorm van haar gezicht is toch mooi gebleven en het propere grijs van haar ogen maakt veel goed. Maar Anneke Ballodt was schoner...

En ons-moeder kan hij niet goed bekijken, want zij heeft geen oog van hem af en zit met haar hoofd juist in een schaduwvlak van de schouw. Maar het licht van de haard speelt rozig over haar handen, die zo tevreden genesteld liggen in het kuiltje van haar keulder. In alle kerken en kathedralen, die hij heeft bezocht, was er niet één stukje beeldhouwwerk van zo zuivere uitdrukking als het gestilde verlangen, dat spreekt uit de lijnen van deze handen. En hij weet, dat hij haar met al zijn gepraat geen ogenblik in Brugge kan krijgen. Zij heeft het te druk met kijken en vergelijken en haar gedachten blijven bij hem.

Hendrick en Thony, de twee oudsten van onzen-Aert grabbelen hem de woorden van de lippen. Zij hebben geen vuur en dansende schaduwen nodig, zij zijn de hoofdpersonen van het begrafenisfeest, dragen beurtelings de gulden bisschopsstaf, het zilveren wierookvat en vooral de wijwaterkwast, omdat het plezant moet zijn daarmee naar de mensen te mogen zwaaien. Zij leren goed, zegt Meester Laurens, en als 't God belieft gaan zij op hun tijd ook naar Leuven om pastoor te worden. Daar kan de geus niets aan veranderen.

Aan het eind van zijn verhaal zitten zij nog een poosje in roerloze begeestering. Maar Kathelijns is natuurlijk het eerst van stemming veranderd.

„Praat nog 'n beetje, Zjeraar, ik hoor oe zo geren praten.” Daarbij zet zij haar ogen op „dood” en het komt er zo gewild onnozel uit, dat zelfs onzen-Aert moet lachen. En Heylken houdt beschermend haar kostbare buikje met beide handen vast. Die Kathelijns is u altijd een halve slag voor.

Dan zegt Aert, dat het tijd is voor de mannen, en als Kathelijns is uitgegaan om haar jongens naar bed te doen, komt hijzelf aan de beurt. De schout heeft tot driemaal toe gevraagd, of de pastoor zo gauw mogelijk op het kasteel wou komen praten. Doch Aert vindt het veiliger, dat hij eerst zelf aan het woord komt.

De belangrijkste families komen ter sprake. De gevaarlijksten zijn Michiel Goloffs en Lammert Colen. Zij hebben geuzengeschriften

in huis en durven haast openlijk te zeggen, dat er veel waars in te lezen staat. Michiel is een mens van goed verstand, maar van jongsaf heeft hij altijd iets bijzonders willen hebben, boven anderen uitsteken. Lammert Colen is nog steeds dezelfde dwarskop; ge staat al op zijn teentjes, voor ge hem gezien hebt. Op 't ogenblik is hij met geen riek te voederen, omdat hij van 't jaar borgemeester is in plaats van schepen. Van dat nieuwe geloof begrijpt hij geen toeten of blazen, maar als Michiel zegt, dat het zo is, dan zal het zo wel zijn... Neen, helemaal gereformeerd zijn ze nog niet, maar in Den Bosch, onder de geuzen, staan zij toch bekend als „de religie toegedaan”. 't Is wezenlijk zonde, want het zijn treffelijke mensen. Maar zij hebben de geus zo opgehemeld, zoveel ruzie gemaakt en zich zo vastgepraat, dat zij uit verwaandheid niet meer terug durven. Ja, die twee kunt ge zo goed als verloren beschouwen. Het is alleen zaak ervoor te zorgen, dat zij niet te veel meelopers krijgen. En die zullen zij het eerst vinden onder de vijanden van De Visschere.

Als Geraerd vertelt van zijn bezoek aan Den Bottel, vindt Aert dat goed gedaan. En dan hebt ge daar in Vlierden nog vier grote hoeven van Binderen. Als Geraerd van de schout gedaan kan krijgen, dat die hoevenaars met rust worden gelaten, is dat een goed begin voor een pastoor. Want Deurne en Vlierden zijn één familie en één parochie. De Visschere is daar sedert kort ook superintendent van de heerlijkheid, maar hij ligt zowat met alle pachters van Binderen overhoop. Zij zullen tenminste niet bij monsieur de scholtis van Deurne om raad en bijstand komen.

Geraerd ziet zijn taak reeds duidelijk voor zich, doch Aert vreest, dat hij niet duidelijk genoeg is. Hij wil de pastoor zien als weldoener, als bemiddelaar tussen de vijandige machten, torenhoog verheven boven alle politieke dorpsveten. Als daarbij de mensen wat zand in de ogen moet gestrooid en wat komedie gespeeld, gebeurt dat alleen om bestwil.

„En als ik oe éne goeie raad mag geven, menneke, laat oew eigen dan niet te veel vur 't wagentje van de schouteth spannen!” Aert besluit zijn wijze lessen met een vergoelijkende grijns. Hij bedenkt, dat het „menneke” evenveel gezond boerenverstand heeft geërfd als hijzelf. Maar met de portie van onzen-Geraerd is negen jaar geëxerceerd in Leuven.

*Den eersaemen en voorsienigen sieur Ottho de
Visschere, secretaris tot Doerne.*

Otto de Visschere is een van die mensen, die sterven op de dag, dat zij niets meer te wroeten, te rechten of te conspireren hebben. Hij procedeert en konkelt, verkracht het recht met de wet in de hand en saboteert dezelfde wet op grond van hetgeen hem recht dunkt. Hij kan niet leven zonder ruzie, lokt altijd en overal geschillen uit, wacht met plezier de slagen af voor het grotere genot van harder terug te slaan. En dit alles zonder zijn goed humeur te verliezen.

Alleen wanneer hij zijn kop stoot aan iets, waartegen niet te procederen valt, kan hij wel eens dwaas worden. Zo staat er geschreven, dat hij een schepen uit het rechthuis heeft geranseld, „ergher dan een hontsjonge”, omdat de man weigerde een stuk te tekenen, waarin het Corpus van Deurne verklaarde, dat Otto Theodorus de Visschere ons-gemeente steeds eerlijk ende vromelijk had gediend. Maar als bij een familiefeest zijn oudste jongens een lang dichtwerk van Meester Laurens de Lou gaan reciteren, hoeven zij maar te zeggen: „Lieve Ouders” en hij barst uit in snikken als pistoolschoten.

Anno '37 kwam hij als 25-jarig secretaris naar Deurne, toen zijn voorganger Jan Idelet aan de pest was gestorven. Als later door Otto's vijanden nog eens van de pest werd verteld, besloten zij het vreselijke verhaal steeds met de woorden: „En toen de pest weg was, kregen we De Visschere.”

Binnen een half jaar had hij zowel de Vrouwe van Deurne als de schout Van Dael in zijn zak. Deze was een goedige, domme mens, die zich nogal verheven voelde, omdat hij op het Groot Kasteel mocht wonen. Maar de gebeurtenissen van die tijd waren hem hoger dan het kasteel boven de kop gegroeid. Hij wist nauwelijks raad met zichzelf, veel minder met de belangen der heerlijkheid. En in die dagen zat Margriet van Wittenhorst lelijk gevangen.

Sedert de val van Den Bosch beschouwden de Staten zich heer en meester van de Meierij. En nu gelastten zij, dat alle Brabantse edelen hun heerlijkheden op straffe van verlies opnieuw zouden verheffen aan het nieuwe Leenhof van Brabant in Den Haag. Brussel viel hier onverwijld overheen met een bevel, waarbij dit Haagse verhef op dezelfde straf verboden werd. Dit ging zo strijk en zet enkele malen heen en weer.

Margriet kon noch het een noch het ander. Zij hield Deurne van Spanje te leen als achterkleinkind van de oude Jonker Jan van Doerne. Uit haar eerste huwelijk met de graaf van Huyn en Geleen, heer van Horst, had zij twee zoons, waarvan er één moest opvolgen in het schone Horst, dus onder Spaans bereik. En destijds was zij getrouwd met Charles Baron van Pallandt en Moriame, heer van Bredembent, Broekhuizen etcetera. Ook hij was al even kwetsbaar. Wanneer Spanje zijn wrekende hand naar de familie moest uitstrekken, was het onheil niet te overzien. Margriet zat in duizend angsten, dat zij haar geliefd Deurne zou verspelen, en liet ontelbare Missen lezen.

De Missen daargelaten, was het Otto de Visschere, die de heerlijkheid wist te redden door de hoogmogenden aan het lijntje te houden tot het jaar '42, en toen was het gevaar van de Spaanse kant wel geweken.

Het is haast onbegrijpelijk, hoe hij dit zonder ongelukken heeft klaargespeeld. En bij dit gescherm tegen de hoogste macht in den lande voelde hij zich eerst recht in zijn element. Vaak denkt hij nog met weemoed aan deze goede tijden terug.

Wel, Margriet had spoedig gezien, dat hij de schout Van Dael in ontwikkeling, durf en geslepenheid verre de baas was, en na Otto's eerste successen kende zij voor haar Deurnse kwestie slechts één raadsman. Hij chicaneerde naar beide kanten, hield zowel Den Haag als Brussel voor de gek. In tijden, dat de waanzinnigste haar-kloverij voor de hoogste rechtswetenschap gold, gaf hij mijn Heren Staten meer dan de volle maat. Hij legde ieder woord van hun lange stukken op een goudschaaltje en begreep alles, wat hem niet paste, averechts verkeerdt. Hij fantaseerde vormgebreken, kwam aandragen met vroegere ordonnanties, ontdekte onderlinge tegen-spraken en concludeerde brutaalweg, dat de heer van Deurne werkelijk niet meer kon weten, waaraan hij zich te houden had.

Ook begaf hij zich in het grijs verleden, dook in het archief en haalde oeroude perkamenten naar boven. Want de juiste omvang der talrijke heerlijkheidsrechten moest eerst zuiver bepaald worden, nietwaar? Nu we toch opnieuw gingen verheffen, liep dat in één moeite door. Niemand ter wereld zou dit ooit gelukken, zo vaag en gebrekkig stond alles beschreven. Maar dit was ook zijn bedoeling. Zonder blikken of blozen begon hij te citeren vanaf Ons Heren jaar 1326. Het liep de spuigaten uit.

Afgezien van zijn ergerlijke spitsvondigheden, paste al zijn juristerij toch waterdicht in elkaar. En in hoger sferen kreeg men niet weinig respect voor de manier, waarop die van Deurne het nieuwe verhef wisten uit te stellen. Jaren en jaren bleef men bezig.

Uit pure overmoed hield hij het spelletje nog vol, toen het al geen zin meer had, daar Brussel duidelijk genoeg alle hoop op de Meiereij had laten varen. En opeens leek het, dat Margriet zwaar gestraft zou worden voor de waaghalzerijen van haar secretaris. Moe van het geleerde vitten en zaniken, gaf Den Haag onverhoeds alle muggenzifterij gewonnen en keerde terug tot het gezond verstand. Voor men in Deurne goed wist, wat er gaande was, begon de Rentmeester-Generaal der Domeinen in alle eenvoud Margriet's landerijen te verpachten.

In een handomdraai wist Otto het huis van Deurne te redden met behulp van een lijk. Pallandt kwam op het best gelegen ogenblik te sterven en volgens De Visschere had hij „door synne uytlandicheyt versuymt” het nieuwe verhef te doen plaats hebben. Nu diende hij kalmweg een supplicatie in namens een fonkelnieuwe partij: Margrieta Wilhelmina van Wittenhorst, douairière Pallandt, die niet aansprakelijk was voor hetgeen wijlen haar echtgenoot had nagelaten. Jegens een weduwe moesten de Haagse ridders wat consideratie in acht nemen! Het stuk stond goed op poten en bij kerende post kreeg Margriet de „brieven van gratie ende relieff gratieuselyck verleent”. Zij kon het verhef alsnog binnen drie weken doen, en de rentmeester Andries de Fresne kreeg bevel van de verpachte goederen: „syn handen daer van te trecken ende te houden”.

Van nu af kon Otto bij me Vrouwe van Deurne geen kwaad meer doen. En onder de hogere ambtenaren van de Meierij was zijn naam gevestigd. Daar in Deurne zat er een aan het schrijfambt, die

kondt ge beter te vriend houden, die was de duivel ontkropen. Intussen had hij ongemerkt de teugels uit de slappe handen van de schout gefutseld. Door vorster en schutter liet hij de keuren en breuken wat strenger toepassen en met deze boeten kon hij gemakkelijk het criminele inkomen van de heerlijkheid verdubbelen, zonder in overdrijving te vervallen. De argeloze schout zette alle zaakjes braaf op de rolle, zoals een goed officier betaamt. Maar toen daarginds in Guliksland Otto's eerste afrekeningen aankwamen, zei Pallandt tegen Margriet, dat het vroeger in Deurne niet helemaal proper moest zijn geweest. Waar zou toen al dat geld gebleven zijn? Hij kon slecht aannemen, dat de ingezetenen opeens zo rijk waren, dat zij zich niet meer aan boeten en ongelden stoorden. Evenals de heer zagen ook de meeste dorpingen door de schout heen de secretaris aan het werk. Nooit waren vorster en schutter zo fel geweest, als sedert die jonge blageurschopper zo zwierig met zijn manteltje door het dorp zwaaide. Weldra ontbrak het De Visschere niet aan vijanden en dat zou hij spoedig ondervinden. Maar hij zorgde, dat de meningen verdeeld bleven. Hij wist zeer goed, voor wie hij zich verdienstelijk moest maken door een calange te laten intrekken, als zijnde „juridisch” niet geheel in de haak. Zo vondt ge steeds mensen, die tot vechtens toe volhielden, dat het wezenlijk niet aan De Visschere lag en dat er iets anders moest tussenzitten. En zo legde hij in de tijd, dat hij nog maar aan het schrijfambt zat, reeds de grondslagen van zijn eigen politieke partij, die zich later zo fel en taai zou blijven roeren. Bij elk bezoek aan Broekhuizen, Venlo of Gulik ondermijnde hij het aanzien van de schout, zonder ooit een slecht woord te zeggen. De baron en Mevrouw moesten zelf hun gevolgtrekking maken; hij bleef in alle opzichten correct. En deze bezoeken waren in de tijd van het slepend verhef zo talrijk, dat Otto vaak meer te paard of in de wagen zat dan op de griffie. Bij thuiskomst had hij zijn eigen plan als een volstrekt bevel aan de schout in zijn zak. Dan hadden de heer en Mevrouw het *per se* zo gewild. Hij vondt het een beetje gevaarlijk, hij zou het heel anders doen. Maar ja, zij moesten het zelf weten; het was hùn Deurne. Zuchtend trok hij dan een vel papier om de „instructies” te gaan uitwerken en vergat niet Monsieur van Dael's mening te vragen over kleinigheden, die hij zelf veel beter wist. Zo werd de schout voortdurend onder

lichte narcose gehouden, tot hij opeens ontdekte, dat hij al sinds jaren op de rommelzolder van de heerlijkheid lag.

Zijn eerste reactie was, dat hij in dolle ijver zijn neus ging steken tot in de kleinste bagatellen en alles zelf wilde doen. Hierop liet Otto hem zoveel dwaasheden begaan, dat de schout van Deurne weldra met de heer, de fiscaal en de kwartierschout overhoop lag. En ten slotte was het weer de vriendelijke secretaris, die hem uit de miserie moest helpen.

De arme Van Dael was tot dusver algemeen aanvaard als een lamme goedzak. Nu werd hij zuur en vervelend, vocht wanhopig tegen zijn groeiend besef van kleinheid. Hele nachten lag hij te woelen en te zweten. Hij wond zich op tot vervaarlijke besluiten en in de beddekoets wist hij die valse onderkruiper zeer gruwzaam te vernietigen. Maar 's morgens bleef van al deze vastberadenheid slechts een barstende koppijn over, zodat hij de hele dag was opgeborgen met koude omslagen en bloedzuigers.

In het rechthuis kreeg hij driftstuipen, die kant noch wal raakten. En na de eerste schrik maakten de schepenen zich zo vrolijk, dat hij op het kantje af door heel de Bank van Deurne in gebannen vierschaar werd uitgejouwd.

Otto bleef de voorkomendheid zelve, speelde met zijn officier als met een ondeugend kind en glimlachte vaderlijk bij de gedachte, hoe vaak hij onderhand door mijn Heer Schouteth reeds was vermoord en opgevreten.

Tot het laatst bleef Van Dael bezeten door de drang om het succes van de secretaris af te wentelen op iets anders dan zijn eigen ongeschiktheid. Ten slotte liet hij nogal plomp doorschemeren, dat onze beste secretaris zijn wit voetje bij de Vrouw van Deurne niet zozeer aan zijn denkbeeldige bekwaamheid dan wel aan zijn mannelijke bekoorlijkheden te danken had. Dit was nogal dwaas van Monsieur Van Dael, want Margriet was volstrekt niet van die soort: een standbeeld van een vrouw, adellijk tot op het randje van potsierlijkheid en dan nog aan de kwezelachtige kant.

Onmiddellijk zorgde Otto, dat het praatje enkele malen vergroot bij Mevrouw aankwam. De steile, geharnaste Margriet zat dadelijk hoog te paard, kreeg een heftige aanval van deugdzaamheid en de dagen van de schout waren geteld.

Nu begon het te spannen. Eind '44 kreeg Van Dael zijn ontslag

en vertrok. Tevoren had hij echter een politiek bierkransje weten te vormen, dat klaarstond om De Visschere bij eerstkomende gelegenheid een kopje kleiner te maken.

De leider van deze groep heette Jan van Stiphout. Hij was schout van Vlierden, maar woonde in Deurne, onder Liessel, en was daar zelfs gecommiteerde. Nu is Vlierden „eene gheringe ghemeynte, alleenlyck bestaende in 70 meest cleyne wooningen” en niet te vergelijken bij het grote, aangrenzende Deurne. Zodra bekend werd, dat Van Dael's plaats vrijkwam, begon het kleine Vlierdense schoutje dus te blaken van ijver voor het goed recht der Deurnse ingelanden.

Jantje van Stiphout belegde geheime vergaderingen in Liesselse schuren en zijn aanvankelijk succes moet hem wat beneveld hebben. In korte tijd kreeg hij nog vier hertslieden op zijn hand, waaronder de gevaarlijke Lammert Colen. Zichzelf meegerekend, beschikte hij dus over de helft van het Corpus van Deurne.¹⁾

Zij stelden een request op, waarin heel het zondenregister van Otto werd opgenomen als fel protest tegen zijn benoeming tot schout van Deurne. Er kwamen veel potten aan te pas en zij maakten elkaar zo heet, gingen de perken zover te buiten, dat het stuk onvermijdelijk een averechtse uitwerking moest hebben. Later is beweerd, dat Otto op al deze vergaderingen zijn stromannen had en zelf de meest lasterlijke leugens aan het request heeft toegevoegd.

Margriet van Wittenhorst had toen juist de heerlijkheid overgedragen aan haar zoon Johan Graaf van Huyn en Geleen. Deze was ook reeds opgevolgd in Horst, doch in Deurne nog niet offi-

¹⁾ Deurne was verdeeld in 10 gehuchten (hertgangen), die elk één gecommiteerde kozen. Zij waren de enge volksvertegenwoordigers, want de andere bestuurders werden door de heer benoemd. De macht van deze gekozenen was zeer beperkt. Slechts voor enkele besluiten en uitgaven was hun toestemming vereist. Daartoe werden zij door de schout opgeroepen in een corporele vergadering (Corpus van Deurne). Meestal behoorden zij tot de notabelen en krachtens gewoonterecht werden twee hunner tot schepenen benoemd. Zij komen voor onder de benamingen: gecommiteerden, hertslieden, tienmaunen, meestgeërfde nageburen of gequalificeerdste nageburen. Hun vergadering vormde een overblijfsel van de Frankische tijd, toen de hele gemeente beraadslaagde en besloot, ofwel de eerste verschijning van het democratische beginsel, juist zoals men het nemen wil.

cieel gehuldigd. Daarom zonden onze vijf hertslieden hun lijvig document aan de Vrouw en tevens aan de jonge, toekomstige heer. De ernstige waarheden, die De Visschere werden aangewreven, gingen teloor in fantastische overdrijving en plumpe verdacht-making, waarvan niemand beter dan Margriet wist, dat het vuige laster was. Belangrijke geldsommen, die de seigneurie toekwamen en reeds lang waren afgedragen, zouden volgens het request zijn verdonkeremaand. Zelfs de grootste verdienstelijkheden van haar trouwe secretaris waren door deze Deurnse schelmen verwrongen tot feiten in zijn nadeel. Dit schendstuk was de grofste eerroof, die Margriet ooit had beleefd. Zij voelde zelfs behoefte heur handen te wassen en begreep niet, hoe mensen uit Deurne zo doortrapt slecht konden zijn. Hier hadt ge dus Otto de Visschere in zijn creatie van de martelaar.

Er kwam geen antwoord op het klaagschrift. Maar de leden der anti-secretaris-partij gingen voort elkaar op te hitsen, tot opeens het praatje de ronde deed, dat de kopstukken van plan waren de jonge graaf persoonlijk te gaan spreken in Venlo. De oorsprong van dit gerucht was niet na te gaan, destijds.

Op de eerstvolgende vergadering werd dit plan voorgesteld en onder tomeloze bijval aangenomen. De vererende opdracht werd vanzelfsprekend toevertrouwd aan Jantje van Stiphout en zijn vier hertslieden. En nu begon het deze volksmenners voor de geest te schemeren, dat bij polletieke actie de volgelingen wel eens gevaarlijker kunnen zijn dan de tegenpartij. Zij zagen dan ook een beetje wit, ofschoon zij dadelijk na het besluit op de schouders werden getild en naar de herberg gedragen. En nu het eenmaal zover gekomen was, dorst de een voor de ander niet meer terugkrabbelen.

Met de volgende post voor Venlo ging een brief mee van de secretaris en waarnemend schout. Hierin deelde hij zeer terloops mee, dat hem iets ter ore was gekomen over enkele roergeesten uit de gemeente, die zich naar Venlo wilden begeven om acces te verkrijgen bij Zijne Genade en zich over iets beklagen. Hij wist niet, of dit gerucht waarheid bevatte, evenmin wat de zozegde klachten zouden behelzen, doch dit hoopte hij te zijner tijd wel van Zijn Genade te mogen vernemen.

Jan Huyn van Geleen kan toen zowat 22 jaar zijn geweest. Aan

werrskanten zat hem een lange reeks van Duitse ijzervreters in het bloed. Zijn oom en voogd, Godfried van Huyn, was de beroemde veldheer uit de 30-jarige oorlog. En aan moederszijde hadt ge duur de zeven broers van zijn grootvader (waaronder Walraven Willem van Wittenhorst, de verdediger van Mainz), die alle zeven met krijgsmanseer in het harnas waren gevallen.

Dit was de jonge graaf aan te zien. Hij deed zijn best tegen deze zwaarbeladen stamboom op te leven, maakte een pijnlijke studie van militaire manieren, uiterlijk en spraak, tot op het onwijze af. Met dit al had hij nog niet de minste schermutseling te velde beleefd. Voorlopig moest hij zich tevreden stellen met het gezelschap van een groepje doorgewinterde vechtersbazen-buiten-emplooi, die veel van hem hielden en precies wisten hoe hij behandeld moest worden. Achter de wijnroemers lieten zij hem de allergekste veldslagen winnen, stom van bewondering voor zoveel aangeboren veldheerstalent. Want bij gebrek aan kanonskogels schoot de jonge maarschalk zo dwaas met zijn geld in het rond, dat zijn procureur en rentmeester Van der Lee iedere dag wat grijzer werd.

Het bericht van De Visschere kwam Graaf Jan zeer gelegen. Weken en weken had moeder hem aan de oren gejankt, dat er toch iets moest *gebeuren* tegen die onbeschaamde *lasteraars!* Maar hij wist er niets beters op, dan met een klein piket paardruiters even naar Deurne te rijden om de ondertekenaars aan de hoogste bomen te hangen, op kosten van de gemeente. Maar die ossen zouden zich laten opknopen zonder een poot uit te steken en dat was geen aardigheid. Hij begon te dromen van een ernstig oproer, als honderd jaar geleden bij de Boerenoorlog in Duitsland. Hij zag zich uitrukken tot herovering van zijn kastelen, en dan niet zo kinderachtig, maar aan de spits van een flinke colonne met vuurmonden en van alles.

Dus zij hadden nog de treurige moed om audiëntie te vragen, de zwijnen? Best, dan zou hij voor een gepast *bienvenue* zorgen. En meteen zijn orders geven... Waar was Van der Lee? En geen praatjes. Daar had een Huyn van Geleen geen advocaten bij nodig. Korte metten! *Ordre du Seigneur de Horst, mordiou!* Begrepen? Mars!... Otto de Visschere, de enige fatsoenlijke kerel uit heel Deurne, zwart maken achter zijn rug? Had Otto zich niet altijd uitgesloofd voor zijn moeder, haar steeds uit de nood geholpen

bij al dat gezanik met die geuzenregering van Den Haag? Dat wist een Huyn van Geleen te belonen! Een Huyn van Geleen was streng, maar strikt rechtvaardig. Als ge hem tot vriend wist te maken, was het voor altijd, en als ge hem tot vijand hadt, dan uh, dan zag het er slecht voor u uit. Van die kant waren de Huyn's verduveld rare kerels, weet ge. Ze vergaten niets en ze vergaven niets, o zo! Even laten zien hoe een Huyn zijn getrouwe officieren wist te beschermen. Was hij een Gelderse ridder, of was hij géén Gelderse ridder?

Intussen waren de hertsluiden hoe langer hoe beter aan het idee gewend geraakt. En zij vertrokken nog tamelijk luidruchtig, met hoge borsten, bijna geheel overtuigd van hun goed recht.

De 24ste Maart gingen zij op pad. Aan hun vrouwen hadden zij beloofd, dat zij overmorgen vóór den donkere thuis zonden zijn. Als 't enigszins kon zelfs morgen. Venlo was zeven uur, moest ge niet vergeten. Het hing ervan af, hoe laat ze bij de heer terecht konden. De ochtend van de vierde dag was er nóg geen nieuws en Otto tracteerde zich in zijn eentje op een kriebelige lachstuip. Maar de zesde dag kreeg hij het benauwd. Het was zijn bedoeling, dat die kerels daar in Venlo nogal vinnig hun neus zouden stoten en voor altijd van die streken genoeg krijgen, jawel! Maar het moest niet zó lomp overdreven worden, dat de sympathie van heel het dorp naar hun kant zou omslaan. En nu liepen reeds de vrouwen huilend van deur tot deur. Het dwaze van de toestand was, dat zij hun enige toeverlaat, de loco-schout, voor dit geval niet dorsten aanspreken.

Onverwijld zond hij een renbode naar Venlo om eens stillekens te gaan horen. Dit was de beruchte Dielis Vogels, die hij toen juist als domestique in dienst had genomen. En deze bleef twee dagen onderweg.

Wat was het geval? Jantje van Stiphout en twee van zijn reisgenoten waren in Venlo ontvangen door Van der Lee, die hun vriendelijk goeiendag zei en vroeg, of zij maar met drieën waren. Neen, zij waren eigenlijk met vijven, ziet ge, daar zaten er nog twee in de herberg. Zij drieën kwamen alleen maar vragen wanneer zij de heer konden spreken.

Dat was zonde, zei Van der Lee, zij hadden beter alle vijf tegelijk kunnen komen. Hij zat een tijdje stil te kijken, alsof hij niet goed

raad wist. Ten slotte overwoog hij, dat drie vogels in de hand beter waren dan vijf in de lucht, en liet zonder complimenten het drietal in arrest stellen.

Dit gebeurde al in de avond van de 24ste. Volgens de Gelderse Stadt en Lantrechten zouden de gevangenen nu binnen 24 uur moeten vernemen, van welke feiten zij werden beschuldigd. Toen hun de 28ste nog niets van dien aard was betekend, lieten zij de heer een onderdanig smeekschrift aanbieden om ofwel te worden vrijgelaten, ofwel de reden van het arrest te mogen vernemen. Het stuk was opgemaakt door een plaatselijk advocaat, die de graaf beleefd doch nadrukkelijk wees op de zeer strikte bepaling van artikel 10 pagina 289 der Stadt en Lantrechten.

Maar de Deurnse slimmeriken hadden nog niets geleerd. Zij moesten het weer te mooi maken en met fatale zekerheid vonden zij de enige manier, waarop zij het request konden verknoeien.

Van der Lee, die tevoren wel kon dromen, wat het stuk zou behelzen, las niet verder dan:

Geven met onderdanicheyt ootmoedelyck te kennen Johan Baptisten van Stiphout, Diderick Lemmens, Casper Marcelis, Quirijn Bosmans en Lammert Thoenis (Colen), als respective gecommitteerden der semplycke Ingesetenen vande Heerlicheyt Doerne

Halt! Namens de gezamenlijke ingezetenen? Van der Lee antwoordde op 30 Maart, dat Zijne Genade niet op het request kon ingaan, voordat hem ter verificatie was overgelegd de volmacht van al deze Deurnse nageburen, met namen en toenamen. Maar dan *in originali*, daar Zijne Genade niet tevreden zou wezen met een simpele copie.

Van der Lee vond de ganse vertoning niet alleen krankzinnig, maar ook zeer gevaarlijk. En dit had hij zijn jeugdige meester dan ook zeer duidelijk, maar vergeefs, aan het verstand gebracht. Waren het Gelderse onderdanen geweest, dan had hij geweigerd eraan mee te doen, al was zijn baan ermee gemoeid. Nu het maar buitenlanders waren, kon het voorlopig niet veel kwaad, vooral na die prachtige blunder in hun request. Als het te bar werd, zou hij Mevrouw gaan waarschuwen. Zij was de enige, die nog iets over dat wild beest te zeggen had.

Daar zaten onze hertslieden doodonschuldig gevangen als slachtoffers van een abominabele rechtsverkrachting. In hun domheid hadden zij de vijand het enige wapen, dat hem ontbrak, in de hand gedrukt: het strafbare feit, of wat er veel op geleek: het „assumeren van ene valse qualiteit“. Van aanklagers hadden zij zich zwart op wit tot beklaagden gemaakt, want het spreekt vanzelf, dat zij aan volmachten geen duim papier in handen hadden. Ginds in Deurne had het meer dan voldoende geschenen, dat zij waren toegejuicht en in triomf rondgedragen door een man of zestig, terwijl de heerlijkheid toch meer dan 350 gezinnen telde. Nu de heer zó scherp bleek te staan, zou het een kunst zijn ook maar een dozijn handtekeningen los te krijgen.

Met bemodderde laarzen en het paardenschuim nog op zijn mantel, kwam De Visschere in de namiddag van de vierde April bij Van der Lee binnenvallen: Of ze hier in Venlo stapelzot geworden waren! En of zij nu maar als de bliksem die boeren van hem uit de kelder wilden halen!

Van der Lee grinnikte opgelucht en bracht hem dadelijk bij de graaf, die sprakeloos stond te kijken van Otto's onmenselijke edelmoedigheid jegens die infame onderzaten van Deurne.

De Visschere werd vorsteljk onthaald. 's Avonds, toen Margriet zich had teruggetrokken, dronk Jan van Huyn zoveel broederschap met hem, dat zij ten langenste op elkaars wambuis hingen te schreien. Want Otto had zich gaandeweg overtuigd, dat hij in christelijke naastenliefde haast iedereen sloeg, nu hij zijn grootste vijanden uit de gevangenschap had verlost. Heer en officier zwoeren elkaar trouw tot in de dood en schonken in, zij zwoeren elkaar *eeuwige* trouw en schonken nog eens in. Maar in al deze drukte zag de goeie, ouwe, trouwe Otto nog kans het Groot Kasteel van Deurne te huren voor de tijd van zes jaar en tegen tachtig gulden *per annum*.

Zo werden de gevangenen in de ochtend van de vijfde April vrijgelaten. Nog vóór hun vertrek lieten zij ten overstaan van twee Venlose schepenen een acte verlijden, waarin al hun wederwaardigheden werden opgetekend.

Het is te begrijpen, dat zij nu met edele martelaarsgezichten in Deurne terugkwamen. Maar tot hun bittere verbazing zagen zij al gauw, dat de meeste dorpelingen geneigd waren het geval van

de vrolijke kant te bekijken: Daar waren vijf mannekensputters van Deurne uitgetrokken om de aanstaande schout kort-en-klein af te breken, maar zij mochten hem nog dankbaar zijn, dat hij hen uit het kot was komen halen!

Het was natuurlijk weer De Visschere, die deze intreurige ontvangst had voorbereid. Want 's ochtends vóór zijn vertrek had hij de vrouwen van de vermisten bij zich laten komen. Hij scheen toen eerst vernomen te hebben, dat er iets haperde. En hij beknorde haar niet zuinig, omdat hij niet eerder was verwittigd. Dan hadden zij heur mansomensen al minstens een week thuis kunnen hebben. Nu moest hij midden in zijn drukke bezigheden hals over kop naar Venlo om die potsenmakers uit de put te helpen. Waar hadden zij eigenlijk op gewacht?

Het tafereel geleeke wel wat op de kruisweg-statie van „Christus en de Wenende Vrouwen”.

Enfin, hij zou maar dadelijk uitrijden. Beloven kon hij niets, want wie-wist wat die onnozelen daarginds voor gevaarlijke domheden hadden uitgehaald. Dat hadden ze nu, als ze de kinderen met vuur lieten spelen!

Tot grote opluchting van de vrouwen scheen hij volstrekt geen belang te stellen in het eigenlijke doel van de Venlose reis hunner echtgenoten. Hij wist hen zelfs nog aan 't lachen te maken en werd alvast hartelijk bedankt.

Aan de slotpoort wachtte Dielis Vogels met het paard en er was reeds een oploopje ontstaan. Otto deed zijn lang rapier aan en steeg met luchtige zwaai op. In die tijd droeg hij nog zo'n kort Spaans manteltje met brede, platte kraag, dat hem maar juist over de billen reikte. Hij stoof de straat uit en zwierde om de bocht in zo'n scherpe galop, dat bij Marcelis de modderspatten tegen de ruiten vlogen.

Bewonderend keken zij hem na. Ja, bij het vrouwvolk heeft De Visschere nooit veel kwaad kunnen doen. Als ge alles kondt geloven, wat de mensen zeiden, dan moesten er in Deurne en omstreken heel wat kleine Visscherkens rondlopen.

Wat ervan zij, nu hij zo ruiterslijk was uitgetogen om de verdoolde belhamels terug te brengen naar de stal, begon de stemming weer in zijn voordeel te veranderen. Zelfs in hun eigen huis kregen de hertslieden de wind van voren. Vooral die van Krijn Bosmans

moet nogal te keer zijn gegaan. Zot van de parochie! Gecommitteerde van fluitjeshout!

Toch deden zij nog een poging hun waardigheid overeind te houden. Zij hadden immers bij het gerecht van Venlo een doleantie ingediend en genoegdoening geëist. En die schepenen hadden dadelijk gezegd, dat zij in hun recht stonden. Wacht maar, ge zoudt er wel meer van horen!

Als enige „genoegdoening” ontving de gemeente nog in dezelfde maand April een schrijven van de Vrouw en de heer van Deurne, waarbij Otto de Visschere werd gehandhaafd in het schrijfbambt en tevens benoemd tot schout der heerlijkheid. De pas benoemde officier liet feestelijk de klok trekken en het schrijven ten aanhoren van alleman voorlezen op het kerkhof door de president-schepenen, Jan van den Boomen, die een geweldige stem heeft voor zo'n klein manneke.

....den welcke bequaem ende seer habiel is om dese onse gemeynte als pastoir te dienen....

Het jaar 1648 mag een mijlpaal zijn geweest in de geschiedenis der Nederlanden, voor Deurne verloopt het zonder grote schokken, hoewel in stijgende spanning.

Meester Geraerd zit niet stil, tracht zoveel mogelijk vóór de vlaag binnen te zijn. In dorpen, waar het gezag van de pastoor al jaren is gevestigd, zal de geus niet veel stuk maken. Maar Deurne is de leste tijd verwaarloosd en verslapt. En alleen godsdiensten, die zeer veel eisen van hun aanhangers, hebben kans op een blijvend bestaan.

Voor die van de Meierij schijnt niet veel in huis te komen van alle schone vredesverwachtingen. Eerst en vooral legt de schatrijke Hollander zijn klauw op de kerkelijke goederen, tienden en beneficiën, tot het laatste penningske van het armste Moeder-Godskapelletje in de hei. Doch dit wordt door de grote hoop niet dadelijk gevoeld. Zij vinden het wel een wraakroepend schandaal en de geus is een vuile dief, maar zolang zij zelf te eten hebben, zal de pastoor niet van honger sterven.

Reeds de 12de Juni ontvangen de kwartierschouten een beveldschrift van de Staten, dat zij een heropening van de Roomse kerken en een hervatting van de paapse afgoderij niet zullen gedogen. En dan verschijnt op 16 Juni het fameuze plakkaat, waarbij alle geestelijken, op straffe van 600 gulden boete en arbitrale correctie, het land moeten verlaten, behalve zij, die krachtens de capitulatie van Den Bosch mogen blijven.

Dit nieuws is kort vóór het vredesfeest tot Deurne doorgedrongen. Onder de fanatieken gaan reeds stemmen op om het feest maar te veranderen in een rouwdienst. De meesten, waaronder de pastoor, zijn echter van mening, dat Deurne nogal ver uit de gooi ligt en dat de soep hier niet zo heet zal worden opgediend, als

Hij in Den Haag is gekookt. Bovendien is het zotte praat, want volgens de kerkelijke wet is Sacramentsdag een feest en daar kunnen alle geuzenplakkaten niets aan veranderen...

Daags na zijn aankomst is Geraerd naar het kasteel gegaan. Monsieur de Visschere heeft op en neer gelopen, vurig met de handen gewaaid en zijn beste rhetoriek opgehaald om de pastoor aan het verstand te brengen, wat hij te doen heeft in het belang van „ons-parochie”. Hij heeft de gevaren opgesomd in wetsartikelen en imposante cijfers van geldboeten... O, als het alleen aan hèm lag! Maar hij zat te houden met een landdrost, een fiscaal en een kwartierschout, stuk-voor-stuk felle anti-papisten, wier orders hij had op te volgen.

Toen de schout zich even buiten adem had gepraat, zei Geraerd zacht: „Ik en ben niet verveerd, heer scholtis.”

Dit nuchtere geluidje deed wat komisch aan tegenover de bombastische redevoering, waarop de schout had getracteerd. Er stak niet de minste bravade in; hij had op dezelfde vlakke toon kunnen zeggen, dat het vandaag redelijk goed weer was.

De Visschere keek een ogenblik scheel in zijn eigen binnenste. En misschien was dit een van de weinige keren, dat hij zichzelf zag, zoals hij werkelijk was. Dan schalde zijn lach door het holle kasteel; hij drukte Geraerd met overdreven warmte de hand en sloeg hem op de schouder.

Meteen vatte Jacobs zijn werk aan op de plaats, waar hij het gevonden had. Nelis Thomas en de andere pachters van Binderen... De schout begon smaak te krijgen in het manneke. En in de situatie. Hier begon een nieuwe, grote strijd. Tegen de geus, tegen de hoogste macht in den lande! Otto begon reeds zijn intriges te spinnen en voor het eerst in zijn leven waren zij van de vrome soort, wat hem een verheven gevoel gaf.

Precies, Meester Geraerd! Preken was schoon en brevieren-bidden heel braaf, maar aanpakken was beter. Ten slotte was macht het enige, waarmee de boeren rekening hielden. Laat dus uw macht zien, mijn Heer Pastoor! Voor het oog van het kerkvolk gaat voortaan de weg naar het kasteel door de pastorie.

Dit dorst hij niet zo brutaal te zeggen, want gasten, die pas van de akademie komen, houden er wel eens van die onbruikbare, hoogstaande begrippen op na, weet ge wel. Hij kronkelde met zijn toe-

spelingen en hoopte, dat de pastoor zou voelen, waar hij heen wilde. Ook hieraan maakte Geraerd een simpel einde:

„Monsieur de Visschere, wij verstaan malkander. Gelijk Sinte Pieter heb ik tot taak de zielen te vangen als vissen in een net.” In zichzelf voegde hij erbij: Ik zou met de duivel zelf gaan accorderen, als ik dacht, dat er één Deurnse ziel mee te winnen was... Waarmee niets onvriendelijks bedoeld is jegens mijn Heer Scholtis van Deurne.

En het plezierig spelletje van De Visschere begon. Hij wist zeer goed, dat de boeren spoken zagen, zich bang maakten om niets. De rentmeester-generaal der geestelijke goederen verlangde niet beter, dan dat de pachters van de gewezen kloosterhoeven op dezelfde voet bleven doorboeren, prompt hun pacht betaalden en hem verder met rust lieten. En als Monsieur de Visschere zo goed wilde zijn de nieuwe pachtcedulen te laten tekenen, héél graag zelfs. Buitengewoon vriendelijk en „by occasiën” tot wederdienst bereid. Reeds de volgende dag zat Jan Joosten Willems, van de Kerkhofhoeve in Vlierden, met drie andere pachters bij Jenneken op de vloer. Zij waren gestuurd van Nelis Thomas, die er ook mee zat te kijken, nu Binderen de hoeven moest afgeven. En Nelis die zei, dat de nieuwe pastoor wel raad wist...

De schout van Deurne? Oei-oei, daar verwachtten zij niets van; zij waren kwade vrienden met De Visschere. Zoals die hen ook behandeld had!

Dat was niet erg, vond Geraerd. Als monsieur niet om hunnentwil wou helpen, dan maar ten pleziere van de pastoor.

Otto kleedde het simpele geval fraai aan. Hij deed er een paar weken over, hield zich afwisselend somber en hoopvol. En al was Geraerd niet geheel en al de dupe van deze komedie, hij liet niets blijken, zorgde alleen, dat de boeren niet te zeer in angst zaten. Totdat de blijde dag kwam, waarop alle Binderse pachters werden uitgenodigd de nieuwe celen te komen tekenen. En wel ten huize van de pastoor, aan wie Otto de pampieren had meegegeven.

Het was een goed begin voor een nieuwe pastoor. Heel het dorp heeft ervan getuit, want Nelis Thomas en die van Vlierden zijn die avond in De Swaen, De Leeuw en De Valck geweest. Zij hebben niet op één pot gekeken; iedereen moest op de gezondheid van het Deurns pastoorken drinken. Anneke heeft gemopperd, toen

Nelis thuiskwam, maar zij kon zich niet goed houden, omdat hij zo zot deed. „Schone maagd van Brabant!” riep hij. „Schone maagd van Brabant!”

Op Sacramentsdag is de processie door de velden getrokken vanuit de kerk, die volgens plakkaat niet heropend mag worden (alsof zij ooit dicht is geweest!), naar de Sint-Anthoniskapel aan Den Veldheuvel. Voor het laatst in de geschiedenis, maar dit zouden die van Deurne niet hebben geloofd.

Zelden is de kerk zo vol geweest, want die dag is Geraerd plechtig geïnstalleerd door de kanunnik Meester Hendrick Leemputte, de vicaris van het bisdom.

En voor het eerst is Wilbert opgetreden als misdienaar. De koster-schoolmeester Laurens de Lou heeft hem gedrild. Wilbert kan het *Confiteor*, de grootste kluif van heel de Mis, in verbijsterende snelheid afratelen. Te voren heeft hij in de sacristie gerepeteerd voor de pastoor, die een pijnlijk gezicht trok en nooit had geloofd, dat Latijn zó barbaars kon klinken. Maar hij heeft Wilbert geprezen en alleen gezegd, dat het niet zó vlug hoefde. Op staaï-aan was 't beste; er was geen haast bij. Ons-Heer had de tijd aan Zijn eigen. En als Wilbert onvoorzien zou blijven haperen, moest hij niet ineens stilhouden! Dan moest hij maar wat aan elkaar brabbelen. En dat gaat best, want bij het *Confiteor* probeert ge met de kop tussen de knieën te kruipen, zodat de mensen het niet hoeven te merken.

Geraerd heeft gepreekt, lang en ijselijk geleerd. Die van Deurne hebben zich dromerig laten drijven op de Leuvense klanken van zijn warme stem. Zij begrepen er niets van, maar het was schoon, het gaf vertrouwen. Ge kondt goed horen, dat wij nu iemand hadden, die er alles van wist, die voor ons kon denken. Iemand die de geuzen van de bak kon bijten, als ze wat te veel praats kregen met hun zozegde religie. 't Pastoorken was ruim jong, maar hij kende zijn stiel. Ge kondt aan alles merken, dat de mens bijkans barstte van geleerdheid en philesephie. Dat gaf een plezierig en veilig gevoel, dat was alweer een grote kopzorg minder. Waar bleven ze nu, Michiel Goloffs en Lammert Colen en nog een paar van die grootsprekers, die het beter wilden weten?

En de vrouwen kwamen niet op hem uitgekeken. Zij vonden hem net een schilderij van een jonggestorven heilige zonder baard.

Jenneke had er wel eer van; hij zat kloek en vlug en kaarsrecht in elkaar. Als hij nu maar wat vetter wilde worden, dan hadden ze mettertijd een pastoor, met wie zij konden uitpakken tegenover die van Bakel en van Asten, ja van heel de Meierij. Daar konden ze naar komen kijken!

Na de processie en het proclameren van de Spaanse Vrede is de pastoor verschenen in De Leeuw, bij de jonge schut en bij het oude voetbooggilde van Sint Joris in De Swaen. Thoniske was zuurzoet vriendelijk, maar inwendig woedend om het misdierschap van Wilbert. Dat vindt zij wel een even groot schandaal, als hadden ze de waard van een Spaans bordeel tot Paus gekozen. Want haar bijnaam (voor het fatsoen verkort tot „klerk-zonder”) is nu gemeengoed geworden. Dielis Vogels, de ware schuldige, durft zij niet aan. Daarom richt zij haar verbeten toorn op Wilbert en zijn vriend de pastoor.

Van geen kwaad bewust heeft Geraerd de schutbroeders toesproken, een schuimende pint geheven en een *Vivat, crescat, floreat!* gedronken op het welzijn van beide korpsen. Vooral het jonkvolk was door het dolle heen begeistert. Het was daar in De Leeuw een lachen en juichen van wonder en geweld. Na zijn loodzware preek meende Geraerd tegenover de jonge schutbroeders van Sint Anthonis een beetje de Leuvense student te moeten luchten naar het aloude recept van *Gaudeamus in Domino*, zonder evenwel zijn afstand te verliezen.

Daarentegen heeft de oude schut bijzonder gewaardeerd, dat hij jegens hen zo deftig en bescheiden was. Aandachtig heeft hij geluisterd naar hen, die zijn vader goed hadden gekend. Daar kon hij niet genoeg van krijgen en dat gaf hun een zalige, weemoedige dronk. Toen Thunis Aerts zei, hoe jammer het was, dat Heynrick Jan Jacobs-Zaliger zo'n schone dag als vandaag niet had mogen beleven, heeft Geraerd geantwoord, dat ons-vader boven alle twijfel vandaag hier present was, al zaagt ge hem niet in levenden lijve. Bij dit schoon gezegde hebben zij haastig naar de bierpot moeten grijpen, anders was het hun wezenlijk te machtig geworden. Dit antwoord is druk beproven. Zij vinden het fraaier en duidelijker dan de evangelische dialoog over de cijnspenning.

Maar dit betekende niets vergeleken bij de opschudding, die er is geweest over het snuiten van zijn neus!

Ongeveer een week na zijn aankomst suisde het praatje door de heerlijkheid: Hebt ge 't gehoord? Hoe de nieuwe pastoor zijn neus snuit? Dat doet hij niet in zijn vingers en hij gooit het dan niet weg gelijk iedereen, maar hij staat te blazen en te toeten in een lijnen doekske. Ja, 't moet wezenlijk waar zijn, daar zijn er genoeg, die 't gezien hebben. En dat doekske steekt hij dan in zijnen zak! Wat heeft dat te betekenen? Is het dan proper om gedurig met die vuiligheid in uwen zak te lopen? Goed om allerhande ziekten te krijgen!

Eerst waren het de kwezels, die raad wisten: Dat is een nieuwe kerkelijke ordonnantie voor de priesters. Hij mag zijn neus niet meer snuiten in dezelfde vingers, waarmee hij de hostie vastpakt. O, dan hadden ze niets gezegd, dan was het redelijk, dan hoefden ze niet langer te melken.

Maar toen kwamen de kwatongen los; Thoniske Segers aan het hoofd: Wat kerkelijke ordonnantie? Niks kerkelijke ordonnantie! Zij hebben het de graaf van Huyn ook al zien doen en 't heeft niets met de kerk te maken, anders zouden de pastoors van Asten en Bakel er ook wel aan meedoen. Fratsen zijn het, uit Leuven! Die stadsmensen weten van zottigheid niet, wat ze moeten verzinnen. Gelukkig sprak het gezond verstand het laatste woord: Wel, het is zijn eigen neus en hoe 't hem gelust om die te snuiten, moet hij zelf weten, zoudt ge zo zeggen. En als het nu maar gedaan is met dat gezever, mordjuul!

Hiermee was het pleit gewonnen. Maar het was een hoogsternstige zaak; er viel niet mee te lachen. Het had een groot deel van zijn overwicht kunnen kosten. Een pastoor met belachelijke juffersmanieren zouden ze niet geren gezien hebben. Ook zijn er al dorpen voor geringere beuzelingen in twee vijandige kampen uiteengevallen. Was er een anti-neusdoekpartij ontstaan, dan was hij ongevraagd bij de tegenpartij ingedeeld. En dan zouden zijn vurige volgelingen wel voor de nodige grieven hebben gezord. Daarmee had hij de politiek in de kerk gehad, waarvoor hij juist zo bang is.

Maar dit was wel zijn enige vergissing en het is goed afgelopen. Zo rijgen zich de dagen aaneen. En iedere dag verspeelt de geus een stukje van de schone kans, die hij in Deurne heeft gehad. Ongestoord kan Meester Geraerd zich nestelen in de harten van zijn volkje.

Hij gaat geen bezoeken afleggen, hij weet beter. Schijnbaar doelloos breviert hij wat rond en verrast zijn zielen aan heggen en schuurdeuren. Want als hij plechtig de herd binnenstapt, valt hij onder de oude wetten der gastvrijheid, zit hij weerloos op zijn stoel genageld, ziet de tafel voor zich ophopen met leeftocht voor een week en moet hij zich tegen heug en meug volstoppen, wil hij de mensen niet beledigen. En meestal krijgt hij dan slechts de huisvrouw te zien, houden de anderen zich schuil uit verlegenheid en angst, dat de plechtigheid niet goed zal verlopen.

Maar nu treft hij hen toevallig op de dorsvloer. Hij neemt de vlegel ter hand om het nog eens te proberen. En ofschoon zij het ernstig afrieden, is hij op die wilde, jonge vos van Thunis Aerts geklommen. Zonder beugels heeft hij de grote wei rondgegaloppeerd en is niet gevallen, ofschoon het veulen liep te bokken en te buitelen als een jong schaap. Ze stoten elkaar aan en fluisteren, dat hij helemaal niet flauw of schrikachtig is voor een pastoor.

Heeft hij aldus de mannenharten verrukt, dan neemt hij de vrouwlie in behandeling. De Leuvense bollekens doen wonderen. Neen, vriendelijk bedankt, hij zal niet binnenkomen, want hij heeft onsmoeder beloofd, dat hij op tijd zal zijn met eten. En hij moet gauw op huis aandoen, anders krijgt hij weer grommens.

Bèèè! Daar geloven ze niets van. Jenneken en grommen, dat zijn er twee, dat hebben ze heur nog nooit horen doen, dat is maar gekheid van hem!

Wat? Ze heeft al gedreigd, dat hij om zijn oren krijgt, als hij haar weer laat wachten met eten. Toen heeft hij gezegd, dat ze niet zou durven, omdat hij gewijd is. En weet ge wat ze daarop zei? „Dan zal ik oe op oew billen komen, dáár zij-de nie gewijd!” Zij gillen het uit. Tranen lopen in glinstrende streepjes over de verweerde gezichten... Mardi toch! Hebt ge 't ooit zo gehoord? En dan moet ge Jennekens kennen! Zij ziet hem zo geren, dat de grond te koud is waarover hij loopt. 't Is toch 'ne smakelijke, wanni?

Bij zo'n oploopje vangt hij meer parochianen dan bij tien „visentaties”.

Michiel Goloffs krijgt hij niet te pakken. Viermaal heeft hij erop aangelegd, maar Michiel weet zich braaf schuil te houden. Nu moet Geraerd een ontmoeting aan het toeval overlaten, want in

een dorp, waar zelfs blinde muren hun oren en ogen hebben, is het gezag een tere zaak. Een Jacobs, die pastoor is van Deurne, bovendien Meester in de Vrije Consten van d'Akademie van Loven, kan niet als een hondje voor de deur gaan liggen bij een van de Goloffsen. Zij behoren tot de oudste en voornaamste boerenfamilies, waren van ouder op ouder dorpsregenten. In een schepenacte van 't jaar 1406 vindt ge reeds een „Godelofs” vermeld onder de laten van de heer. Wat later bewoonden zij de „Hoefve ten Velde”, die een afzonderlijk leen vormde van de heer binnen de heerlijkheid. Zij vormen een soort boerenadel.

Thans bezit Michiel twee hoeven in Den Walsberg, niet ver van het kasteel. Een ervan verpacht hij en de andere, een gedoente van 46 lopensen, beboert hij zelf. Tot dusver is hij algemeen gerespecteerd, maar ver van bemind. Hij is te veel op zijn eigen, te verwaand en op een afstand. Wat goed genoeg is voor iedereen, is het niet voor hem. Met de schout is hij zo zwart, dat hij nooit zal geroepen worden tot een erepost, zolang De Visschere het te zeggen heeft.

O, er wonen wel rijkere mensen in Deurne; neem bijvoorbeeld maar de koster, Meester Laurens de Lou. Maar het eeuwenoude aanzien der Goloffsen is van dien aard, dat het verschil tussen een hunner en een van Jacobs niet groot genoeg is. De pastoor kan ten aanschouwen van zijn kudde desnoods de geringste dagloner vergeefs achter de boks lopen, maar geen Michiel Goloffs. Als van ouds moeten de parochianen blijven geloven, dat zij de pastoor nodig hebben en niet omgekeerd.

Lammert Colen is niet weggekropen. Hij is dadelijk tot de aanval overgegaan, heeft vlakweg gezegd, dat hij genoeg heeft van het Rooms geloof. Met al die fijne farizeeërs van Deurne — de schout voorop — wilde hij niets meer te maken hebben. Ge moest eens horen, hoe honds hij behandeld is...

Er volgde een lawine van grieven, waarbij Lammert paars aanliep, vooral toen Geraerd niet gauw genoeg heel Deurne in het ongelijk stelde tegenover één Lambert Colen, die ten slotte kwaad wegliep en met de deur smeed.

Toch was het bezoek niet vergeefs. Katrientje was duidelijk met de jonge pastoor ingenomen. Zij heeft vergoelijkend het hoofd geschud. Hij moest Lammerte maar laten praten; er was toch niets

mee te beginnen. Heel de familie was al met hem bezig geweest. Het ging heur aan het hart, dat dit vriendelijk manneke van Jacobs met zulke verdrietige ogen naar de dichtgeklapte deur zat te kijken. Om het wat goed te maken heeft zij hem — sst, niks zeggen! — een halve patakon in de hand gedrukt voor goede werken. En hij was weer geheel opgemonterd, toen zij haar kleine van nog geen drie jaar had gehaald om eens te laten zien, hoe schoon deze grote jongen zijn Vaderons al kon bidden.

In conformiteyt vande placcaeten van Haere Ho: Mo: myn Heeren Staeten-Generael der Vereenichde Nederlanden opt stuck van de Religie geëmaneert.

Tegen het einde van het jaar komen er onheilspellende berichten. In naburige dorpen zijn reeds predikanten aangekomen, die de kerk hebben doen „zuiveren” en in bezit genomen. Vrijwel overal zijn er relletjes geweest, die op weg naar Deurne zulke afmetingen aannemen, dat alom in het gewest de predikantenkoppen over straat schijnen te rollen. Doch wat ten slotte overblijft, zijn onbeduidende kwajongensstreken en slechts bij uitzondering doen zich hier en daar noemenswaardige „insolentiën” voor.

Zo lieten die van Gemert de predikant met veel vertoon zijn confirmatie aankondigen, doch toen hij op 27 September met zijn bevestiger aan de kerk kwam, waren alle deuren op slot. De heren klampten een kerkmeester aan en deze weigerde vierkant de sleutels. Eerst na een speciale ordonnantie van de Hoogmogenden kon de bevestiging op 25 October plaats hebben, onder bescherming van de kwartierschout, Jonker Prouninck van Deventer, zijn stadhouder en zijn broer, die het uitstapje voor zijn genoegen meemaakte.

Op aandringen van de predikanten gelastte Deventer, hoewel hij het nut ervan niet kon inzien, dat de klokken werden geluid, „waerop met bartze woorden geantwoordt wiert, hen mocht self luyden... Syn Ed. geloofde den geenen, die se luyden wilden eenen halven ryxdaelder, maer geen, die 't doen en wilde”.

Wanneer nu de vers-geïmporteerde geuzenschoolmeester, tevens koster, met Deventer's knecht in het klokhuis kwam, zagen zij, dat het ene klokzeel was afgesneden. „De touw van d'ander clock was booven ivers wech gesteeken. Als de voorgemelde schoolmester na booven krom om de touw te soecken, soo quam er een, die hem toeriep: *Klimt dat ge de neck breeckt!*”

Nadat zonder halsbreken het touw was opgezocht, bleek de klok veel te zwaar voor de twee man. Daarop eiste Deventer de sleutel van het koor „alwaer een cleender clock hing”.

Neen, mijnheer: „hun was van hoogerhandt belast, sy souden de sleutel vant choor aen nimandt overgeven”.

Later, toen hij al deze avonturen aan zijn griffier en boezemvriend De Visschere vertelde, heeft Deventer zich tranen gelachen. Maar op het moment zelve was hij te veel sportman om het bijltje erbij neer te leggen. Hij had eenmaal gezegd, dat de klok werd getrokken, en zijn autoriteit als hoofdschout van Peelland wenste hij te handhaven. En ofschoon zoiets geen werk is voor heren, zond hij zijn broer en zijn stadhouder in het klokhuis om te helpen. Zijn eer was gered, doch even goed wenste hij de predikanten met hun onzinnig gelui — alsof niet heel Gemert, tot het kleinste kind toe, bij de kerk stond! — van harte naar de drommel...

Toen het gezelschap (zeven man sterk, waaronder niet één ingezetene) in de kerk kwam, bevonden zij, „dat de predickstoel heel los gemaect was, soo 't een als 't ander dreychde te willen vallen; de trap, om op de predickstoel te koomen, synde wech genoomen”. Van dit ogenblik dateert wellicht de Brabantse zegswijze: Ge moet 'ns komen als de trap is afgezaagd...

De heren gaven de moed niet op. Zo goed en zo gauw als het ging, werd de preekstoel wat „verseeckert”; zij gaven de predikant een kontje, hieven hem op het wankele gestoelte en hoopten, dat hij in het vuur van zijn rede geen al te woeste gebaren zou maken. Deventer zegt, dat hij het nooit van zijn leven zo benauwd heeft gehad. Natuurlijk moest hij „een uytermaeten vreet ende stuyrs gesicht” trekken, ofschoon alles in zijn binnenste aan het borrelen was van goddeloos plezier. Zijn enige zorg was, dat de twee dominees geen klachten zouden gaan schrijven over zijn slap optreden. En dit is hem wonderwel gelukt, want Ds. Plancius, de bevestiger, schrijft zeer naïef in zijn „vertooninghe”: *Onder en tussen had al het tegenstreeven van de huysluyden geen ander schyn, dan of sy sochten, dat Joncker Deventer, overwonnen van spijt en door verscheyde wederwaerdicheden daertoe getarght, d'een of d'ander, in syn cholere, mocht koomen te suffleteren,¹⁾ waer naer de rest, die haer in groote meenichte omtrent het kerckhoff bevondt, over scheen te verlangen.*

Eindelijk kon dan de dienst beginnen. Doch reeds vóór de preek,

¹⁾ souffletter, oorvijgen. De citaten zijn genomen uit Van den Elsen: Geschiedenis der Latijnsche School te Gemert.

terwijl ze „besich waren met het gebed tot Godt de Heere uyt te storten, om Synen Zeegen, toen wiert er eenen swaeren steen geworpen door een van de kerckgelasen”. Dit waarschijnlijk om meer toegang te verschaffen aan het hels lawijt, dat even later losbrak en waarvoor de plechtigheid moest worden gestaakt. „Want alstoen,” schreef Plancius, „wiert er soo geraest ende geslaegen op de clocken, die int clockhuys hingen, staende omtrent de kercke, dat ick genootsaecht wiert te eyndigen, konnende ter nauwernoot myne eygene redenen, die ick sprak, verstaen.”

Die van Bakel hebben 's nachts na de confirmatie van hun predikant diens logement gebombardeerd, tot er geen ruitje meer heel bleef. Voor de waardin was dit een gereede aanleiding om te verklaren „datse voortaan niemant van de broederen begheert ter herberghen”.

En op Sinterklaasdag hebben ze in Geldrop vóór de bevestiging eveneens de klokstrengen doorgesneden, wat voor de predikant niet veel verschil maakte, want ook zonder klokkengelui waren alle ingezetenen bij de kerk verzameld. Hier waren de sleutels ter beschikking, doch tot groot vermaak van de bevolking bleek, dat „de kerckslooten met loot toegegooten waeren”.

En meer van zulke heldhaftigheden...

Het vlakaf weigeren der sleutels te Gemert is nagenoeg de enige mannentaal, die er wordt vernomen. Doch de kommanderie van Gemert kon zich wat permitteren. Het dorp stond immers onder de soevereiniteit der Duitse Orde en de geus had daar eigenlijk niets te zeggen, wat de Staten enkele jaren later, nadat de Aarts-hertog tussenbeide was gekomen, dan ook grotendeels hebben toegegeven.

Voor de rest zijn het een reeks geniepige kwajongensstreken, volkomen in overeenstemming met de klank van „paepsche stoutigheden”, die ons thans zo slijmerig aandoet.

Samenwerking tussen dorpen en kwartieren van het Brabantse land tot een groots, openlijk en eervol verzet; wie denkt eraan? Niemand, ook niet de 24-jarige Leuvense student, die toch gezegd heeft, dat hij niet „verveerd” is, en het ook zal bewijzen. Hij en al zijn Meierijse tijdgenoten beschouwen nu eenmaal de roof van hun kerkgoed en het dwaze opleggen van een nieuwe godsdienst als een volkomen natuurlijk recht van de sterkste. Buiten een tegoeder-

trouw vonnis van de Dingbank over een alledaags boerengeschild, hebben zij van het begrip Recht geen andere voorstelling dan een overmacht aan geld en Zwitsers. Wordt Brussel nog eens de sterkste, dan zullen zij de geus vangelijke tracteren en er waarschijnlijk nog een schepje bijdoen, want *hij* is begonnen.

Maar hier ziet het voorlopig niet naar uit en wat willen zij ondernemen? Ook in Deurne worden dwaze plannen besproken. Laurens de Lou, koster, schoolmeester, geneesheer, boer en groot-grondbezitter, wordt met de dag fanatieker, nu vaststaat, dat hij zijn ambten aan de geus zal verspelen. Hij is dertien jaar ouder dan de pastoor, maar als hij bezig is, lijkt hij wel even zoveel jonger. Over de gedweë houding der andere dorpen jegens de reformatie kan hij zich heftig opwinden. Ze moesten dit, ze moesten dat, en binnen een half uur heeft hij dan de hele Meierij onder de wapenen, de predikanten en geuzenschoolmeesters weggejaagd, terwijl hij goed op weg is het Hertogdom Brabant weer te verenigen onder de souvereiniteit van Brussel.

Geraerd is zuidelijk genoeg van aard om dan een poosje gezellig met zijn krijgshaftige koster mee te fantaseren. Maar aan het slot brengt hij Meester Lourens tot de nuchtere verhoudingen terug: In Den Bosch zit de landdrost met een troep ruiters, gereed om de boeren op het lijf te vallen, zodra de kostbare predikant te hard op zijn teentjes wordt getrapt... O, zeker, Laurens, als de stad en de vier kwartieren één lijn trekken, zouden zij deze landdrost en zijn volk gemakkelijk baas worden. Maar dan huurt de Hollander een leger en dat kan hij gerust doen, al is hij nog zo gierig. Na alle kapotgeslagen koppen, verkrachte vrouwen en platgebrande dorpen, zou hij de kosten van heel zijn kampanje nog dubbel en dwars uit dit schrale landje weten te persen. En bij dit al hoeft daar in Holland niet één burger te worden lastig gevallen, terwijl hier de huisluiden zelf de slagen opvangen. De Hollander heeft het meeste geld van allemaal en als hij niet te gierig is, kan hij iedere oorlog winnen. Tachtig jaar lang heeft hij de adel laten vechten aan het hoofd van krenterig toegemeten troepjes vreemd gespuis, terwijl hij zelf kaas maakte, handel dreef, en ongehoorde rijkdommen verzamelde. En als het profijtelijk uitkwam, leverde hij op de koop toe nog ammunitie aan de vijand. Zo vertelt men het u in Leuven en daar kan men het toch weten.

Dan is er nog een kleinigheid, die zij wel voelen, maar niet bespreken. Meierijse boeren hebben andere zorgen dan vechten, voor welke godsdienst dan ook. Aan de Spanjaard hebben ze precies evenveel maling als aan de geus. Zij zijn veel te arm om zich romantische kuren te veroorloven.

Neen, Laurens, geen dwaasheden. In overleg met zijn geestelijke overheden en met de schout zal Geraerd al zijn invloed aanwenden, opdat het in Deurne niet tot brutale botsingen komt. Daarbij heeft hij een overdreven afschuw van alle geweld, want hij is geboren met een lastig zenuwfoutje. Hij kan geen pijn zien en vooral geen bloed. Als er in de buurt een hoen wordt geslacht, moet hij gaan lopen of ziek worden. Ziet hij een kind lelijk vallen, of een hond een harde trap krijgen, dan voelt hij in zijn buik een hevige pijn-scheut, die hem een ogenblik verlamt en het koude zweet op zijn voorhoofd brengt. Maar zelf kan hij veel pijn verdragen en als hij zich bloedend verwondt aan een uitschietend pennemes, doet hem dat niets.

Toch voelt hij zich tegenover de machtige geus verre van weerloos. Aan het hoofd van een volgzame kudde beschikt hij over een geducht wapen. Het is volkomen bloedloos en nauwelijks zichtbaar, doch op de lange duur sloopt het de zenuwen van de vijand als een langzaam venijn.

Lijdelijke weerstand is het goed recht van alle verdrukten.

De eerste predikant van Deurne laat zich wachten.

In Den Bosch hebben de classis en afgevaardigden van de synoden, van de Generaliteit en van de Prins, vergaderd tot in den treure, van Juli tot half December, om de Meierij van predikanten en hervormde schoolmeesters te voorzien. De Roomse onderwijzers worden op grond van de christelijke naastenliefde zonder een duit op straat gezet, als zij weigeren het nieuwe staatsgeloof te aanvaarden. Een passende tekst is gauw gevonden: neem bijvoorbeeld maar het oog, dat gij moet uitrukken, indien het u hindert.

Het resultaat is, dat er in heel het kwartier van Peelland twee overlopen, doodarme sukkelaars, die liever niet van honger sterven. Op den duur sterven zij toch, maar als papisten...

Toen Otto de Visschere deze resolutie voor Deurne kreeg uit te voeren, heeft hij er een grapje van gemaakt. Hij stuurde de vorster

naar Laurens de Lou met de complimenten van de schout, of de meester op deez' pampier evkens wou verklaren, dat hij bereid was tot de ware religie over te gaan. Waarop de meester naar zijn beste pen greep en schreef, dat de eerbare en voorzienige heer „drossaert" een weinig te laat kwam met zijn voorschreven verzoek, overmits de ondergeschreven Laureyns de Lou reeds gedurende 37 jaar de ware religie was toegedaan, zijnde hij anno Domini 1611 geboren en gedoopt.

Was dat even raak van de koster? En „drossaard" schreef hij aan De Visschere. Drossaard! Dat is een nieuwerwets geuzenverzinsel voor „schout".

In September vernemen die van Deurne, dat er voor hen een predikant is beroepen. Hij heet Wonderus en komt uit het Utrechtse. En dan krijgt naar hun begrip het prestige van de reformatie zijn eerste klap, want even later horen zij, dat deze Wonderus heeft bedankt... Be-dànt? Verbeeldt u, dat hier in de parochie een pastoor wordt aangesteld en dat deze vriendelijke mijnheer bedankt. De bisschop zou hem léren bedanken! Wat is dat voor een wulps rommeltje in die gereformeerde kerk?

In November wordt een verse predikant beroepen en meteen bepaald, op welke Zondag de bevestiging zal plaats hebben. Nu zijn ze toch eens benieuwd en als ook deze bedankt, kunnen zij het niet meer uitstaan. De blijdschap is algemeen; zij beginnen te geloven, dat Deurne iets bizonders moet zijn... Hij durft niet, de stinkgeus! Het is hem te gevaarlijk, zo ver van de stad en zo kort aan de Gelderse limiet.

Wie aan het eind van 't jaar wel durft komen is Jan Stoffels Provestingh, de gereformeerde schoolmeester uit Holland. De meesten zeggen hem goeiendag, maar overigens wordt hij niet geestdriftig ontvangen, behalve door een zeer vriendelijke Otto de Visschere, die dadelijk meegaat om hem onderdak te bezorgen. Want er is geen onderwijzerswoning; Meester Laurens woont al jaren in de voormalige pastorie, doch zal eerstdaags moeten ruimen voor de predikant. Als er tenminste een komt...

De komst van de schoolmeester is een treurige vertoning. Wellicht voor het eerst in de historie kan het bestaan, dat hier iemand onhartelijk wordt ontvangen. Steeds hebben alle deuren wijd opengegaan voor elke vreemdeling, die in Deurne iets te doen had. In

alle oude rekeningen van kerk en gemeente kunt ge zien, hoe de bezoekers werden onthaald. Anno 1631 is op het Deurns kerkhof slag geleverd tussen een Spaanse en een Statenbende. Na afloop hebben die van Deurne zich het lot der 70 weerloze krijgsgevangenen aangetrokken, hun volop eten en drinken gegeven. De secretaris, Jan Idelet, heeft veertien van deze vreemde pandoeren aan zijn tafel gehad. 's Avonds kwamen het schepencollege, de borgemeesters en de vorster ook eens kijken en van pure alteratie hebben zij aan het slot van deze bloedige dag gezamenlijk 162 liter bier gedronken. En hier gold het hun ervvijand, de vervloekte en gehate soldaat.

Maar nu is er godsdiensthaat in het spel en nu is de ziel van een lief en behulpzaam volk vergiftigd. Hun oeroude gastvrijheid strekt zich niet uit tot een afgezant des duivels in de gedaante van een geuzenschoolmeester.

Thoniske Segers wil hem wel hebben, tegen betaling, maar na enkele dagen wordt De Swaen hem te duur. Zij had hem trouwens al dadelijk getaxeerd als een van de vele berooide fortuinzoekers, die thans met de reformatie vanuit het Noorden over Brabant uitzwermen.

De school is een oud, vervallen gebouwtje, dat, gelijk overal, op het kerkhof staat en waarin ge nauwelijks geiten of schapen zoudt stallen. Alle winden van het kompas spelen door de gaten, al wat uit de hemel valt sijpelt door het rotte strodak. En het is barre winter.

Het enige leegstaande huisje is dat van de weduwe Jacob Gerrits. Dit zal de nieuwe meester dus moeten betrekken, wat hem eerst gelukt na tussenkomst van de schout, die er op zijn beurt de pastoor nog moet bijhalen. De huur bedraagt negen gulden per jaar, doch dit bedrag krijgt hij van de gemeente royaal terugbetaald. Het is een onbeschrijflijk krot en Meester Jan zet zich onverwijld aan het schrijven van de eerste zijner ontelbare klachten over deze ellendige huisvesting. En vergeleken bij zijn later schrift, moeten zijn vingers hebben krom gestaan van de kou.

Maar met zijn onderwijs is het anders. Reeds de eerste schooldag verheugt hij zich in het bezit van een twintigtal leerlingen, bijna de gehele nalatenschap van Laurens de Lou. Is het niet prachtig? De schout heeft Jan Stoffels op de schouder geklopt. Het zal best gaan! Hier in Deurne zijn ze niet zo fel. Plakkaten zijn plakkaten.

dat weten ze. O, het heeft wèl een hoop moeite gekost om de ouders er toe te krijgen, want ge weet wel: op alle andere dorpen staat de gereformeerde schoolmeester tot spot van 't algemeen voor een lege klas. En Monsieur ziet kans om binnenkort nog wat scholieren bij te krijgen. Er zijn enkele boeren, die eerst de kat uit de boom willen kijken, begrijpt ge.

Enfin, hier zijn er alvast twintig. Maar nu zal het van de meester afhangen, of hij die ook zal houden. En dat kan hij alleen door de religie met rust te laten. De plak is er, en daar behoeft hij niet zuinig mee te zijn, want ze hebben harde koppen in Deurne. Maar oei-oei! Zo gauw hij naar de Roomse godsdienst ook maar durft wijzen, staat de meester 's anderendaags voor lege banken te praten en daar kunnen alle schouten van 't land niets aan verhelpen. Het is inderdaad prachtig. Het is zelfs te mooi om waar te zijn. De gewiekste schout heeft het valletje fijn opgesteld. En het heeft hem volstrekt geen moeite gekost, want de pastoor was dadelijk accoord. Zij beiden beschikken over dezelfde zuidelijke *finesse*, waarvan de Hollandse Jan Stoffels nog alles moet leren. Van te voren is uitgemaakt, dat de goed-beklante geuzenschool zal uiteenspatten als een zeepbel. Dit zal dan in de ogen der goegemeente de schuld zijn van de geus en niet van de paap, want deze heeft zijn goede wil getoond en al gedaan om de lieve vrede te bewaren. Heeft de pastoor niet zelf de ouders aangezet om de kinderen ongeziens aan die vreemde snoeshaan toe te vertrouwen? Maar de geus is niet te vertrouwen. In plaats van uw jong de letters te leren probeert hij er kleine geuskens van te maken, mardi!

En als eindelijk de predikant komt afzakken, hebben we een dichtbevolkte school in de hand om hem tot bedaren te brengen. Zo meegaand als in Deurne zijn ze nergens anders.

Men is al op de komst van de vreemde apostel voorbereid. Pastoor Jacobs is herhaaldelijk over de Peel getrokken naar Venray. In deze richting, zowat vijf kwartier van de kerk, moet daar in de buurt van Den Grootenberg de landsgrens lopen tussen Brabant en het overkwartier van Gelder. Over deze „limietscheydinghe” wordt reeds eeuwenlang getwist en de „berg” ligt juist in het omstreken gebied. Telkens als Geraerd hier voorbijkomt, kijkt hij de plaats eens goed aan. En wie-weet heeft hij al een voorgevoel,

dat het groot avontuur van zijn leven zich hier zal afspelen. In Venray heeft hij onderhandeld met de pastoor en de regenten van het kerspel. Het heeft nooit geboterd tussen de twee dorpen, maar nu het tegen de geus gaat, worden zij het gemakkelijk eens. Het resultaat is, dat die van Venray een schuur voor hem timmeren, die hij als noodkerk inricht.

En wanneer De Visschere onraad vermoedt, blijft de Deurnse kerk ongebruikt. Want stel u voor, dat zij op een kwade Zondag door de ruiters van de landdrost werden verrast in een kerk vol mensen, wierook en alle andere paapse superstitiën in volle gloria! Zij moeten zich dat niet gaan indenken. De boeten zouden zich opstapelen tot een kapitaal, dat hun begrip te boven gaat.

Ook een bezoek van de kwartierschout Jonker Prouninck van Deventer zou schrikkelijk ongelegen komen. Zij weten, dat Deventer niet de kwaadste is en dat er met hem te praten valt, maar hij kan niet anders dan de plakaten uitvoeren, zoals zijn officie dat meebrengt. En sinds er een geuzenschoolmeester door het dorp kuiert, die hendig de boel kan verraden, hebben zij koorts gekregen van openlijke godsdienstoefeningen.

Daarom leest Geraerd zijn Missen op Den Grootenberg, waar de geus lekker niets te zeggen heeft. Ook wel „clandestinelyck” binnen de gemeente voor hen, die zo ver niet kunnen gaan. Want vanuit Liessel is er vier en een half uur mee gemoeid, als zij naar het Venrayse moeten. Voor Moosdijck en Heentrack zou het zes uur zijn, doch daar gaan de hoevenaars vanouds in Meyel naar de kerk. Het best kan hij terecht bij Anneke, de weduwe van de mulder, aan de Heimolen onder Vreewijck. Daar is hij voldoende uit het zicht en de plaats ligt midden tussen Deurne, Liessel en Vlierden, zodat het voor iedereen maar een „stepken” is. Ook gaat hij wel naar het Blokhuis. Daar is zelfs een slotkapel en voor het ogenblik woont er alleen de rentmeester Jan Pauwels.

En alle maatregelen zijn genomen, dat de Deurnse kerkschatten niet in de heiligschennende handen van de geus vallen. Het gouden en zilveren vaatwerk is veilig onder dak. Een sterke geus, die het te voorschijnt haalt, als is dan ook bij plakkaat afgekondigd, dat men als „infame Persoonen ende Kerckroovers” zal worden gestraft, wanneer men zich laat betrappen op het achterhouden van paapse ornamenten.

Dan zijn er vijf altaren, een sierlijk, gothisch „sacramentshuisken”, schilderijen en beelden, waaronder het beroemde Marianum, de grote trots van Deurne. Dit is een zwevende Madonna, een zeldzaam en vernuftig kunstwerk, dat het best tot zijn recht komt, als het midden in de kerk hangt, juist tussen twee pilaren in. Want eigenlijk zijn het twee Maria's, die met de ruggen tegen elkaar staan, de voeten op een manesikkel en een duivelskop. Maar ge krijgt altijd maar één Lieve-Vrouwke te zien, omdat de twee posturen gescheiden zijn door een grote krans van gouden lichtstralen, uitlopend in een cirkel van fijn gesneden rozen. En ge kunt zo vaak als ge wilt op en neer lopen om de voorkant te vergelijken met de keerzijde, ge ziet niet het kleinste verschil. Het blijft één en het zelfde Deurnse Lieve-Vrouwke, juist alsof Zij Zich gauw heeft omgedraaid, terwijl ge naar de andere kant liept. Die van Deurne vinden het een wonder, want alleen bij der gratiën Godes heeft de oude beeldhouwer het zo schoon klaar gekregen. Zijn hand en zijn beitel moeten door Ons Heer zijn bestuurd, daar twijfelt geen mens aan...

Jan Martense, de schrijnwerker van Helmond, is gekomen, en heeft het zo gemaakt, dat alles zonder beschadiging in een-twee-drie kan worden weggenomen, opgeladen en naar Venray gevoerd. Daar zal men alles zorgvuldig voor Pastoor Jacobs bewaren. ¹⁾

¹⁾ En vandaag, 265 jaar na zijn dood, bewaren die van Venray alles nog even zorgvuldig. Ge moet eens gaan kijken, als ge daar langs komt; het is wezenlijk de moeite waard. Het Deurnse Marianum hangt boven de middengang en overigens bezit deze dorpskerk een beeldenschat, die ge slechts in een middel-eeuwse kathedraal zoudt verwachten. Die oude heiligen hebben zulke bekende, menselijke gezichten.

Opten 7den Mey als den schout Deventer hier hadde gecalangeert het H. Cruys voor de kercke ende het H. Sacraments huyske, waerover de schepenen, in myn absentie naer den Haege, met hem sijn geaccordeert; is alsdan met Deventers ende byhebbent volck, de schepenen ende peerden verteert in maeltijt, dranck etc. metten pastoor ende custer samen

10 gld. — 19 st.

Ook de eerste vier maanden van het jaar 1649 hebben een rustig verloop.

Jan Stoffels schrijft klachten over zijn huis, doet bedaard zijn school en houdt zich koest tegenover de godsdienst. Het enige verschil is, dat hij de kinderen niet laat bidden vóór en na de les. Enkele heethoofden mogen hierover vallen, de grote meerderheid is van oordeel, dat die gasten thuis even goed kunnen bidden, en waarden het, dat de meester op deze manier alle wrijving tracht te vermijden.

Na enige tijd van ongemerkt gadeslaan moet Geraerd zelfs toegeven, dat Jan Stoffels Provestingh als onderwijzer het wint van zijn voorganger. Laurens is misschien wel beter ontwikkeld, maar heeft niet de juiste slag van met kinderen om te gaan. Hij is humeurig, houdt er zijn eigen zondebokken en lievelingen op na. Vandaag zal hij lachen om een of andere deugnieterij en morgen zal hij voor precies dezelfde gitenstreek erop ranselen, dat horen en zien vergaan. Jan Stoffels is streng, rechtvaardig en consequent als een klok.

Het dorp is nu op hem en zijn vrouw uitgegaapt. Er wordt zelfs gefluisterd, dat het — voor geuzen! — toch een ordentelijk huishouden lijkt, en op straat klinkt het wederzijds goeiendag van langsom vriendelijker. Als het zo bleef, zoudt ge op den duur nog zien, dat de ingezetenen bij hem kwamen met hun schrijfwerk als brieven, doleanties en requesten, wat van ouds voor iedere schoolmeester een belangrijke bijverdienste heeft opgeleverd. Thans gaan ze voor zulke karweitjes nog steeds naar Meester Laurens, doch deze

is vaak afwezig. Sinds de geus hem met een schop onder zijn boks uit de school heeft gezet, legt hij zich geheel toe op de geneeskunst en reist op en neer naar Den Bosch om zich verder te bekwamen.

Maar de reformatie bepaalt zich niet tot het zenden van een goedwillende schoolmeester. Weldra zitten de gebeurtenissen elkaar op de hielen.

Het begint de zevende Mei. Jonker Cornelis Prouninck gezegd Van Deventer, kwartierschout van Peelland, verschijnt onverwacht met een portie gewapende ruiters in Deurne en stijgt af bij de kerk. Een ogenblik later zit hij weer te paard en rijdt het Haageind af naar het Groot Kasteel.

Hij is zo gemoedelijk, als hij groot is, en met boeren omspringen verstaat hij totter kunst. Doch vandaag komt hij voor zaken, dat is duidelijk te zien aan zijn gezicht en nog duidelijker aan zijn escorte.

Hé! Is het niet buitengewoon toevallig, dat zijn goede vriend en griffier De Visschere juist gisteren is afgereisd naar Den Haag? Ja, voor zaken, die hij te behandelen heeft bij de Raad van State en die geen uitstel gedogen.

Er is vandaag zitting van de schepenbank — ook toevallig — en Schout Deventer komt met groot geweld de neerhuizinge binnenvallen, klettert met zijn rapier, rinkelt met de sporen en slaat met de karwats oorverdovende knallen uit zijn hardleren knielaarzen. Daarbij heeft hij een galmende soldatenstem, waarvoor zelfs Jantje van den Boomen opzij gaat.

Zo-zo! Daar zit ons eerzaam gericht van Deurne in volle gespannen genechte, alsof er geen vuiltje aan de lucht is. Néén, beste vrinden, dat gaat zo niet! Waar is monsieur? Naar Den Haag? Och ja, daar was sprake van, maar de jonker wist niet precies wanneer. Wel, dat is gelukkig voor De Visschere, want Deventer had hem willen vragen, of hij stapelzot was en heel Deurne erbij! En of hier nóóit een plakkaat werd afgekondigd. Enfin, het spijt hem verschrikkelijk, maar hij moet de gemeente calangeren. Komt hij daar op de markt en — neen, hij kon zijn ogen niet geloven! Dacht een moment, dat hij verkeerd was gereden en buiten 's lands palen geraakt. Daar stond nog steeds een levensgroot kruisbeeld voor de kerk.

Dat is één.

En in de kerk! Laat hem dáár niet te veel van vertellen. Gelukkig heeft hij dadelijk zijn ogen toegeknepen en is hard weggelopen, anders was de gemeente misschien totaal geruïneerd geweest. Maar hij kon niet gebeteren, dat zijn eerst blik viel op een sacramentshuiske, dat daar open en bloot te pronk stond. Als hij zich mocht vergissen, zullen zij gelieven het op te merken. Niet? Dat is dus twee en dat kost óók geld. Hun neemt hij dit niet zo kwalijk, maar dat zo'n De Visschere niet meer verstand heeft! Die noemt zich schout van Deurne...

De schepenen zijn de eerste schrik te boven, staren hem in liefdevolle bewondering aan... Hebben zij ooit zo'n goeie mens gezien? Deventer, dat is een edelman naar hun hart; zo een zouden zij als heer van Deurne moeten hebben. En waren alle geuzen als hij, dan zou het best schikken. Zie nu toch aan, hoe hij in wanhoop zijn armen zwaait! Schijnt er niet genoeg van te krijgen de afwezige De Visschere de les te lezen. Zij weten heel goed, dat hij hen braaf voor de zot houdt, want hij en Otto zijn het zo dik als dieven met elkaar eens. Maar om dit vriendelijk bedrog zien zij hem nog wat liever.

De president, Jan van den Boomen, komt overeind en staat zich beleefd achter het oor te krabben. De jonker moet ons voor deze keer maar niet te moeilijk vallen, want er was helemaal geen kwaaiigheid bij. Zeker, we hebben dat karweiken veel te lang laten slepen. We dachten niet, dat er zo'n haast bij was, zolang er nog geen geu — gereformeerde predikant was aangesteld voor Deurne... Haast?! Morr-diou! Al sedert een vol jaar is op geen enkel ander dorp van Peelland nog één paaps ornament te zien en dan vragen die van Deurne, of er háást bij is. Daar zoudt ge wat van krijgen... Nu zien zij met hoeveel moeite hij zijn glundere paardentronie in een verwilderde plooi moet trekken. Heel de schepenbank brult het uit van plezier.

Jan van den Boomen is een aardig manneke om te zien. Hij heeft een spits, droog snuitje, zeer donker van toon en toch helder. Het doet u denken aan een glas van die bruine, Spaanse wijn, als er wat zonlicht doorheenspeelt. Nu staat hij daar met zijn trouwe hondenogen tegen de lange kwartierschout op te kijken en als ge niet beter wist, zoudt ge zeggen, dat hij kwispelstaart... Als de jonker zo vriendelijk wil zijn evekens mee binnen te stappen in het

kesteel om wat te gebruiken na zijn reis, dan kunnen we op ons gemak zien te accorderen over die calanges.

Dat is goed, maar dan moeten zij eerst de nieuwe pastoor gaan halen. Deventer moet die mijnheer nodig eens spreken.

Daar staan ze wat bedremmeld van te kijken. Maar Jantje roept nog gauw de vorster achterna, dat hij dan meteen Meester Laurens meebrengt. Aan de jonker legt hij uit, dat die affaire meer de kosten aanbelangt. Die moet daar eigenlijk voor zorgen, ziet ge. De pastoor is nog niet zo lang hier en weet dat niet zo precies... Ja, hun eerste gedachte is het pastoorken, dat zij „ruim jong” vinden, in bescherming te nemen. Meester Geraerd kent de kwartierschout nog niet, zou op het eerst gezicht lelijk kunnen verschieten van al dat groot geweld en lawijt. Laurens de Lou weet er alles van en kan er zich beter uitliegen.

Zij geleiden de hoofdschout en „byhebbent” volk in feestelijke opgetogenheid naar het kasteel. Sophie heeft nog kans gezien in haar lang staatsiekleed te glippen en komt hen reeds op onzichtbare trippelvoetjes tegemoet zweven. Dan staan zij verrast toe te kijken, hoe Prouninck voor haar buigt en met zijn hoed een ingewikkelde figuur zwaait, als voor een adellijke dame. Daarbij tilt hij met zijn degen de slip van zijn mantel zo hoog op, dat Aert Meulendijcx bijkans de punt in zijn oog krijgt. Sophie gaat dadelijk op dit geplaag in, zijgt neer in een diepe révérence en spreekt van *Votre Seigneurie* Een vlug, lief ding, dat wijfke van Otto de Visschere! En nu moet ge horen, hoe ondeugend zij hem te woord staat. Hij doet dreigend en zegt, dat er iets in 't vat zit voor heuren brave monsieur. Die eindigt nog op het schavot, als hij doorgaat 's lands plakkaten met voeten te treden.

Ja-ja, zoet maar, zij gelooft ook, dat het zal spannen en dat hij een felle hoofdschout is, van wie alleman evenveel schrik heeft. Intussen maakt zij een plezierige drukte om hem heen. Op het zoompje van haar wijde rok drijft zij als een vlijtig waterhoentje de grote zaal op en neer, grist heur maart een handvol wijnroemers af, die zij eens laat rinkelen aan zijn oor, voordat zij hen op tafel zet.

Ha, daar komt Dielis Vogels al met de kannen uit de kelder en Prouninck begroet hem luidruchtig, want Dielis heeft bij hem een zeer wit voetje. In zijn brieven aan De Visschere vergeet mijn Heer

Hoofdschout zelden of nooit de groeten aan Dielis Vogels te bestellen.

În even later brengt Deventer het gerecht in de hoogste verrukking door zijn begroeting van de pastoor. Als deze aan het eind van de zaal verschijnt, zet de jonker haast verschrikt zijn roemer neer en staat met een ruk op. Geraerd reageert met ware Leuvense soepelheid, tracht hem dit hoffelijk gebaar af te vangen door in een beleefd vaartje op hem af te stuiven, met gretige toneelpasjes, bijna op een drafje. Dan staan zij zich een poosje in heilige ernst uit te sloven aan een wedstrijd van fraaie complimenten, als ging het erom, wie van beiden de meest galante heer is.

De boeren zitten met open mond dit verheffend schouwspel uit een andere wereld te beleven. Als het niet hun eigen pastoor was, zouden zij niet weten, wie zij het meest moesten bewonderen, hem of de jonker.

Wanneer zij eindelijk zijn gezeten en ieders gezondheid hebben gedronken, valt er een beklemmende stilte. Alle verheerlijkte gezichten zakken af tot een bezorgde grimas.

Maar al gauw begint Prouninck weer plezierig te schelden... Moet ge dat schepen-garnituur van Deurne daar zien zitten! Alsof zij hun laatste oortje verzopen hebben. Zij hoeven waarachtig niet te jammeren over die twee calanges; 't hadden er even goed twintig kunnen zijn!

Intussen weet Meester Laurens de knipoogjes te vertolken... Ja, 't is waar, hij had er allang werk van moeten maken en uh, en de pastoor heeft het vaak genoeg gezegd, h'm, daar ligt het niet aan. Maar ge weet, hoe dat gaat: van het ene uitstel komt het andere. Natuurlijk zal hij nu zonder verwijl ervoor zorgen, dat spreekt. Daar gaat geen dag meer overhenen. Dat is morgen zijn eerste werk.

Ook de pastoor geeft dezelfde verzekering en dan doet Jantje van den Boomen er de boter nog eens bij. Hij trekt vervaarlijke rimpels in zijn bruin voorhoofd en begint zowaar de koster onder handen te nemen. Het is géén manier ons-gemeente in ongelegenheid te brengen tegenover mijn Heer Kwartierschout, met wie wij altijd zo goed over de baan zijn gekomen!

Jantje loopt warm, krijgt er niet zo gauw genoeg van. En Laurens, met wie ge anders heel voorzichtig moet zijn, omdat hij o! zo gauw

is aangebrand, buigt deemoedig het hoofd. Enkele schepenen, die zich reeds wat licht van hoofd voelen, vinden het om te barsten... Wat zullen ze nog dikwijls moeten lachen, omdat Jantje de meester aan 't uitschelden was ten pleiziere van de hoofdschout!

Van deze gemaakte flinkheid is de kleine president zo moedig geworden, dat hij meteen begint te accorderen over de calanges. En de omstandigheden zijn gunstig. Dielis Vogels zorgt, dat Deventer's roemer geen seconde leegstaat. In de keuken kletteren de tinnen schalen, sist de boter en piept het spit. Bij elke zwaai van de deur waait er een geurige wolk van gekruide soep, bradend gevogelte en roosterend ossenvlees. En telkens als Sophie zich even laat zien, heeft de jonker een plagerig complimentje. Hij wordt ondeugend en probeert Geraerd verlegen te maken, want ge weet wel: geuzen kunnen er niet over uit, dat een pastoor geen vrouw mag hebben. Na weer eens te hebben uitgeweid over de bekoorlijkheden van Sophie, vraagt hij opeens, wat mijn Heer Pastoor er wel van zegt.

Of mag Meester Geraerd een vrouw zelfs niet schoon vinden? Vaardig als hij is in de Leuvense dialectiek, weet hij dit onnozele balletje wel met de nodige sierlijkheid op te vangen:

„Vrouwlie, die zo vroom en treffelijk zijn als Sophie, vind ik altemaal even schoon, jonker, al zijn ze tachtig jaar oud.”

En Deventer is genoeg ruiter om zelf het sein te geven tot de grote schaterlach, die volgt. Daarna merkt hij zeer beminnelijk nog even op, dat pastoors en predikanten altijd van die *glippende* antwoorden geven, waaraan een gewoon mens geen houvast heeft... Na veel loven en bieden worden de calanges met een matig sommetje afgedaan... Een schone kerel, de schout Deventer, een deftige mens en een echte heer. Die van Rooi¹⁾ zeggen, dat hij gereformeerd is geboren en grootgebracht, maar dat hij zich door geen predikant laat zot maken en alleen naar de kerk gaat, als hij niets beters om handen heeft. Er wordt zelfs gefluisterd, dat hij aan de reformatie wel even hard zijn botten veegt als aan de Roomse godsdienst.

¹⁾ Sint-Oedenrode, hoofdplaats van het kwartier Peelland en standplaats van Jhr. Prouninck. Hij woonde echter in de voormalige Abdij van Hooydonck onder Neerwetten.

De volgende dag breekt de feestvreugde op.

De schrik voor hoge boeten is geweken en met de terugkerende nuchterheid valt het als een hamerslag op alle boerenschedels, welk een arme duvels zij zijn.

In hun armoedig bestaantje is het alleen de kerk, die hen nog doet geloven aan rijkdom en schoonheid. Want het kasteel is een vervallen spelonk, die schreeuwt om restauratie. Sophie de Visschere kan de enkele vertrekken, die zij in gebruik heeft, slechts met grote moeite een bewoonbaar aanzien geven; de rest verweert, verrot en vermolmt met de dag. Doch van buiten ziet het Groot-Kasteel van Deurne er nog zeer indrukwekkend uit. Het heeft die trotse, stijgende lijnen, waarvan alleen de gothiek het geheim kent, die uw ogen met geweld naar boven trekken en waarbij ge u zo klein voelt. Met zijn hangtorens en scherpe, leien daken staat het daar als een gebalde vuist, als een symbool van hun vrees.

Neen, zij houden niet van dit verwaande slot... Kent ge de legende der Zeven Kastelen van Aarle? Het is een kort verhaal: „De duivel trok met een grote zak kastelen door de Meierij. Op ieder dorp zette hij er een neer. Toen hij te Aarle belandde, kwam er een gat in de zak en vielen er zeven tegelijk uit.”¹⁾

Maar de kerk is iets van henzelf. Wat hebben zij daarbuiten nog voor genoegens? Bierdrinken en dobbelen in de herberg, schieten met de voetboog of het roer, stropen, enkele onnozele kinderspelen en zulk soort tijdverdrijf, waarvan niemand beter of wijzer wordt. Evenals eten en drinken moeten zij zich bijwijlen eens oprecht goed kunnen voelen, veel beter dan zij wezenlijk zijn.

En dat kunnen zij alleen in de kerk. Daar is de statige orgelmuziek, die hen zo zoet aan het dromen brengt en soms doet huiveren van redeloos geluk. Daar is de betovering van beelden, schilderijen en versierselen, even zoveel wonderen in de ogen van mensen, wier handen slechts ruw en verdrietelijk werk kennen. En wat het rijkst is aan kleuren en klatergoud, vinden arme lui het mooist. Daar hangt het beroemde Deurnse Marianum, waarop de Moeder Gods zo'n lief en tegoedertrouw gezichtje heeft, dat zij haast vanzelf tegen Heur zouden gaan praten. De kerk omvat het enige, wat hen bij volle verstand een ogenblik losmaakt uit de

¹⁾ Ouwerling, pag. 86.

grauwheid van een slameurig bestaan, hen doet zweven door de wereld van hun verlangen, waar alles goed, schoon en veilig is. Afgoderij, zegt de geus.

Hebben zij ooit zo'n verwaandheid gezien? Alsof ze heidenen zijn en niet eens weten, dat het kunstigste beeld een gewoon stuk hout blijft. Ons-Lievrouw is heel ver weg, maar als zij een schoon schilderij van Haar hebben, kunnen zij zich hendiger een gedacht maken, hoe goed en prachtig Zij er wel moet uitzien. En dan lijkt Ze opeens veel dichterbij de hand. Wat moeten zij anders verzinnen, als zij Ons-Lievrouw een plezier willen doen, dan Haar een bloempje te geven, of een lichtje? En is het dan niet veel echter, dat ze zo'n offertje neerzetten bij dat stuk hout, waarin maar alleen de gedachte aan Haar is uitgebeiteld?

Zo is het hun tot vervelens toe voorgekauwd, maar ook zonder al deze uitleg hebben zij het zo van jongsaf gevoeld. En al zou het niet helemaal richtig zijn: ze *bedoelen* het goed en dat weet Ons Heer veel beter dan de geleerdste geuzenpredikant.

Waar moeten ze nu henen, als ze wat bloemen hebben geplukt of een keersken gekocht voor 's Lievrouw of voor een andere heilige? Hij heeft geen hart, de geus! Omdat hij zelf van steen is, wil hij hen ook gevoelloos maken, maar dat zal hem mordjuu dun door zijn boks lopen.

Toch zal de geus eens laten zien, wie er baas is. Afgoderij, zegt hij en neemt het kind zijn mooiste stukje speelgoed af.

In de namiddag komt Aert even langs en vertelt aan Geraerd, dat de klein'mannen vanmorgen maar met hun achten in de school waren.

Even later komt de vorster Jacques Clyans en zegt, dat de nieuwe meester bij hem is geweest om zich te beklagen. Gisterenavond — 't was al donker — hebben ze voor zijn huis staan roepen en schelden van geuzenhond en komt er eens uit, als ge durft. Ze zouden hem wachten, de vuile verrader met zijn heimelijk geschrijf naar Den Bosch en naar Rooi over de Deurnse kerk, valse gluisper dat hij was. Twee keer hebben ze tegen zijn deur geslagen of gestampt en hij dacht, dat heel het kotje over zijn kop zou invallen. Het wijf heeft heel de nacht niet geslapen en is er nog ziek van.

Geraerd neemt dadelijk zijn hoed en getweeën stappen ze naar het hutje van Jan Stoffels.

Machteld heet zijn vrouw. Ze heeft lichtgeel haar en zou niet zo lelijk zijn, als ze niet zulke spierwitte wenkbrauwen en oogharen had. Want dat is voor Deurne, waar de mensen allen veel donkerder van opzicht zijn, een vreemd en griezelig gezicht. Al eerder heeft Geraerd vanuit de verte gezien, dat zij nooit veel kleur had, en hij dacht al, dat ze niet in een goed vel stak. Maar nu is het waarlijk beangstigend, zo opvallend bleek zij er uitziet.

Er staat een woedende angst in haar stekende blauwe ogen. Er is een kleine ontploffing geweest na maanden van spanning tegenover de zwijgende, maar voelbare vijandschap van heel haar omgeving. Hysterie is niet ver af meer in deze harde dierenogen, want het spijt hem wel, maar met dat witte stekelhaar doen zij hem denken aan een varken in doodsangst. Het is akelig en onnozél; hij wordt er doodmoe van... Wat komen deze arme mensen hier zoeken, in 's Herennaam? Wat een leven! Haar man heeft tenminste afleiding, is een geboren onderwijzer, met hart en ziel bij zijn werk. Zij houdt zich schuil en spreekt vrijwel niemand buiten hem. Met zielige koppigheid poetst en flikt zij de godganse dag aan het ongelukkige huisje, terwijl een kind ziet, dat er geen eer aan te behalen is... En heimwee is een scherpe pijn, dat weet hij uit zijn eerste Leuvense tijd. Het ergste wat hij heeft beleefd, vóór de dood van Anneke Ballodt...

Hij begint te sussen en te vergoelijken... Natuurlijk heeft de meester part noch deel aan die calanges, dat spreekt immers van-zelf. Enkele dwazen hebben zich dat in hun hoofd gehaald en zo'n praatje wordt graag geloofd. Want het is te verstaan, dat de ingezetenen het ruimen van de kerk alles behalve plezierig vinden. Het is altijd hun kerk geweest en zij hebben nooit om een andere godsdienst verzocht. Zij wilden hun spijt op iemand uitwerken en de enige, die ze konden vinden, was Jan Stoffels. Wat zouden de gereformeerden van Holland wel doen, als hun kerken werden aangeslagen?... Hij zal dadelijk naar de ouders gaan en vragen, dat zij de kinderen morgen weer prompt naar school sturen. Wanneer zij beiden door het dorp gaan, zullen de mensen wel verstaan, dat het maar achterklap was, als zou Jan Stoffels de hand hebben gehad in de komst van de kwartierschout...

Meester Jan is zichtbaar opgelucht. Maar even duidelijk is hij verlegen met de houding van zijn bleke Machteld. Hij doet zenuw-

achtige pogingen om haar in het gesprek te brengen, haar tot wat meer toeschietelijkheid te bewegen en hij maakt het alleen erger. Zij staat daar nog steeds in dezelfde gespannen, afwerende houding en verpest de lucht met haar angstige haat.

Ook Geraerd probeert haar wat milder te stemmen... Het spijt hem, dat ze haar zo hebben laten schrikken. Zij kan ervan overtuigd zijn, dat in Deurne alle weldenkende mensen zoiets afkeuren. Hij zal alles doen om te voorkomen, dat zij nog eens worden lastig gevallen. Ze kan gerust zijn. Die paar lawaaischoppers vergeten zoiets weer even gauw, als het hun ingevallen is. Voor alle zekerheid zal de schutter de eerste dagen een oog in 't zeil houden, maar dat zal niet eens nodig zijn...

Verder brengt hij het niet. Hij moet de woorden met geweld uit zijn keel wringen en zij klinken hol. De giftige atmosfeer verlamt hem. Hij meent te voelen wat zij van hem denkt en hij is er niet ver naast.

De Hollandse Machteld, opgevoed in angst en afschuw voor alles wat naar de paap riekt, ziet hier voor het eerst zo'n gevaarlijk beest van nabij. En nu is zij des te meer overtuigd... Inderdaad, men heeft haar niet vergeefs gewaarschuwd. Nu zij deze langharige jezuïet van dichtbij bekijkt, moet zij toegeven, dat Satan zijn helpers goed weet te kiezen. Doch de Here kan op haar vertrouwen; zij ziet de duivelse arglist wel door dit bedrieglijke engelenmasker heenschijnen. Eerst dat Brabantse gespuis ophitsen tot moord en doodslag. Dan verontwaardiging huichelen, zijn slachtoffers in slaap wiegen om hen een volgende keer beter te treffen, de sluipmoordenaar. Thans moet zij dubbel voorzichtig zijn, want zulk een doortrapte valsheid is niet van deze wereld en beangst haar tot de dood toe...

Zonder het geluid van haar stem te hebben vernomen, staan zij weer buiten en Jan Stoffels tracht de slechte indruk weg te praten... Zij zullen wel hebben gezien, dat de vrouw helemaal in de war is. De hele nacht heeft zij stijf op haar stoel gezeten en telkens hoorde zij onraad, hoewel het doodstil bleef... Ze komen terug, ze komen terug!

De pastoor begrijpt het volkomen. Het mag volstrekt niet meer gebeuren. Sommige mensen zouden het in de kop krijgen van zoiets. Maar Jan Stoffels stapt al gauw van het onderwerp af. Hij is

slechts van één ding bezeten — zijn school. Of is het weer die stugge Hollandse terughoudendheid omtrent intieme aangelegenheden? Voor Deurnse mensen is het een zoete lust hun zorgen en kwalen op te smukken en elkaar voor te schotelen op de smakelijkste manier. Het geeft hun een vleidend gevoel van belangrijkheid... En ge moet wel zot zijn om niet te profiteren van de plezierige kant van uw verdriet, want dan zoudt ge heel uw leven enkel maar chagrijn hebben en dat kan een mensenkind niet volhouden. Geraerd gelooft niet, dat hun dit zo scherp en lelijk voor ogen staat, maar aan zichzelf voelt hij dagelijks, hoe waar het is. Hier in Deurne staat hij moederziel-alleen met zijn gestorven Anneke. Hij kan er met niemand over spreken, want het voegt niet voor een pastoor, dat hij in zijn jonge tijd zo betoverd-zot is geweest van een meisje, al was ze dan honderdmaal zo lief en goed als Anneke Ballodt. Zelfs voor zijn moeder moet hij het verzwijgen; zij zou zich ongerust maken en gaan twijfelen, of hij wel uit het ware pastoorshout gesneden is...

Na enkele bezoeken ziet hij in, dat hij niet alle ouders kan bereiken; zij wonen tot achteraan in Liessel. Hij werkt het Haageind af en stuurt voor de rest boodschappers uit: De pastoor heeft gezegd, dat de jong morgen weer naar school moeten.

En 's anderendaags zijn de leerlingen van Jan Stoffels weer voltallig.

*Uytgegeven aen Thonis den timmerman met synen
sone Johannem voor het ruymen van het H. Sacraments
huyske 13—0—0*
*Uytgegeven aen arbeyders met kerren ende perden,
geholpen de cruycen, bellden ende tafferelen te ver-
brengen op henne kosten 6 patakons.*

Wie denkt, dat die van Deurne nu hals over kop hun kerk gaan leeghalen, kent het volk niet.

De kwartierschout is geweest en ze zijn er hard van geschrokken. Maar nu zit hij weer rustig in Hoydonck en zal niet om de haverklap naar Deurne komen.

Zes weken gaan voorbij en dan, op een zomerse ochtend, ontwaakt Otto de Visschere met een onrustig geweten.

Hier in het dorp is hij hertog, heer, landsregering, schout, secretaris en al wat ge wilt. De kerk afgeven: goed! Maar dan is hij aan zijn autoriteit verplicht er iets tegenover te stellen. Sinds zijn aanstelling tot schout in '44 heeft hij zich tegenover zijn vijanden veel edelmoediger weten te gedragen dan in de tijd, dat hij zijn ambt nog moest veroveren en zij politieke relletjes tegen hem op touw zetten. Met de dag wint hij aan populariteit en het zou hem niet passen de geus al te duidelijk in de hand te werken. Maar nog minder verlangt hij naar domme conflicten met de wettelijke regering, dat wil zeggen met de heren predikanten. Ruzie is prachtig, behalve wanneer tevoren is uitgemaakt, dat Otto aan het kortste eind trekt.

Met het bezoek van de kwartierschout Deventer heeft hij willen bereiken, dat het ontruimen van de kerk niet zou uitgaan van monsieur de scholtis en dat de gemeente zelf het vuile karweitje zou aanpakken. Maar niemand steekt een vinger uit.

De laatste weken heeft hij gezocht naar middelen om het hatelijke geuzenplakkaat uit te voeren zonder zijn eigen aanzien te schenden. En de beste oplossing is, dat hij zelf een kapel gaat bouwen. Die schuur daarginds, een eind over Den Grootenberg, waarvan ze in Deurne niet zo heel hard meer durven roepen, dat het hun

grond is, bevalt hem in 't geheel niet. Hij weet iets beters, hij gaat bouwen op Den Grootenberg, midden in Niemandland! Met de bedoeling, dat er de grootste ruzie van komt. Geen obscure dorps-twist, maar internationale verwickelingen, mijnheer, en liefst van al een nieuwe oorlog! Is er iets beters te vinden dan een verboden paapse kerk op „Staats” gebied, tot spot van 's lands plakaten? Die van Venray staan met getrokken messen gereed om de geus te ontvangen, als hij daar iets denkt te kunnen calangeren. En achter Venray zit het land van Kessel en daarachter heel Spanje. Ook al blijft het bij diplomatieke onderhandelingen, dan nog is Otto de Visschere de onmisbare man, want niemand ter wereld is zo goed op de hoogte van dit eeuwenoude geschil als hij. Dan kan hij zijn eisen stellen in ruil voor gegevens, die men in het archief van de heerlijkheid niet meer zal vinden, daar heeft hij wel voor gezorgd. En onder ons gezegd: als 't erop aankomt, is het daar wezenlijk Staatse grond, dat kan hij afdoende bewijzen. Doch dit voordeel gunt hij de geus niet, ook al wordt dan de gemeente Deurre voor honderden bunders Peelland benadeeld. Menige heerlijkheid is niet zo groot als de strook grond, waar thans Horst en Venray ten onrechte baasspelen.

Dan is er nog het inkomen van de pastoor. Het zou voor de schout een goede noot zijn, als hij zelf de schepenen onder de neus wreef, dat de pastoor zich nu al ruim een jaar voor hen uitslooft, dat hij met zijn kelk en zijn hosties van de ene schuur naar de andere sjouwt en dat hij zijn kapotte schoenzolen niet eens ver-goed krijgt. Dat zoiets voor een grote gemeente als ons dierbaar Deurne toch niet aangaat, enzovoort. Het is natuurlijk een zwaar vergrijp tegen de plakaten, maar als ze niet weten, hoe zij deze gage in de gemeenterekening moeten wegcijferen, zonder dat er een haan naar kraait, zal hij een handje toesteken. Maar ze moeten vlug zijn, want als op de 17de Maart van het volgend jaar de wet wordt veranderd¹⁾, zal het niet te vermijden zijn, dat de schoolmeester Jan Stoffels in de schepenbank wordt opgenomen en dan hebben we een gevaarlijke dwarskijker.

Dan is er nog de verkoop van de heerlijkheid... Lieve hemel, wat heeft hij al niet aan zijn hoofd!

¹⁾ Op die datum werden jaarlijks de nieuwe regeerders benoemd. Allen waren herbenoembaar, behalve de borgemeesters.

De Juni-zon piept heet door de groene ruitjes van zijn slaapkamer en schijnt hem het bed uit... Sophie heeft wéér vergeten de bedgordijnen dicht te schuiven, toen ze opstond. Doet ze met opzet, de helloor... Met zijn rechterbeen uitstappen, anders loopt vandaag alles tegen.

Neen, de laatste tijd voelt hij zich 's morgens vóór zijn ontbijt alles behalve lekker. Zeven en dertig; hij is mordiou toch te jong om er ouwmannekenskwalen op na te houden...

Toevallig dringt het tot hem door, dat hij in zichzelf „mordiou” zegt, terwijl hij zijn vingers in het wijwatervaatje steekt om een kruis te slaan... Mordiou betekent eigenlijk „Mort à Dieu”, een grouwelijke vloek, als ge 't goed bekijkt. Niemand zou het in zijn brein halen om „Dood aan God” te zeggen. Maar in het Frans klinkt het voornaam en adellijk. Iets minder sierlijk is „mordjuu” en de boeren zeggen „mardi”.

Om het goed te maken doet hij zijn kruisteken over, bij volle verstand en in het Latijn, dat heeft meer uitwerking... *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen...* Van die Spiritus Sanctus begrijpt hij geen titel of jota en hoe meer ervan verteld wordt, hoe dommer hij zich voelt worden. De boeren weten niet beter, dan dat het een goddelijke duif is. Hebben de geuzen ook een Heilige Geest? 't Zal hem benieuwen, of die van hen dan ook zo ingewikkeld en onbegrijpelijk in elkaar zit. Ze zeggen, dat daar onder de geuzen van Holland de eerste-beste doorgebakke bakker nog aan de kost kan komen door op een ton te klimmen en het evangelie te verkondigen op zijn manier. Dat kan een tijdje duren, maar op de lange baan loopt die hele reformatie in het honderd, let maar eens op. De bijbel is voor de latinisten, dat heeft Rome goed begrepen. En het is een fatale ezelstreek om de mindere man te laten spelen met een evangelie, dat hij denkt te kunnen lezen. Als ge die waanwijze grassnijders niet ieder ogenblik ver boven hun hoedje kunt praten, hen laten voelen, wat voor lompe stieren zij eigenlijk zijn, verliezen zij alle respect en weten het beter. Het hoeft niet lang te duren, of men heeft daar in Holland op het kleinste dorp drie verschillende gereformeerde kerken, die elkaar even hard met Onze Lieve Heer om de oren slaan, als dat nu het geval is tussen paap en geus.

Neen, hij heeft geen hoofd voor dat gekijf en gewring over de

godsdienst. Pastoors en predikanten mishandelen de Schrift als advocaten een wetboek. Dat zou een jurist als De Visschere dus eigenlijk moeten liggen. Maar als hij procedeert, vergeet hij geen moment, dat hij zichzelf en anderen voor de zot houdt om een direct voordeel te behalen. Zodra het evenwel over de religie gaat, kan hij zijn gezond verstand geen geweld aandoen. Als hij — gelukkig hoogstzelden! — eens wat dieper nadenkt, moet hij toegeven, dat het alleen angst is, wat hem aan de kerk van Rome bindt. Vrees voor het onbekende. En hij is er in opgevoed van zijn prilste jeugd. Zijn eerste ware doodsangsten heeft hij uitgestaan voor Sinterklaas, die over de daken rijdt en langs de schouw naar binnen komt... Goed gevonden overigens: in alle huizen is de schouw het enige gat, dat angstige mensen niet kunnen dichtstoppen. Zijn eigen jongens vergeten slotpoort, graften en valbruggen, staren met verdwaasde ogen naar de schouw, als hij met de Heilige Man dreigt...

Sinterklaas konden ze niet handhaven; hij werd later tegengesproken. Maar andere, ontastbare angsten voor hel en verdoemenis hebben ze hem gelaten. En tegen vrees valt niet te redeneren; ge aanvaardt elk recept, dat men u aan de hand doet. Hier: kruis-kens slaan, biechten en paashouden; aan de overkant: bijbel-lezen en psalmen-zingen. Misschien is godsdienst een kwestie van zenuwen; ge wordt er mee geboren of niet. Dat is te zeggen: zolang uw boterham er niet mee gemoeid is... Deventer zei, dat hij zijn botten veegde aan alle religies van de wereld. Speelde alleen mee, omdat hij niet zot genoeg was van zijn eigen glazen stuk te smijten. Als hij 's avonds naar bed ging met de overtuiging, dat hij zijn best had gedaan om niemand te benadelen en zich als een heer te gedragen, voelde hij zich veel geruster dan wanneer hij een hele Zondag in de kerk had zitten huichelen... Maar als ge dit praatje durft rondstrooien, laat ik u gerichtelijk vervolgen wegens diffamatie, zei hij nog, de lange...

Meent onze flinke kwartierschout het wezenlijk, dat hij de brui geeft van alle godsdienst? Of is het grootspraak en heeft hij even goed zijn heimelijke angsten voor het eeuwige hellevuur?

Als het waar is, dan benijdt Otto de Visschere zijn Heer Hoofdschout niet weinig. Was hij zelf maar zo! Welk een carrière zou hij kunnen maken, als hij op een schone dag met een verneukeratief

gezicht naar de geus wandelde... Maar dat gaat nu eenmaal niet; hij zou niet rustig meer slapen, gaan dromen van grijnzende hellemonsters, die tergend langzaam op hem af kwamen, en uh — Sophie is er ook nog. Bovendien is hij niet van adel, dus zo heel hoog zou hij toch nooit komen...

Hij steekt zijn hand in een kous om haar binnenstebuiten te keren en betrapt zich op een tweede *mordiou*.

„Sophie !!”

Beneden gaat een deur open. „Oe-oe?” jodelt zij in haar beste humeur.

„Geeft eris 'n scheer aan!”

„Waarveur?”

Dacht hij het niet? Ze vertrouwt hem evenveel met een schaar als een kind met een scheermes. Bang, dat hij iets aan zijn kleren gaat knutselen.

„Niks, 'nen haak in m'ne nagel!” snauwt hij. Met moeite wurmt hij binnen in de kous zijn nagel uit de draden en blijft opnieuw haken... Bah, daar wordt hij zó kribelig van, dat het zweet op zijn voorhoofd komt.

Eindelijk smijt hij de kous neer, rukt zijn vrouw ongeduldig de schaar uit de hand en blaast hard voor zich uit.

„Hedde die hoos nie kapot gemaakt?”

Dat moet er nog bij komen.

„Néé, *mordiou* !! *Moeit* er oew eige nie mee!”

Ze heeft reeds de hand uitgestrekt, doch hij is haar juist te vlug af en slingert de kous achter zich op het bed, buiten haar bereik.

„Keerd beentje bed e-stapt” spot zij op de pruilrige kindertoon van het kleine Lieske, zijn speciale lieveling. Meteen zeilt ze de kamer uit en de sleep van haar rok glipt nog precies tussen de dichtvallende deur weg... Hoe dikwijls heeft hij in al die jaren niet gedacht, dat haar kleed eindelijk eens zou blijven klemmen? Op den duur is hij zelfs gaan hopen, dat het zou gebeuren en dan met een royale, krakende scheur. Fijn zou dat zijn, na de ontelbare keren, dat hij ervan geschrokken is. Maar ze weet zo hendig met heur gatje te zwenken, dat het altijd op een haar af mislukt...

Toch breekt er een glimlach door zijn kwade bui... Keerd beentje bed e-stapt. Als zij lastig was, zei ze dat van zichzelf, de kleine

kat... Zou Sophie al gemerkt hebben, dat hij altijd oplet eerst zijn rechterbeen uit de koets te steken? En wel zó secuur, dat hij soms gaat twifelen, wat rechts en links is? De ene mens is flauw in dit, de ander in dat. Zo zou hij graag een muntbolleken in zijn mond steken tegen de slechte smaak, die hij 's morgens altijd heeft, maar dat staat zo kinderachtig voor een grote mens...

Intussen knipt hij flinke, blauwe repen van zijn nagels... Moet vandaag zijn handen weer eens wassen, want gisteren heeft hij Dielis geholpen bij het verlossen van een schaap en ge kunt het nog geen beetje ruiken. Maar het ergste vuil gaat er wel af in bed. Laat hij tegelijk zijn tenen wat kortwieken, anders loopt hij weer gaten in zijn kousen. Een dure dracht, die fijne wol. De graaf van Huyn weet in Brussel een hozenbreier, die maakt de wollen kousen haast zo glad als zijde. Bij dat al zit Jantje van Huyn met zijn mooie hozen lelijk aan de grond. Zogezegd vanwege de geus wil hij Deurne kwijt. Wenst niet onder de Hollander te staan, zou er liever tegen vechten, sacré-hier-en-ginder! Daarom verkoopt hij de heerlijkheid aan zijn schoonvader. Voor een klein handje geld, want Kettenhoven is zelf verreweg de grootste schuldeiser. Guillaume de Lamargelle, baron van Kettenhove, hoofdschout der stad en provincie Mechelen. Geen kleinigheid. En gezegend is hij ook met zijn schoonzoontje... Graaf Otto de Visschere, heer van Dorne en Vlierden, fiscaal van Brabant... Neen, dat de Visschere voegt er toch niet goed bij. Otto Lepêcheur? Zelfs in het Frans blijft het burgerlijk klinken.

Enfin, dat geeft tenminste weer een paar bezoeken met swieten van rond de vijftig man, peerden en gerij. Eerst het vertoon van de verkrijgbrieven en dan de grote intree. Dat kunnen een paar rekeningen worden voor de gemeente. Maaltijden ad zes stuivers, wijn ad 10, bier ad twee stuiver de pot, hooi en haver als naar ouds. De schuld van de gemeente aan zijn herberg-affaire begint aardig op te lopen. Hij is benieuwd, wanneer hij dat geld eens zal zien. Maar het heeft de tijd, want zijn interest ligt er dik genoeg op. Hoe ouder een rekening wordt, hoe echter ze lijkt.

Maar dan? Kettenhove heeft hem verzocht alvast naar een andere koper uit te zien. Nu komt het erop aan iemand te vinden, die hij naar zijn hand kan zetten en die alles aan hem overlaat, zoals van ouds. Maar als de Roomse schouten werkelijk de stamp krijgen,

kan het bliksems weinig schelen, welke nieuwe heer van Deurne hij gaat zoeken.

Kwam er maar een nieuwe oorlog! Geen betere tijd dan de retorsie-tijd. Twee kwartierschouten, een Spaanse en een Staatse; het was om u ziek te lachen. Ge sloegt de ene met de andere dood. Onder die dubbele regering stond ge nog veel vrijer dan bij helemaal geen regering, want ge kondt u altijd op een van de twee beroepen. Het enige bezwaar was de dubbele belasting, maar die betalen we nu ook. Het is al ruim een jaar vrede, doch de geus maakt nog geen aanstalten om de oude koningsbeden af te schaffen.

Die kapel op Den Grootenberg is geen slecht idee. Het zal een schone stuiver kosten, maar het is de moeite waard. Langs een ander aftapkraantje haalt hij de grootste kosten wel terug van de gemeente... En dan een flinke kapel met stenen muren. Geen rammelende schuur, die bij de eerste storm over de Peel gaat vliegen. Het oude huis van Marcellis van Yseren heeft hij goedkoop van de erven gekocht. Dat laat hij slopen en de afbraak gaat naar Den Grootenberg. De gemeente laat al sinds maanden aan de verbetering van de weg werken. Dielis kan heel goed timmeren en metselen, haast even goed als vechten. En onder de fijnen vindt ge vrijwilligers bij de vleet. Toch zal het Otto de Visshere zijn, die de kapel heeft gebouwd ter ere van de Heilige Roomse Kerke. Met de afbraak van het oude huis zullen ze niet toekomen, want er zou toch voor 'n goede tweehonderd man ruimte moeten zijn. Dan gaan we stenen bakken aan de Zeilberg. Voor de kapel en voor zijn eigen nieuwe bouw. Als het voor de pastoor is, slaat men zo verwoed aan 't bakken, dat er op één mont stenen niet gekeken wordt.

Ja, het wordt tijd, dat hij voor zichzelf gaat bouwen. Bij zijn laatste reis naar Den Haag is hem van alle kanten verzekerd, dat alle paapse officieren van de Meierij binnenkort worden afgezet. Die stinkende predikanten blijven er stug op tamboereren. Iedere dag komen er bij de Raad van State vertogen en doleanties binnen. En als Kettenhove op zijn beurt de heerlijkheid verkoopt, zal de nieuwe heer wel op zijn eigen kasteel willen wonen, ofschoon er dan eerst heel wat te repareren zal zijn.

Sophie is er op gebrand. Een deftige herberg is haar lust en haar leven. En hij moet zelf toegeven, dat ge in heel de Meierij geen

vrouw zult vinden, die zo goed geknipt is voor dat stieltje. „Die Verkeerde Weereldt” zal het nieuwe gedoente heten. „Aensienlycke herberghe voor geestelycke ende weerdlycke heeren ende persoonen ofte passanten naer de nieuwe Capelle.” Dat klinkt! Als uithangbord laat hij een averechtse aarbol schilderen, met donkere wolken eromheen, daarboven een kruis en er onder in gulden letters:

DIE WEERELDT IS VERKEERDT
MAER GODT MOET SYN GEEERDT.

Daar kan de geus niets tegen doen. Wat zullen ze lachen in Deurne! Zouden ze 't verstaan? De wereld (van de geus) is verkeerd, daarom gaan wij naar Den Grootenberg om God te eren. Ha-ha! Met niemand over praten; 't moet een verrassing blijven... En de plaats is gunstig gelegen, in 't Haageind, waar de grote weg in tweeën splitst. Al wat naar de nieuwe kapel gaat, moet daar passeren...

Zie zo. Twintig afgeknipte nagels liggen in een kringetje voor het bed... Als er nu tòch een gaatje in die hoos zit, staat hij voor Sophie dubbel als kwajongen. Neen, 't is goed afgelopen.

Moet hij zich scheren? Kan er vandaag iets bizonders op bezoek komen? Hij ziet wel erg zwart en zijn mooie, puntige sikje verliest zich bijna in de ruige massa. Als officier en kastelein van de heerlijkheid Deurne kunt ge niet met zo'n woeste Franciskanerbaard rondlopen. Maar vandaag is het eigenlijk niet de moeite waard. Of er moest onverwacht een predikant uit de lucht vallen... Hij neemt een handdoek, zoekt een proper hoekje, wrijft droog zijn gezicht af en kijkt tevreden naar de resultaten op het linnen. Zie zo, nu ziet hij er weer fris en helder uit.

Hij kamt zijn haar... Ge zoudt zeggen, dat de glans er afgaat; het voelt wat droog en dor aan. Pas zeven en dertig; daar moet hij toch iets tegen doen. Een beetje zoete olie helpt, zeggen ze. Maar vanmorgen zal hij Sophie maar niet lastig vallen, nu hij zo brutaal is geweest. Zij heeft bijwijlen een vinnig puntje aan haar tong. Zouden de schepenen geraden hebben, waarom Deventer juist kwam, toen hijzelf naar Den Haag was? Hij heeft zich wat ongerust gemaakt, dat die lange godloochenaar het complotje bij ongeluk zou verraden, als hij te zat werd. Maar Dielis zegt, dat de jonker

wel een stevige roemer gedronken en veel plezier gemaakt heeft, maar dat hij zonder hulp is opgestegen en kaarsrecht in 't zadel zat, toen hij wegreed.

Die kerk moet toch eens ontruimd worden! Overal elders is het allang gebeurd. Maar ge wordt hier dadelijk voor geus uitgescholden, als ge niet heel voorzichtig zijt. Zien zij dan liever, dat de soldaten van de landdrost de kerk komen plunderen, alles kort en klein slaan?

Er is al een soort gereformeerd bisdom opgericht: de classis van Peel- en Kempenland. En er is weer een predikant beroepen voor Deurne. Een zekere Abrahamus Huysinghius, die nu in Gameren zit. En het zou geen wonder zijn als Abrahamus eens op het onvoorziens hier kwam kijken, wat voor land het is. Dat kan even goed vandaag gebeuren als morgen.

Het moet er nu maar van komen. We zijn het allemaal accoord, dat de geus een schurftig dier is, maar Otto wenst zolang mogelijk van zijn schoutambt te profiteren...

Terwijl hij zijn wambuis aantrekt, kijkt hij uit het venster op het spitse leien dak van het rechthuis, een lang, laag gebouw, dat op het kasteelplein staat. ¹⁾ Hij ziet de president Van den Boomen, sleutel in de hand, naar de griffie lopen... Wat doet Jantje al zo vroeg in de neerhuizinge?

Otto doet het venster open. Jezus-Maria, wat stinkt die graft weer! „Morgen, Jantje!”

„Ha, goeie morges, mesjeu!” roept de voorschepen over zijn schouder.

„Is er iets bizunders?”

„Nee, 't is mer vur d'attestatie van Claes Claessen. Ik heb 't gisteren vergeten en hij moet ze vandaag mee naar Den Bosch nemen.” Intussen loopt hij door en praat recht voor zich uit, zoals boeren dat doen, als zij niets belangrijks te zeggen hebben.

Oprecht goei manneke, dat Jantje. Wat hij daar doet, is het werk van de secretaris De Visschere. Maar Jan legt zijn werk neer en loopt helemaal naar het kasteel om de acte te halen zonder de schout lastig te vallen. Claes Claessen staat zeker te wachten op de valbrug...

„O, komt er evekens in, Jantje, als ge gedaan hebt. Ik was zjuust

¹⁾ Het staat er nog en dient thans voor koetshuis.

op weg om naar ou toe te komen. We krijgen weer geneuk over 't ruimen van de kerk."

Het scherpe hondensnuitje van de president kijkt met een ruk om...

Het beestje spitst zijn oren, denkt Otto.

„Allééj!"

Jantje heeft zich nu geheel omgedraaid. Zijn prachtige stem slaat als een donderslag tegen de hoge gevel van het slot. De Visschere voelt zijn buik al bibberen en verliest bijna zijn bezorgd figuur. Waar zo'n prutsmanneken al dat lawijt vandaan haalt! En zonder de minste moeite...

„Ik koom seffens!" galmt de voorschepen en is reeds in het recht-huis verdwenen, wanneer de ontploffing nog naronkt boven de slotgracht.

De Visschere daalt de trap af en snuift met welbehagen de boterige baklucht, die uit de keuken walmt... Neen, hij kan zeggen wat hij wil, maar zó'n hel wijfken als Sophie vindt hij nergens meer. Uit-gemeten op hetzelfde ogenblik, dat hij de grote woonkamer be-treedt, komt zij hem tegemoet zweven vanuit de keukendeur aan de overkant. Haar handen beschermd door een panlapje, draagt zij de grote tinnen schaal, waarop een pracht van een eierstruif nog ligt te zudderren in de boter. En midden in de goudgele koek kruilt zich een dikke schijf spek.

Zijn gitten spleetogen beginnen te glinsteren. „Bakt er nog gauw ene veur Jantjes," zegt hij op zijn vriendelijkst.

„Veur Jantjes?"

Altijd tekst en uitleg!... „Ja, hij komt seffens en ik heb hem nodig. Zet er nog 'ne romer bij."

Ik heb hem nodig. In de familie De Visschere is dit de staande uitdrukking, die aan alle bedenking een eind maakt. Als Otto iets moet bereiken, is niemand zo gul en vriendelijk als Sophie.

De schoutheid van Deurne strooit bedachtzaam de fijngestampte suiker op de struif en zorgt, dat hij het spek niet raakt. Even later komt Jan van den Boomen binnen, verontschuldigt zich, omdat hij zo maar in zijn kwaai kleren van huis is gelopen. Hij hangt zijn muts aan de knop van de zetel, die Otto met zijn mes heeft aangewezen onder zeer nadrukkelijk gebrom, omdat hij juist zijn mond had volgepropt. Anders was de president op een krukje van de jongens gaan zitten, op eerbiedige afstand van de eiken

tafel, die nog deze morgen in de blanke was is gezet en glimt als een spiegel.

Maar zodra Sophie komt aanzwieren met een kardinaalschotel van zilverwit engeltjes-tin, verzet Jantje zich met beleefd misbaar... Dat had ze *niet* moeten doen! 't Is mardi nog zunde en 't is niet aan hem besteed, want hij heeft amper zijn eten door de keel... Hij maakt zelfs al een beweging of hij wil vluchten. Maar ten slotte ziet de struif er veel te schoon uit om te kunnen weigeren en zijn wanhoop slaat over in de hoogste bewondering. Hij zal het maar niet koud laten worden.

De schout schenkt in en beknort Jantje, omdat hij niet genoeg suiker neemt. In de rondte snijdt Otto lange repen struif weg en nadert steeds het spek. Want de hartigheid bewaart hij altijd voor het laatst en eierkoek zonder suiker vindt hij net een klap op zijn gezicht, waarmee de president het volkomen eens is...

Wel, De Visschere heeft bericht gehad, dat we ieder ogenblik een stuk predikant over de vloer kunnen hebben. Het schijnt, dat de-n-deze de plaats eens wil aanzien, voordat hij bedankt, dus we gaan toch vooruit. En dan zitten we vuil te kijken met ons kerk, want ge begrijpt, dat zo'ne sinjeur immediatelijk een lange jankbrief gaat schrijven. Niet naar Rooi of naar Den Bosch, maar tout-par-tout naar Den Haag. En dan hebt ge 't gerinkel in de glazen!

Laten we daarom de bui niet afwachten en dadelijk naar de pastoor gaan. Het manneke zal het wel verdrietig vinden, maar er valt niets aan te doen. En luistert! De schout heeft een verassing voor Meester Geraerd om de pijn wat te verzachten... Jantje wrijft zich de handen van plezier. Hij straalt uit zijn bruine knopooogjes... Kijk, dat is een schoon ding, daar zal de pastoor content mee zijn. Een stenen kapel! Zeker-zeker, de gemeente moet meehelpen, dat spreekt. Daar moet ieverans geld voor gevonden worden...

Zij gaan en treffen de pastoor bij Jenneke aan de voordeur. Hij komt juist terug van een bezoek aan Dries en Heylken. Verleden jaar is heur kindje dood geboren. Niet helemaal dood; het heeft nog een beetje bewogen en Geraerd heeft het God-zij-dank bijtijds kunnen dopen, anders had het onnozele zieltje voor altijd en eeuwig als een stalkaars over de Peel moeten dwalen. Onze-Geraerd lacht wel met die kinderpraatjes, zoals hij dat noemt, maar van

ouder op ouder en boven memorie van mensen hebben zij dat altijd zó horen zeggen.

En Laurens de Lou heeft toen ook geconstateerd, dat het kind boven alle twijfel nog een ogenblik heeft geleefd, na het doopsel. Dat was een grote geruststelling, maar Heylken heeft toch bitter geschreid. Dries is een paar dagen ongewoon stil geweest en opvallend lief voor Heylken. Hij werd pas weer de-n-ouwe, na die avond, toe zij hem drieman-sterk naar huis hebben gedragen vanuit De Valck... Ook meester Laurens was een wijltje lelijk uit zijn humeur, want Heylken staat hoog bij hem aangeschreven. Hij heeft zich hees gepraat om uit te leggen, dat het niet aan hem lag: Heylken had geen zog en dat was het beste bewijs. De melk was naar onderen geschoten, verstaat ge, tot aan het hart van het kind. En daar is geen kruid voor gewassen; zo ver is de wetenschap vandaag niet gevorderd. Bij zoiets staat de geleerdste medicus machteloos te kijken. En Heylken-zelf was door het oog van een naald gekropen, maar dat mochten ze haar vooral niet zeggen... Zo vond iedereen het duidelijk en aanvaardbaar. Hoeveel koeien sterven niet jaarlijks, doordat de melk aan het hart schiet! Doch nu is alle leed vergeten. Als zij zich niet zeer vergissen, is ons-Heylken alweer ruim twee maanden onderweg. En Kathelijn is haar natuurlijk een halve slag vóór. Dat is te zeggen: een halve maand en dat komt als geroepen, want als Heylken weer geen melk mocht hebben, kan ons-Kathelijn de kleine grieveven. Zij heeft altijd wel genoeg voor drie van die mannen...

Nu de schout en de voorschepen binnenstappen, valt het Geraerd de eerste ogenblikken zeer moeilijk zich behoorlijk warm te maken over het ruimen van de kerk, zo vervuld is hij nog van het grote nieuws. En héél even haakt zijn geest aan de gedachte, dat het melk-probleem in de familie-Jacobs wel zo belangrijk is als het langvoorziene leeghalen van de kerk. Hij schrikt ervan; het is of hij zijn ziel schramt aan een verborgen angeltje...

Maar die Jacobsen zijn ook allemaal een beetje familieziek.

De volgende dag beginnen zij reeds de inventaris gereed te zetten voor het vervoer. Zij moeten profiteren van het schoon weer. Daags daarna, bij het eerste licht van de zon, rijden zij met zestien karren tot bij de kerk. Alleen de apostelen zijn reeds twaalf man

sterk en het zijn kerels, die ge nauwelijks met hun tweeën op één kar krijgt. Er is genoeg stro meegebracht om alles goed in te pakken, want het zou schande zijn voor die van Venray, wanneer een Deurns apostel daar op klaarlichte dag moest worden afgeladen met een gebroken baard...

De bevelen worden met zachte stem gegeven en zelfs tegen de paarden wordt niet luid gesnauwd. De president Van den Boomen hangt zijn goed wambuis aan een grendel en pakt zelf mee aan. En ge staat soms te kijken, hoeveel macht zo'n klein klutje nog heeft. Er zijn handen te over, want heel de dorpskom is al op de been om dit wraakroepend schandaal te beleven. Geraerd staat in het portaal. Hij weet, dat zijn kleinste gebaar wordt bespied en dat hij hun zin voor het tragische moet bevredigen. Daarom neemt hij een deerniswekkende houding aan, als vormde hij de hoofdfiguur van een historisch en aangrijpend schilderij. Doch diep in zijn binnenste verkneutert hij zich. Hoe lomper en hatelijker de geus te werk gaat, hoe betere diensten hij immers bewijst aan het oude geloof!

De mannen kijken zorgelijk en verbeterd toe. De vrouwen slaan een kruis van schrik en beginnen als op commando te snikken, wanneer daar plotseling, vreemd en akelig in de vroege, blikkerige zon, hun Marianum verschijnt, hoog en rechtop gedragen door Dielis Vogels, de vervaarlijkste vechtersbaas van heel Deurne. Zij hebben hun schoon Lieve-Vrouwke nooit anders gezien dan zwevend boven hun hoofden in de plechtige schemer van de kerk, waar Zij Zich zo goed op Heur gemak scheen te voelen. Hier buiten, in dit harde licht, is het alsof er iets gruwelijks met Haar is gebeurd, alsof er twee saamgegroeide lijken worden uitgedragen... De geus is een schurftige hond en daar is hij ineens mee geprezen.

Eindelijk zet de lange tros zich in beweging. Zwetend klimt Jantje van den Boomen naast zijn knecht op de voorste kar en trekt zijn paternoster uit de zak. Zij, die geen paard moeten mennen, volgen zijn voorbeeld. Geraerd zit naast onzen-Aert op het laatste voertuig en leest in zijn brevier. Langzaam trekt de droevige bedevaart het dorp uit, de Peel in, drie uren ver naar Venray. Er staat geen wolk in de lucht en de hemel is zo blauw, dat ge haast Onze Lieve Heer kunt zien zitten. Zij zullen het vandaag heet krijgen in hun zondagse kleren.

Een eindje voorbij Den Walsberg stuurt Geraerd de klein'mannen naar het dorp terug. Verder wordt er niet meer gesproken onderweg.

Er hangt een vreemde stilte over de Peel, want zelfs de wind zwijgt. Alleen de assen klinken, het hout rommelt en de garélen kreunen.

Zo brengen die van Deurne hun heiligdommen in veiligheid.

Eerwerdighe, wijze, voorsienige, seer Godtsaelige ende getrouwe dienaar Jesu Christi Dominus Abrahamus Huysinghius, dienaar des Goddelycken Woorts in de christelycke gemeynte tot Doerne.

Ds. Huysinghius en zijn huisvrouw zijn met de wagen van Den Bosch in Deurne aangekomen om informatie te nemen. Na een paar dagen gaat de vrouw weer weg, maar de predikant blijft en neemt voorlopig zijn intrek in De Swaen. Volgens zijn inlichtingen wordt deze herberg immers gehouden door lieden, die „der religie syn toegedaen”.¹⁾

Want Thoniske heeft thans voor haar wereldbeschouwing de juiste formule gevonden. Zij heeft beslag gelegd op het rijmpje, dat waarschijnlijk in Gemert²⁾ is uitgevonden en dat luidt:

Ick ben interdeus, (entre-deux)

Niet te paepsch, noch te geus.

Thoniske zegt aan iedereen, dat zij *interdeus* is. Met dit éne gelukkige woord is haar positie van waardin, die met alleman overweg moet, volkomen opgeklaard.

De schout heeft alle égarde in acht genomen en Huysinghius kan veel bevriezen, maar niet de uitgelaten vriendelijkheid van een De Visschere. „Ik zal hem niet de lengte geven om passieus te worden,” heeft Otto zich voorgenomen.

Als deze heren naast elkaar op een prent stonden, zou dat een treffende caricatuur zijn van het contrast tussen de Boven-Moerdijker en de Zuidelijke Nederlander.

De schout is gebouwd op ronde, beweeglijke lijnen. Er zit iets springerigs, iets van het wilde dier in zijn korte, brede kuit en

¹⁾ Met deze officiële uitdrukking werd niet bedoeld, dat iemand tot de Herv. Kerk behoorde, of zich ertoe aangetrokken voelde, maar slechts dat hij met de gereformeerden in burgerlijke verdraagzaamheid leefde. Men sprak ook van de „onpartydighste en schickste Pausgesinden”, wat de bedoeling beter weergeeft. Een lidmaat der Ger. Kerk werd aangeduid met de woorden: „van de religie”.

²⁾ Zie: Van den Elsen, pag. 180 t.a.p.

dun-toelopende enkels. Eigenlijk kan men aan zijn benen al zien, met welk een koorddanser men te doen heeft. Volgens de mode draagt hij een hard, rond buikje, maar in de heupen is hij zo smal als een stierenvechter. Vriendelijk bollen zijn overbloedige wangen boven het zwarte Mephisto-baardje. Aan zijn slimme spleetogen en zijn lippen te zien, zou men zeggen, dat hij altijd iets lekkers in de mond heeft. Zijn haar is intussen geöld en er zit een glinsterende slag in. Hij tintelt!

Maar dat hij zo wulps en zondig aandoet, is wat overdreven van hem. Voor vrouwen lijkt hij zeer gevaarlijk, maar in de praktijk valt het mee. Door zo'n uiterlijk is iedere vrouw op het eerste gezicht voldoende gewaarschuwd. Wel, dan moeten die smalhoenders het verder zelf maar weten, is 't niet?

Wanneer Otto iets heeft van de vlugge, gloeiende vlinder, die ze hier „vuurvlam” noemen, dan is de predikant een reusachtige, kleurloze mot. Huysinghius zou een broer kunnen zijn van Meester Jan Stoffels zijn wijf, naar in Deurne reeds is uitgemaakt. Hij is groot en log, hij licht zij ene voet niet op, voordat hij de andere secuur heeft neergezet. Zijn kuitzen zakken haast in rechte lijn naar zijn dikke, brave enkels. Stalbenen, zeggen die van Deurne. En bij elke stap is het, alsof hij zijn voeten — de grootste van heel het dorp — met een zuigend geknars uit de klei moet trekken. Maar dit komt voornamelijk door het gekraak van zijn degelijke, vetleren schoenen.

Zijn haar is lichtgeel, aan de rossige kant, het staat dun en steil, als bij een bie, op zijn breed voorhoofd. Hij slentert door het dorp, als had hij een gaffelsteel voor ruggestrem, en gaat precies zo zitten. Dan legt hij de rode, weke handen met een vochtig geluidje op elkaar, gelijk een slachter twee biefstukken op elkaar laat flappen. En verder verroert hij zich niet. Als ge te lang naar hem kijkt, zoudt ge duimse planken willen zagen uit zijn harde, vlakke rug.

Toen hij zo in dezelfde roerloze houding een paar uur op het kasteel had gezeten, heeft De Visschere na afloop aan Sophie gezegd, dat de mens onderhand wel een blikken gat zou hebben gekregen van zo lang stil te zitten. Maar Sophie meende, dat de predikant van zijn eigen al een blikken postérieur kon hebben. En van nu af zijn de mensen in Deurne gaan praten van „een blikken dominee”.

Wat aan de predikant het meest opvalt, is zijn zuur gezicht. Die bleke ogen puilen wat en dat doet u denken aan een kwaad-gemaakte schelvis. Hij ziet er zo streng en heilig uit, dat ge hem bij de zotste jongemeid zoudt vertrouwen. Maar dat zou bitter tegen kunnen vallen.

Waarom deze Hollander zich altijd zo kwaad houdt, begrijpen die van Deurne niet. Daar moet toch een reden voor zijn! Niemand heeft hem nog zien lachen. 't Is net, of hem iets wringt. Is hij weggejaagd uit Holland, omdat hij wat op zijn kerfstok heeft? Of denkt hij zijn zaak met kwaadheid te winnen? Wil hij zijn geuzengeloof er met geweld inhameren?

Ja, wat mankeert Huysinghius eigenlijk? Van meet af neemt hij een trotserende houding aan, ofschoon niemand hem nog kwalijk heeft bejegend. Op straat zeggen de mensen hem goeiendag gelijk iedereen. Had hij verwacht, dat ze bij zijn aankomst het dorp zouden versieren? Tracht hij zijn eigen kleinheid te overdonderen door zijn omgeving ontzag in te boezemen? Is hij bang?

Welneen, hij is heel gewoon. Alleen behoort hij tot een andere stam. Het kan niet bij hem opkomen, dat de ingezetenen iets vreemds zouden zien in zijn manier van doen. Hij vindt juist dit hele dorp vreemd en is gekomen om al deze domme, dwalende mensen te veranderen naar zijn beeld en gelijkenis. Met dit al heeft hij zichzelf nooit goed bekeken. Het bewustzijn, dat hij de ware religie in zijn zak heeft en de landsregering achter hem staat, ontheft hem van alle zelfbeschouwing. Terwijl Otto aan Sophie zegt, dat de predikant een „dooi lichaam” is en „niet te verporren”, vraagt Huysinghius aan zijn Jacomijn, of zij het ook zo vervelend vond, dat die mensen zo rusteloos rond u heen dansten. Hij vond het allemaal zo overdadig. De ontvangst, de fraaie manieren en complimenten, spijs en drank, hartelijke behulpzaamheid, alles was overdaad. Maar hij kon toch geen ogenblik vergeten, dat deze beminnelijke gastheer nog steeds een doortrapte papist was. En dat zou snel moeten veranderen, als hij nog langer „drossaard” wilde blijven. Dat kon Jacomijn rustig aan Abraham overlaten. Door die valse papistische minzaamheid zou hij zich geen oren laten aannaaien. Onbetrouwbaar volk!

Wel vergeet hij grif, dat hij op zijn manier ook vriendelijk is geweest en zich het gulle onthaal heeft laten aanleunen. En

dan zullen we God en de mulder maar laten scheiden, wie het best huichelt: een predikant, die gastvrijheid aanvaardt van iemand, die hij van plan is te wippen, of een schout, die tegen heug en meug mooi weer speelt om zijn baantje te handhaven. Maar laten wij ons in hemelsnaam niet ongerust gaan maken voor Otto de Visschere!

Bang lijkt Huysinghius volstrekt niet, naar de schout tot zijn teleurstelling moet toegeven. Een vreesachtige predikant zou hem welte-pas zijn gekomen. In de Meierij zitten er zulke, die hun gage opstrijken, nauwelijks een neus buiten de pastorie durven te steken en maar liefst met alleman goede vrienden blijven. Voor behoeftige predikantjes, die steeds gestaan hebben op een armoedige Hollandse dorpsgagage van 500 gulden, is het aanlokkelijk om naar het Brabantse wingewest te trekken, waar zij ineens 300 gulden meer krijgen. En enkele ware idealisten uitgezonderd, ligt het voor de hand, dat niet bepaald de fine-fleur van de Gereformeerde Kerk zich in zo'n avontuur begeeft. Zoveel heeft Otto al begrepen.

Maar het heeft alle schijn, dat de eerste Deurnse predikant van plan is het aangename van zijn achthonderd gulden gage met het nuttige te verenigen. De schout heeft erop gezinspeeld, dat Deurne maar een doodarm dorp is, waar altijd enkele woestelingen rondlopen, die helemaal niets te verspelen hebben. Die in een uurken tijds op Spaans territorium kunnen zijn en daar met open armen ontvangen worden, als zij iets tegen de reformatie hebben uitgehaald. Al was het moord en doodslag! Zou die gasten de eerste tijd wat in 't oog moeten houden...

Neen, het maakt niet de minste indruk. Huysinghius bewoog nog immer niet, scheen met zijn gedachten elders te verwijlen. Toen De Visschere in herhalingen viel, zei de predikant op ietwat verveelde toon, dat mijn Heer Drossaard die schurken dan maar zorgvuldig moest laten bewaken, dat zou het beste zijn voor iedereen. Otto werd tureluurs en zou het hebben opgegeven, toen hij opeens bemerkte, dat hij toch enig succes boekte. Want de predikantsvrouw, reeds wat aangestoken door die van Jan Stoffels, was blijkbaar niet op haar gemak. En tot straf voor zijn opgelegde onverschilligheid moest de predikant bijwonen, dat Jacomijn telkens op deze bange vooruitzichten terugkwam. Tot hij op vrij onhebbelijke manier een eind maakte aan dit beuzelachtig onderwerp.

Huysinghius heeft zijn Deurnse loopbaan zeer ongelukkig ingezet. Toen Jacomijn enkele dagen was afgereisd, hebben de ingezetenen elkaar moeten vasthouden om niet over de grond te rollen van plezier. Dat was de dwaze klucht van de predikant met Marie de Waellin.

Kort na de dood van Pastoor Roymans — dat zal in 't jaar '40 zijn geweest — kwam er een vreemd koppel naar Deurne. Een man, die al grijs was, en een heel jong, opvallend schoon wijfke. Hij was nogal een fiere, bazige kerel en aan zijn manieren zou men gezegd hebben, dat hij een hooggeboren heer was, die zich met opzet veel te simpel had aangekleed. Hij sprak een moeilijk en vreemd soort Brabants, maar wanneer hij tegen dat knappe, zwarte vrouwke praatte, verstond niemand er een woord van. Naar hij zei, kwamen zij van de Brabantse Walen-pays, en verder liet hij zich niet in de kaart kijken. Zij sliepen in De Swaen, maar niet in één bed, zodat de mensen dachten, dat ge hier met vader en dochter of zoiets te doen hadt. Alleen was het dan weer vreemd, dat de dochter zich zo angstig en onderdanig gedroeg tegenover heur vader.

Later hebben wij al deze kleinigheden nog vaak uitgeplozen, want vandaag weet in Deurne nog niemand, hoe de vork precies aan de steel zit. Wel doet Thoniske van Evert Segers vandaag nog wijs en gewichtig, alsof zij meer zou kunnen vertellen, omdat het vreemde paar toen in De Swaen heeft geslapen. Maar zij was er niet eens bij, want toentertijd was er nog geen kijk op, dat zij met Evert zou trouwen. Dus daar kunt ge niet op voort; dat zijn verwaande streken.

In elk geval: die oude Waal had gehoord, dat in Deurne omtrent de kerk een huis te koop was. En dat kwam uit, want het huis van Jasper Marcelis stond leeg, zoals er meer hadden leeggestaan, want na het pestjaar van '36 waren verschillende weduwmannen en weduwwrouwen bij elkaar ingetrouwd.

Michiel Segers, de gestorven broer van Evert, was toen vorster. Hij is het meest met de Waal op- en afgegaan en heeft hem ook bij Jasper Marcelis gebracht om over de koop te accorderen. En amper had Jasper zijn hoogste vraagprijs genoemd of tjoep! daar flikkerden reeds de gouden ducaten voor zijn ogen. Later vertelde hij, dat zijn haar steil op zijn kop stond. Van loven en bieden

was geen sprake; achter-mekaar moest hij mee naar het kasteel om de koop te laten beschrijven in een schepenacte.¹⁾

In het huis kwam te staan op *heuren* naam: Marie Jehan. Dat *Jehan* betekent niets anders dan Jan. In fatsoenlijke mensentaal heette dat knappe ding dus zoveel als Marie van Janne. Zo gauw was de koopbrief niet getekend, of het paar vertrok, de kant van Helmond uit.

Na een week of vier-vijf verscheen Marie de Waellin, gelijk zij onderwijl gedoopt was, weer in Deurne met twee grote karren van een makelij, als we hier nog nooit gezien hadden. Zij waren geladen met huisraad, dat er al even onbegrijpelijk uitzag. Er waren drie voerlui bij, schoon, zwart volk, maar aan hun koeterwaalse taaltje was geen touw vast te knopen. Zij droegen het huisraad naar binnen, dronken een pint wijn in De Valck en reden seffens weer weg. Gewone voerlui, die wijn drinken!

Aanvankelijk bracht de Helmondse voerman een gezegeld pakketje mee voor Marie de Waellin. Zij scheen goed rond te komen, want bij al wat zij kocht stond zij met de stuivers gereed. Schijnbaar om iets omhanden te hebben, begon zij al gauw een snoep-tafel voor de klein'mannen en wist bijzonder lekkere bollekens te maken, in allerlei soorten en smaken, als die van Deurne nog nooit hadden geproefd. Honingbollen, muntebollen, kaneelbollen, zuurbollen, er was van ieders en van elks. Zij hadden klanten genoeg, maar in een plaats als Deurne, waar de mensen blij zijn, als ze gewoon eten krijgen, kunt ge zoiets geen kostwinning noemen. In die tijd hadden verschillende manskerels — en van heel pront volk! — de naam, dat zij dit Waalse durske wilden trouwen. Er kwam niets van en daaruit werd opgemaakt, dat zij al getrouwd kon zijn.

Dit is alles, wat men u in Deurne kan vertellen over de herkomst en het verleden van Marie Jehan. En nu, negen jaar later, staat zij nog steeds ingeschreven op de haardtelling als „Mery de Waellin”, geërfd en gegoed, het gezin bestaande uit 1 persoon, houdende 0 koeien.

Heel het dorp wentelde zich in de zotste veronderstellingen: Marie

¹⁾ Het schepencollege was niet alleen Rechtbank en gemeente-bestuur, maar ook een soort notariskantoor. Men kon ten overstaan van twee of meer schepenen allerlei authentieke acten van civiel-rechtelijke aard laten verlijden.

had een kleine gekregen van een of andere hertog, die het in een paar dagen weer tot prins had gebracht en die bij zijn eigen vrouw geen kinderen kon krijgen. Marie had dit kind moeten afgeven, omdat het werd ondergeschoven als een eigen zoon van die grote sinjeur. Daarbij moest zijzelf zo ver mogelijk verdwijnen, want ge had er geen gedacht van, hoe wijd het durske wel van huis moest zijn geraakt, dat kondt ge wel horen aan heur taaltje. En in de verzegelde pakketten, die ze kreeg, zat stopgeld. Als Marie groot geld wisselde, waren het altijd Luikerdaalders... Nu goed dan, ze had in de Valck één patakon kleingemaakt, maar aan de bovenkant was er een engeltje ingestempeld, ten teken dat het stuk in Brussel was geslagen en niet in Antwerpen of Den Bosch, want dan zou er een handje of een boomken op staan. Wel, en hoe dikwijls treft ge hier in Deurne Brusselse patakons aan? Dat geld komt wel van heel ver, geloof dat maar gerust.

Dan waren er weer, die het beter wisten: Marie was heimelijk getrouwd met een jonge snuiter van koninklijken bloede of iets in dien aard. Toen het uitkwam, mocht ze kiezen tussen een kopken kleiner te worden gemaakt, of het land uit te trekken en nooit nog iets van zich te laten horen. Haar vorstelijke gemaal wist niet eens, waar ze uithing. Maar als hij er achter kwam, zoudt ge in Deurne nog stuipen beleven, wacht maar een beetje.

Er werden nog vele andere theorieën ontwikkeld en alle hadden iets van het schone verhaal der Heilige Genoveva van Brabant. Maar deze twee opvattingen verwierven verreweg de grootste aanhang. Als het laat werd in de herberg, kon de strijd wel eens hoog oplopen, tot messentrekkerij toe. Zodra er gesproken werd van mislukte aanzoeken, kwam de partij van het Geheime Huwelijk natuurlijk veel sterker te staan. Een getrouwde vrouw kan bezwaarlijk nog eens trouwen, tenzij de Paus eraan te pas komt, en dat ziet ge alleen gebeuren bij de allerhoogste adel.

Marie-zelf liet geen woord los. Alleen, dat zij in 't geheel geen familie had en evengoed in Deurne kon wonen als ieverans elders. Drong men te veel aan, dan lachte zij maar en in haar krom taaltje zei ze iets, dat neerkwam op: Stel geen vragen en gij zult geen leugens horen. Zij was altijd even vriendelijk en zeer goed gezien.

Tot na een goed anderhalf jaar de bureu gewaar werden, dat de

voerman geen pakketten meer afgaf bij Marie de Waellin. En zij scheen er lelijk mee te zitten, want zij is wel vijf keer de voerman achterna gelopen. Neen, hij had er in Helmond nog speciaal voor gevraagd. Kort daarop was zij wel een week of drie op reis, maar dat scheen niet te helpen, want tot heden is er niets meer voor heur aangekomen.

Maar van te voren werd al gefluisterd, dat Marie, al kon zij dan schijnbaar niet trouwen, toch niet ontoegankelijk was voor de liefde. Enkele knappe, jonge gasten begonnen wellustig te gluren, als over haar gesproken werd... En Wilbertien van Peerke Daemen, een zure oude vrijster, die er vlak tegenover woont, had al gezegd, dat zij 's avonds wel eens een manskerel bij de Waellin zag binnensluipen. Die klopte eerst op een bijzondere manier tegen het luik en liep gewoon door. Als hij dan even later terugkwam, stond de deur op een spleetje en schoot hij als een paling naar binnen. Het was te donker om met zekerheid te zeggen, wie het geweest was, maar wèl wist ze heel zeker, dat het niet altijd dezelfde was.

En enkele maanden nadat Marie haar vergeefse reis had gemaakt, was het onder de manskerels van Deurne en omstreken een publiek geheim, dat ge bij de knappe Waellin voor drie schelling terecht kondt.

Toch werd zij door de grote hoop niet zo lelijk aangekeken, als ge wel zoudt verwachten. Het ging nogal geleidelijk; er was tijd genoeg om aan het idee te wennen. Zij was nu eenmaal in de gemeenschap opgenomen en ook in Deurne verdragen de mensen elkaar heel goed, zolang ze niet door belanghebbenden worden opgehitst. Pastoor Roymans, die er wellicht een stokje voor had kunnen steken, was dood, en zijn opvolger Petri was een manneke, dat al genoeg met zichzelf had te stellen. Wel waren er enkele kruisdolle kwezels, die venijn spuwden en op straat de kop omdraaiden voor Marie, doch daar bleef het bij. Zelfs de snoeptafel ondervond niet veel nadeel, want die kleine gasten maakt ge vanzelf niet wijzer dan ze zijn en de vrouwen waren nu eenmaal gewend, dat ze bij Marie lekkers gingen inslaan. Ze hadden het altijd gezellig gevonden naar dat grappige brabbeltaaltje te luisteren en och, de arme sloor zat moederziel-alleen in een vreemd land, terwijl ze niet eens mocht trouwen. 't Was natuurlijk heel ver-

keerd, als ge alles moest geloven, wat de mensen zeiden. Maar wanneer ge dat onnozel kindergezichtje voor u zaagt, kondt ge niet kwaad worden. Zij had nu eenmaal iets over zich, daar kondt ge lang en breed over prakkezeren, maar het wàs er.

Daar kwam nog bij, dat iedere getrouwde vrouw alle manskerels ertoe in staat achtte, behalve heuren eigen mens. En Sophie de Visschere gaf het voorbeeld, zij deed alsof zij van de prins geen kwaad wist.

De mannen ondereen waren vol lof. Marie kon zwijgen als vermoord, dat wisten ze bij ondervinding, want elke klant had al geprobeerd, of zij niet haar neus voorbij wou praten. En wat men ten hoogste waardeerde: zo gauw waren er geen soldaten in de buurt, of bij Marie gingen de deuren op slot en de luiken toe. Waar ze met zichzelf bleef, mag de duvel weten, maar ze was weg. Op een avond hebben een tiental peerdruiters van het Weertse garnizoen, uit balorigheid omdat er niet opengedaan werd, de deur ingestampt. Zij zochten in alle hoeken en gaten, maar vonden niets dan bollekens.

Kijk, dat is een goei ding, zeggen de manskerels, want in dier voege kunnen er niet van die vuile soldatenziekten naar Deurne komen. Bovendien geeft het blijk van een zeker soort trouw. 't Is *hun* Waellineke; ze zijn er heimelijk trots op en misschien ook wat jaloers, als het vreemdelingen betreft. Zonder veel deliberatie is toen ook de deur op kosten van de gemeente hersteld... Ja, 't is een oprecht goed wijfke; er zit geen haar kwaad bij. En ge hebt er geen gedacht van, hoe door en door eerlijk zij is. Als op een avond eentje bij heur binnenzwaait, die te zat is om er iets van terecht te brengen, dan mag hij 's anderendaags voor hetzelfde geld terugkomen. Zoals ook de kinderen hun bollekens altijd nog mogen ruilen, zolang zij er niet te veel op gezabberd hebben.

De partij van het Ondergeschoven Kind laat tegenwoordig niets meer van zich horen. Na zoveel jaren, en nu zowat alle stoere mannen van Deurne eraan te pas gekomen zijn, is het wel bewezen, dat Marie in 't geheel geen kinderen kan krijgen... Daar zitten ze nu, de geneukschoppers, met hun ondergeschoven kind!

Wel, Jan Stoffels had er nog niet aan gedacht, en overigens voelde niemand zich geroepen de heer predikant in te lichten over Marie de Waellin.

Huysinghius was op die hete achtermiddag eens rond het kerkhof geslenterd en Marie zat aan de deur, toen hij langs kwam. Ze kende hem nog niet en hield hem voor een rijke veekoper uit de stad, naar ze later verteld heeft. Ze zei hem dus allervriendelijkst gociendag en waarachtig: hij bleef staan en begon een praatje. Wellicht verstond hij haar niet goed, want hij kwam wat dichterbij. Was hij wat fijner besnaard geweest, dan had hij moeten voelen, hoeveel spanning er in de lucht hing, hoeveel ogen op zijn lijf brandden, vanachter heggen en staldeuren. Zelfs midden op straat stonden een paar voorbijgangers roerloos te gapen.

Toen stond Marie op en aan heur manieren kondt ge zien, dat zij vroeg, of hij binnenkwam.

Op dit ogenblik hield de wereld haar adem in. Er kakelde geen kip meer en de vogeltjes hingen stijf in de lucht, als op een prent van het Aards Paradijs...

Neen—neen—já, mardi!

Drie slome passen en de predikant verdween in het Deurns borddeeltje. De deur ging kort op zijn hielen dicht.

Met een ruk begon het Heelal weer te draaien. Die van de straat deden hun mond toe en wipten op hun tenen achter de naaste verschansing, vanwaar zij het verloop ongezien konden volgen. En hoewel geen sterveling zich op straat vertoonde, was in tien tellen heel de buurt gewaarschuwd.

Hoelang de kriebelige spanning heeft geduurd, kan niemand benaderen. De meningen variëren van tien minuten tot drie kwartier. We zullen dus aannemen, dat er twee of drie minuten verliepen, voordat de deur openvloog en de predikant verscheen.

Maar oei-oei, wat zag de mens er uit! Het moet hem hard hebben aangepakt, zeggen zij, die hem zagen, want zijn gezicht was pimpelpaars bijgetrokken en de wasem sloeg er om zo te zeggen af. Later hebben zij hem nooit meer zo kweik gezien. Eerst keek hij schichtig rond, als een kwajongen, die wat op zijn kerfstok heeft. Toen hij zag, dat hij alleen stond op een uitgestorven wereld, werd hij weer wat mens en probeerde zich te houden, of hij uit de kerk kwam. Ja, toen moesten de mensen elkaar vasthouden.

Natuurlijk waren zij in de grond van hun hart overtuigd, dat hij onschuldig in de klem was gelopen. Maar als men dit toegaaf, was de aardigheid er af. Daarom kondt ge het zo fantastisch maken

als ge woudt, niemand zou het tegenspreken. Ofschoon elk ingewijde kon zweren, dat Marie nooit uit het bed klapte waren er toch, die van haar onderhoud met de predikant een haarscherp verslag wisten te geven, vol ijzingwekkende bijzonderheden. En op den duur ging men het zelfs geloven.

Al dadelijk waren er tientallen grappen uitgedacht van het oude boerensoort, dat nu nog in zwang is: Een onnozele vraag, waarop men zich vanzelf een „waarom?“ of „neen“ laat ontvallen, en dan volgt een pijsnel antwoord van verbijsterende geestigheid. Maar in dit geval waren de kwinkslagen van een gehalte, dat kwalijk op papier kan verschijnen. De properste was deze:

„Weet ge, waarom de predikant eigenlijk bij Marie de Waellin binnenstapte?“

„Neen?“

„Ik wist wel, dat ge 'ne farizeeër waart!“

Met zoiets, maar dan veel verschrikkelijker, kwamen de kleinste kinderen uit school en lieten hun vader of moeder erin lopen. De schout bepaalde zich tot de veronderstelling, dat Huysinghius van plan was een Waalse Gereformeerde Kerk te stichten, want die bestonden er al verscheidene in Holland.

Jan Stoffels is het zwaarst getroffen. Hij heeft het nu gaandeweg zover gebracht, dat de meeste ingezetenen graag een praatje met hem maken. Nu ondervindt hij de nadelen ervan. Elke nieuwe grap over de predikant krijgt hij tot walgens toe naar zijn hoofd en dan weet hij niet, wat voor gezicht hij moet trekken. En er valt niets te ontkennen, want Machteld heeft toen zelf tot haar ontsteltenis moeten aanzien, hoe mijn Heer Predikant in het snoepwinkeltje verdween. Zij had nog willen toeschieten om hem te waarschuwen, maar ditmaal was de trage dominus haar te vlug af geweest.

Wanneer de meester zich bijwijlen driftig maakt, omdat het schepencollege al zijn klachten over zijn erbarmelijke huisvesting kalmpjes terzijde legt, staat hij wel eens op het punt een argument op te nemen, dat een opschuddinkje zou kunnen verwekken of althans de aandacht trekken. Dat het namelijk niet aangaat de gereformeerde koster-schoolmeester van Deurne naast een formeel „hoerhuys“ te laten wonen. Maar hij kon het niet goed over zijn hart krijgen en bovendien voelde hij wel, dat hij tamelijk zwak stond, omdat toch zeer ordente-

lijke mensen even dicht bij Marie wonen als hij. Nu dankt hij de hemel, dat hij dit zwaar stuk geschut nog niet in het veld heeft gebracht. Wat zouden ze lachen! Een geuzenschoolmeester, die te kuis is om naast Marie te wonen, terwijl de grootste oppergeus van 't dorp er héél anders over schijnt te denken.

Alles bijeen genomen, had het flauwe relletje toch een ernstige kant. Wat is er nu nog over van het aanzien der Reformatie? Hoe moeten zij ontzag hebben voor een predikant, als zij met geweld hun lach moeten houden, wanneer hij zo braaf en degelijk komt aanstappen?

....oock was Mr. Laurens hier geweest ende mette regeerders ghesproocken off men hadde connen accorderen met Mr. Geraert, als pastoor, over syn jaerlix gagie

Opten 23 Juli syn genade den heer van der Horst, de regeerders, pastoor, custer, etc. voer het rencontre gehad metten predicant alhier, visiteeren over de glasen uyt het huys, informatie nemen als andersints, den geheelen dach tsamen verteert, beloopt volgens die annotatie van myn huysvrouw 12 gld. 6 st.

De kapel op Den Grootenberg hebben ze niet kinderachtig aangepakt. Met man en macht is eraan gewerkt, van de vroege morgen tot de late avond. Veel boeren zijn met hun eigen werk achterop. Het groot volk van Deurne heeft het voorbeeld gegeven: de Colens, Jacobsen, Baeckermansen, Ruttens en te veel om op te noemen. De voorschepen Van den Boomen, die toch al niet veel te missen heeft, is zeker nog een paar pond lichter geworden. Dielis Vogel heeft voor architect gespeeld en het gebouw heeft het uitzicht gekregen van een groot, stevig boerenhuis. Als de zon erop schijnt, ziet ge van uren in de rondte het verse strodak als een helgele vlam op de vlakte. Het was een hele aanpak, zo ver van het dorp, maar het geluk en het schoon weer hebben meegewerkt, zodat het nieuwe Godshuis reeds op Sint Japiksdag kan worden ingewijd. Dan is de pastoor van gemeentewege een clandestiene bezoldiging toegekend. De schout heeft het balletje opgeworpen, maar overigens was hij wijs genoeg om Laurens de Lou deze wetsverkrachting te laten uitwerken. Geraerd heeft laten weten, dat hij met een klein beetje tevreden was en dat hij wel zou zien de eindjes aan elkaar te krijgen. Zo is naar het eigenhandig project van mijn Heer Scholtis een geheim fonds opgericht, waaruit aan Meester Geraerd jaarlijks honderd gulden worden uitgekeerd. Dit bedrag zal door de borgemeesters bij beetjes worden toegevoegd aan de rekeningen der gemeentemeesters ¹⁾ over zozegde openbare werken. Laat

¹⁾ De gemeentemeesters, twee in getal, zijn onze directeuren van Publieke Werken.

de geus dan maar eens nagaan of het herstellen van een brug, de verbetering van een weg, veertig dan wel zestig gulden heeft gekost. Komt het borgemeestersambt in verkeerde handen, zoals dat vorig jaar het geval was met Lammert Colen, dan moeten de gemeentemeesters de som zelf maar zien te smokkelen en rechtstreeks aan de pastoor uitbetalen. Want gemeentemeester is een volkomen onpolitiek en technisch ambt, dat geen aandacht trekt en altijd in handen is van vertrouwde Deurnse mensen.

Voor alle zekerheid hebben de kerkmeesters daarenboven besloten voortaan een communicantengeld te heffen. Voor Deurne is het jaarlijks een schelling en voor Liessel 5 stuiver. Meer kunnen ze bezwaarlijk vergen, want dit is de prijs van een daghuur-met-kost en voor arme mensen moet uit zes daggelden de Zondag geboren worden. Hoop-en-al beurt Geraerd nu jaarlijks een dikke 300 gulden. Het is de hele wereld niet en de regeerders waren er een beetje verlegen mee, maar hij toonde zich ten zeerste content en dacht nog over te houden.

Intussen laat Otto de Visschere niets onbepoefd om een draaglijke verstandhouding te scheppen tussen de autoriteiten van de

heerlijkheid, in het bijzonder tussen pastoor en predikant. Tot dusver heeft hij van Huysinghius nauwelijks antwoord gekregen, wanneer hij de pastoor prees als een geleerd en beminnelijk jongmens van goeden huize. Slechts eenmaal heeft de predikant gevraagd, met welk recht deze „pretense” pastoor in het dorp verbleef niettegenstaande het heilzame plakkaat van de 16de Juni... O, had deze man inderdaad een paspoort? Zo — zo!

Uit de manier, waarop het gezegd werd, viel duidelijk af te leiden, dat Huysinghius dit paspoort eens gauw zou laten intrekken. En verder liet hij zich niet over zijn paapse mededinger uit.

Nu gaat de schout een ontmoeting forceren en wel onder de gunstigste voorwaarden. Met veel moeite heeft hij de Heer van Deurne ertoe bewogen een bijeenkomst van alle dorpsgroten met zijn tegenwoordigheid op te luisteren. In zulk een illuster gezelschap zou de stugge predikant toch wat menselijk fatsoen moeten betrachten jegens Meester Geraerd, niet waar?

Alles is erop berekend indruk te maken op de dominee, hem te laten voelen, welk een plezierig leventje hij hier kan hebben, als hij maar een klein beetje *meegeeft* en niet te veel de kont tegen de krib zet. Schepenen, vorster, de twee schoolmeesters, borge-meesters, kerkmeesters, Heilige-Geestmeesters en gemeentemeesters, allen zijn in hun paasbeste plunje opgetrokken naar het kasteel. Sophie zal een maaltijd serveren, gelijk de predikant waarschijnlijk nooit geroken heeft. Wat er verder op de dagorde staat, zoals de overname van de kerk, de toestand van de pastorie etcetera, is bijzaak. En het groot-opgezette rencontre is een even grote mislukking geworden. Graaf Jan van Huyn komt met een zeer kleine, haast armoedige swiete en aan zijn houding is duidelijk te zien, dat hij maling heeft aan heel Deurne, in de eerste plaats aan de predikant. Eerst wanneer hij zich gaat ergeren, omdat deze Hollandse boerenpummel zich zo vlegelachtig gedraagt jegens een beleefd en treffelijk kereltje als Meester Jacobs, wordt hij levendig en belangstellend.

Ja, van meet af aan is het optreden van de predikant zo lomp, dat Geraerd — na zijn eerste schrik — een ogenblik moeite heeft om ernstig te blijven. Maar terstond ziet hij zijn kans en begint een zeer ondeugend spelletje. Nu kunnen de grofste onbeleefdheden hem niet meer ontmoedigen; hij houdt zich steeds vriende-

lijker, naarmate de antwoorden van Huysinghius korter en bitser worden. Zoals een moeder haar pruilend kind niet erger kan plagen dan door overdreven lief en aanhalig te doen.

Doch voor de regeerders is het een pijnlijke belevens. Zij krijgen rode koppen, kijken elkaar strak in de ogen, snuivend van ingehouden moordlust. Hun pastoorke krijgt van die stijve, verwaande Hollander op al zijn vriendelijke redenen niets dan grollen en snauwen, die hun op de zenuwen slaan als de onverwachte kreet van een kalkoen... Zoudt ge zo'n karonje niet uit het venster smijten, de graft in?

Zij hebben er geen vermoeden van, dat Geraerd het juist prachtig vindt en dat hij Dominus Huysinghius hier in koel overleg aan het „zelfmoorden” is. Telkens opnieuw lokt hij zijn vijand uit de tent en zorgt, dat de onaangename mens zich op zijn allerlelijkst laat zien.

Dit alles *ad majorem Dei gloriam*, dat spreekt vanzelf. Een predikant als deze is een Godsgeschenk, waarmee hij moet woekeren. Want hij is slechts bang geweest voor een vriendelijke, joviale predikant, een gladde jongen, die met Deurnse boeren overweg kon, die zich geleidelijk zou weten te nestelen in de kudde. Kortom, iemand van zijn eigen slag en ras.

En Geraerd weet zijn partij zo fijn te spelen, dat alleen de schout na een poosje de ware bedoeling gaat inzien. Huysinghius vindt het echter onbegrijpelijk, dat zijn waardige houding niet in staat zou zijn de wulpse paap het zwijgen op te leggen. Hij koestert de grootste minachtig voor deze baardeloze knaap met zijn meisjesgezicht en zinloos gebabbel. Het is eenvoudig beledigend: alsof Abraham Huysinghius niet oud en wijs genoeg is om al deze gehuichelde liefalligheid op de juiste waarde te schatten. En aan zulk een blode jonchelinch is het zielenheil van ruim twee duizend redelijke schepselen Gods overgeleverd. 't Is een schande en het zal snel veranderen! Is dit het beste, wat die ellendige Akademie van Loven kan afleveren?

Nu moet ge dit flauwe gepraat horen; ge zoudt er uw christelijk geduld bij verliezen. Het duurt al haast een kwartier, er komt geen eind aan:

Gameren is zeker wel een gemeente van groter importantie dan Deurne, heer predikant?

Weet hij niet.

En het zal voor de heer predikant wel een grote overgang zijn geweest naar zo'n stil en nederig plaatsken als Deurne, waar Gameraen zoveel florisanter is?

Dat heeft hij niet gezegd!

En de heer predikant heeft volkomen gelijk, want het is uiterst moeilijk twee dorpen met malkander te compareren. Het ene zal het andere voorbijstreven in dit, doch erbij achterstaan in dat. Toch is een Hollands dorp over het algemeen welvarender dan een Brabants dorp; vindt de heer predikant dat ook niet?

De heer predikant zou het niet kunnen zeggen en zucht beledigend. De schout begint te zweten. Graaf Jan heeft een kostbare rijzweep bij zich, waarop bij wijze van knop een ivoren doodskop is gemonteerd. In zijn wrevel buigt hij de fraaie karwats zover door, dat ze ieder ogenblik kan breken. De schepenen voelen hun handen jeuken. Aert Meulendijcx, de grootste driftkop van het gerecht, vertrouwt zichzelf niet langer. Hij verontschuldigt zich beleefd tegenover Zijne Genade door te mompelen, dat hij evekens uit de boks moet, en loopt haastig de zaal uit. Even later hoort men aan zijn harde ruzie-stem, hoe hij ten aanhoren van Sophie en haar personeel de Hollander begint te ontleden. Peer Gevarts Colen tuurt zo strak naar de doodskop, dat hij op het lest de trekken van de predikant herkent.

De babbelmuts geeft zich niet gewonnen:

Och, het spreekt vanzelf, dat de dorpen van Holland rijker zijn dan die van deze contreien. Niet alleen, dat de gronden daarginds veel vetter zijn, maar de Hollandse boer betaalt bovendien niet half zoveel lasten als de Meierijse, gelijk de heer predikant wel zal weten.

Als enig antwoord trekt Huysinghius de schouders op. Toevallig blijft zijn vernietigende blik even hangen aan de Jacobs-kin van de pastoor en nu dringt het vagelijk tot hem door, dat er een venijnig addertje door al deze oudewijvenpraat kronkelt. En hij begint zelfs te vermoeden, dat deze poesmooie knaap heimelijk de zot met hem steekt... Zelfs nu, na dit verachtelijk schouderophalen, dat aan ieder gesprek een eind zou maken, zit de fijne jezuïet hem zo onschuldig mogelijk aan te staren, als wacht hij nog steeds op antwoord.

Doch nu komt er beweging onder de regeerders. Hebben ze dat goed gehoord? Jantje van den Boomen komt bijna overeind uit zijn zetel.

„Is da wezenlijk waar, heer pastoor?”

Jacobs voelt zich op dreef, tracht zelfs hun verbazing te evenaren: Wisten mijn heren regeerders dat niet? Hoe is het mogelijk! Ongetwijfeld weten ze toch wèl, dat de Meierij niettegenstaande de Munsterse vrede in het afgelopen jaar nog steeds de beden heeft opgebracht, die van ouds aan de hertog ten goede kwamen. Ook dit jaar worden er beden gevergd, alsof er niets veranderd was. En niemand heeft nog vernomen, dat het toekomend jaar anders zal zijn.

„Maar in Holland dan?!” schreeuwen ze, vijf, zes tegelijk.

„Die van Holland betalen alleenlijk de verpondingen. Vraagt maar aan de heer predikant.”

Gloeiende ogen richten zich op Huysinghius. Er komt zowaar enige beweging in de stijve massa. Het stijle bijenhaar lijkt nog wat lichter van toon, nu hij zo rood wordt... Eindelijk heeft hij het begrepen! Deze paap is een gevaarlijke roergeest, die het Brabantse gespuis zoekt op te ruïen tegen het hoogste staatsgezag, dat in vrome wijsheid en door Gods hand geleid, heilzame plakaten heeft geschonken aan deze verblinde papisten, opdat zij, door aardse beproevingen gelouterd, des te gereeder zouden worden opgewekt hunne superstitiën ende afgoderijen te verlaten om voortaan te wandelen in de Lichten des Heren enzovoort...

Van kwaadheid wordt hij spraakzamer, doch volstrekt niet vriendelijker: Heeft zich nooit met diergelijke waereldse zaken bezig gehouden en kan geen bescheid geven. Punt.

Hier krijgen de Deurnse autoriteiten voor het eerst gelegenheid zijn Hollandse spraak te verfoeien. Diergelijke klinkt in de mond van de predikant als *dierchelijke* met een rochelende *g*. Zaken noemt hij *sake*, bezig is *beisich* en geven: *cheife*.

Met zijn zoetste glimlach trotseert Jacobs de verbolgen ogen van Huysinghius: Wel, hij hoopt niets te miszeggen, wanneer hij nog even opmerkt, dat deze dubbele belasting nog slechts de halve waarheid daarstelt. Om der wille van de gehele waarheid moet hij *ex consensu* nog er aan toevoegen, dat daarginds in Holland de verpondingen berekend worden naargelang de „deugd ende

slechtigheyt" van de grond. Doch hier in Brabant wordt alles over één kam geschoren. Van onze dorre ende schrale Peellandse akkers wordt door-de-bank tweemaal zoveel contributie geveerd als van de vetste en rijkste landouwen in Holland — goed! Maar het wezenlijk verschil is dan natuurlijk veel groter dan twee tegen één. Men krijgt er een beter gedacht van, wanneer men aldus calculeert: Hier binnen de heerlijkheid liggen wel gronden, die de helft of zelfs twee derde delen van de opbrengst moeten afstaan aan belasting, nietwaar, goede vrienden borgemeesters? Welnu de Hollander betaalt — d' een meer d' ander minder — in totaal nog geen tiende van zijn gewin aan verpondingen.¹⁾ Hij betreurt, dat de heer predikant niet ter zake kundig is, doch ongetwijfeld zal de heer scholtis als griffier van Peelland wel bij middel zijn deze feiten *ex professo* te attesteren ende bevestigen.

Otto de Visschere is de leiding finaal kwijt... Alles loopt verkeerd. Maar dat de predikant zó'n onmenselijke kruk zou zijn, heeft hij niet kunnen vermoeden. Dit plechtig rencontre is op touw gezet om de pastoor veilig te stellen tegenover de predikant en 't ziet er mordiou al goed naar uit, dat wij aan ons schoutambt verplicht zijn het bijtje op te nemen voor Huysinghius. Want de jonge Jacobs zit hier met die zware Hollander brutaalweg te guichelen! Schijnt over een mysterieus talent te beschikken om uit de zotste situaties kerkelijke munt te slaan. En in Leuven hebben ze de toestand in Staats-Brabant wèl onder de knie, zoudt ge zo zeggen. Zij sturen tenminste hun mannekens niet onvoorbereid op pad... Maar de schout heeft andere belangen dan de kerk. Het gesprek moet zo gauw mogelijk op iets anders afgeleid. Voorlopig zitten de notabelen hem echter het antwoord uit de mond te kijken...

Tja, gelijk mijn Heer Pastoor het voordraagt is het richtig en correct. Daar helpt geen ontkenenis ofte negatie aan...

Peter Gevarts Colen slaat hard op zijn dij, spert zijn neusgaten en kijkt verdwaasd het kringetje rond.

...Maar van de andere kant heeft Otto vernomen, dat toekomstend

¹⁾ Volgens de berekening van Mr. P. Engels in zijn *Geschiedenis der Belastingen in Nederland*, was het ongeveer 8.75 %. Een overzicht van de gehele fiscale terreur over de Meierij is te vinden in de brochure van Dr. Th. Goossens: *Het arme Brabant*; Tilburg 1929.

jaar de beden voor Stad en Meierij van Den Bosch worden afgeschafft...

Dit gelooft hij zelf niet. En wat erger is: het klinkt ernaar.

De regeerders van Deurne kunnen dit zo gauw niet verwerken. Hun zelfrespect van eerlijke, hardwerkende mannen heeft daarjuist een oorvijs gekregen, waarvan zij duizelen. Het is of heel de wereld onder hun voeten instort. Op dit moment zouden zij haast gaan twifelen aan een God, die zoiets toelaat. Het ligt in hun aard, dat zij kort en vluchtig, maar zeer heftig aanslaan op elke ontroering, en thans voelen zij zich minder dan slaven. Zij, de voornaamste ingezetenen, zijn slechts uitgehongerde trekhonden ten gebruike van een vijandig volk, dat zelf in weelde baadt. Nooit te voren hebben zij zich zo arm en nietig gevoeld.

Zij durven hem bijkans niet aankijken, zoals hij daar zit in zijn volle omvang, de vetgemeste vertegenwoordiger van het Hollandse schrikbewind. Er zouden ongelukken van komen, als zij bedenken, dat hij voor zichzelf jaarlijks uit hùn zweet en armoe de kapitale som van achthonderd gulden zuigt, terwijl hij niets doet dan vreten, zuipen, vuilkijken en stinken! Daar zouden zij zich aan te buiten gaan...

Ook Huysinghius heeft besloten van onderwerp te veranderen. Zijn stem scheurt zo plotseling door hun verslagenheid, dat zij opschokken in hun zetels. Hij begint op hoge toon:

„Ik heb de schepenen hier wat voor te dragen ende bekend te maken...”

„*Minutel!*”

Dit is een nieuw, Frans soldatenwoord en het betekent zoveel als: Wacht een beetje! Maar zoals Jan van Huyn het roept, lijkt het meer op: Koest, hond! Want Zijn Genade heeft zich al geruime tijd zitten ergeren aan het pummelachtig optreden van de predikant en wachtte slechts op een gelegenheid om deze arrogante Hollander op zijn plaats te zetten. En vlak na zijn harde snauw wendt hij zich met een vriendelijkheid, als hij in Deurne nog niet heeft vertoond, tot de pastoor, maakt overdreven veel werk van hem, nodigt hem zeer hartelijk bij eerstkomende occasie op het kasteel van Horst en begint een levendig gesprek, dat slechts tot doel heeft de predikant klein te maken. De Akademie van Loven, het Hof van Brussel, de schoonheid van steden en kathedralen, geheel de oude,

verblekende glorie van Brabant wordt boven alle hoogten verheven. De beroemdste grootheden van „ons” hertogdom worden besproken als wederzijdse oude-bekenden, doch daarom niet minder bewierookt. Holland lijkt daarbij een buurtje, waarmee beschaafde mensen geen rekening houden.

En dit alles op een hoog-afgestemde toon, die duidelijk bedoeld is als een lesje in hoofse manieren. Aanvankelijk zit de predikant wat verloren te kijken, maar al spoedig hervindt hij zijn gewone onverstoorbaarheid en laat alle fraaiigheid schijnbaar zonder aandacht aan zich voorbijgaan.

Zolang de graaf gelieft te spreken, moet iedereen zwijgen, en de schout heeft al zijn behendigheid nodig om het gesprek terug te brengen op de orde van de dag. De vensterglazen, die door de kwajong zijn stukgesmeten, sedert Meester Laurens de pastorie heeft ontruimd, zullen op kosten van de gemeente worden hersteld. Van de kerkinventaris, voor zover nog aanwezig, zal Huysinghius slechts de preekstoel, het oxaal met orgel en enkele banken overnemen.

Om het aantal banken, dat de predikant voor zijn kudde gereedhoudt, wordt vals gegrijnsd. Het is immers zeer de vraag, of ook maar één bank zal vollopen.

De rest van de paapse inboedel zal worden verkocht ten profijte der Gereformeerde Gemeente van Deurne en ter bekostiging van bijbels en psalmboeken, die Huysinghius bij de exercitie van zijn ware religie nodig heeft.

De regeerders zijn steeg, doen geen mond meer open, laten de schout alles maar met de Hollander bedisselen. „M—m!”, zegt Jan van den Boomen, telkens als Otto hem vraagt, of de schepenbank accoord gaat met al deze besluiten. Slechts wanneer de predikant het heeft over de aankoop van bijbels uit de opbrengst van de uitverkoop, merkt Jantje pienter op, dat daaruit allereerst de kosten van de kerkruiming moeten betaald worden.

Hierop wisselen zij veelzeggende knipoogjes en knikken elkaar geruststellend toe: Heb maar geen bang; we zullen de rekening van het ruimen wel zo hoog opjagen, dat de lelijke mens aan de overschot zijn vingers niet zal blauw tellen.¹⁾

1) En zij hebben er een komische rekening van gemaakt. De uitgaven belopen 25 gld. 15 st. plus 6 patakons (f 14.40) voor het vervoer naar Venray. Hieronder

En de eerste kerkdienst van Huysinghius blijft vastgesteld op aanstaande Zondag, naar hij zelf nog eens gewichtiglijk in herinnering brengt.

Nu nemen zij wraak. Bot er boven op beginnen zij elkaar kunstmatig op te monteren met het vooruitzicht, dat krek op dezelfde dag hun nieuwe kapel op Den Grootenberg wordt ingewijd. Zij wrijven zich de handen en zijn verlekkerd. Graaf Jan speelt nu vlot mee en belooft, dat hij persoonlijk aanwezig zal zijn, waarop een hard en onaangenaam gejuich volgt.

Doch de ware feeststemming wil niet komen. In al deze vreugde zit iets giftigs; zij krijgen er stijve kaken van. Het is een pijnlijk komediespel, dat eerlijke boeren niet lang volhouden.

En het eten wordt opgediend in een taaie stilte. Slechts de autoriteiten houden een kwijnend gesprek gaande. Gewoonlijk maken onze boeren vóór tafel een kruisteken, dat meer lijkt op het wegjagen van een vlieg. Nu doen zij het omslachtig, stijf en duidelijk, enkel om te judassen.

De heerlijke maaltijd komt niet tot zijn recht. Telkens moeten zij naar de Hollander kijken. De onmenselijke manier, waarop hij zich voedt, snijdt hun eetlust halverwegen af. Vreugdeloos, zonder enige toewijding of smaak, zit hij de kunststukken van Sophie te verduwen met de trage onverschilligheid van een herkauwende koe. Maar het zijn hoeveelheden! Hij houdt er zijn koel verstand bij, is gierig op zijn bergruimte en woekert met de kleinste hokjes, alsof hij een schip aan 't stouwen is voor een reis naar de Oost. Er is geen vuiltje aan de lucht, hij is alleen op de wereld en hij eet...

Jan van den Boomen, die toch haast geen vlooi kwaad zou doen,

b.v. 12 st. voor het simpele aanvegen van de kerkvloer. En het moet dorstig weer zijn geweest, want alleen bij Dries Nooyen in De Valck hebben zij voor 13 gld. bier gedronken. Wat het vervoer naar Venray betreft, de Deurnse élite beschouwde het natuurlijk als een eer, dit gratis te mogen doen, zoals dat vandaag nog het geval zou zijn en toen zeker.

De opbrengst van het verkochte houtwerk, ijzerwerk, biechtstoelen, kandelars enz. bedraagt slechts 23 gld. 13 st. Er is dus een tekort van f 16.50. Maar even naïef staat aan de voet van de rekening geschreven: „Uyt den **overschot** sullen de kerkmrs. betalen seeckere Bybel en Psalmboecken tot dienst der kerkce van Doerne, geleverd in kennisse van den Heere Predicant.” Een typisch staaltje van de manier, waarop de Reformatie werd gesaboteerd.

wordt bevangen door de dwaze gedachte, dat ge zo'n soort mens
bijtijds moet doodslaan, anders vergeet hij kalmweg te sterven
en zitten uw achter-kindskinderen nog met hetzelfde onheil opge-
scheept.

Daar zouden zij hun gezond verstand bij inschieten.

Item op den XXVsten dito, als men op Grotenberch dienst hadde gedaen, by de Regeerders aen wyn, bier en cost met ghenomen, meynende dat syne genade van der Horst aldaer soude tegencomen, twelck beloopt in gelt volgens mijner vrouw aenteyckeninge
4 gld. 18 st.

Peter Gevarts Colen, een volle neef van onze lastige Lammert Anthonys Colen, is mee van de best-geziene mensen van Deurne. Ofschoon hij tot de eerste families behoort en al jarenlang schepen is, durven de armste kinderen hem aanspreken om te vragen, of zij nog eens de Pieter van Leuven mogen zien. Dan tast hij naar een apart zakje, dat op de schoot van zijn boks is genaaid en trekt met enige moeite het goudstuk te voorschijn. Dat heeft hij met zijn eerste-communie van zijn grootvader gekregen. Die heette ook Peter en had het weer van zijn grootvader.

Het is een schone munt, al twee en een kwart eeuw oud en geslagen in Leuven, toen Philips de Goede hertog van Brabant werd. Er staat een Sinte Pieter op, die het wapen van Bourgondië voor zijn borst houdt, nog net zo scherp en duidelijk alsof hij gisteren was geslagen. En dan leest Peter Gevarts aan de kinderen voor, wat er langs de rand staat. PAX XPI MANEAT SEMPER VOBISCUM, dat wil zeggen: De vrede van Christus blijve altijd met u.

Peerke heeft deze gouden beeldenaar van zijn patroon-heilige laten wijden. En toen hij anno zes en dertig met de pest kwam te liggen, droeg hij de gouden Pieter steeds op zijn hart. Hieraan heeft hij te danken, dat hij van de „Godts gaeve” is opgestaan. In de kerk ziet ge hem altijd met zijn kerkboek in de ene, en de Pieter van Loven in de andere hand.

Op deze warme Sint Japiksdag komt Peter Gevarts Colen als een der laatste kerkgangers terug van Den Grootenberg en vindt een grote hoop mensen op de markt.

Vorster en schutter zijn ter plaatse, maar proberen zich een houding te geven, als waren zij voor eigen plezier aanwezig en niet om de

orde te handhaven. Want de ingezetenen blijven uit zichzelf een heel eind van de kerk vandaan en in deze afstand ligt hun enige demonstratie. Zij praten en lachen, maar van hinderlijk rumoer is geen sprake. De gesprekken lopen over de zo juist geëindigde plechtigheid in de nieuwe kapel en meer nog over de gebeurtenis van de dag: het orgelspel in de thans gereformeerde kerk.

Dagen te voren is men benieuwd geweest. De ene tegenspraak volgde op de andere, maar nu is de kogel door de kerk. De organist Pauwels Anthonys Colen, die ge toch niet van geuzengezindheid kunt verdenken, al is hij een broer van Lammert, maakt muziek voor de geuzen!

De meningen zijn verdeeld. Sommigen beweren, dat Pauwels toelating heeft gekregen van de pastoor, omdat hij eenmaal als orgelist was aangesteld en zijn vijftig gulden gage heeft gebeurd. Daarom moet hij dit jaar wel uitdienen, anders gaat de predikant tegen hem rechten. Maar de felle Aert Meulendijcx antwoordt hierop onder grote bijval, dat Pauwels met zijn vijftig zilverlingen nog beter betaald is dan Judas, want die kreeg er maar dertig... Als Peter Gevarts voor het front verschijnt, wordt hij vriendelijk verwelkomd. „Is da' spul al aan de gang?” vraagt hij volkomen overbodig. En voordat iemand een geestig antwoord heeft gevonden, stapt hij tot hun vrolijke verbazing zo eigenwijs mogelijk op de kerk toe en gaat naar binnen.

Nu, Peer kan dat gerust doen. Hij is een doodbedoord manneke, dat geen zotte streken zal uithalen. Ook vorster en schutter maken zich geen ogenblik bezorgd.

Al spoedig komt hij terug en smijt de deur wat harder dan nodig achter zich dicht. Grimmig klemt hij de lippen opeen en aan zijn gezicht is te zien, dat Peter Gevarts het er *niet* bij zal laten.

„Hed-de 't gezien, Peer?” wordt er geroepen.

Hij maakt een gebaar, alsof hij een hand vuil achter zijn hielen neersmijt, zegt niets en haast zich naar huis.

Maar zij hebben het begrepen en vinden het schoon van Pirkes. Hij is opgekomen voor de eer van zijn familie, heeft eens goed laten voelen, dat er in Deurne nog andere Colens wonen dan die twee neefs van hem. Met eigen ogen heeft hij willen zien, wat ervan was, en gelooft maar gerust: dat laat hij er niet bij zitten!

Peer komt voor zijn doen nogal opgewonden thuis. Lijntje staat

hem op te wachten, leunend over de onderdeur, en vraagt hoe het geweest is. Ofschoon hij moe en bezweet van Den Grootenberg komt gelopen, gaat hij niet zitten. Hij vergeet zelfs zijn wammes uit te schieten en houdt zijn kerkboek onder de arm. Terwijl hij vertelt, loopt hij driftig heen en weer, krijgt het steeds warmer. De graaf van Huyn is volgens Peerke maar een grote kwajongen. Vergisteren op het kasteel heeft hij tot drie keer toe beloofd, dat hij zou komen. De schout en Sophie hebben het beste van 't beste meegenomen om hem goed te onthalen. De pastoor heeft nog gewacht met de Mis te beginnen. En tenlangenste komt me daar ene uit Horst op zijn dooie gemak aangekakt met de boodschap, dat Zijne Genade niet kan komen, omdat zijn paarden zo lelijk hoesten. Of in heel Horst geen ander peerd te krijgen was! Een kerel van niks, de hele Jan van Huyn...

Maar 't was toch schoon en plechtig in de nieuwe kapel. En uitermate vol, want de mensen stonden tot ver buiten de deur. Peer gelooft niet, dat Pastoor Jacobs al ooit zo lekker heeft gepreekt. Hij zei, dat Ons Heer niet zozeer gesteld was op grote en prachtige paleizen van kerken; Hem was het meer te doen om de goede gezindheid en de hartelijkheid van Zijn volk. Daarom zou dit nederig kapelleke voor Zijn ogen verrijzen als een groots en treffelijk monument van de goede wil Zijner Deurnse kinderen, die immers voor Hem deden, wat zij konden, en Hem gaven, wat zij hadden... Meester Geraerd wist dit alles veel aandoenlijker te maken dan Peer het kan nazeggen, en toen kregen de meeste mensen het te kwaad, dat is te begrijpen...

Lijntje begrijpt het zo goed, dat zij heur tranen moet afvegen. ...En verder heeft de geus op zijnen tabberd gehad, dat de pluimen er afstoven. 't Was oprecht zunde, dat ze 't niet konden horen, de vuile ketters, de schismetieke scheurmakers, dat ze zijn!

Hiermee is Peer op zijn chapter. Pauwel Thonys speelt op het orgel voor de geus. Zoudt ge zo'n lelijke mens niet zijn hart in zijn handen geven — 't is nog zund, dat Peer het zegt? Op lest zoudt ge u nog moeten schamen, dat ge Colen heet, mardi nog toe! Dat kunt ge niet erbij laten, maar wat wilt ge doen?...

Als hij zijn kerkboek op tafel legt, krijgt hij een goede inval... Zijn schrijfgerief! Waar is zijn schrijfgerief? Hij moet dadelijk zijn schrijfgerief hebben!

Lijntje haast zich, want zij heeft haren mens nog nooit zo verwoed gezien. En zij is bang, voor wat hij in zo'n vlaag al niet gaat schrijven!

Het wordt een hele begankenis. De ganzenveren liggen in een saamgebonden bundeltje boven op de schapraai. Zij klimt erbij met een stoel en brengt een dikke stofwolk mee naar beneden. En het zweet breekt haar uit, nu zij 't knoopje niet gauw genoeg kan loskrijgen. Dan moet zij helpen de tafel voor het venster te schuiven, waar hij goed kan zien. Hij bromt eens afkeurend tegen de pennepunten, schiet eindelijk zijn wammes uit en gaat naar achteren om zijn mes aan te zetten.

Onderwijl krijgt Lijntje het kruikje inkt uit de kast en doet wat fijn zand op een schaalje. Misschien is de inkt te dik geworden, maar zij zal er een kannenken water bij zetten, dan kan hij naar zijn eigen smaak aanlengen.

Als hij na verscheiden mislukkingen een fijne, harde punt heeft gesneden, neemt hij zijn kerkboek en begint te schrijven op de achterste, lege blaadjes. En hij heeft er wat mee te stellen, want hoelang is het alweer geleden? Als schepen hoeft ge niet veel meer dan uw naam te zetten, terwijl ge als kerkmeester hele rekeningen moet schrijven. En zijn handen trillen, want hij is moe en bezweet, om maar niet te spreken van de alteratie om die onbeschaamde vlegel van een Pauwels. Maar hij zal hem tracteren, wacht een beetje!

Peer schrijft de woorden, die hij goed van buiten kent, in ouderwetse spelling. Voor de rest spreekt hij iedere lettergreep zachtjes uit en schrijft haar neer op het gehoor. En hij doet zijn best om het even indrukwekkend te maken als een gerechtelijke acte. Maar als hij aan Pauwels toe is, moet hij eens goed nadenken, hoe ge „orgel” schrijft, met een *u* of met een dubbele *ee*. Hij prevelt, steeds luider: „ölgere, ulgere, eelgere”, en luistert scherp toe. 't Schijnt meest op 'n *ee* te trekken.

Onderwijl zijn de grote jongens en het volk thuis gekomen, maar Lijntje houdt hen met driftig gebaar op afstand. Stil toch, ons-vader is aan 't schrijven! Dan vormen zij een kringetje aan de achterdeur en vertellen fluisterend aan ons-moeder dat Pauwels Thonys niet van voren uit de kerk is gekomen, maar van achteren, langs de sacristij... Peer merkt er niets van, schrijft door, dat het

zweet over zijn wang loopt. Maar straks zal hij mopperen, dat ze dit niet seffens aan hem konden vertellen.

Na een kwartier richt hij zich op. Hij heeft een stijve nek gekregen, maar dat is niets. Zorgvuldig blaast hij het zand van zijn schrijfwerk en dan kunnen ze komen kijken.

Hij trekt een wreed gezicht en leest op boze toon. Lijntje en de jongens kijken over zijn schouder:

Memorya.

Dat op Synt Japickx der Appostelen dag int jaer ons Heeren 1649 sone groeten rewyn en verboedt van de Hoochmogende Staeten van Hollant is gewest in ons gemeynthe van Dorne, dat men over Grootenberck op het Roets¹⁾ heeft gepreeckt ende mys gedaen voor die van Dorne en Vlyerden, om datter eene predikant van Hollant in de kercke van Dorne preeckten, met den guessen scolmester was daer in, ende Pauwels, Thonys Colen soon, was daer oock in en spulden op het eelgeren ende custers vrou, met hun vyeren waren daer in. Sooe dan Godt gelieft en thee versyen alt Hum sal gelieven. Ick segge, het is gesept den xxv Julyus 1649 op St. Jacobusdach der Appostelen. Dit hebbe ick Peter Gevarts Colen opgeteykent om te onthouden. Ende was geteykent Peter Gevart Colen out schepen²⁾ in Doerne, synde gewest in syn leven lange jaeren schepen alhier.

Lijntje krijgt een koude rug, als zij bedenkt, dat de schande van Pauwels nu voor altijd is vastgelegd in het kerkboek van ons-vader. Nu kan zij het niet meer vergeten, zal er telkens aan moeten denken, wanneer zij 's Zondags het boek uit de kast haalt. 't Is wel ijselijk, dat de jongen zó te boek is gesteld, maar hij hééft het ernaar gemaakt. Dan moet hij voor die lelijke geuzen ook maar geen muziek maken!

Zij windt zich op en begint uit te varen over Pauwels om zichzelf te overtuigen. Want in heur hart vindt zij het misschien toch een beetje straf, dat men zoiets van u gaat *schrijven*. Maar ons-vader

¹⁾ Venroys.

²⁾ Peer bedoelt, dat hij zich tot de oude, ervaren schepenen rekent. Dit jaar was hij ongetwijfeld in functie, want in December gaat hij als schepen naar Den Moosdijk om verslag uit te brengen van de plundering.

heeft hem helemaal niet te hard aangepakt, dat niet. Er staat geen woord te veel; het is rechtvaardig gedaan.
Zie zo. Peerken is doodop, maar nu kan hij tenminste tot bedaren komen. Dat kunt ge toch niet erbij laten, wat is dät nu!
Hij veegt zijn zweet af en zegt, dat ze wel een pot bier kunnen gaan tappen voor de dorst. Dan gaat hij rusig in zijn eigen hoekje zitten dromen als op iedere gewone Zondag.
Maar hij zal niet hebben gedroomd, hoe goed hij zijn doel zou bereiken. Want twee en een halve eeuw later vindt Hendrik Ouwerling als door een wonder het oude kerkboek terug, met de *Memorya* nog erin. En hij heeft haar overgeschreven in zijn groot, dik boek, dat die van Deurne hebben laten drukken in Helmond. Om te onthouden, schreef Peter Gevarts.

*„Den Predicant en heeft daer niet over te segghen,
hy mach hem met synen stoel en boecken moeyen; ick
ben Drossaert, ick heb daer eedt voor ghedaen!”*

Indien Huysinghius bij het rencontre op het kasteel zich door de pastoor heeft laten manoeuvreren tot zelfmoord, vandaag, op Maria-Hemelvaartsdag, is hij zo voorkomend zichzelf te begraven op de koop toe.

Geraerd heeft al twee Missen gelezen op den Grootenberg. Daarop is hij te paard gestegen, heeft Wilbert voor op het zadel gezet en is hard naar het dorp gereden om nog gauw een dienst te celebreren in de schuur van Anneke, de weduwe van de mulder aan de Heimolen onder Vreewijck. Dit is voor de mensen, die 's morgens op het huis moesten passen, of die niet goed uit de voeten kunnen. Het kan louter toeval zijn geweest. Ook is het opvallend, dat zoveel mensen in hun zondagse kleren dezelfde kant opgaan. En wat zij zelf niet zouden toegeven: daar zijn er veel, die volstrekt niet zo hard naar Den Grootenberg lopen, maar hier in het dorp geen enkele clandestiene Mis verzuimen, in de hoop, dat er een fris relletje zou te beleven zijn. Dit zijn voornamelijk jonge gasten, of zij, die op heel de wereld geen twintig stuiver te verspelen hebben en waarvan de schout sprak, toen hij de predikant wilde bangmaken.

Of is het alleen het zoete gevoel, dat het niet mag? In ieder geval is het vandaag bij Anneke de Molder veel drukker dan nodig of wenselijk zou zijn.

Als bij elke verboden Mis, staan ook aan de Heimolen een paar mannekens op de uitkijk. Maar dezen vinden het zulk een „flauwen zever” en voelen zich zo veilig, dat de predikant al op het erf staat, voordat zij aan hem gedacht hebben.

Geraerd heeft juist de *Communio* achter de rug en daarmee is het een geldige Mis. Hij heeft zijn nood-altaar zeer tactisch opgesteld, vlak bij een achterdeurtje, dat nu openvliegt. Een dom hoofd zegt, dat de predikant voor de deur staat.

Verder komt Huysinghius niet. De boeren zijn opgesprongen, versperren hem de weg en beletten zijn uitzicht op het altaartje. Achter deze levende dekking vlucht Geraerd met zijn kelk ongezien de schuur uit, het erf over en het molenhuis binnen. Wilbert zit hem op de hielen met de ampullen. Maar het is een mirakel, zo wijs dit gastje is, want eerst heeft hij vliegensvlug de kaarsen uitgeblazen.

Drie-vier boeren schieten toe, grijpen het missaal, het kruisbeeld en de kandelaars, zwieren het altaarkleed van de tafel en in een wip zijn alle overtuigingsstukken veilig bij Anneken onder dak. Haar twee zoons, allebei schone, oppassende kerels, staan op wacht bij de gesloten huisdeur. De oudste hangt quasi-doelloos met zijn elleboog in de vork van een gaffel te leunen.

Nu heeft de voorschepen Van den Boomen, die vlak bij het altaar zit, tot taak verdere onheilen te voorkomen. En hij weet, dat hij hier niet het beste en verstandigste deel van Deurne voor zich heeft. Hij begint in zijn onmiddellijke omgeving. „Aart, wàt er ook gebeurt, houd oewe mond toe!”, zegt hij tot Meulendijcx, die naast hem staat en al gevaarlijk rood wordt.

Dan haast Jantje zich naar de ingang. Iedereen maakt plaats, want zo klein als hij is, zij voelen in hem hun aangewezen leider. „Stillekens aan, denkt aan oew zuurverdiende dolders!”, zegt hij telkens, terwijl hij zich door de opeengepakte lijven wringt.

Reeds klinkt daar de scheurende stem van de predikant, die uitweidt over superstitiën en afgoderijen, het eeuwig hellevuur en het Licht des Evangeliums. Niemand hoort wat hij zegt. Zij versperren hem de weg, maar overigens zijn allen overweldigd door zijn onverschrokken optreden. Of is het louter zelfgenoegzaamheid en dringt het niet tot Huysinghius door, dat hij hier met zijn gezondheid staat te spotten? Als hij één hunner lastig viel, zou deze enkeling zich niet onbetuigd laten, al gauw zijn mes trekken. Nu zij een kudde vormen, zijn ze veel beter te beheersen. Tot er iets gebeurt — en er is niet veel voor nodig, er hoeft maar een vrouw te gillen — waardoor de massa in beweging komt. Maar dan breken alle hellehonden los.

En het begint al. Wanneer hij een ogenblik zwijgt, klinkt van achter uit de hoop een harde, opruiende stem:

„Doe gin moeite: Merie de Waellin is nie hier!”

Er kraakt een gevaarlijke schaterlach en Jan van den Boomen komt maar juist op tijd. Met één armzwaai gelast hij stilte. Nu staat hij daar, volkomen rustig en zeker van zijn zaak, tegen de verbolgen Hollander op te kijken, zegt hem ernstig goeiendag en vraagt wat er van zijn dienst is.

Maar Huysinghius is nog niet gekomen van de hatelijke toespeling. Eerst nu verneemt hij, dat zijn ridicul avontuur met de schone Waalse gemeengoed is. Want in zijn Hollandse terughoudendheid heeft Jan Stoffels het veel te pijnlijk gevonden erop te zinspelen.

Het duurt een wijltje, voordat de predikant tot bezinning komt. Zijn glibberige ogen draaien wat duizelig door zijn hoofd. Maar Jantje heeft de tijd, heft zijn ontwapenend gezichtje vragend naar hem op en wacht kalm af.

Dan, stroef en werktuigelijk, begint Huysinghius de kleine president over het hoofd te zwaaien met plakkaten en hoogmogenden, met geïnterdiceerde afgoderijen en godslasterlijke superstitiën. Waarop Jantje fier, maar een beetje dubbelzinnig antwoordt, dat hij van godslasteringen niets ofte niets heeft bespeurd. En als de heer predikant beter geïnformeerd is, zal hij gelieven al die afgoderijen en superstitiën maar eens aan te wijzen.

Dit kan onze voorschepen rustig zeggen, want daar achter in de schuur zijn enkele grappenmakers zo huiselijk mogelijk op stoelen rond de tafel gaan zitten, die voor altaar heeft gediend.

Dominee is er niet geheel met zijn hoofd bij. En Jantje antwoordt slag om slinger met vriendelijke spitsvondigheden, waartegen niet veel in te brengen is. Als mijn Heer Predikant zich meent te kunnen beklagen, zal hij zich tot de schout of de vorster moeten wenden. Het is hùn taak om toe te zien op de richtige naleving van keuren, breuken en plakkaten. Voor zover Jan het recht kent, staat nergens geschreven, dat de predikant belast zou zijn met de interrogatoriën van een proces-crimineel.

Huysinghius krijgt er dan ook gauw genoeg van. Hij slingert een vernietigende blik in het rond en druilt waardig af.

Dit is het hachelijk moment, waarop ge zo dom zijt een troep muiters uw rug toe te keren. Dan knapt het zijden draadje van uw overwicht schielijk af. Dan moogt ge verwachten, dat ogenblikkelijk een gehuil opstijgt en de eerste steen al door de lucht suist. En

dan is geen morele macht nog in staat de razernij van het massa-beest te bedwingen.

Maar nu is Jan Symondts van den Boomen hier om te zorgen, dat de predikant niet eens wordt nagejouwd. Terstond weet hij de aandacht af te leiden door een paar snelle renboden te zenden naar de schout en de vorster. Met de complimenten, dat zij zich niets laten wijsmaken, want de Hollander heeft niets gezien dan een schuur met mensen erin. Hetgeen met geen enkel plakkaat in strijd is.

Even later komt Geraerd te voorschijn en poogt vergeefs zijn ondeugende lach van ontsnapt boefje te verbijten. En Wilbert staat naast hem te dansen van plezier.

Mardi toch! Zij waren voorbereid op het tragisch gezicht van een lijkbidder... Hun kwaad humeur slaat met zuidelijke snelheid om; zij trekken scheef van het lachen. Hij veegt zijn botten aan de geus, ons pastoorke!

En in plaats van te kermen over heiligschennis en meer van die dingen, zegt hij even monter, dat de Mis net compleet was. Het enige, wat hij niet meer kon geven, was zijn benedictie. Maar nu de geus is afgedropen, hoeven zij niet eens zonder benedictie naar huis.

Zij vatten de hoed af, knielen neer op het erf en worden vrolijk gezegend *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*.

Maar dan moet Wilbert voor de president verschijnen. Want Jantje heeft het grootste plezier gehad, toen deze ferme jongen zonder een ogenblik te prakkezeren vooruitschoot om de kaarsen uit te blazen. Als een snoek! Wilbert heeft daar eens laten zien, dat hij zijnen stiel kent. Want die keersvlammekens in zo'n half-donkere schuur, oei-oei!

De voorscheppen tast in zijn zak en haalt er een negenmanneken ¹⁾ uit. Hier, dat is voor Wilbert, omdat hij zo goed kan blazen. Dat hij maar hard naar Marie de Waellin loopt om bollekens te kopen. Maar Wilbert is zo trots op zijn onderscheiding, dat eerst na drie dagen de verleiding hem te sterk wordt.

¹⁾ Bronzen muntje ter waarde van 1/8 stuiver.

*....alsdan des smiddaeghs den predicant genodicht
om alles ten besten te houden, 'tgeene hy andersindts
op de gemeynte wilde versaecken, 'tgeene lichtelyck
proces soude hebben veroorsaect en groote quelligh,
alsdoen vertert te samen* 9 gl. 17 st.

De volgende morgen zit Otto de Visschere al om acht uur in de neerhuizing en wacht met ongeduld op de klacht van de predikant over de Mis aan de Heimolen. Want reeds gisterenavond was de zaak tot in de puntjes geregeld.

Dielis Vogels, de „onderschout van Deurne”, gelijk hij achter zijn rug wordt genoemd, heeft enkele zachte wenken uitgedeeld. Onder de vertrouwde leiding van Meester Laurens is nu duidelijk uitgemaakt en afgesproken, wie er bij de Informatie-Precedente worden gehoord en wat zij zullen verklaren.

Bij Anneke was namelijk niets anders te doen dan een vergadering van ingezetenen om over beden en verpondingen te praten. Toen de predikant verscheen, dachten ze, dat hij Marie de Waellin kwam zoeken...

Daar doet ge niets tegen, want gedachten, hoe dwaas ook, zijn niet bij plakkaat te regelen.

...en toen hebben zij de predikant alle vergeefse moeite bespaard. Vanochtend heeft Otto voor de spiegel gestaan om zich het juiste gezicht aan te passen voor het heerlijke ogenblik, waarop hij de uitkomst van deze interrogatoriën aan Huysinghius zal voorleggen. Hij heeft zich geoeffend in hoofdschudden en schouderophalen. Begrijpt er geen zier van, hoe zij aan die Marie de Waellin komen. Wat heeft dat frommes ermee te maken? Van de declaranten kon hij met geen donders geweld opheldering bekomen, begon zelfs te geloven, dat zij de zot met hem staken: Ze dachten nu eenmaal, dat de predikant Marie de Waellin kwam zoeken. Waarom? O, om niets; zij dachten het zo maar. Men kan niet gebeteren, dat men iets denkt...

Kan mijn Heer Predikant bijgeval dit raadsel oplossen?

Dit zal hij natuurlijk *niet* kunnen en dan gaat Otto hem met veel Latijn aan het verstand brengen, dat hij geen mogelijkheid ziet aan deze simpele feiten enig juridisch gevolg te geven. Maar als de predikant erop stáát, zal de schout deze declaranten *in pleno judicio* doen compareren om hun verklaring onder ede en schriftelijk vast te leggen. Blijven zij erbij — en daar valt niet aan te twijfelen — dan zal hij een copie zenden aan de heer Fiscaal en aan de Classis van Peelland, dan zullen deze eerwaardige heren toch moeten toegeven, dat we diligent zijn geweest...

Het zal een genot zijn om dan die puilende ogen te zien.

...Tenzij de predikant zijn doleantie terugneemt. De schout is anders *ex officio* verplicht een zaak van zo groot staatsbelang door te zetten, ook al blijft het bij formaliteiten...

Ha, daar komt Dielis met een papier! Afgegeven door de knecht van Evert Segers.

Waarom komt hij niet zelf? denkt Otto, terwijl hij driftig het cachet losrukt. Te drukke bezigheden?

De wijdlopige aanhef slaat hij over:

Dat tot verscheyden reysen by ende omtrent Hem syn verscheenen personen, doch Hem onbekent, seer smaedlyck van Hem en den Godtsdienst sprekende, doch insonderheyt opden xv Augusti synde sonnendach naer de middach als:

1°. *dat Hy, Huysinghius met den schoolmr. neffens syn Huysvrouw wandelende na syn huys¹⁾ verscheyden, soo mans als vrouws-personen uyt de Herberge daer den Valck uythangt comende, Hem, den schoolmr. en syn Huysvrouw met veel lacchen ende grove bespottingen hebben onteert:*

„'t Is partang toch wreed, hè?“, zegt de schout.

2°. *dat op dien selven tijdt, de deponent in den Hof synde ende omtrent den wyngaert eenige verscheyden maelen heen en weder passerende, Hem soo smaedlyck hebben bejegend met lacchen, spotten en vuyle redenen, dat het Hem eindelyck heeft verdrotten...*

Die van Jan Stoffels heeft het op heur water gekregen, weet Otto. ...*vandaer moetende wijcken als sulcx niet langer cunnende verdraegen.*

Verbaasd laat hij het papier vallen.

¹⁾ D.i. de pastorie, ook wel „kerckhuys“ of „kerckenhuys“ genoemd. De herberg „De Valck“ stond er juist tegenover.

„Was er geen ander vel bij?” vraagt hij, maar Dielis weet het zeker. Dan moet hij toegeven, dat Huysinghius buiten verwachting niet zo bot is, als hij zich voordoet. Natuurlijk! Die insinuatie over Marie de Waellin heeft veel harder aangeslagen dan we hier in Deurne wel dachten. Als het op minnespel aankomt, ontmoet ge geen groter huichelaar dan een Hollander. Die voelt het gevaar al ver aankomen. 't Is zonde voor God, dat Abrahamus niet in dit fijne strikje wil stappen. Of zou het nog komen? Is het een lang vertelsel en nog niet klaar?

Neen, hij hoopt er niet meer op. Als Huysinghius zich „zuiver” voelde, zou hij eerst het voornaamste hebben aangepakt. Deze scheldpartij is van later datum en van geen belang. Ongetwijfeld sloegen die „vuyle redenen” op Marie de Waellin. En daarmee was de kans verkeken.

Toch gaat de schout voor dit prulzaakje een opschudding verwekken en een hoop papier vuilmaken, als gold het een vadermoord. En bij slot van rekening zal de predikant „nihil voor een apostille” op zijn klacht krijgen. Daarvoor kent Otto zijn justiciabelen te goed. Hij kan van hieraf zeggen, welke lievelingen op dat uur bij Dries Noyen in De Valck hebben gezeten.

Hij is zijn teleurstelling nog niet te boven, als de deur van het rechthuis openvliegt en een ademloze Dielis komt zeggen, dat het nog *veul* moeilijker is! Vannacht hebben ze de bonte boer gereden in de hof van 't kerkenhuis, de putkist afgebroken en alles veruïneerd. En de-n-Hollander laat vragen, of hij tegen tien de schout kan spreken.

Otto wipt overeind en pakt zijn hoed. Ditmaal zal hij de predikant te vlug af zijn. Dielis, de vorster en de schutter moeten mee. Zij moeten hem zelfs zijn rapier aangeven, als bij grote plechtigheden. Op weg naar de kerk trommelt hij een viertal schepenen op, die aan het gevolg worden verbonden, zoals zij van de akker of uit de stal komen. Waar is de brand?

Otto schopt driftig de benen uit en slingert onheilspellend met de schouders. Het is moord! Opzij, hier komt het gerecht van Deurne! Achter hun hielen vliegen deuren open, draven kinderen, bassen honden. Jezus-Maria-Jozef, gaan zij de klok trekken? Komen er soldaten aan?

Neen, zij gaan het kerkhuis visiteren en een „beleydinghe” op-

maken van hun bevindingen. Zij hebben een halve riem papier bij zich.

De Swaen en de predikant bestaan voorlopig niet; eerst en vooral marcheren de schout en zijn volk naar de pastorie.

Ze zijn daar enkele ogenblikken in de hof, wanneer Huysinghius verschijnt, en Otto stikt bijna. Dat verontwaardigde hoofd! En Evert Segers loopt de predikant vlak op de hielen met de afgescheurde tak, die de straatschenders vannacht voor het venster van de Hollander hebben gelegd. Evert stelt zich aan als de slaaf van een Oosters vorst en draagt de pruimetak als een barbaars insignium boven diens hoofd. Hij wil het schoon en eerbiedig doen, maar kan zijn lach niet houden.

Al kost het moeite, Otto speelt zijn rol voortreffelijk, stuift met veel degengekletter op de predikant af en drukt hem in stomme ontroering de hand. Het lijkt een droevig sterfgeval in de familie Huysinghius.

Maar dan klimt mijn Heer Scholtis op zijn hoogste paard. Dit schreeuwt om gerechtigheid! Hier dienen voorbeelden gesteld. Hij zal niet rusten, voordat hij de hand heeft gelegd op deze verworpingen, op dit ellendig gespuis. En thans, heren schepenen: áán het werk!

Het werk valt mee. Ofschoon zij genoeg papier hebben om een heel evangelie over te schrijven, valt er niet meer te „beleyden” dan: *dat den gemetsten omloope oft kiste van den putte van steen, gelycx d'aerde was affgebroecken ende in den putte geborgen, alsoock daer by bevindende affgeworpen den putswengel, gelyck oock mede eene schueredeure van den voors. huysinghe uyt de harre was geheven ende vans gelycke in den putte geworpen, hebben oock mede bevonden eenen grooten tack in den hoff van eenen pruymboome ten deele te wesen affgescheurt, affgesneden ofte gehouden...*

Maar de schout laat zich niet weerhouden het geval te behandelen als een staatsgevaarlijk complot, waarvoor onverwijld de staat van beleg dient afgekondigd. Dielis wordt uitgestuurd om *stante pede* het schepencollege op te roepen. Niet in de neerhuizinge: op het kasteel! En aan de vrouw zeggen, dat mijn Heer Predikant en Schepenen blijven eten. Want over zo'n crimineel' affaire zullen wij wel heel de dag in touw zijn.

Hier geeft Huysinghius tekenen van instemming. En zelfs van tevredenheid. Bij dit doortastend optreden van De Visschere schijnt hij geneigd zijn ongunstig oordeel over deze paapse officier enigszins te herzien.

Arme ziel! In al zijn verwoede ijver zit de sluwe schout voortdurend op het vinketouw, of de Hollander niet even uit de hoek wil komen met de verstoorde Mis aan de Heimolen. En bij de eerste toon in deze richting zal hij een beroep doen op de medewerking van de predikant bij het handhaven der plakaten, hem verzoeken — neen, bevelen! — zijn bevindingen *in extenso* op schrift te stellen. Met of zonder vermelding van een zekere Marie de Waellin.

En wat van blijvend belang is: thans is de schout overtuigd, dat hij de zwakke plek van de ongenaakbare Hollander heeft gevonden. De enkele keren dat Huysinghius op het kasteel de „overdadige” maaltijd gebruikte, had De Visschere zijn ogen niet in de zak. En de schout zal niet weten, wat heel het dorp weet! Dat Thonicken uit De Swaen reeds de eerste dag had ingezien, dat zij op deze predikant handenvol geld zou toeleggen, als zij zó voortging. Want na een vette soep met vleesbolkens en groenten, twee jonge haantjes met witte bonen en mik, vroeg hij om pannekoeken. Zij begon met spekstruif, maar hij vergat op te houden, zoals hij, volgens Jan van den Boomen, ook zal vergeten te sterven. Aanvankelijk had zij er plezier in, wou eens zien, wanneer hij zich eindelijk gewonnen zou geven. Maar toen zij zag, welke gaten hij sloeg in haar spekvoorraad, bakte zij de zoveelste koek met appelen, onder voorwendsel dat haar spek „kuis-op” was. Hij at nog drie van deze zoete koeken, schoof dan zijn schaal achteruit en zei zo heel secuur op zijn Hollands:

„Appelkoek is lekker, vrouw, maar spekkoeke is de báás.”

Na dit krachtstaaltje is Thoniske zich gaan toeleggen op hoeveelheden. Zij spreekt nu van „koeiketels” en de kwaliteit is navenant. Het is afgelopen met de haantjes, patrijzen, ribstuk, nieren, snoek, baars en zulk soort herenkost. Koeiketels!

Doch daar kan komen wie wil, op het Groot-Kasteel zal niemand de kasteleinsse uit haar voorraad eten, al vraagt men de fijnste lekkernijen, die men in Deurne kan verlangen. En bij het vooruitzicht, dat vanmiddag bij Sophie wordt gespijst, heeft Otto een vonkje zien opgaan in de flauwe ogen van de predikant.

Maar eerst wordt de „naegeburen” aangezegd, dat zij zich terstond naar de neerhuizingen begeven ten fine van gerichtelijke informatie. In een vloek en een zucht hebben vorster en schutter negentien getuigen gedagvaard. Allereerst Dries Noyen uit De Valck, en zijn vrouw. Dan Evert en Thonissen uit De Swaen. Voorts Catalijn, de vrouw van Evert Michiel Claes uit De Leeuw. Dit zijn de voornaamste herbergiers en zij kunnen weten, wie er Zondagnacht zo laat hebben „geplekt”. De rest zijn mensen uit de naaste omgeving van de pastorie, waaronder Jantje van den Bosch, een vreemdeling, die we nog vaker zullen ontmoeten. Hij woont nog niet lang hier, maar staat reeds te boek als een van die kostgangers, die Ons Heer er voor Zijn plezier op na schijnt te houden. Zo terughoudend kunnen onze tappers niet zijn, of al gauw staan er een twintigtal „jonghmans” op het lijstje om tegen morgen te worden ingedaagd. Het zijn boerenknechts, die niets te verliezen hebben, en zij stonden blijkbaar onder leiding van een paar welgestelde boerenzoons, die al over een reputatie beschikken. Dan is het etenstijd... En als de predikant zich eindelijk in een zachte stupor heeft gegeten, verkrijgen zij van hem de toezegging, dat hij de zaak aan de heer „drossaard” zal overlaten en geen verdere stappen bij de landdrost etceteri zal ondernemen. Onnodig te zeggen, dat de schade van gemeentewege zal worden hersteld. Maar dit zal veel minder belopen dan het feestmaal, dat ongemeente op negen gulden zeventien stuiver komt te staan.

De volgende dag verschijnen de verdachten. Zij doen flink en onverschillig, maar af en toe rekken zij zich geeuwerig uit. Met al zijn drukte heeft de schout hen zo bang gemaakt, dat zij tot de brutaalste meened in staat zijn. En Dielis Vogels heeft zonder enige bijbedoeling gezegd, dat zij tegenwoordig voor het gerecht een „geuzeneed” moeten zweren. Vroeger was het: „Zo helpe mij God ende Zijne Heiligen!” Volgens de geuzen is het: „Zo helpe mij God Almachtig!” En dat is een groot verschil. Ja, als ge 't goed bekijkt, scheelt het zowat de helft! 't Zou de moeite waard zijn eens te horen, wat de pastoor daarvan zegt... Maar hiervoor ontbreekt thans de tijd en eensgezind verklaren zij „van de saecke int minste niet te weten, oft daer inne plichtich te wesen”. Eén van de negentien kan zijn naam schrijven...

Wat nu het verschil mag wezen tussen een echte eed en een geuzeneed, moet de pastoor maar uitmaken, als zij te biecht gaan.

Van nu af is er iets veranderd in het dagelijks bestaan van Huysinghius. Een kleinigheid van geen betekenis. En het laat hem volkomen koud; wat dacht ge dan? Ha-ha, als ze denken, dat ze de predikant dáármee vasthebben!

Maar dit prent hij zich zo nadrukkelijk in, dat hij hiermee al op de verkeerde weg is.

Wel, Dominee heeft voor zijn achthonderd gulden bijzonder weinig te doen. Onder ons gezegd: hij verveelt zich afgrijselijk. 's Zondags preekt hij de sermoenen, die hij in Gameren al heeft gehouden, wat hem niet veel werk kost. Tot spot van 't algemeen staat hij dan in de grote, holle kerk van Deurne te galmen tegen zijn eigen koster en diens vrouw. Want de paapse organist Pauwels Thonys Colen laat zich tijdens de preek niet zien.

De eerste keer, dat Huysinghius vanaf de kansel zijn stem verhief, is hij hard geschrokken. De stille ruimte sloeg verontwaardigd naar hem terug. De pilaren, beledigde reuzen, begonnen te kaatsen met zijn stem en slingerden hem zijn eigen woorden naar het hoofd als evenveel donderslagen. Hij stond een ogenblik beduusd te kijken en preekt voortaan de helft zachter.

Jacomijn is nog in Gameren om een bevalling af te wachten. En al was ze hier: mensen, die vijf jaar getrouwd zijn, kunnen elkaar niet de hele dag levendig bezighouden. Jan Stoffels, zijn enige toeverlaat, zit overdag in school en Huysinghius heeft verstand genoeg om Machteld op die uren niet lastig te vallen. Hoogstens een praatje aan de deur en dan nog staat zij zenuwachtig rond te kijken. Die vuile papisten zijn immers in staat ook haar in opspraak te brengen.

Evert Segers is een bot en onverschillig man, die verstand heeft van bier, maar nog steeds niet aan een leesbare naamtekening toe is. Thoniske met haar drie kinderen, twee koeien, een herberg een een drukke keuken is gedurig in touw of houdt zich zo. Maar wanneer 's avonds de gelagkamer leeg is, moeten waard en waardin wel eens naar de theologische redematies van hun gast luisteren. Evert doet zelfs geen poging hem te volgen, zegt op alles „M—m!” en valt in slaap, als het lang duurt. Thoniske luistert met eerbiedige

belangstelling. Als hij dan aan het slot van zijn thesis tamelijk uitdagend aandringt op haar oordeel over deze geleerdheid, zegt ze, dat daar misschien óók iets voor te zeggen valt. En verder slaat zij hem dood met haar clichéetje, waarin *geus* op *interdeus* rijmt. Want intussen heeft zij van de predikant vernomen, dat „geus” eigenlijk een eretitel is.

Wanneer hij dan breed gaat uithalen om haar het dwaze en zondige van dit standpunt duidelijk te maken, moet zij gauw eveneens de was in de week zetten. De laatste keer heeft zij van antwoord gediend: Als het wezenlijk waar was, dat Ons Heer na zestienhonderd jaar ineens van gedacht was veranderd, dan moest Hij aan ons, lompe boeren, maar duidelijk laten weten, hoe Hij voortaan geserveerd wilde zijn. De ene godgeleerde sprak zus en de andere zo. En allebei beweerden ze, dat *zij* het beter wisten. Daar kon toch een gewone Deurnse boer niet wijs uit worden, is 't wel? Hij zat sprakeloos bij zulk een duivelse en godslasterlijke drogreden, maar voor hij op adem kwam, was zij de deur uit om naar de koeiketel te kijken.

Thans vindt hij Thoniske te onbevattelijk om met haar over geestelijke zaken te redeneren.

Zo heeft Dominee de hele week de tijd om te gaan wandelen. Dit wekt zijn eetlust op en Thoniske weet ervan mee te praten.

En als hij dan zo bedachtzaam door de omgeving slentert, klinkt alle vijf voet een goeiendag langs zijn pad. Man, vrouw en kind, allen zeggen hem goeiendag, vanachter heggen en onderdeuren, vanaf het peerd of de ossenwagen. Het komt ook wel eens tot een praatje, waarbij de boeren steeds op hun *qui-vive* zijn en er bijtijds een eind aan maken, wanneer de Hollander dreigt af te stappen van het weer, de rog en het vee, om over zijn eigen stiel te beginnen.

Een keer hebben zij gezien, dat hij wel een kwartier lang het geuzengeloof aan 't uitleggen was tegen de zoon van Merieke Frans Joosten uit Liessel. De jongen is ocharme doofstom en niet goed bij zijn verstand. Hij zegt alleen: „Oei — oei!” en dan nog met veel moeite.

Dat zij de predikant groeten, is maar een verstrooide gewoonte. Als ge hun vroegt, waarom zij die geus eigenlijk goeiendag zeggen, zouden zij verrast opkijken, want daar hebben ze nooit bij nage-

dacht. Maar al gauw zouden ze dan antwoorden, dat wij hier in Deurne maar liefst „te goeiertrouw met alleman aankloten”.

Ook de predikant heeft het zeer natuurlijk gevonden. Wellicht is hem zelfs geheel ontgaan, dat het ook anders kan. Daarom duurt het een wijltje, eer hij voelt, dat er iets ontbreekt, dat het zo *stil* is geworden...

Eerst gelooft hij nog, dat het maar verbeelding is. Of toeval. De mensen waren diep in gedachten of druk aan het werk. Daar komt een kar aan; nu zal hij eens opletten.

Hij treft het slecht. Dit is Marten Lammerts, een onbeschofte rekel van een dagloner. Marten kijkt hem vals aan en spuwt hem boven van de tiendkar een grote fluim vlak voor de voeten. Het is goed gericht, het scheelt nog geen duim. Dominee denkt zelfs, dat hij geraakt is, deinst verschrikt terug en wringt zich in allerlei bochten om zijn benen te bekijken. Als hij woedend opziet, is de kar reeds voorbij. Marten zit erop als een stenen beeld en kijkt star voor zich uit. In zijn eerste hitte heeft Huysinghius al een snorkende klacht opgesteld, maar spoedig ontdekt hij, dat er eigenlijk niets gebeurd is.

Even later verschijnen twee kleine kinderen om de hoek van het karrespoor. Zij zijn nog geen dertig schreden van hem af, staan stil, aarzelen even en gaan er vandoor als een paar jonge hazen. Zijn volgende ontmoeting is met de oude Thys Jansen van Bottel, die in het jaar '15 al schepen is geweest. De predikant is nu zo verbitterd, dat hij zich tot dwaasheden laat verleiden.

„Hé, man!”, roept hij, als Thys hem op een halve el is gepasseerd zonder hem te zien. Zijn stem klinkt hoog en nerveus als het scheuren van een oud stuk perkament. Thys draait zich langzaam om en kijkt hem frank aan uit een paar scherpe ouwmannekensogen. „Heeft uw zo-gezegde pastoor verordonneerd, dat ge mij niet meer zult groeten?”, vraagt de predikant sarcastisch.

„Wà zeg-de?” Thys heeft het goed verstaan en zijn antwoord is gereed. Maar als de boeren een steen gaan gooien, laten zij hem eerst enkele malen op en neer wippen in de handpalm om de zwaarte zuiver af te wegen.

Huysinghius is goed genoeg zijn vraag te herhalen. Met minder effect, want de tweede maal klinkt het lang niet zo hatelijk.

„Onze-n-heer pestoor hee goddank wel iets anders te doen!” En

na deze smerige toespeling op het luilekker leventje van de Hollander loopt Thys Jansen van Bottel door met de waardigheid van een groot overwinnaar.

En zo gaat het verder. Bij zijn nadering verdwijnen de vrouwen van de onderdeur. De brutaaltjes blijven op heur plaats en kijken de andere kant uit, tot hij voorbij is. Bij de bouw van het nieuwe huis voor De Visschere staan een vijftal boeren bijeen. Hij herkent zelfs een paar koppen van regeerders, die hij op het kasteel heeft ontmoet. Hun gesprek wordt steeds levendiger en in al deze drukte gaat hij ongezien voorbij.

O neen, het is geen voorbijgaande vraag. Zij willen graag tegoedertrouw aandoen, maar dit heeft zijn grenzen. En met Onzer-Vrouwen-Hemelvaart is de predikant daar aan de Heimolen wat te ver over de schreef gegaan. De geroofde kerkruimte sloeg terug met donderknallen. De ingezetenen slaan terug met stilte. Allenskens gaat Dominee veel minder uit wandelen...

Alsoo den predicant somtijts door syn wandelen hier en daer den dienst socht te verstoren, soo Syn E. op den xxvijsten (27 Dec.) oock hadde gedaen tot Vreeckwijck, hebbe hem met syn huysvrouw expresselyck genodicht om hem van alles wat te informeren in voerdeel van ons gemeynte by kennisse van de Regeerders. Alstoen vertert in maeltijt, wyn ende bier.

3 — 10 — 0.

's Avonds voor Kerstmis loopt de pastoor eens achter in de hof om naar de lucht te kijken. Daar boven Helmond staat de roodkoperen zonneschijf heet en scherp aan de bleekgroene horizon van deze zachte winteravond. Als hij terugkomt in de herd, wrijft hij zijn handen.

„Ons Heer is mee Z'n sloren,” zegt hij tot Jenneke. „We hebben er schoon weer op.”

Want vanavond trekt hij met een lange karavaan Deurnse herders naar het stalleken van Bethlehem op Den Grootenberg.

Ja, we hebben een kerststal. Geraerd is uit schooien geweest en Margriet van Wittenhorst, de gewezen Vrouwe van Deurne, heeft hem haar eigen beeldjes geleend, met nog een paar nieuwerwetse, vergulde kandelabers. De beeldjes zijn van terra-cotta, fijn beschilderd in glanzende kleurtjes, iets heel bizonnders. En Thonis den Temmerman heeft een stal getimmerd van ongeschilde berkenstam, met een strooien dak, zo echt als 't maar kan.

Klokke middernacht moet de Mis beginnen en het zal buitengewoon plechtig zijn. Vannacht kijken we niet op een paar pondkaarsen en voor het eerst wordt er muziek gemaakt in de kapel. Laurens de Lou heeft zijn orgeltje naar Den Grootenberg laten brengen. 't Is al een heel oud kastje, nog van zijn grootvader, maar het geeft nog ordentelijk muziek. En als vanouds zingen de vijf beste koorzangers onder aanvoering van de geweldige bariton Jan van den Boomen. Men kon het een straat ver horen, zo is hij met zijn mannen aan 't oefenen geweest. En Marcelis Jan Celen, de afgezette ondermeester van Laurens de Lou, strijkt heel schoon

over de viool. Ge zult zien: dat wordt haast een Nachtmis als in de goede tijd, toen er nog geen geuzen waren uitgevonden...

Maar het heeft niet veel gescheeld, of het was een treurige Kerstmis geworden. Iedereen dacht, dat de oorlog weer begon. Men zegt, dat de predikant en Jan Stoffels al gereed stonden om te vluchten. En voor die van Moosdijck is het kerstfeest op een gruwelijke manier bedorven. Vier dagen geleden werden die mensen in een paar uur tijds volkomen geruïneerd.

Karel Hertog van Lotharingen heeft zijn land verspeeld aan de Koning van Frankrijk. Maar hij staat nog aan het hoofd van wel tienduizend dieven te voet en te paard. En die moet hij bezighouden, want zij vreten hem de oren van het hoofd. Naar verluidt, is hij met Spaans geld omgekocht om hier op Staats gebied de boel wat overhoop te halen.

Verleden week, op de negentiende, is een bende Lorainoisen afgemarcheerd uit het graafschap Horne langs de oude heirbaan naar het Noorden. Omtrent negen uur in de avond overvielen zij de hoevenaars van Moosdijck en Heytrack zó onverwacht, dat er niet één kon ontsnappen. De boeren werden afgeranseld, omdat er geen geld gevonden werd, en opgesloten in de kelders. En toen de Lorainsen aftrokken, mochten de Moosdijckers nog blij zijn, dat zij niet tegelijk met hun boeltje waren verbrand. De huizingen staan nog overeind, maar dat is ook alles. 's Anderendaags zijn de schepenen Peter Gevarts Colen en Aert Jan Meulendijcx gekomen om een „beleydinghe” op te maken over „de gelede schade, uytplunderinghe ende bederfnisse”. Alle lijnen en wollen kleren, huisraad en meubelen waren kuis weg. Maar dit is nog niets, vergeleken bij de 8 paarden, 38 hoornbeesten en 48 schapen, die zijn weggedreven, de grens over. Want met zo'n omvangrijke buit waagden de rovers zich niet verder op Staats gebied.

Aanvankelijk was het medelijden en hulpvaardigheid, wat de klok sloeg. De regenten hebben zelfs gezegd, dat het billijk zou zijn de schade over alle ingezetenen „contributie gewijs te verdeylen en te repartiseren”. De sukkelaars hebben immers het gelag betaald voor heel ons-gemeente.

Maar iedere opwelling, goed of kwaad, trekt bij onze mensen weer snel af. Ge hoort er al, die beginnen te morren. Die plundering zal

heel wat belopen en iedere stuiver is er één, nu we zo onbarmhartig worden uitgezogen door de Hollander. Waarom gaan die hoeve-naars niet naar Den Haag om schadevergoeding? Laat de geus ook eens wat doen voor al het geld, dat hij ons afperst! Is hij niet verplicht zijn eigen grenzen te beschermen tegen uitlandse benden? Maar dat kunt ge begrijpen! Zolang het maar vuile papisten zijn, die de klappen krijgen, lacht de Hollander in zijn vuistje.

Daar komt nog bij, dat die van Moosdijck en Heytrack slechts in naam bij Deurne behoren. Zij leven eigenlijk in Meyel, gaan daar ter markt en ter kerke, worden door de Meyelse priesters gedoopt en berecht. Ge krijgt hen alleen te zien, als ze wat nodig hebben. En nu de schout heeft vernomen, dat de Lorijnen zijn teruggetrokken op Diest, zijn die van Deurne de schrik weer te boven.

Al om tien uur is het dorp in rep en roer. Wat hen zo opwindt, is niet zozeer het heilige feest, als wel hun overwinning op de vijandige duisternis. Met hun aantal en hun licht trotseren zij even dapper als veilig de verraderlijke nacht, zijn stalkaarsen en gloeiende mannen, zijn spoken en wolven. En als ze bijwijlen toch huiveren, is het van plezante roekeloosheid.

Veertig karren stellen zich op langs het Haageind. Met hetzelfde plezier had Geraerd er honderd kunnen krijgen, maar de kapel is helaas niet groot genoeg. De kerkmeesters hebben verordineerd, dat de jongedochters zoveel mogelijk thuis moeten blijven, maar dat ziet ge van hier.

Het is een prachtig gezicht. Zelden hebben we zo'n plezier gehad. Het Haageind is sprookjesachtig verlicht, want aan iedere kar hangen minstens vier lanteerns. Meester Geraerd zit op het goed peerd van de schout en heft een lange fakkel boven zijn hoofd. Als een jong, fanatiek artillerie-officier draaft hij langs de voertuigen, staat recht in de beugels en galmt zijn orders boven alle rumoer uit. De onmisbare Dielis Vogels is zijn bereden ordonnans, zit op de jonge vos van Thunis Aerts... Een eindje vooruit Jasper! Aansluiten bij de kar van Willemke Leenders. Is er nog plaats hier? Laat de ouwe Dries dan meevaren...

Daar zit me die zotte flodder van Lieven Anthonis met een stuk of vier jonge vrijers op de kar van de dove scheper Jan Melis. Als Geraerd zijn flambouw boven dit nest houdt, valt er een verlegen stilte.

„Klimt er maar eens gauw af, Marieke! Ik weet een veel beter plaatske vur ou.”

„Jawel, heer pestoor,” antwoordt de dove. „Daar kan er nog hendig ene bij.”

En onder schallend gelach brengt de giebelende Marieke in veiligheid tussen vier oude hemelprenten op de kar van Peerke Daemen...

— Hoor die wulpse kwinkslagen en dat helse gelach! Is dit een kerkgang? Het is een heksensabbath! Een troep zigeuners van Bohemen gedraagt zich met groter waardigheid. Bezie me die vuile paap met zijn duivelse drukte. Gezeten op een briesend paard, zwaaiend met de rosse fakkel der verdoemenis, als een ruiter uit de Apokalypsis. Het is de Here een gruwel...

In de hof van de pastorie is Dominus Huysinghius op een stoel geklommen onder de pruimeboom en loert voorzichtig over de heg. Niemand mag weten, dat hij deze godverzoekende ontering van de heilige nacht wil zien. Dit brutale machtsvertoon beschouwt hij als een uittarting, een persoonlijke belediging. Want overigens gaat het schouwspel zijn begrip te boven.

Gaudeamus in Domino? Voor hem heeft dit woord een andere betekenis. Dit feest wil hij gevierd zien in een sombere plechtstatigheid, die onze boeren hoogstens komiek zouden vinden. Hij verlangt eerbied van een volk, dat slechts liefde geven kan.

Ga toch weg, zouden wij zeggen, het is geen begrafenis! Er is een Kleine gekomen en Ons Heer wil vandaag geen zure gezichten zien. De geus zet alles op zijn kop: van Kerstmis maakt hij Goede Vrijdag!

Huysinghius verlaat zijn uitkijkpost en gaat naar binnen. Hij kan het walgelijk tafereel niet langer aanzien. Toch is hij meer onder de indruk dan hij zelf beseft. Voor het eerst moet hij zich teweestellen tegen het fnuikend voorgevoel, dat hij in dit land steeds zijn kop zal stoten aan iets onveranderlijks: de geaardheid van een volk, zoals het toch zeker volgens de predikant door God moet zijn geschapen. Deze mensen beleven al hun aandoeningen in kinderlijke uitbundigheid. Voor hen is uiterlijk vertoon even onmisbaar, als het de nuchtere Hollander tegenstaat.

Er zijn geleerden, die zeggen, dat ieder gelovige zich een God maakt naar zijn eigen smaak. Dan zijn er dus evenveel Goden als

mensen, die zich van Hem een voorstelling trachten te vormen. En dan gaat hier in Brabant de strijd tussen de vervaarlijke Here God van Holland en een tegoedertrouw Lieven-Heerken van eigen bodem.

Vannacht heeft Huysinghius af te rekenen met een vlaag van moedeloosheid. Met geweld moet hij zich wijsmaken, dat hij dit beweeglijk volkje kan bekeren tot een bloot-verstandelijke godsdienst zonder attracties, zodra die verdoemde paap van een Jacobs maar zal verbannen zijn. En om zich beter te overtuigen, ontwerpt hij een splinternieuwe doleantie:

*Aen Ho: Mo: Heeren Staten Generael
der Vereenichde Nederlanden.*

Geven met behoorlycke reverentie te kennen den predicant ende de gereformeerde ghemeente tot Deursen, hoe dat eenen Mr. Geraerd, gewesen Mispriester aldaer, die door uw Ho:Mo: placcaet neffens andere uyt de Meyerye was gheset, sich selven dies niettegenstaende daer onthout, op alle Sondagen, papistische heylige dagen en begravingen van lycken, met de paepsche ghemeente uyt ende thuys gaet eeven buyten onsen dorpe en daer met lasteren en schelden de waere religie suspect, de ghemeente verbittert ende onbekeerlyck maeckt, alles onder pretext van te hebben verblijvens consent in die Meyerye...

Voorlopig heeft de „gewezen Mispriester” het nog zeer druk. Met Kerstmis moeten al zijn schapen een beurt krijgen. Om negen uur wordt op Den Grootenberg een tweede dienst gehouden. Dan haast hij zich naar het dorp en vindt de grote schuur van Jan Marcelis in de Heyacker zo vol, dat de gelovigen er uitpuilen. En op het middaguur leest hij nog een Mis in de slotkapel van het Blokhuis.

Al deze vrome bedrijvigheid verloopt zonder stoornis, want de predikant is zelf bezig in de kerk van Deurne. En hij heeft er de ruimte. Het is er doods en koud, nu alle kleur en versiering weg zijn, doch daar schijnen de Hollanders nu eenmaal van te houden. Erger is, dat zij ook de kou voelen. Tijdens die urenlange oefeningen zit zijn drie-persoonskudde te rillen van armoe. En Jacomijn heeft met geen mogelijkheid de namiddagdienst kunnen bijwonen. Van de ochtendoefening had zij zo'n felle buikpijn gekregen, dat de hervormde gemeente al bang werd voor rode loop.

Dominee is van zijn grote verwachtingen al zo ver genezen, dat hij voorlopig, hij zegt voorlopig, een houten beschot zal laten timmeren bij het priesterkoor. Deze kleine ruimte is voor zijn gemeente nog groot genoeg. De preekstoel verhuist dan naar de plaats, waar vroeger het hoofdaltaar stond. Daarmee worden schip en kruisbeuk met hun proper, gothisch lijnenspel tot een verlaten, waardeloze ruimte...

Maar op de derde Kerstdag heeft Huysinghius niets omhanden en gaat wandelen. Geleid door zijn vorig avontuur, komt hij vanzelf bij de Heimolen terecht.

Al doende leert men. Thans zijn de veiligheidsmaatregelen beter voorbereid. Het komediespel eveneens. Onzichtbare boodschappers hebben zijn komst al van verre gemeld.

De schuur van Anneke de Molder is weer stampvol en er hangt een gezellige, geurige mensenwarmte. De vrouwen zitten bijeen op stoelen en banken, de manskerels hurken naar boerenmanier op de deel. Wilbert was juist bezig het *Suscipiat* op te dreunen. Er is afgekondigd, dat degene, die aan de Hollander ook maar de kleinste aandacht schenkt, een halve schelling verspeelt aan de kerkmeesters. De Ielijke mens bestaat niet; is dat goed verstaan? Alleen de oudste zoon van Anneke — dat is nogal een bedaarde — zal beleefd vragen, door wie de heer predikant hier is uitgenodigd. En hem even hoffelijk verzoeken, zich van de plaats te maken.

Dadelijk bij zijn komst op het erf, hoort Huysinghius aan het geroezemoes in de schuur, wat er gaande is. Toch wordt hij overduidelijk genegeerd door een drietal geburen, die rustig staan te babbelen aan de deur van het molenhuis. Deze tartende onbezorgdheid maakt hem wantrouwig; hij heeft al genoeg malle figuren geslagen! Maar als hij zich niet gaat overtuigen, zouden deze verdoemden kunnen denken, dat hij bang is.

Aarzelend nadert hij de schuur en trekt voorzichtig de deur op een kiertje. Daar staat Jacob Joosten den Hoeymaecker, de beste volksredenaar van Deurne, die op geen bruiloft mankeert, boven op de altaartafel en redevoert over de juiste manier, waarop de borgemeesters en zettters van verpondingen te werk moeten gaan, opdat de contributiën eerlijk worden verdeeld. En onze hoedenmaker is zo van de tongreep gesneden, dat hij de grote hoop zelfs nu nog weet te boeien. Slechts enkele boeren zitten krampachtig

te schudden en houden hun hoed stijf voor het gezicht. Kathelijn, de schoonzuster van de pastoor, is geheel verdwenen in haar falie en met haar benauwd gepiep zou zij de rest van het vrouwvolk hebben aangestoken, als het lang had moeten duren.

Maar het is zelfs niet nodig geweest, dat Jan Cornelis de Molder de predikant aansprak. En de meesten hebben de Hollander niet eens gezien. Na afloop vernemen zij, dat hij evekens heeft rondgekeken en weer is afgedropen. En o ja! hij snuffelde nog eens, of er geen wierookwalm hing. Een beetje blauw uitgeslagen was hij ook, van kou of van kolere, dat weet ge niet.

Zij gaan zichzelf na en weten, dat zij geen jaar kunnen leven zonder aanspraak, gezelligheid, ruzie desnoods. Want de felste twist wordt vroeg of laat weer afgedronken. Maar de predikant zien zij niet en dat is op de lange baan veel erger dan de hoogstlopende ruzie.

En nu moet het afgelopen zijn, zegt de schout. In overleg met Eerweerde Schepenen en op kosten van ons-gemeente nodigt hij voortaan iedere Roomse feestdag de predikant ten eten. Dit systeem kost een schone stuiver, maar het werkt feilloos.

Het valt niet te ontkennen, dat de jonge pastoor roekeloos te werk gaat. Otto de Visschere, die ge toch niet verlegen kunt noemen, is niet te spreken over dat plezant spelleken in die schuren. Hij verschijnt er ook nooit. Ge ziet daar volgens hem te veel van die gasten, voor wie het heel gezond zou zijn, als zij hun luie botten eens naar Den Grootenberg sleepten. En waarvoor heeft *hij* eigenlijk die kapel laten bouwen?

Geraerd is echter van mening, dat hij met bescheidenheid niets te winnen heeft. Hij zit immers op een schopstoel! Ieder moment kan zijn paspoort worden ingetrokken. Dan is hij binnen Deurne van „goede prise”; wordt er jacht op hem gemaakt, misschien zelfs een prijs gesteld op zijn gevangenneming.

En hij kent zijn volkje, weet de geestdrift voor de gestolen Missen op de juiste waarde te schatten. Op Den Grootenberg mag het en dat is geen aardigheid. Hier in het dorp lijkt het even plezierig als stropen. Het is wonderlijk, hoe godsdienstig die van Deurne opeens zijn geworden, vooral zij, die vroeger langs de kantjes liepen. Zo eindigt het jaar 1649, waarin de geus naar Deurne kwam.

Is ter vergaderinge gelesen de requeste van het Classis van Kempen- en Peellandt op ende jegens eenen Gerardus Jacobi, Roomsche Priester, sich onthoudende tot Doerne onder pretext van paspoort te hebben; waerop gedelibereert synde, is goet gevonden ende verstaen het voors. paspoort mits desen in te trecken. Ende sal de voors. requeste aen den Schout van 't voors. Quartier gesonden worden met ordre ende last dat hy den voors. priester sal hebben te doen vertrecken binnen den tyt van drie dagen nae de recepti deses...

Wilbert Cornelis Smits van Den Bottel, bijgenaamd de Peerdenzot, is van 't jaar twee en twintig geworden en weet haast alles beter. Zo is hij van mening, dat Pastoor Jacobs geen flauw verstand heeft van paardrijden. En nu hij achter deze slechte ruiter door de Peel galoppeert, kan hij zich niet langer bedwingen.

„Ik ben er toch nooit afgevallen,” weerlegt Geraerd. Dit is een boosaardige toespeling op de talloze buitelingen van Wilbert, die zich opwindt:

Zo, en weet onze geleerde meester dan, wat hij op 't ogenblik doet: draven of galopperen? Neen, dat weet hij niet, want Truïke doet allebei tegelijk en mijn Heer Pastoor van Deurne zit er voor openbare zot bovenop, als hij 't precies weten wil. Paardrijden wil niet zeggen, dat g' uw eigen in 't zaël kunt houden op zo'n mak schaap als Truïke! Ge rijdt eerst, als het peerd doet wat *gij* belijft en niet wat het zelf wil. Voelt Meester Geraerd dan niet, dat Truïke van voren draaft en van achteren galoppeert? Dat hij in hemelsnaam zijn benen eens aandrukt en met één hiel achter de singel klopt!

De pastoor doet zijn best en Truïke spitst even de oren... Als de baas er plezier in heeft haar een beetje in de lenden te duwen... Zodra Wilbert haar bestijgt, gehoorzaamt zij op het zwakste drukje.

De oplossing is, dat er sporen aan te pas komen. Maar dit is weer in strijd met het zenuwfoutje van de pastoor. Hij kan niet eens pijn zien, veel minder veroorzaken.

Zo komen we niet verder. En het is een belangrijke zaak. Geraerd weet, dat er veel van afhangt, ook zonder dat Wilbert het zo vurig uitlegt... Hoe moet het aflopen, als de soldaten van de landdrost achter hem aanjagen? Dat hij de leste keer is ontsnapt, was meer geluk dan wijsheid. Truiken is snel genoeg. Als zij maar een pistoolschot voorsprong heeft en ze *wil* lopen, dan komt er geen soldaat aan zijn kleet, al wordt hij opgejaagd vanaf het kasteel tot aan Den Grootenberg. Het enige is, dat ze moet *gereden* worden. Daar komt nog bij, dat zij kleet, en als ge heur liet aandoen, zoudt ge zien gebeuren, dat zij zich met pastoor en al bij die rakkers kwam presenteren.

En oel de kerels zijn zo kwaad. Een week lang heeft een patroelje van vier man onder een korporaal rond Deurne op de loer gelegen. Het moest treffen, dat juist in die dagen de oude Jan Derrick Aerts kwam te sterven en de pastoor heeft hem ten volle bediend. ¹⁾ Het moet verraden werk zijn geweest en niemand in Deurne twijfelt eraan, dat het weer die valse gluiper van een Jacob Goorts is geweest. Dat is er ene, die sterft niet op zijn bed, wacht maar. Ja, Geraerd is toen door het oog van een naald gekropen. Hij was zo goed als gevangen, want hij werd pas gewaarschuwd, toen het huis al omsingeld was. Maar Gevert Jan, de jongste zoon van Aerts, heeft het erop gewaagd. Hij is een lange, magere sla-dubbel, die niet veel zegt. Zodra hij zag, dat de soldaten geen paarden bij zich hadden, schoot hij als de weerlicht zijn goed wammes aan, zette heel deftig zijn hoed op en ging naar de stal. Toen de korporaal met zijn houwer op de voordeur sloeg en toegang eiste, kwam Gevert als een rat uit het achterdeurtje van de stal geschoten. De kerels sloegen alarm, riepen hem onder doodsb bedreiging aan. Maar hij liep zijn benen onder zijn gat uit en voor ze kans kregen om te schieten, was hij verdwenen achter de heg van de bogerd. En heel de patroelje achter hem aan.

Het ging in de richting van het kasteel. Hij was van plan zich te laten vatten, wanneer zij hem onder schot kregen en begonnen te vuren. En hij zou hen niet uit de droom helpen, vooraleer hij veilig bij Monsieur van Bommel in de neerhuizing was gebracht. Anders liep hij gevaar, dat de rakkers hem half dood sloegen van kolere.

¹⁾ Laatste Sacramenten toegediend.

Maar het schoonste van al: zij konden hem niet krijgen, op geen stukken na. Hij deed dan ook uitermate moeilijk, ging over heggen en sloten, door hakhout en vers-geploegd land. Zij losten een paar schoten, maar dat was te kinderachtig om los te lopen.

Met een royale voorsprong kwam hij het rechthuis binnenvallen en vroeg aan de drost, wat het allemaal te betekenen had. Een stuk of vijf razend-bezopen soldaten hadden hem achternagezeten en beschoten, of ze hem kapot wilden maken...

De drossaard, Peter van Bommel, is een klein, rond dikdouwerke, die waardig zijn buikje vooruit steekt en altijd zeer deftig doet. Behalve wanneer hij kwaad wordt, zoals toen. Zodra het krijgsvolk kwam aanzetten met de boodschap, dat zij het waren, die deze verbannen paap hierheen hadden gejaagd, begonnen de ruiten van het rechthuis te rinkelen... Een eerzaam ingezetene van onbesproken roep te molesteren en zelfs te beschieten; ze zouden er méér van horen, mordiou!

En zij begrepen er niets van. Tot drie maal toe moest hun gezegd worden, dat Gevert Jan Aerts geen pastoor was en het ook wel nooit zou worden. Het duurde een wijltje, voor ze weer ter tale kwamen, maar dan spuwden zij vuur en vlam. Staandebeens werd de vluchteling ervan beticht, dat hij hen had misleid en gehinderd in de apprehensie van de paap Geraerd Jacobs. En dat was een ernstig vergrijp!

Nu hield de drost zijn mond en sloeg de korporaal op tafel... Waarom had deze kinkel zich op een sweekse dag zo heerchtig aangekleed, als het niet was om —

Om zijn familie in Bakel te gaan waarschuwen, dat ons-vader zo slecht lag, zei Gevert, die even snel kon liegen als lopen... Wist van de prins geen kwaad, had amper zijn neus buiten de deur en daar kwamen ze met hun vijven als losgebroken duivels op hem af. Dacht, dat hij met baanstropers te doen had, of met vreemd soldatengespuis(!) uit het Gelderse. En toen zij begosten te schieten, moest hij wel aannemen, dat ze heel vriendelijk geoccupeerd waren van hem een kopken kleiner te maken. Daar had hij maar niet op gewacht...

Er werd geraasd en getierd, maar Gevert hield voet bij stuk... Als ze parforce wilden hebben, dat Pastoor Jacobs bij ons-thuis was, dan waren zij beter geïnformeerd dan Gevert-zelf.

Verder kwamen zij niet. De drost wou eerst bewijzen zien, voordat hij kosten ging maken. En tot dusver was alleen bewezen, dat de soldaten de verbannen pastoor van huid noch haar kenden. *Ergo*: ze hadden hem niet bij Aerts zien binnengaan. Hoe was dat bij hen opgekomen? Wie had hun dat wijs gemaakt?

Hierop kwam de korporaal schielijk tot bedaren, stond wat verlegen heen en weer te draaien en drong niet verder aan. Gevert begreep het volkomen en binnen het uur was heel Deurne van hetzelfde gedacht. Jacob Goorts!

Otto de Visschere weet nu te vertellen, hoe het is afgelopen in Den Bosch. Toen de patroelje met de staart tussen de benen van haar expeditie thuiskwam, heeft mijn Heer Landdrost de stenen uit de grond gevloekt. Afgezien van de kosten ¹⁾ voor vijf bereden manschappen buiten garnizoen, met voeding en fourage voor een hele week, hebben zij op de terugweg een ongeluk gehad. Kort onder Rooi brak een paard zijn voorpijp en moest worden afgemaakt. En dan te bedenken, dat de vangst van de pastoor de enorme som van zeshonderd gulden zou hebben opgebracht!

Maar nu is het onder de ruiters van de landdrost een soort erezaak geworden, dat zij vroeg of laat die vervloekte Deurnse paap bij de kop vatten. Eerder vroeg dan laat, is de bedoeling. Er wordt zelfs verteld, dat zij van plan zouden zijn hem op een nacht brutaalweg van Den Grootenberg te halen.

En dit zou niet zo gek zijn, want de nieuwe heer van Deurne, Rogier Baron van Leefdael, (zijn onderzaten noemen hem „de Zot van Deurne”) houdt stokstijf vol, dat de kapel binnen de grens van zijn heerlijkheid staat. Drie jaar geleden heeft hij zelfs getracht de kerkgangers bang te maken. Hij zond de drost Peter van Bommel, Govert de vorster en Willem de schutter naar Den Grootenberg om de namen op te schrijven van de mensen, die uit de kapel kwamen. Maar zij troffen het slecht, want Otto de Visschere was een der eersten en heeft hen zo voor de zot gehouden, dat de nageburen eerder overmoedig werden dan bang. De officier en zijn manschappen werden „in vilipendentie ofte minachting van de justicie beschimpt”. Otto tartte hen zelfs de

¹⁾ De landdrost genoot een tractement van \pm 12000 gulden per jaar. Hieruit moest hij ongetwijfeld althans een deel der kosten van zijn troep bestrijden, anders is dit sprookjesachtig bedrag niet te verklaren.

pastoor te arresteren en Van Bommel heeft het gerapporteerd: *In het affgaen seyde de Vissere: Wij en souden hem toch niet vergeten ende ick soude den pastoor vangen, daer souden wy dusent gulden aff cunnen hebben.* En onze feestredenaar, Jacob den Hoeymaecker, sprak met een schoon oratorisch gebaar: *Het was goet, dat ghy u van het huys maeckte, eer daer erger van gecomen haddel!*" Er is veel papier vuilgemaakt, maar de Zot van Deurne is bij uitzondering zo wijs geweest het hierbij te laten. Geraerd heeft nu aan de Venrayse magistraat kennis gegeven van het gerucht, als zou een statenbende van zins zijn hem op Den Grootenberg te komen vangen. En als het over de limietscheiding gaat, zitten die van Venray dadelijk op hun paardje. Hun schout heeft aan onze drost laten weten, dat de Eerweerdige Heer Pastoir van Doerne (lekker pesten) is gemachtigd ende geautoriseerd een ieder overhoop te schieten, die hem in of omtrent de kapel mocht lastig vallen. En dat men hem desnoods gewapende knechten zal verschaffen.

Dit was natuurlijk maar bluf, doch het werd zo doorgegeven aan Den Haag, waar de Hoogmogenden momenteel de handen vol hebben aan Engeland en zich geen moeilijkheden met Spanje op de hals kunnen halen.

Hier siet ghy een Peerdt, dat heeft de oogen ende Ioncture van den Oss, de sterckte van eenen Muyl ende oock de voeten; de kele ende hals van den Wolff; de ooren ende steert vanden Vos; de borst ende de maene van een vette Vrouwe; het gesichte ende licht ommekeeren van een Slange; de pas van een Catte; de lichticheyt vanden Haes; den stap hooch, den draff vry lustich van galopperen, licht int loopen, ras en dapper van spronck, ende wel ter hande.

Enkele dagen later komt Wilbert naar Den Grootenberg gereden met een paar ouderwetse riemsporen, waarvan Geraerd op het eerste gezicht al ijst. Samen wegen zij ruim een pond en de dunne, scherpe radpunten zijn wel een duim lang... Neen, hij is geen beenhouwer. Met zulke foltertuigen aan zijn voeten klimt hij niet op Truïke...

Opeens denkt hij aan de twee zilveren spotpenningen, die nog in een van zijn koffers liggen. Nu al ruim elf jaar, want zij stammen nog uit zijn Leuvense tijd. Kort na zijn wijding moest hij een zieke geestelijke vervangen in de biechtstoel en daar werden hem door de moeder van een dwalende zoon de twee heiligschennende munten overhandigd. Aan de ene kant vertonen zij een zeer onbetrouwbare Paus, de tiara op de saterskop, en als ge deze Heilige Vader ondersteboven houdt, ziet ge de kop van een helse duvel met bokhoorns. ECCLESIA PERVERSA TENET FACIEM DIABOLI ¹⁾ luidt het randschrift. Op de keerzijde ziet men hetzelfde vernuftige spelletje met een verdorven kardinaal, die al draaiende verandert in een zot met narrenkap. En voor alle duidelijkheid: STULTI ALIQUANDO SAPIENTES ²⁾.

Hij heeft nooit geweten, wat hij met dit zondig bezit zou aangevangen. In het water gooien zou het eenvoudigste zijn geweest. Maar de stukken zijn van het puurste zilver, iets kleiner dan een

¹⁾ Een valse kerk heeft het aanschijn des duivels.

²⁾ Soms worden de geleerden tot dwazen.

kruisdaalder, doch wel dubbel zo dik. En voor zulke zaken heeft de boerenzoon van Deurne een te diep geworteld respect.

Het lijkt hem poëtisch de geus met zijn eigen wapens te bestrijden. Na enkele hamerslagen zijn de beeldjes onkenbaar... Kijk eens, Wilbert. Als de smid in deze penningen een gaatje boort en hen dan in de sporen klinkt? Zo, dat ze nog kunnen draaien.

De Peerdenzot blaast verachtelijk door zijn neus, maar steekt de munten toch bij zich... Huh! Er staat nergens geschreven, dat sporen dienen om er gaten mee te slaan. Als een peerd maar weet, dat er sporen in de buurt zijn, is het dadelijk veel gezeglijker. Op zulke ogenblikken kan hij Meester Geraerd niet goed uitstaan. Naar zijn smaak hebben haast alle pastoors iets slijmerigs over zich, iets — ja, hoe zal hij 't zeggen? Dielis Vogels heeft er een woord voor. En Pastoor Jacobs vormt wel een gunstige uitzondering op de regel, maar bij enkele gelegenheden komen de „flauwe pastoorsstreken” wel eens om de hoek kijken. Dan wordt Wilbert zeer misselijk. Hij gaat zeker zo fatsoenlijk met zijn dieren om als wie ook. Maar als een oude vrijster stinkerig-lief doet over haar poesje of hondje, zou hij zo'n verwend mormel uit pure akeligheid wel een schop kunnen geven.

Is er in heel Deurne iets mannelijkers te vinden dan deze ruiter, onbetwist leider van de dorpsjeugd? Moet ge zien, hoe kunstig hij naar het peerd loopt. Dat is die oude, onsterfelijke ruitergang, toppunt van onvervaarde, ruwe en toch kwijnende zwierigheid, die spreekt tot het hart van elke jonge gast, die een man wil zijn. Dan ziet ge hoe fijn dit jonge, buigzame lijf is uitgebalanceerd in het zadel. De schouders zwaaien, de heupen slepen moeizaam de onwillige ouwmannekensbenen achter zich aan. Want ge moet vooral niet vergeten, dat deze onversaagde kerel zich nu buiten zijn natuurlijk element bevindt en gewend is op vier benen te lopen. En op het juiste ogenblik hoort ge het fijne gerinkel van een spoor. Dit alles moet zeer voorzichtig gebeuren: vooral niet overdrijven! Dan is het prachtig, een belangrijk onderdeel van de schone rijkunst. En vandaag zult ge in heel het land zelfs geen huzarenluitenant vinden, die het Wilbert zou verbeteren. Als ge zo'n flinke kerel ziet lopen, moogt ge wel eens lachen, maar niet vals lachen. Want een jonge borst, die een paard rijdt zonder zich verheven te voelen, is wat-bliksem geen peerd waard!

Bazig als hij is! Wanneer het op de rijerij aankomt, krijgt zelfs de pastoor zijn orders. Truïke moet iedere dag worden afgereden, weer of geen weer. Ruim een jaar is eraan besteed haar te leren lopen en nu kan Meester Geraerd alles in enkele weken ongedaan maken door het dier op stal te laten.

Nu is het waar, dat men de leste tijd niet zo hard meer lacht met de ongehoorde redematies van Wilbert de Peerdenzot. En als hij wat over het paardje is getild, heeft alles ertoe meegewerkt.

Zes jaar geleden is zijn vader gestorven aan de rode loop. Dat was in '53, een jaar waarin zo veel gebeurde, dat de mensen niet meer op adem kwamen. Allereerst werden de heer en de vrouw van Deurne zo maar ineens bestraald door het Licht des Evangeliums en liepen over naar de geus. Gods genade moet hun wat onverhoeds op het lijf zijn gevallen, want de Zondag tevoren waren zij nog in de Mis op Den Grootenberg. Maar dit verhinderde Leefdael niet, om al dadelijk te gaan schelden en tieren op die vuile papisten...

En in Liessel is dat jaar een complete veldslag geleverd. Een bende Lotharingers onder de overste Claauw had zich daar genesteld, alsof zij nooit meer verder gingen. En als vanouds zorgden de heren, dat zij niets te kort kwamen. Tot zij werden verrast door Brederode aan het hoofd van troepen uit de garnizoenen van Den Bosch, Heusden, Ravesteyn en Grave. Claauw werd verslagen en gevangen genomen; zijn fraaie koets, zijn zilveren servies en 80 troepenpaarden buitgemaakt. Het schijnt toch geholpen te hebben, want sedert hebben wij hier in Deurne geen last meer gehad van die Lorigse dieven.

Daarna kwam het doodsbericht van de vroegere heer van Deurne, Graaf Jan van Huyn en Geleyn, vrijheer van ter Horst. Hij was nog maar goed dertig jaar, doch die van Horst zeiden, dat hij had geprofiteerd voor een van zestig.

Veel meer was er te doen over de dood van Nelis Thomas Smits, die er in vier dagen was geweest en zijn vrouw met vijf onmondige kinderen achterliet. Een goed jaar heeft Anneke alleen aan het hoofd gestaan van dit grote bedrijf. Door tussenkomst van de pastoor is zij daarop hertrouwd met Aert Theunissen van Ebben, een buitengewoon pronte mens met veel geld. Lui, die niet goed de zon in 't water zien schijnen, spraken van de duvel en zijn grote hoop.

En zij hadden gelijk, want behalve dat die van Den Bottel veel ruimer in hun daalders kwamen, hebben zij de afgelopen vijf jaar onder de nieuwe baas nog heel profijtelijk geboerd. Anders zou het niet mogelijk zijn, dat Wilbert zoveel tijd besteedt aan de pastoor en aan zijn paardenmelkerij. Het komt voor, dat hij op één dag drie keer naar Den Grootenberg rijdt.

Ja, de kinderen van Den Bottel hebben het getroffen met hun stiefvader. Aert van Ebben is een van die plezante, slome mensen, die in hun slaap nog een lachend gezicht trekken. Hij laat zijn vrouw alleen baasspelen over de kinderen en als de jonge Smitsen het te bont maken, zegt hij: „Anneke, leg-t-oew jong vaast, of ik ga naar 't kasteel en 'k maak er werk af!” Begint zij te mopperen, omdat zij aan hem geen steun heeft bij het temmen van haar vijf wilde beesten, dan zegt hij zeer lijsig: „Ja, ik geloof, dat 't tijd wordt, da 'k m'n eigen 'ns kwaad ga maken.”

Het is nu twee jaar geleden, dat Wilbert in zijn hoedanigheid van kenner naar de Bossche markt werd gestuurd om eens te kijken naar een werkpaard voor de boerderij. Hij kwam terug met ruim de helft van het meegenomen geld. En met iets, dat een paard moest verbeelden. Op het eerste gezicht heeft Anneke hem om zijn oren geslagen, zo groot als hij was. Het was een levend geraamte, dat is te zeggen: het was nog niet helemaal dood. Het dier zag er tien jaar ouder uit dan het volgens de tanden kon zijn en scheen in weken geen voer te hebben gezien. Na de wandeling van Den Bosch naar hier stond het te zwaaien op zijn lange, wrakke benen.

Dit zelfde miserabele dier is nu de snelle ruin Pierewiet, een duvel van een peerd, dat voor zijn plezier op en neer naar Den Bosch loopt in een ongehoord korte tijd, bij thuiskomst nog uit pure deugnieterij over het erf danst en met geweld op stal moet worden gezet. Nooit heeft Pierewiet vrachten van betekenis getrokken, maar toch brengt hij zijn geld wel op. Zijn er haastige, verre boodschappen voor de heer, de drost, de gemeente of wie ook, dan roepen zij Wilbert, de snelste koerier van Peelland. Voor enkele maanden logeerde op het Groot-Kasteel een jonker Zusen-Zo, die officier moet zijn bij de ruitery van Brederode. Hij heeft voor dit paard niet minder dan 30 rijksdaalders geboden. Dit was een harde slag voor de gevestigde paardenkenners van

Deurne, die zich vrolijk hadden gemaakt over de Peerdenzot en zijn „stopnold”.

Wilbert heeft zelf zijn dressuur moeten uitvinden. Vanouds wordt een paard beoordeeld, zoals het daar staat, en niet naar hetgeen ervan te maken zou zijn. Het is licht of zwaar, stijf of „zwak”, het kan trekken of niet en daar valt niets aan te veranderen: Ons Heer heeft het dier eenmaal zo geschapen. Dit aartsvaderlijk geloof is thans ernstig geschokt. Als de Peerdenzot aan 't uitleggen is, moet zelfs een verstandige mens als Jan van den Boomen toegeven, dat het gezonde praat is.

De smid Evert Nelen — zo redeneert Wilbert — is maar een nietig manneken om te zien. Loopt hij 's Zondags uit-en-thuis naar Den Grootenberg, dan is hij dood-op. Maar niemand in Deurne is zo beestachtig sterk in zijn armen, ook Dielis Vogels niet. Als ge nu dadelijk het zwaarste gewicht neemt, dat het smidje kan vooruitsteken of boven zijn macht heffen, en ge gaat het ook proberen, dan kunt ge tien jaar bezig blijven en het zal u niet lukken. Wèl als men klein begint en het gewicht bij beetje aan zwaarder maakt. En dan moet het makkelijk gaan, ge moogt uw eigen niet overheffen...

Zo heeft deze te vroeg geboren sportman zijn paarden afgericht. Pierewiet begon met rust en haver. Hij werd gepoetst en gekapt, want een paard is zeer gevoelig voor zijn toilet, weet ge. Toen er wat vlees aan de botten was gekomen, werd hij bedaard afgestapt en eerst na een week kwam het tot een kort drafje. Snelheid was voorlopig bijzaak; de ruïen moest eerst *goed* draven, de benen uitslaan en neerzetten, zoals Wilbert het verstond en gelijk hij dat van jongsaf had bestudeerd bij de mooie, dure genetten, hongaren, holsteiners en andalusiërs van ruitërij-officieren en hoge sinjeuren, die Deurne passeerden.

Het was een taai geduldspel. De oefeningen werden afgëpast in ellen en minuten. Wilbert had één grens, die hij nooit overschreed. Na elke inspanning moesten de neusgaten zich terstond sluiten en de ademhaling bedaren. Hij wist, dat één lompe overdrijving hem weken achteruitzette. Zij hebben zelfs gezien, dat hij, zijn oor achter de linkerschoft gedrukt, naar iets scheen te luisteren. De officiële kenners sloegen dubbel en waagden zich aan roekeloze voorspellingen.

Truïke was juist volwassen, een stijve kruk van een veulen, toen Wilbert erop aandrong, dat de Roomse kerkmeesters haar zouden kopen voor de pastoor. Ze stond toen voor evenveel bij Ceel Peters Spaniërs, die haar op de bonnefooi en heel jong had gekocht van een zigeuner op Aarle-markt. En hij zat er lelijk mee te kijken, want het ding was veel te licht uitgevallen voor boerenwerk.

Kijk, dat zal Wilbert niet gemakkelijk overkomen. Wanneer hij een veulen als Truïke monstert, maakt men hem niet veel wijs. Aan het kleine hoofd, de lengte van de hals, de knieën, de hoefjes en allerlei andere kleinigheden ziet hij dadelijk, dat uit zo'n schepseltje nooit een behoorlijk trekpaard kan groeien. Hij is van alle paardenmarkten thuis, mankeert op geen enkele in Roermond, Den Bosch of Venlo. Een keer is hij zelfs drie dagen naar Brussel geweest, maar toen heeft er wat gezwaaid op Den Bottel!

Hij weet, dat een Fries door de bank zwart is, flauw van rug en afhankelijk van kruis; dat een Gelder meestal aan de bruine kant is, steviger van middenstuk, rechter van kruis en iets solider van beenwerk. Een Gelder staat van ouds te boek als een goed rijpaard, doch Wilbert vindt hem te zwaar en te stug.

Truïke was een grote tegenvaller, dus zeer verwaarloosd en onderkomen. Zij had in het slechtste weer buiten gestaan, op een kaalgevreten brokje wei, en eigenlijk was het een wonder, dat zij op een vorstige morgen nog niet dood was gevonden. En al wilde Ceel Spaniërs haar nog zo goedkoop kwijt, hij was er flink verlegen mee, dat ze met zoiets Meester Geraerd wilden opknappen. Alles goed en wel, maar hij wou later niet de naam hebben, dat hij met deez' peerd de pastoor van Deurne had verneukt.

Ook de kerkmeesters vonden het belachelijk, maar Wilbert deed zeer sterk en stond voor alles in. Hij sprak over de ligging van de schouders, wees erop, dat het veulen wat „in” de knieën stond, en meer van die zotheden. Hij werd hartelijk uitgelachen en besloot met te zeggen, dat hij Deurnse boeren maar niet wijzer zou maken dan ze konden worden.

Ten slotte gaf het glorieuze voorbeeld van Pierewiet de doorslag. En zoals ons nietig smidje spelenderwijs zijn geweldige armen heeft gekregen, zo is deze jonge merrie opgekweekt tot het uitgezochte paardje voor een vogelvrije pastoor, die buiten het bereik van de pistolen moet blijven. Zij is niet groot: in stokmaat blijft

ze wel een halve Rijnlandse voet onder Pierewiet en in onze tijd zouden we spreken van een flinke polo-pony. Toch staat zij navenant hoog op haar vinnige, droge beentjes en zij kàn uit de voeten! Mardi nog toe, het is een lust voor de ogen, zoals Wilbert haar langs het Haageind galoppeert. Dan staat alleman te kijken. In de verte doet zij denken aan een windhond van de lange jacht, zo rap en zo wijd als die lichte beentjes worden uitgezwaaid.

Niet en in kennelyck, dat den Pastoor oyt niet vindelyck en is gewest, aengesien hy op Grootenberch is hebbende vast wooning en gedurichlyck daer is.

Het paapse gedoente op Den Grootenberg heeft niet meer zo'n voorlopig en onbewoond uitzicht. In de tien jaar, dat de geus nu baasspeelt in Deurne, is de kapel verscheidene keren vergroot. Zij is tevens school en voor de pastoor is in het oude gedeelte een

herd afgetimmerd, die tevens voor sacristij dient. Hier kijkt ge nog tegen de oude, eiken binten, afkomstig uit het huis, dat De Visschere in 't jaar '49 liet afbreken en waar nu „Die Verkeerde Weerldt” staat.

Naast de schouw is de beddekoets getimmerd. Dat is goed gezien, want het kan lelijk doen over de Peel. Als de wind aan de Noord-

kant staat, zuigt de kou zich door de kleinste gaatjes naar binnen. Hij moet zien, dat hij de armoe buiten de deur houdt, hebben zij gezegd. Hij is toch al niet van de vetsten.

Aan de andere kant van de schouw staat een hoge „schapray” voor de misgewaden. Dan nog enkele besneden haverkisten vol boeken en papieren. Het enige pronkstuk is een oud gothisch kastje in blank-gepoetste eik, met blinkende, stalen scharnieren, fraai gesneden spiegelpaneeltjes en rozetten. Daarop troont het palmhouten Lieve-Vrouwke, dat hij van Anneke Ballodt heeft gekregen op haar sterfbed. Het heeft een aanvallig gezichtje; de ogen zijn half neergeslagen en het mondje staat heel even open, alsof Zij diep nadenkt. Dit postuurken is iets bijzonders, omdat er zoveel rust van uitgaat. Ge zoudt zeggen, dat de oude kunstenaar de mensen tot bedaren wilde brengen. En in al die jaren is deze klein, stille Madonna sprekend gaan lijken op Anneke Ballodt. Midden in de huisdeur steekt een lange nagel. Daar hangt hij altijd zijn hoed aan. En onder die hoed bengelt de sleutel van de grote kerkdeur. Die heeft hij stillekens achtergehouden, toen hij de kerk moest afgeven. Als een symbool! Nu lijkt de geus nog niet helemaal meester van het gebouw... En toen dachten we, dat het maar een blauwe maandag zou duren, dat de krijgskansen op tijd zouden keren en dat de hardvochtige Hollander het niet lang zou rukken in Brabant. Met Sint-Japiksdag is het op de kop af tien jaar. En komende herfst zit hij een vol jaar in alle eenzaamheid op Den Grootenberg, plechtig verbannen bij afzonderlijke resolutie van mijn Heren Staten.

Dadelijk na zijn bannissement zijn de ambachtslui aan het werk gegaan. Zij hebben degelijk sluitwerk gemaakt, deuren, luiken en kruisbalken van zwaar eikenhout, met stalen harren, gehengen, sloten en grendels. Want in deze barre tijden, nu de Meierij zinderogen verarmt, is er veel zwervend gespuis op de baan. En menig Deurns ingezetene, die in de herberg een hoog woord heeft, krijgt een rilling, wanneer hij 's nachts aan de pastoor denkt. Moederziel alleen in het hartje van de stikdonkere Peel, een uur gaans van de naaste woning! Het is om de koorts te krijgen.

Paardenstal en hooizolder liggen achter dezelfde warme muur. Zo profiteert Truïke ook van het vuur. En zo voelt hij zich 's nachts minder verlaten, hoort haar snuiven, schurken en stampen. Maakt

zij te veel lawijt, dan roept hij, dat zij zich koest houdt. Op den duur is het een spelletje geworden. Als zij hem overdag in langem niet heeft gehoord, begint ze met een voorbeentje te klauwen, tot zij aan zijn stem hoort, dat hij nog leeft. En vaak komt hij dan even buurten, laat zich kopjes geven en zegt, dat ons-Truiken een flodder is.

Op Zondag is het hier enkele uren zeer druk. Maar na de Missen wordt het in eens zo stil, dat hij het hotsen van de leste kar nog kan horen, wanneer zij al haast uit het zicht is.

Ook op schooldagen is er leven genoeg. Dan komt meester Jan Verhaghen met zijn bende naar de kapel om school te houden. Onderwijl loopt de officiële schoolmeester, Jan Stoffels, ocharme met zijn ziel onder de arm door het dorp. Twee jaar heeft hij met hart en ziel gewerkt en had steeds een volle klas. Maar in het jaar '50 heeft hij zijn kot al moeten sluiten, omdat er geen kinderen van de religie waren.

Dit heeft hij aan de predikant te wijten. De pastoor had de geuzenmeester laten betijen bij wijze van dwangmiddel en tot dekking van zijn eigen stoutigheden. Stillekens aan, laat me gerust, of de school vliegt de lucht in!

Maar Huysinghius! Men zegt, dat een bekwaam veldheer, die de regels van het spel kent, groot gevaar loopt, wanneer hij een knoeier tegenover zich krijgt, die onverwachte dwaasheden begaat. De predikant beschouwde „zijn” school als het aangewezen middel tot voortplanting der ware religie, en de pastoor moest in het belang van zijn eigen ware religie de bom veel te vroeg en zonder enig voordeel laten springen. Ondanks het schuchtere tegenstribbelen van Meester Jan drong Huysinghius de school binnen en begon koudweg godsdienstonderwijs te geven. Op de voorzichtige waarschuwingen van De Visschere in de vorm van een vriendendienst, sloeg de predikant zeer hard aan en dreigde met hoogmogenden, „omdat de kinderen, naar verluidde, regelmatig bijeenkwamen „in den huysse van een seeckeren Laureyns de Lou, affgegaen schoolmeester”.

Juist. Daar gaven pastoor en koster om beurten catechismusles. En daar stak Wilbert zijn vinger op met de boodschap, dat het vagevuur allang was afgeschaft; de predikant had het zelf gezegd. Wat toen binnen de week zeer duidelijk werd afgeschaft, was de

school. En wat er met het vagevuur gebeurd mocht zijn, wist geen sterveling.

Geraerd heeft er niet veel complimenten bij gemaakt. In de kapel werd afgekondigd, dat de geuzen een arglistige aanval beraamden op de schone ziel van 't kind. Ouders en mombers waren dus in geweten verplicht hun kinderen uit deze helse ende verderfelijke geuzenspelonk te houden. In enkele dagen zouden de scholieren worden toevertrouwd aan een Roomse schoolmeester, Jan Verhaghen uit Helmond.

Het werd een nieuwe stormloop van klachten en requesten. Jan Stoffels had nu de tijd en in schrijflust overtrof hij de predikant. Hij werd wild en schreef in alle ernst, dat de paap Jacobs volgens „'t gemeyn gerucht" zou hebben gezegd, dat het beter ware de kinderen de vingers af te snijden dan dat ze bij de geuzenschoolmeester de pen ter hand namen. En dat hun eerder de ogen moesten uitgestoken worden dan dat zij bij Jan Stoffels Provestingh de letters zouden leren. Meester Jan moet wel zeer gegriefd zijn geweest, dat hij de pastoor van Deurne, die gaat lopen, als een hoen geslacht wordt, zo bloeddorstig heeft gemaakt.

Voorts zou de gewezen Missiepriester niemand hebben willen absolveren, die nog kinderen naar de oude school zond.

Zo'n vaart heeft het niet gelopen. Maar in zover had Jan Stoffels gelijk, dat het gauw genoeg zou gebeurd zijn, als het nodig was geweest. Want in alle tijden staan de geestelijke heren steeds met deze simpele troef gereed, wanneer zij niet voetstoots worden gehoorzaamd. Het wil zeggen, dat ge dan met zonden beladen blijft rondlopen en lekker naar de hel gaat, als ge niet bijtijds toegeeft. Alsof de Opperste Rechter zich door Zijn kaboutermannekens laat voorschrijven, welke vonnissen Hij heeft te wijzen.

En hoe die paapse school heeft gebloed! Tegelijkertijd werd ook de school van Vlierden gesloten en aan de kapel getrokken. Van wijd in de rondte, zelfs van achter Helmond vandaan, werden kinderen bij Deurnse mensen in de kost gedaan om de school op Den Grootenberg te volgen.

Het is een hard gelag voor een geboren onderwijzer als Jan Stoffels, die weet, dat hij een mooi en belangrijk werk doet. De mens heeft geen plezier meer in zijn leven. Dagelijks moet hij aanzien, hoe de „paepsche huerlingh" met zijn kinderschaar uit en

thuis naar Den Grootenberg trekt, zijn neus in de lucht steekt en verwaand doet.

En als koster moest hij toen nog jarenlang schoon weer spelen voor een predikant, die hij had leren verfoeien. Want door zijn lompe streken heeft Huysinghius hem zijn werk afgenomen. Iets ergers kon hem haast niet overkomen. Het was dus voor de meester een opluchting, toen onze eerste predikant na een verblijf van ruim vier jaar de Deurnse verdoemden — wat hem betrof — aan Satan prijs gaf en vertrok.

Dat heeft hij moeten voor zijn vrouw. Jacomijn heeft in Deurne altijd vrees gehad, en geen wonder. Geregeld deden zich rond de pastorie allerhand insolentiën voor. Huysinghius is een keer door zijn kleine gemeente plechtig afgevaardigd naar Den Haag met een lange doleantie, waarin de hervormden verklaarden, dat zij binnen Deurne hun leven niet zeker waren. Steeds liepen er gerechtelijke informatiën omtrent openbare ontelingen, „lofrovingen” en zelfs brandstichtingen. Herhaaldelijk moesten uit de schrale gemeentekas hoge vergoedingen betaald worden. De predikant kreeg van de Hoogmogenden klakkeloos iedere som toegewezen. Eens was het bedrag zo overdreven, dat hij, intussen wat afgekoeld, zelf verlegen werd en 100 gulden aanvaardde in volle betaling van de 100 daalders, die hem waren „geädindiceert”. Maar het was tegen de duvel haarplukken, want de straatschenders bleven steeds buiten schot, droegen ongetwijfeld zelf geen zwarte penning bij in de scha van de gemeente.

En dit waren nog slechts de grove aanvallen, eigenlijk niets vergeleken bij het dagelijkse *fijne* gejudas, waarin geen enkele wet kan voorzien.

Huysinghius bleef onder al deze kwaadwilligheid onberoerd, at geen hap minder en sliep als een kind. Hij scheen onder zijn gedwongen ledigheid langzaam te verstenen, werd aldoor zwaarder, stijver en trager. Maar hoe minder hij omhanden had, hoe minder tijd hij scheen te hebben, want gewoonlijk moest hij 's Zaterdags op het kempen koordje nog gauw de snorkende volzinnen van zijn preek in het gelid zetten. Ge zaagt hem nauwelijks bewegen. Als hij zich moeizaam op de kansel had gehesen, kregen de toehoorders het gevoel, dat zij zelf met vereende krachten een reusachtig aambeeld naar boven hadden getakeld, en klonk er een

zucht van verlichting. Ook zijn preektoon verstijfde; het vrome gekerm met de veelvuldige verheffing en daling van stem vervlakte tot een zeurige dreun.

Maar voor Jacomijn was dit leven fnuikend. De leste tijden leed zij nagenoeg dagelijks felle zenuwpijnen in de linkerhelft van haar gezicht en dansten de visgraten voor haar ogen, in alle kleuren van de regenboog. Ook werd zij gedurig zot gepraat door de vrouw van Jan Stoffels, die echter na het eerste, kleine relletje nooit meer was lastig gevallen. Toch kon de bleke Machteld met een zekere wellust uitweiden over de afgrijpselijke gruweldood, waarop die van de religie zich moesten voorbereiden.

Geheel onder de invloed van zo'n gesprek, kwam Jacomijn op een vroege winteravond van haar sombere vriendin, alleen en zonder lantaarn, omdat het een klare nacht was. Opeens hoorde zij *sluipende* voetstappen achter zich, werd dol van angst en liep wat zij kon. Het toeval wilde, dat haar achtervolger hetzelfde deed, want het was Joost Buyels, of Buyltgens, gelijk hij ook wel genoemd wordt.

Dit is een halfwijs en schrikkelijk jaloers manneke, wie men uit plagerij heeft wijsgemaakt, dat zijn vrouw niet vies zou zijn van andere manskerels. Dit is geestig, omdat Betjen een wijfken is, waarvan ge als man eerder akelig zoudt worden dan wat anders. Een keer is zij door Ansem Wilberts, die met de klotkar van Helmond kwam gevaren, onderweg opgeladen en thuisgebracht. En toen zei de flauwe-plezante tot haar man, die aan de voordeur kwam: „Mardi, jonge, wa hee da wijfke van ou toch schoon', dikke been'!” Joost keilde zijn muts op de grond, rukte aan zijn haar en zei, dat hij zich ging verzuipen, terwijl Betje huilde, dat heur benen alleen maar voor Jooste waren. Ansem Wilberts was enkele dagen de grootste komiek van de parochie, want hij kon het buitengewoon smakelijk navertellen. En van toen af is het wrede spelletje begonnen.

Nu hij Jacomijn hals over kop zag vluchten, zou Buyltgens hebben gezworen, dat hij hier zijn eigen Elisabeth kon betrappen op een zeer verdachte wandeling in de maneschijn. Vast besloten haar niet te laten ontsnappen, zat hij haar al gauw op de hielen. Jacomijn gilde hulp en moord. Vlak bij de pastorie kwam ze lelijk te vallen en die zelfde nacht kreeg zij een erge miskraam.

In deze tijden is dat een kwaad ding; daar zijn al heel wat vrouwen in gebleven. Toch werd er nog hard gelachen. Het zotte van de geschiedenis was immers, dat Joost Buyels toen al een wijltje tot de Hervormde Kerk behoorde. Om den brode weliswaar, en later is hij weer zoet Rooms geworden, doch dit maakte toen geen verschil. En zo vijandig was de stemming jegens de predikantenfamilie intussen geworden, dat slechts een dag of drie later — Jacomijn lag zelfs nog ziek — enkele dronken vlegels 's avonds vlak voor de pastorie een „samenspraak” hebben gehouden, die men huizen-ver kon volgen. Hierin kwamen zij tot het besluit, dat de gemeente in deze vrij uitging, maar dat Joost Buyels aansprakelijk was voor de schade en persoonlijk voor een nieuwe „dracht” moest zorgen. Zij zouden hem dus een ring door zijn neus slaan en hem een dezer dagen naar het kerkenhuis leiden. Tot slot gooiden zij een paar stenen tegen de deur en gingen er vandoor.

De heer van Deurne liet weer opzettelijk de verkeerden dagvaarden, deftige mensen van het Haageind, wie hij graag eens de duivel aandeed, die er part noch deel aan hadden en diep beledigd waren, dat zij van zoiets gemeens werden verdacht. Leefdael deed er zijn tijd over, liet hen op de meest ongelegen oogenblikken door vorster en schutter als geboefte naar het kasteel brengen en urenlang wachten. Dan ging hij zelf naast de drost zitten, sarde hen met eindeloze verhoren en dreigementen. Totdat sommigen buiten zichzelf raakten en hem vierkant in zijn gezicht uitvloekten, waarna zij werden gecalangeerd wegens vilipendie van de justitie. Voor deze geburen was de predikant natuurlijk de enige oorzaak van al hun ellende.

Zo zijn het aan weerskanten altijd de schobbejakken, die ervoor zorgen, dat gespannen verhoudingen zich toespitsen. En zo kon zich een staaltje van hatelijkheid voordoen, als bij mensengedenken hier in ons dorp nog nooit was vertoond.

Een paar maanden na deze troebelen had Jacomijn een zeer verdrietig ongelukje. Zij was alleen thuis, want heur maart was naar Vlierden om boter en Huysinghius zat op het kasteel. Terwijl zij de moor van de haak lichtte, struikelde zij en het vierjarig dochttertje kreeg een dikke straal heet water over de beentjes. Het was hartverscheurend zoals het kind aanging. Jacomijn leefde die tijd voortdurend in overspanning en placht al bij het minste haar

hoofd te verliezen. Toen zij zag, dat er geen zoete olie meer was, vloog zij de straat op en de verkeerde kant uit. Anders was zij vanzelf in De Swaen terechtgekomen, maar nu liep zij blindelings het Haageind af. Eerst trof zij Maaïke, de vrouw van Jan Ghysberts aan de voordeur. En dat was slecht getroffen. Met een hard, vals gezicht luisterde Maaïke naar het gestamel van die vuile Hollandse geuzin... Ha, dit was de nooit gedroomde gelegenheid om heur schade wat terug te halen. „Vur mensentergers hebbe we ginnen olie,” zei Maaïke en trok een afschuwelijk zoet mondje. „Of 't zou kokenden olie moete zeen.” En om er zoveel mogelijk profijt van te trekken, deed zij tergend langzaam de overdeur toe.

Nu moet ge niet denken, dat Maaïke van Jan Ghysberts een ondeugende helleveeg van een wijf is, want daarvoor kennen wij haar te goed. Altijd helpensgereed, goed voor haar huishouden en goed voor de armen. Maar bij Jan Ghysberts hebben de klachten van Huysinghius zoveel koppijn en slapeloze nachten veroorzaakt, dat die mensen de hele predikantenfamilie wel konden vergiftigen. Snikkend liep Jacomijn verder, schuin naar de overkant, waar het dikke wijf van Dirck Cnuyts het tafereel uit de verte had gevolgd. De dikke liet haar op enkele schreden naderen, kreeg opeens een rode kop van kwaadheid en sloeg de deur toe. Een eind verder was het een manskerel, die schuw rondkijkend haar verzekerde, dat de-n-olie krek op was, kuis op!

Uitzinnig van angst om het alleengelaten kind, zou zij zonder nieuwe pogingen zijn voortgehold, helemaal naar het Groot-Kasteel,¹⁾ waar Huysinghius al uren met Leefdael zat te confereren over de geschiktste manier, waarop zij die vuile papisten hun isolentiën ende stoutigheden zouden inpeperen...

„Mar menske-lieve, wa-j-is er toch gaandel!” Het klonk vanachter de heg.

Even later zagen de geburen, dat Jenneke Jacobs, met een kruikje en een bundeltje lijnen windsels onder de arm, in gezelschap van de gehate Hollandse op een drafje naar het kerkenhuis liep en zelfs naar binnen ging.

De vrouwen, die zich eerst zo flink hadden gevoeld, begonnen zich nu te schamen. Daarom sloegen zij zich voor het hoofd en

¹⁾ Ongeveer één kilometer van de pastorie.

begrepen niet, waar het in Gods wereld naar toe moest, als de moeder van de pastoor met het wijf van de predikant aanlei. Maar het pakte niet. Jenneke kan zoiets doen, is boven alle achterklap verheven. En zij is een hele tijd in de pastorie gebleven, heeft zelf de beentjes gezwachteld, getroost en gesust, dat het niet zo slim was. Jacomijn kon geen hand meer uitsteken, maar dat was niets, want Jenneke wist alles op de tast te vinden. Ze was hier kind-aan-huis, legde zij uit. Haar broer-zaliger, Pastoor Roymans in zijnen tijd, had hier immers altijd gewoond...

Sedert is Jacomijn nog harder gaan tobben. Zij werd ook bezocht door godslasterlijke twijfel... Wat voor slechts kon er zijn aan de moeder van die zogenaamde duivelse paap? Kon de Here werkelijk verlangen, dat treffelijke mensen elkaar haatten totter dood om de uitleg van een handvol vage, onbegrijpelijke bijbelteksten? Hoeveel onschuldig bloed was er gevloeid op naam en voor rekening van de God der Liefde? Had de Here alles beschikt, gelijk het haar vanaf de kansel werd toegegalmd door iemand, wiens zwaarwichtige onbenulligheid zijzelf het best kende? Of waren het louter verzinsels van mensen, die er plat profijt in zagen? En konden mensen, die eten van de godsdienst, er een eerlijke mening op na houden?

Zij kreeg een overdreven eerbied voor lieden, die met hard werken aan de kost komen en zich niet geroepen voelen hun evennaaste naar hun pijpen te laten dansen. Steeds dacht zij aan Jenneke, hield van haar, zou haar als moeder willen hebben en altijd bij haar zijn... Kind-aan-huis was zij in de pastorie; haar broer had hier gewoond... Maar zij had erover gezwegen, dat nu haar zoon hier zou hebben gehuisd, als de mensen van dit dorp iets te zeggen hadden over hun eigen belangen, hun eigen goederen, hun eigen zuurverdiend geld... „Menske-lieve,” had Jenneke gezegd, zoals de mensen van dit land dat kunnen, „menske-lieve”. een klank, die zoet blijft nazingen in uw hoofd, een fijne kleefdraad, die even aan uw hart blijft zitten en een zacht rukje geeft. Jacomijn probeert vruchteloos het na te zeggen.

Voortdurend hield zij hoogdravende gesprekken met Jenneke, over dag bij haar werk en vooral in haar slapeloze nachten. Uit louter liefde werd zij soms Rooms, of Jenneke Hervormd, dat was bijzaak. Zij zag zich aan Jenneke's ziekbed, redde haar het leven, of nog

mooier: dat van de pastoor. Als aankomend meisje kon zij niet dwazer hebben gedweept.

Er is toen ook een beetje ruzie geweest in de pastorie. Jacomijn had de olie zorgvuldig uit de windsels gewassen en wilde deze eigenhandig gaan terugbrengen, met een grote, verse boterkoek als dank. Huysinghius wenste, dat de maart of de koster het zouden doen, maar zij heeft haar zin doorgedreven. Nauwkeurig had zij de ontmoeting met haar teergeliefde ingestudeerd; zelfs de theatrale antwoorden van Jenneke stonden al op voorhand vast. Bevend van opwinding klopte zij aan.

En het was of de wereld verging, toen Anneke Wilberts van der Steyl opendeed en een beetje afwerend zei, dat Jenneke niet thuis was, maar dat de boodschap zou worden afgegeven.

Toen Jacomijn naar huis liep, dansten de tranen voor haar ogen. Zij voelde zich ellendig, wanhopig. Dit was het onmetelijk verdriet van een kind, van een verliefde. En van dit ogenblik dateerde haar vreselijke aangezichtspijn.

Ja, het was hoog tijd, dat de predikantsvrouw van lucht veranderde. Zij heeft Jenneke Jacobs nooit meer gesproken...

Kort nadien stelde Huysinghius zich beroepbaar en enkele maanden later verhuisde hij naar Bladel.

Toch scheen hij in Deurne wel iets te hebben geleerd. Daarginds heeft hij lang niet zo hoog van de toren geblazen als hier, is van meet af aan veel toeschietlijker voor de dag gekomen. Wellicht wilde hij zich overtuigen, dat de zeer vijandige verhouding niet aan hem te wijten was, maar aan dat wild en onbekeerlijk volk van Deurne. Die van Bladel noemen hem nogal meegaand. Maar zij hebben nog nooit zo'nen vadsige mens gezien.

Iedere heilige zijn kaarsken: hij was een onverschrokken kerel.

Dit Peel-landt is een vreemt stuk Landts, doncker ende vael van couleur. hebbende eenen open, waterachtighen grondt, met eenen bovenkorst oertoghen, opde meeste plaetsen niet passabel.

(Jacob van Oudenhoven.)

Vanaf de vroege morgen valt de voorjaarsregen, stug, kaarsrecht en overvloedig. Grauwe wolken dringen elkaar log vooruit van horizon naar horizon. Zwaargeladen komen zij van de Noordzee. Een deel van hun vracht schudden zij uit boven de Peel en de rest slepen zij moeizaam mee over Maas en Rijn tot diep in de Duitse landen.

De boeren zeggen, dat het over de Peel altijd veel harder regent dan elders. Deze sponzige moergrond zuigt het water aan, begrijpt ge wel? Als het zo een paar dagen aanhoudt, moet ge niet te ver van de weg of het pad afraken, of ge gaat tot over uw enkels in de brij.

Het zoeken van paadjes is een nuttige bezigheid voor Geraerd en Wilbert bij het afrijden van de paarden. Het kan te pas komen. De soldaten van de Landdrost zouden de „wechgewesen paep” voor het grijpen hebben, als hij braaf op die éne weg naar Venray moest blijven om thuis te komen van een sluiptocht door zijn parochie. Tot vlak bij de kapel zouden zij hun hinderlaag kunnen leggen om hem te vangen of overhoop te schieten. Want volgens het rapport van de landmeter Cornelis Joosten de Groofve, die in 1650 „met syn instrumenten ende astrologhie” aan het meten is geweest, staat de kapel slechts 14 roeden 12 voet¹⁾ „tot den oesen droppers (huisdrop) toe gemeten Rodewaerts in”.

Paadjes zoeken is een geduldwerk. Vaak loopt het spoor dood in een vlaas, of het kronkelt zo wild, dat het in een wijde boog weer op dezelfde plaats uitkomt. Hebben zij eindelijk een nieuw, onbekend ruiterspad gevonden, in de richting van de Voort, de Vos-

¹⁾ Dit zijn roeden van 20 voet. De kapel stond dus nauwelijks 82 meter over de grens.

senholen of de Dolle Kuilen, dan is het een kunst om het nog eens te vinden, vooral in het donker.

Het kan regenen wat het wil; hoog en droog staat de kapel op Den Grootenberg. En laat Wilbert maar schimpen; met zo'n hondenvweer blijft Truiken op stal. Het is trouwens mogelijk, dat zij vannacht nog uit moet, want het is een dag van spanning.

Geert, de vrouw van de arme scheper Theunis Jansen, is volgens de laatste geruchten barende, of het scheelt niet veel. Wilbertien, de baker, is er al in huis.

De kreupele Theunis Jansen staat te boek als zijnde van de religie en het lijkt nog maar een kwestie van tijd, dat ook Geert zal toetreden tot de gezuiverde lere, want het gezin krijgt steun van de Heilige Geest.

Kijk, hier wordt de paap door de geus lelijk getroefd. Het armwezen is geheel in handen van de predikant. En zoals Karel de Grote tot de heidenen zei: „Dopen of de kop af!”, zo hebben de arme mensen van de Meierij de keus om op zijn Rooms te verhongereren, of Gereformeerd te worden bedeed. En dat kost de Hollander geen loden duit, want onze mensen betalen het zelf. Tot de Heilige-Geestgoederen behoren al eeuwenoude stichtingen, pachthoeven en landerijen, kleine kapitalen en cijnsen. Vooral deze grondrenten zijn talrijk en drukken zwaar op het reeds overbelaste land. Geraerd ziet geen kans hiernaast nog een tweede, Roomse armentafel op te richten, nu zelfs aanzienlijke en vanouds gegoede ingezetenen van dag tot dag verarmen. Drie jaar geleden is ruim de helft van het Deurnse bouwland geteisterd door zulk een „calamiteuse” hagelslag, dat wij de gevolgen nog lang niet te boven zijn. Zelfs goede boeren moesten de volgende oogst verpanden om wintervoer en zaaigoed te kopen. Dat komt ervan, als de geus u dwingt het Hagelkruis op te ruimen!

Uit eigen beurse kan Geraerd niet voldoende bijspringen, want zelfs het schamele communicantengeld van zijn gage komt op verre na niet volledig binnen. Zijn eigen fortuintje durft hij niet aanspreken. Waar zou hij anders de 600 gulden boete vandaan halen, als hij gevat werd?

En hij kan helaas ook geen beroep meer doen op de „gewonelycke genereusiteyt” van Mevrouw van Wittenhorst. Anno '54 is Margriet gestorven, volgens de geneesheren aan een tortus ofte ver-

draaiing van heur ingewanden ¹⁾). En daar is geen kruid voor gewassen. 't Was meer dan erg; ze was nog maar 48 jaar, een schone, statige edelvrouw van de goede, oude stempel. Nooit heeft hij vergeefs bij haar aangeklopt. Zij is op het Groot-Kasteel geboren en in heur hart heeft zij altijd een teer plekje bewaard voor Deurne, waar zij haar gelukkigste jaren had doorgebracht. Bij ieder bezoek liet zij zich goed nieuws vertellen van alle bekende Deurnse families, vooral van de kameraadjes, waarmee zij had gespeeld in de hof en op de zolders van het slot. En steeds bestelde zij de beste groetenissen aan alle oude bekenden van de heerlijkheid.

Het is jammer, maar met jammeren komt hij niet aan geld om zijn arme drommels uit de macht van de geus te houden. Die arme Theunis Jansen met zijn kwaad been kan niet half de kost verdienen, moet zijn hand ophouden voor de nieuwe predikant en Dominus Feylinghius wrijft zich reeds de handen in het vooruitzicht. dat hij het komende kind zal dopen en opvoeden naar het gezuiverde woord Christi.

Al zijn de kansen niet eerlijk verdeeld, Geraerd geeft zich niet gewonnen. Als het kind maar wil komen tijdens de duisternis, liefst midden in de nacht, dan zal hij proberen bij Theunis te zijn, voordat de predikant er zijn snavel kan tussensteken. En dan zullen we eens zien, wie de vogel schiet. Geraerd kan rekenen op de medewerking der almachtige vroedvrouw Wilbertien Reinier Geurts. En die van Jansen vinden het volstrekt niet prettig om voor geus te worden versleten, maar ja, honger is een scherp zwaard. In zijn hart neemt hij Theunis en Geert niets kwalijk, maar op kinderen is hij fel. Ook arme kinderen blijven wel eens leven en gaan zich bijtijds vermenigvuldigen. De predikant mag drie uitgedroogde kwezels van hem hebben voor één kind. Of laten we zeggen twee, want zelfs kwezels hebben een soortement ziel, ofschoon hij dit soms ernstig betwijfelt. En iedere ziel is er één. Ook wordt het tijd, dat hij een nieuw krachttoertje laat zien, dat hij besproken wordt. Zijn mensen moeten weer eens fier op hem zijn en lachen... Onze pastoor heeft me daar de geus weer eens bij zijn — uh — dingen gehad!

Wilbert is een organisator. De baker zal het teken geven aan

¹⁾ Blinde-darmonsteking.

een van de geburen. Een paar huizen verder staat Pierewiet gezadeld op stal en Wilbert slaapt vlak naast hem in het stro. Als het sein komt, is hij in een kwartier op Den Grootenberg.

En het regent, het regent...

Wat te doen als het kind in de vroege morgen komt? De predikant is haast zo wijs als een pastoor en zal er geen hele dag overheen laten gaan. Is er eenmaal gedoopt, rooms of gereformeerd, dan valt er niets meer aan te veranderen, voor zover hij Geert en Theunis kent. Twee keer laten dopen? Wat deze mensen erger vrezen dan honger, is belachelijkheid.

Zich op klaarlichte dag in Deurne vertonen is waaghalzerij en dus zeer aan te bevelen, als het goed afloopt. O, het is geen kunst er te komen! Op een klotkar, onder een tas turf of een laag zakken. Maar het gaat afschuwelijk langzaam. Eerst moet de kar uit het dorp komen om hem te halen. Dan is er gauw drie en een half uur mee gemoeid, dat is te zeggen: als Theunis zich voetstoots laat overtuigen. Anders wordt het vier of vijf uur. En in zo'n dichtbevolkte buurt als het Kerkeind komt hij niet ongezien in het hutje van de kreupele scheper. Daar is het kleinste voorval een gebeurtenis. Hoe zelden houdt er een kar stil bij de arme Theunis Jansen! En een kraamvrouw heeft veel aanloop. Het argeloze nieuwtje suist door het dorp. Stil, niks zeggen, de pastoor is bij de Kromme om de kleine te dopen!... In hun oliedomme onschuld zouden zij in staat zijn hun gereedschap erbij neer te gooien en te gaan kijken. Daarmee wordt zijn trage terugtocht een gevaarlijke affaire, want hij kruipt voort over één rechte weg, ruim een uur lang. Er wordt immers met stelligheid beweerd, dat aan Jacob Geurts een grote som is beloofd, als hij de pastoor kan laten attraperen. Wie weet ligt de lelijke gluiper daar nu al op de loer... En nog zotter. Overdag zou het volstrekt geen wonder zijn, als de pastoor daar de predikant tegen het lijf liep. Dát is een flauwe positie!

Gisteren hebben zij het lang en breed besproken. Wilbert voelt meer voor een andere tactiek: Uitkijkposten rond het huis. Lui, die hun snater weten te houden en uit hun piepers kijken. Dan komt ge daar onvoorziens als een steen in huis vallen, langs de kortste route en de stilste binnenwegen. Maar dan *viervoets*, met donders geweld, recht erop af! Bij het eerste alarm in vliegende galop er vandoor, langs een andere weg. Maar dat is natuurlijk

niet nodig. Voordat de drost weet, wat hij doen moet, is de plechtigheid allang achter de rug.

Geraerd voelt wel voor zo'n stoute huzarenrit, máár...! Het zou goed gaan, als ze daar met het kind in de armen op hem stonden te wachten, als er niet geredeneerd moest worden. En daar is hij helemaal niet zeker van, ziet ge? Bovendien, wat een oproer onder het geuzenkliedje! Niet dat het veel verschil maakt, want —

Daar op het kastje ligt nog de brief, eergisteren aangekomen. Zonder veel verwachting heeft hij regelmatig gerequestreerd tot opheffing van zijn bannissement. Opeens was er goede hoop, toen niemand minder dan de Spaanse gezant in Den Haag bereid gevonden werd voor hem te interveniëren. Toen hij dit vernam, begon Geraerd ernstig aan zijn terugkomst in Deurne te geloven. Uit Brussel is hem nu een afschrift van de resolutie toegezonden.

Is ter vergadering gelesen seecker memoriael van den heere Richardt, Raedt vanden Coninck van Spaigne, desselfs secretaris ende van wege de heer Ambassadeur Gamarra, permissie ende verlof voor en ten behoeve van Mr. Gerard Amey Jacobs, weerlyck preister, geboortich van Doerne int quartier van Peellandt, omme syn leven lanck gedurende, aldaer vrij ende ombekommert te mogen woonen, mits sich comporterende naer de placcaten 's Landts ende sich onthoudende van alle exersitie van syn Religie up peene van te syn van goede prise. Waerop gedelibereert, oock gehoort ende ingewonnen synde 't bericht van de comportementen van voors. Geraerd Ameye. Is goetgevonden ende verstaen, dat int voors. versoeck niet can worden getreden.

Zelfs de naamsverandering heeft niet mogen baten. Hij staat daar in Den Haag aangeschreven als nummer één van het verdoemboeksken. En geen wonder. Ruim tien jaar heeft hij op de brutaalste manier het paapse beest uitgehangen. Hoe het mogelijk is geweest, begrijpt hij nog niet. Tien jaar lang hebben predikant en Classis met hun doleanties de papieren wal der Haagse administratie gebombardeerd, voordat de pennelikkers er eindelijk notitie van namen. Waarschijnlijk werd de bundel te dik en te zwaar bij het af- en aansjouwen. Al die afgesneden vingers en uitgestoken ogen van kinderen die naar de geuzenschool gingen...

Zijn slechte „comportementen” schijnen zelfs in Brussel indruk te maken. Het kostbare Waalse baronnetje, secretaris van de Kardinaal, is er blijkbaar van overtuigd, dat de pastoor van — hoe heet dat gat? — het veel te bont heeft gemaakt. *A bien considerer la chose*, schrijft hij in het begeleidende briefje, *nour ferons sage-ment dans ce temps, d'oster toute pierre d'achoppement aux Seigneurs Estats Generaux*. Zo'n stuk verwaandheid! Die zal hem uit een veilig Brussels paleis eens vertellen, hoe hij in vijandelijk gebied een grote parochie bijeen moet houden...

Hij zit voor het venster, dat uitziet op Deurne. Bij helder weer kan hij juist de torenspits zien, maar nu hangt de regen als een gordijn van fijne, stalen ringetjes, als een reusachtig maliehemd rond de kapel. En er is geen ander geluid dan de regen. Truike slaapt en het is vandaag geen school.

Hij weet, dat daarginds in het dorp een stil, wijs gezichtje voor een zelfde venster zit en uitstaart over het Haageind, naar de kant van Venray. Ons-moeder heeft nu haar uitkijk achter de heg moeten verlaten. Dat duurt al ruim een half jaar en de mensen beginnen eraan te wennen. Als het weer niet te lelijk doet, slijt Jenneke Jacobs al haar vrije uren achter de heg en stuurt steeds naar dezelfde kant, tot aan de knik in de weg bij de twee kastelen. Zelfs de rumoerigste jonge gasten worden stil, als zij Jenneke passeren, en zeggen haar ernstig goeiendag. Dan groet zij terug en kijkt weer haastig naar het zelfde punt, als kon haar juist dan iets belangrijks ontgaan.

Wanneer Wilbert voorbijkomt, houdt hij de driftige Pierewiet in bij het huis van Jenneke Jacobs. Kinderen komen gelopen en alle mensen staan te kijken, want het is een woeste vertoning. Jenneke heeft altijd iets mee te geven, een zakje lekkere boterhammen, nog warm uit de oven, een paar gestopte kousen, een gewassen koorhemd, de vermaning om iets warmes aan te trekken, of een simpele goeiendag.

Heeft zij iets aan te reiken, dan begint Pierewiet te dansen, gooit zijn kruis in de lucht, steigert en maakt de gekste zisprongen. Wilbert hangt gevaarlijk ver uit het zadel, strekt zijn arm en scheldt. Het vlugge Jenneke speelt dapper mee, doet lacherig bang, trippelt voorzichtig naar voren en schiet met kleine gilletjes opzij. In dezelfde tijd zou hij drie keer op en af kunnen stijgen, maar dat begrijpt ge. Eindelijk kan hij het pakje nog juist op het kantje af beet grijpen. Het is gelukt; de kinderen joelen van be-

wondering en Jenneke heeft een kleur van plezier. En het was maar precies op tijd, want meteen flikkeren de ijzers, alle vier tegelijk, en Pierewiet is er vandoor als een kanonskogel. In al deze opschudding zoudt ge haast vergeten, dat hij een hete duivel van een paard mag zijn, doch steeds doet wat Wilbert van hem verlangt. En bij zijn terugkomst, al is het uren later, staat Jenneke nog even trouw op haar post om te horen, dat alles wel is op Den Grootenberg. Geraerd begrijpt haar volkomen. Dit is allereerst het pure, smartelijke verlangen van alle moeders. Ruim tien jaar hebben zij het samen zo goed en gezellig gehad in het oude, propere huisje... Maar dat is niet alles; het is ook een aandoenlijk komediespelletje, de enige manier, waarop zij hem kan bijstaan in zijn strijd tegen de geus. Onvermoeid staat zij daar te hunkeren, als een bedelend kind, opdat de mensen het triestig zullen vinden en hem ook op weekdagen blijven gedenken. Zij probeert zijn plaatsje warm te houden tot komende Zondag.

Toch vindt hij het een beetje gevaarlijk. Ge zoudt het niet aan haar zeggen, maar ze wordt al gauw zeven en zestig, de kleine, vlugge heks. Een kleur als een bellefleur en nog kaarsrecht. De lucht doet haar goed, zegt ze, en ze kleedt heur eigen warm aan, ze heeft nooit koude voeten...

Er is nog geen Wilbert in zicht. Gelukkig maar; het is nog veel te vroeg ...In zijn wambuis tast hij naar de blankgepoetste patakon, die hij heeft gekregen van onzen-Aert en ons-Heylken samen, als kraamgeschenk voor de kleine van Theunis Jansen. Het is nog een ouderwetse, met een Bourgondisch kruis aan de achterkant. In Deurne zeggen ze, dat die oude kruisdaalders geluk aanbrengen. „'n Duur gastje, dieje pastoor van ons,” heeft Aert gezegd, toen hij gisteren het geldstuk kwam brengen. En ons-moeder heeft een bundeltje kindergoed meegegeven. Er zijn nog windels bij, die hij zelf heeft gedragen. Wat zal zij haar neusje in de lucht steken, als hij deze doop er goed afbrengt! Ja, het wordt tijd, dat hij weer eens van zich doet spreken...

Vanaf zijn prille jeugd heeft hij graag gekeken naar zo'n malse, windloze regen. Het maakt hem stil van binnen, brengt hem in een roerloos gepeins. En mijn Heer Pastoor van Deurne maakt de rekening van zijn tienjarige strijd met de geus.

Otto de Visschere: „Om wat reeden sy de religie verlaten hebben, is best bekend.”

Ds. Feylinghius: „Sy syn Christum om den broode gevolcht.”

Hij is er niet goed over te spreken. Ondanks Huysinghius heeft hij de gereformeerde gemeente van Deurne in tien jaar tijd zien aangroeien tot een der grootste van Peelland, al zegt dat niet veel. Hij moet natuurlijk onderscheid maken tussen vreemdelingen en ingezetenen. Door de geuzen, die hier zijn komen nestelen, voelt hij zich niet bezwaard.

En het is me wat fraais, vooral in Deurne. Aangelokt door opengevallen baantjes en de vette bedéling uit de Heilige-Geestgoederen, strijken in elk dorp van Brabant een handvol gelukzoekers neer, gedroste soldaten en andere schavotspringers, die men in Holland „liever quijt als rijck” was en die thans geroepen zijn om te regeren over de eerlijkste ingezetenen van het geplaagde land. Want alleen hervormden, hoe dan ook, vormen de „bequaeme stoffe” voor schepenbank en dorpsregering.

Het schoonste voorbeeld van deze sieraden der ware kerk vormt wel de beruchte Jacob Goorts, de meest-gehate man van Deurne. Als soldaat is hij binnen de stad Herenthals veroordeeld geweest om gehangen te worden, „maer is te lesten door synne officieren van de galge gebeden”.

Hier loopt de wereld op haar eind. Stel u dat even voor: een soldaat, en nog wel een ontsnapt galgenaas, in de schepenstoel! Van alle oude tijden werd onze Dingbank gekozen uit de bekwaamsten en meestgegoeden. Maar de allereerste eis was, dat er op de levenswandel van de schepen niet het geringste viel aan te merken. Het was reeds voldoende, dat van hem „quaelijck” werd gesproken, om hem uit zijn ambt te zetten, tot tijd en wijle „hy sich hadde verantwoord ende gesuijvert van d'infamie, die hem publicqelyck wierde naergeseijt”. En daar werd zeer streng de hand aan gehouden. Zelfs Otto de Visschere heeft tijdens zijn

alleenheerschappij er nooit aan durven denken in de Banke van Deurne een vriendje te promoveren, dat niet geheel zuiver op de graat was. En nu? De beste Deurnse mensen, wie ge uw laatste oortje zoudt toevertrouwen, hebben de plaats moeten ruimen voor dezelfde vreemde aterlingen, die eertijds door een fatsoenlijk schepengericht uit de heerlijkheid werden gebannen, als een publiek gevaar.

De pastoor vindt het prachtig. Voor zulke dwaasheden is hij de geus innig dankbaar.

Neen, als hij zijn verlieslijst opmaakt, bepaalt hij zich tot ingezetenen van den bloede. En nu telt hij er acht, die weliswaar niet allen „ledemaet” zijn, doch op wie hij toch geen vat meer heeft. De voornaamste is Michiel Hendrik Goloffs, want ook zijn vrouw en kinderen zijn van de religie. En als deze kinderen niet Rooms trouwen, wordt het een broeinest van aanzienlijke, respectabele, Deurnse geuzen, iets in de trant van „Geuzen-Els”¹⁾ uit Kempenland. Michiel heeft nu zijn zin, zit reeds vanaf het jaar '50 in de regering, is zelfs al verschillende jaren president geweest. Hij staat bij een ieder aangeschreven als een rechtvaardig en kundig magistraat. Jaren later zullen zijn felste tegenstanders zwart op wit toegeven, dat hij „een treffelyck man” is. Wat hem wordt kwalijk genomen, is niet zijn geloof, maar dat hij een trekpop is van de heer en alles tekent, wat Leefdael hem voorlegt. En alleen daarom heeft hij toen in De Swaen zo'n pijnlijk kwartiertje beleefd. Hij zat daar op een Zondagmiddag met enkele Roomse boeren rustig aan een potje bier, toen bij hoge uitzondering Dielis Vogels binnenkwam. En wat gelukkig ook niet vaak gebeurt: Dielis was onder de invloed. In gewone doen is hij reeds van de duvel niet bang, maar als hij gedronken heeft, is hij gevaarlijk. Hij begon Michiel te treiteren, dat het nergens meer op trok, sprak over diens hoofd heen tot andere geburen, die hun adem inhielden... Dat iemand geus werd om aan vreten te komen, was tot daartoe!

¹⁾ Dit slaat op het oude Brabantse rijmpje: *De Geuzen-Els/Heeft de hele Kempen gevelst* (bedorven, vergiftigd) of: *Moeder Els/Heeft heel de Kempen met geus gevelst*. Volgens Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt was deze Els de vrouw van de smid Aert Fabrie te Hapert. Zij is in het begin der reformatie van de Meierij met haar talrijke kinderen tot de Herv. Kerk overgegaan en werd de stammoeder der vele protestantse Fabrie's. Nog in het einde der 18e eeuw zijn de meeste hervormden in de Kempen familie van elkaar en afstammelingen van Geuzen-Els.

En dat iemand geus werd, omdat hij nu eenmaal hardstikkezot was van een schepenstoeltje, was ook nog te verstaan! Maar een slaaf kon Dielis niet velen, en zeker niet de lafste slaaf, die ge kondt verzinnen: de slaaf van een zot...

Maar zo zat kon Dielis niet zijn, geen enkele maal sprak hij rechtstreeks tot Michiel. En welke slaaf van welke zot hij op het oog had, liet hij zorgvuldig in het midden. Hij had niet voor niets zo lang in de neerhuizing gezeten en de acten van De Visschere overgeschreven!

Intussen had hij zijn mes uit de boks getrokken, die beruchte Spaanse dolk, scherp als een vlijm! Hij zat er liefkozend mee te spelen, zette het lemmer aan op zijn handpalm, ging voorzichtig met een natte vingertop over de snede, zoals ge dat doet bij een scheermes. Tegelijk loerde hij schuin en bloeddorstig naar Goloffs, die spierwit en onbeweeglijk op zijn stoel zat genageld. Aanvankelijk probeerde Michiel zich te houden, alsof dit geraaskal hem niet deerde. Doch de nasale stem bleef hem genadeloos over de zenuwen raspen, tot zijn ogen verkeerd in zijn hoofd stonden. En ieder woord was een druppel vitriool... Van een slaaf van een zot moest ge niet verwachten, dat hij voor zijn eer zou willen vechten. Die kondt ge door de drek slepen zoveel ge maar woudt; daar was hij nu eenmaal te laf en te kruiperig voor, de hondsvot... Het mes flikkerde, maakte twee sierlijke buitelingen en bleef trillend steken in het tafelblad van De Swaen. Op zulke ogenblikken gebeuren in een Brabantse herberg de grootste ongelukken.

Eindelijk stond Michiel op, langzaam en zwaar vermoeid. Onmiddellijk rukte Dielis zijn mes uit de tafel en begon het weer aan te zetten, met lange, verheugd zwaaien. Thoniske deed haar mond al open om te schreeuwen...

Maar Goloffs liep in een eerbiedig boogje om de bekkensnijder heen, de deur uit. En het ergste van al: hij vergat zijn hoed, zo was hij van streek. Deze hoed had al heel wat opschudding verwekt. Hij is gekocht in Den Bosch, heeft een brede, stijve rand en een bol, *bijkans* zo hoog als die van Leefdael. Met deze hoed staat Goloffs om zo te zeggen tussen heer en drossaard in, want zelfs Monsieur van Bommel draagt er een van simpeler fatsoen. Nog geen tien schreden was Michiel van het huis, of Dielis stond al in de deurstijl met de vergeten hoed in de hand. Nu jodelde zijn

stem van triomfantelijke dronkemanspret. Langzaam en duidelijk schalde zij over de markt en ieder woord sloeg aan scherven tegen het stijve, rechte achterhoofd van de trotse boer. „Ge vindt — op hil de weireld — gene grotere schijter — dan de slaaf — van 'ne zot!!” Meteen vloog de plechtige hoed hem achterna. Maar de wind sloeg er onder en hij viel zijwaarts. Michiel zag het niet eens en zo liep hij voor schandaal op Zondagmiddag blootskops door het dorp.

Dit overkwam niemand minder dan de president-schepen Myghyel Hanrycx Goloffs, die doet alsof hij van adel is en zich nergens beter thuis voelt dan op het kasteel, waar hij in-en-uit loopt als een huisgenoot. Die dag is hij naar bed gemoeten van de koppijn. En hij heeft er nooit meer over getaald.

Vooraanstaande mensen, die het overigens zeer gezond achtten, dat Goloffs eens van zijn hoge troon werd gehaald, noemden het optreden van Dielis Vogels ronduit een schandaal en prezen Michiel, omdat hij zich tegenover zo'n brutaal beest had weten te beheersen. Doch bij de jonkheid was Dielis nog meer held dan ooit tevoren, terwijl Goloffs had afgedaan als man. Op een avond is een bende van deze gasten naar Den Walsberg getrokken om voor het huis van de president een boonstaak te planten met een oude, versleten hoed erop. En als gewoonlijk trok de grote meerderheid de schouders op en zei wijs: Och, de mens was za-at! Daar zo'n oproer over te maken, over een paar potten meer of minder... Sinds dit relletje vindt ge de ouderwets (adellijk!) gespelde handtekening van de president-schepen Goloffs onder de gekste ruziestukken van de heer, in gezelschap van de illustere naam Jacob Geurts, schavotspringer, en de handmerken van Evert Segers en Jan van den Bosch, analphabeten.

Voor de pastoor is het maar goed, dat dit verdoolde schaap zich aldus verlaagt en gehaat maakt, want Goloffs wordt aanvaard als een oprecht, overtuigd gereformeerde. Eerst later geeft hij aanleiding deze overtuiging te gaan betwijfelen. En hij is goed onderlegd, weet van beide godsdiensten meer dan tien Roomse boeren kunnen vertellen van hun eigen geloof. En ofschoon zij dit nooit zullen toegeven, vele ingezetenen hebben in de grond van hun hart niet weinig respect voor zo'n onafhankelijke geesteshouding, dwars tegen alle goedkoop applaus in. Daarbij heeft hij een voorname

hoffelijkheid over zich, die altijd wat op afstand blijft en op afstand houdt. In de Dingbank laat hij alle meningen tot hun recht komen, maar weet gewoonlijk iedereen te overtuigen, want hij is eerlijk en heeft een scherp verstand. Ja, hij zou gevaarlijk veel invloed kunnen hebben op de mensen, als Leefdael niet zoveel misbruik van hem maakte in de talloze hondengevechten tussen de Seigneurie en het Corpus van Deurne.

Reeds enkele jaren vóór de Spaanse Vrede was hij rijp voor de „gesuijverde leere”, die dan ook veel beter met zijn koel, kritisch karakter overeenstemt dan een sentimentele godsdienst met zoveel kinderlijke tierlantijnen. Maar de eerste predikant liep zo dwaas van stal. Eerst waren het de uitbundige verhalen over Marie de Waellin. Daarop volgde een fantastisch verslag van het rencontre op het kasteel. De voorzichtige boer besloot even de kat uit de boom te kijken. En Huysinghius kende het land zo slecht, wist niet dat een Goloffs zich nooit opdringt en plechtig moet worden uitgenodigd. Zo werd het einde 1650, voordat deze notabele tot de nieuwe kerk toetrad, tegelijk met zijn geestverwant Lammert Anthonys Colen.

Met Colen is het niet zo slim. Zijn vrouw Katrientje, die de pastoor bij zijn eerste bezoek een halve patakon toestopte, heeft gezegd, dat Lammert zelf zo zot kon doen als hij wou, maar dat hij haar en de klein'mannen gerust liet, wonni!

Intussen is hij allang weer kwade vrienden met Goloffs. Als deze ruzie wat eerder was gekomen, zou hij nooit geus zijn geworden, zeggen sommigen. Maar nu is hij te trots om het dadelijk ongedaan te maken, begrijpt ge? Ge ziet hem van lieverlee veel minder naar de kerk gaan.

En met de heer is de verhouding zo verschrikkelijk, dat zij elkaar wel levend kunnen villen. De gereformeerde Lammert Colen conspireert openlijk met de Roomse partij tegen Leefdael en dus ook tegen Goloffs. Door enkele boeren die op het kasteel cijnsen kwamen betalen, is schriftelijk bevestigd, dat de heer zich onder vele „passieuse redenen” liet ontvallen: *Hij (Colen) heeft het soo gemaekt, hadde ick hem eens alleen gehad inde heyde oft velt, ick soude hem omverre geschooten hebben!* Hierover werd natuurlijk een lange klacht naar de Hoogmogenden gezonden.

Neen, voor de toekomst van de Hervormde Kerk zal Lambert niet

veel betekenen. Toch is het zonde, meent de pastoor, want Colen is een bekwaam man, heeft een goed oordeel en kent geen vrees. Hij heeft een lastig, achterdochtig karakter, is veel te gauw aangebland, maar nu hij al zijn furie nodig heeft tegen Leefdael, hebt ge geen kind meer aan Lammerte. Van alle geuzen is hij het liefst gezien. Dielis Vogels kan zo dronken niet zijn, of hij zal Lammert Colen wel met rust laten.

Dan volgt Philips Claessen Martens. Hij is van Deurnsen bloede, maar volstrekt niet zo'n grote figuur als de twee anderen. Een middelmatig, kostwinnend boerke met vier koeien en van „opgekomen” volk. Maar hij zit op een eigen hoeve en heeft het nogal hoog in de kop. Anno '41 werd hij borgemeester gemaakt met de gebruikelijke belofte, dat hij nog veel hoger zou komen in de politiek, als hij eerst door deze zure appel wou bijten.

Het borgemeesterschap is het kwaadste karweitje, dat men u kan opsolferen. Zij zijn altijd met hun beiden, een geleerde en een ongeleerde. De een houdt „boeck ende buijdel”, de ander draagt een ferme knuppel. De ongeleerde wordt gekozen uit de mannekensputters, die van aanpakken weten, en heeft tot taak zijn ambtgenoot te beschermen. Want geen enkel geërfde, die niet overtuigd is, dat hij veel te hoog in de verpondingen en andere lasten is gezet. Vaak gaat de inning der contributiën gepaard met afpandingen van vee of huisraad. En een boer, die zonder even felle als nutteloze ruzie zijn vee van stal laat halen, verliest het respect van zijns gelijken. Zo is dit ambt welhaast één voortgezette klop-partij, om maar te zwijgen van de vocale lieflijkheden, die er gewisseld worden.

Op papier zijn deze functionarissen zeer goed beschermd. Volgens ons keurboek is het verboden „deselve borgemeesteren int uytvoeren van hun officie te opponeren, tsij met die te violeren, lasteren, injuriëren, soo met woorden als met wercken ofte andersints, op peene van sestig gouden realen, aen den heere van Doerne ofte desselfs drossaert te verbeuren”.

Het is om van te duizelen, maar wat helpt het? De borgemeesters krijgen de klappen en de heer strijkt de gouden realen op. En nooit komt een van deze talloze haarplukkerijen voor de Dingbank, wat denkt ge wel? Dat zou al zeer onbrabants zijn. We zijn dezelfde arme, uitgezogen boeren, zitten in hetzelfde schuitje en als

er wat te hard geslagen is, drinken we dat met een koel hoofd weer prompt af. We vechten toch zeker niet om de Zot van Deurne aan gouden realen te helpen!

Maar wat is het een onplezierig ambacht! Door heel de Meierij vindt ge voorbeelden, hoe ingezetenen, die met dit verfoeide ambt werden bedreigd, hun gemeente verlieten, zich metterwoon elders vestigden. Evert van den Meulendijck, die van het vooruitzicht al ziek werd, is op voorspraak van de drost — voor hoeveel weten we niet — door de heer vrijgelaten, doch moest voor deze gunst binnen het jaar 100 pond beste boter leveren op het kasteel. En we hebben al gezien, hoe Lammert Colen door zijn borgemeestersambt op voet van oorlog kwam met De Visschere. Nu zijn ze weer dikke vrienden, maar destijds was deze vijandschap toch een der hoofdredenen, waarom Colen gereformeerd werd.

Wel, Philips Martens toonde zich tijdens zijn dienstjaar zo ijverig en opgewonden, dat hij met ongeveer alle nageburen overhoop kwam te liggen. Hij was de „geleerde” en zijn potige ambtgenoot viel hem openlijk af, zou volgens de geruchten zelfs geweigerd hebben enkele kant-en-klaar-geschreven klachten van Philips te tekenen en te steunen. Dit is haast niet te geloven, maar in ieder geval heeft Martens zich toen een slechte naam aangepast en dat is het soliedste wat er bestaat, raakt ge niet licht kwijt. Sindsdien is niemand hem nog komen vinden voor een waardiger ambt, wat hem al die tijd gewrongen heeft. Daarom behoorde hij tot de stille vijanden van De Visschere, gaf zich bij de komst van de geus uit als „der religie toegedaen” en op grond hiervan is hij al sinds het jaar '51 schepen. Toen hij zich in de Hervormde Kerk liet opnemen, was het dus niet om een baantje te doen.

Deze bekering dateert nog maar van het vorig jaar en vormt een klinkende overwinning van Vitriarius, hoewel geen duurzame overwinning. Lysken en de kinderen zijn van de weeromstuit nog beter Rooms geworden dan ooit tevoren. Met die Brabantse vrouwkens doet ge niet wat ge wilt!

Dominus Johannes Vitriarius! Aan hem heeft Geraerd slapeloze nachten beleefd. Hier hadt ge nu die grote zeldzaamheid: de Hollandse predikant, die geschikt was voor Brabant. Tegoedertrouw op het nederige af, handig, lief en gevaarlijk. Zelfs de scherpste papist werd door dit bewonderenswaardig humeurkje ontwapend.

Vitriarius begreep zeer goed, dat hij, met alle plakaten en hoogmogenden achter zich, aan het kortste eind van Deurne trok, en gedroeg zich dienovereenkomstig. Hij wachtte niet tot zij hem goeiendag zegden, hij stak in alles zijn vriendelijk snuitje, had voor alleman een monter praatje, klopte de mensen op de schouder en de kinderen voor de billen... Of de koeikens goed kalfden, of de rog goed groeide, of de kleine goed leerde... Behulpzaam? Hij zou een oude aap nog bakkessen leren trekken. En voorlopig geen woord over de religie. In alles het tegendeel van Huysinghius, keurde hij zelfs — o, zeer voorzichtig! — het middeleeuws regiem van de Zot wel niet dadelijk af, maar toch zeker niet goed. Hij was veel vaker te vinden op boerenerven dan op het kasteel en mijn Heer Pastoor van Deurne, Liessel en Vlierden brak het zweet uit.

Zo kwam Geraerd eens thuis van Den Grootenberg en vond de nieuwe predikant breed-uit in de grote stoel, druk bezig ons-moeder en Anneke van der Steyl het hof te maken! Want deze moderne zielenjager wenste buiten dienst op vriendschappelijke voet met zijn Roomse tegenstander te converseren. Zoals ook officieren van vijandelijke legermachten, tussen twee veldslagen in, jegens elkaar de grootste hoffelijkheid betrachten. En de eerstvolgende dagen moest Geraerd allerlei listen bedenken om zonder onbeleefdheid dit minzaam insect van zijn lijf te houden.

Gelukkig had Vitriarius een foutje. Hij overdreef juist het allerkleinste beetje. En toen vond Dielis Vogels de dodelijke bijnaam „kouwe gatjesvoeler”, waarop heel ons-gemeente het uitproestte. Kijk, dit woord gaf zo verbluffend zuiver de vage gedachte weer, die wij ons allengs over dit zoetelieveken begonnen te vormen, maar die wij uit respect jegens groot en geleerd volk steeds de kop hadden ingedrukt. Iedereen dacht trouwens alleen te staan met zijn halfklaar oordeel, dat zich niet onder woorden liet brengen. Maar met dit éne rake gezegde voelden wij ons wijze mensenkenners, we hadden het immers precies zó gedacht! Opeens stond de predikant zeer belachelijk te kijk met zijn opzichtige strooppot. En het was komiek om aan te zien, hoe hij in alle onnozelheid voortging zijn vreselijke bijnaam eer aan te doen.

Het was een geniale vondst van Dielis Vogels, maar hij had zijn moeite kunnen sparen. Ds. Vitriarius was te goed voor Deurne. Enkele maanden later, na een verblijf van slechts twee en een half

jaar, werd hij benoemd tot rector van de Latijnse School in Den Bosch. Toen Jacobs dit bericht ontving, heeft hij als een jongemeid door de herd gedanst. Deze vriendelijke glazenmaker ¹⁾ brak hem te veel ruiten.

Met de bekering van Philips Claessen Martens heeft Vitriarius toch een belangrijk spoor nagelaten, want bij het drietal Goloffs, Colen en Martens houdt de eigenlijke Deurnse reformatie op. Zij zijn de enige vrijwilligers.

De andere „bekeringsen” zijn bespottelijk, voor zover niet treurig. Eerst hebt ge daar onze twee ambtenaren...

Trouw geholpen door de kwartierschout Deventer, heeft Otto de Visschere zich als schout weten te handhaven tot September '51 en hoe hij dit heeft klaargespeeld, vormt op zichzelf één uitgestrekt meesterstuk van laveerkunst. Bij zijn aftreden werden de vorster Jacques Clyans en de schutter Willem Jansen van Geldrop voor de keus gesteld. De vorster bedankte voor de eer en trok de grens over naar Horst, waar hij tot richterbode werd aangesteld. Maar Willem de schutter vergoelijkte zich met enkele sluwe knipoogjes en besloot zijn boterham te redden. De eerste jaren kwam hij omtrent Pasen stilletens bij de pastoor op bezoek. Als nieuwe vorster kregen we Govert Jansen. Hij is van Deurne geboortig, maar had jarenlang een mager klerkenbaantje beoefend in Den Bosch. Ook hij stak niet onder stoelen of banken, dat ge al iets doen moest voor de kost. Maar al spoedig werden beiden door de vijandige houding van sommige fanatieke papisten voorgoed in de armen van de religie gedreven.

Een andere aanwinst is Judith, de weduwe van Thomas Orgelmaecker. Kinderloos, boven de jaren en dus van geen belang, doet zij alles om de aandacht te trekken, een historische rol te spelen in de reformatie van Deurne. Thomas-Zaliger was aanvankelijk een stevige burger, een fijne stielman, die zelfs werd aangesproken met „meester”. In zijn beste tijd maakte hij grote rondreizen door de streek om kerkorgels en ook kleine huisinstrumenten te repareren of te stemmen. Doch sinds de val van Den Bosch liep hij hard achteruit. Steeds meer kerken en kloosters werden gesloten, en over het algemeen had men in de retorsietijd gewichtiger dingen

¹⁾ „vitriarius” is potjeslatijn voor glazenmaker.

te bereedderen dan een vals of onklaar orgel. Hij had steeds royaal geleefd en het einde droeg de last.

Zoals ge dat dikwijls ziet: hoe meer Judith verarmde, hoe meer dwaas-deftige pretenties zij kreeg. Voor Deurne is zij nu een splinternieuw verschijnsel: de geuzenkwezel. Zij doet opdringerig en uitdagend gereformeerd, zoekt met iedereen te bekvechten over het geloof, scheldt op de pastoor en zijn vuile papisten. En dit alles opdat de mensen maar zouden vergeten, dat ze *moet*, omdat ze van de Heilige Geest leeft. Een paar keer hebben haar ruiten het moeten ontgelden en dan is het bijna vermakelijk hoe zij probeert de martelares uit te hangen om de hervormde kopstukken te vertederen. Ge weet wel: van dat heel slecht, overdreven toneelspel, met tranen, die zij uit haar tenen moet zuigen. Ze vaart er trouwens niet slecht bij, want op last van de heer moet de gemeente alles dubbel en dwars vergoeden. Maar ook dit genoeg wordt haar de laatste tijd misgund. Geraerd heeft in zijn preek met ongewone vinnigheid erop gehamerd, dat men voortaan dit spektakel met rust zou laten, en dat was goed verstaan?

Wat hebben we nog meer? Joost Buyels, het halfwijze manneke, dat de predikantsvrouw een miskraam bezorgde.

Dan zijn er nog Wilbrecht en zijn vrouw. Dit is een droevig geval. Doodarme sukkelaars zonder familie. Want door de verwanten wordt de schandelijke gang naar de tafel van de Heilige Geest tot het laatst toe verhinderd. En Wilbrecht heeft zijn bittere armoede werkelijk niet aan zichzelf te wijten. Hij is „gebroken met eenen affgryselycken breuck, soedat hy daer mede nyet can gaen, sonder behulp van te dragen eenen grooten yseren bandt, weegende wel stijff drye pont”.

Tot deze „christenen om den broode” ¹⁾ behoort ook de aanstaande vader van het ogenblik, Theunis Jansen. Voor zoveel stuiver per dag zijn deze mensen weer even goed Rooms en blij toe. Het is ver van aangenaam in uw eigen dorp voor geus te moeten spelen. Ge wordt gemeden als de pest door mensen, die beter moesten weten. Die van De Swaen vormen een soort op zichzelf. Thoniske heeft nu haar zin. Uit de meeste schepenakten van deze tijd schreeuwt de naam EVERT SEGERS u toe, want deze magistraat gebruikt

¹⁾ Het woord is van Ds. Feylinghius.

een stempel van grote, vette drukletters en heeft al zijn pogingen tot een geschreven handtekening reeds lang opgegeven. Hij heeft geen tijd voor dat gezever.

Evert behoort tot de adhaerenten van de heer, doch de herberg vaart er niet slecht bij. Er begint zich over heel de streek een bovenste laag te vormen van gereformeerden uit het Noorden, een herenvolkje, dat baasspeelt over de grote kudde Roomse knechten. Dit klikje sluit zich eng aaneen, als kolonisten in een wild, vijandig land. En het is juist dit dure handjevol, dat enkele stuivers kan laten rollen, dat reist en afstapt in De Swaen. Anders zou de concurrentie van Otto de Visschere te sterk zijn geweest voor Evert Segers. Die Verkeerde Weereldt is wel niet zo gunstig gelegen, maar veel moderner en beter verzorgd, biedt verreweg het beste logies te voet en te paard. De tafel is er beroemd en de kelder niet minder, want de waard is een wijnkenner. Bovendien is hier de verzamelplaats van al wat tegen de heer samenspanst. Men wordt er ontvangen door een intellectueel van bijzondere liefalligheid. Deze waard doet zelfs dienst als officier van Gemert en het zal niet lang meer duren, of hij wordt daar officieel benoemd. De Duitse Orde is nog aan het onderhandelen met de Staten; Otto is daarbij de leidende figuur achter de schermen en het gaat de goede kant op. Dit is een andere conversatie dan bij de ongeleerde Evert Segers.

Toch loopt er tussen de twee voornaamste herbergen van Deurne geen scherpe godsdienstgrens. Oudere Roomse boeren, die van geen politiek willen horen en al sinds grootvaders tijd gewend zijn hun potten en pinten te pakken in De Swaen, komen er nu nog. En de kwartierschout Deventer is bijlange niet de enige voorname geuzenambtenaar, die trouwe klant blijft van Otto de Visschere, „den vuylsten en bittersten papist van die gantsche Meyerey, den ruergeest, die 't gantsche rat der ingesetenen in beweeghing brengt”, zoals Leefdael hem steeds beschrijft.

Evert Segers Hurckmans ¹⁾ staat bij de Roomsens als geus en bij

¹⁾ Omtrent deze tijd beginnen die van De Swaen zich de luxe van een familienaam te veroorloven. De grootvader heette Hans N.N.; de vader: Seger Hansen. Beiden waren vorster. Evert Segers heeft nu de naam van zijn moeder gekozen en deze had een voorname klank, want zij was de dochter van de vroegere Deurnse schout Michiel Horckmans, die van 1578 tot 1581 in functie was.

de hervormden als papist te boek. Lidmaat is hij nooit geweest, hoogstens „toehoorder”. Thoniske blijft interdeus. Maar wat erger is voor de pastoor, in het jaar '54 heeft Evert uit kwaadheid een kind gereformeerd laten dopen.

Dit is gebeurd naar aanleiding van de geruchtmakende procedure in zake *Symen Gielens, aenlegghere, op ende teghens Willem Leenderts, ghedaegde*, waarin Evert Segers als getuige optrad. Sedert staat hij aangeschreven als „meyneedich man”. Hij wordt openlijk beschuldigd van „falsiteyt”!

Het was een geheimzinnige zaak. Symen had van Willemken een pasgesneden beer gekocht om vet te mesten. Maar na enkele weken kwam de koper reclameren: aan de manieren van het beest was duidelijk te zien, dat het een binnenbeer¹⁾ moest zijn. Hij liet geen varken met rust; zij hadden hem al apart moeten zetten. Willemken had Symen dus beduvelde, had maar één bol gesneden en het zwijn voor eerlijk verkocht, wetende, dat na al de kosten van vetmesten het vlees waardeloos zou zijn. Want wie is nu zo zot om een ongesneden springbeer te gaan mesten!...

Van het ene harde woord kwam het andere. Er werd met deuren gesmeten en hard geschreeuwd tot buiten op straat toe. En dit gaf nogal opschudding, want Willemke Leenderts woont vlak bij de kerk, pal achter De Swaen, aan de straat naar Helmond. Heet van de naald liep Symen naar het kasteel en al spoedig stond de zaak op de Dingrolle van de Mercurii Ghedinghen.

Voor het gerecht hield Willemke stokstijf vol, dat de beer volledig was gesneden. Symen had immers zelf kunnen zien, dat het beest de *twee* sneden van de castratie droeg! Waarop de eiser prompt antwoordde, dat de tweede snee „arghelistich” was aangebracht om hem zand in de ogen te strooien. Het sprak wel vanzelf, dat hij nooit een beer met één litteken zou hebben gekocht...

En toen kwam Evert Segers, die dit jaar kerkmeester was, onder ede verklaren, dat hij op het erf van zijn buurman Willemke Leenderts niet alleen had toegekeken, doch zelfs geholpen bij het snijden van *twee* bollen, *goed* geteld! Er was dus geen sprake van een binnenbeer en hiermede leek de zaak nogal simpel.

Het eenvoudigst van al zou zijn geweest het varken te slachten en te kijken, wie gelijk had. Maar dit werd Symen door alle juristen

¹⁾ Beer, die één der twee testiculi in de buikholte draagt.

van het dorp in koor afgeraden. Als hij de beer eigendunkelijk slachtte, zou hij hem daarmee stilzwijgend en onvoorwaardelijk aanvaarden. En bij winnende procedure zou hij immers het varken levend moeten uitleveren tegen teruggave van de koopenningen met vergoeding van kosten, schaden en interessen...

De Woensdag, dat de president Goloffs het vonnis voorlas onder de lindeboom voor de neerhuizinge, zag het kasteelplein zwart van de mensen. Symen Gielens hield de zaak aan zijn boks, met alle kosten en ongelden, wel driemaal zoveel als het noodlottige zwijn had gekost. En dit was volkomen juist, want hij was niet geslaagd in zijn bewijs.

In zijn eerste woede smeed Symen alle adviezen overboord. Gevolgd door een troep nieuwsgierigen, liep hij op een drafje naar huis en geen uur na de uitspraak was het zwijn al gekeeld.

Het was een binnenbeer.

Man, vrouw en kind, vriend en vijand werden uitgenodigd zich te komen overtuigen. Het dorp zoemde. Er waren oplooptjes op de markt, tot vlak bij De Swaen, waar de zaak tot vervelens werd uitgeplozen en herkauwd onder woeste gebaren, kletsende slagen op de dij en kreten van vrome verbazing... Dat de beer zo goedkoop was verkocht, haast zonder loven en bieden! Dat Evert een goede reden had om Willemkens uit de put te helpen: Destijds waren zij nog aan 't accorderen over het transport van een lange reep grond aan Everte, die een „vaerwech" wilde aanleggen op de plaats, waar eerst een smal voetpad liep. En deze koop was intussen tot stand gekomen! En waarom zou iemand, die geen God of gebod wilde kennen, terugdeinzen voor een valse eed?... Dadelijk had men de mond vol over een doleantie wegens meened. De drost Van Bommel voelde er niets voor Evert *ex officio* te vervolgen. Eerst moet hij een behoorlijk omschreven klacht hebben. Hier had Leefdael natuurlijk zijn woordje gesproken, want Evert is een van zijn handlangers, wat hem veel zwaarder wordt aangerekend dan al zijn geheul met de geuzenkerk.

En de heer van Deurne sprak nog meer: Indien er een klacht mocht verschijnen wegens meened, moest Evert daarop antwoorden met Symen Gielens te dagvaarden in een proces van injuriën... Wel ja, in deze troebele tijden kwam het in Deurne op één procedure meer of minder volstrekt niet aan.

Otto de Visschere, die in al zijn Gemertse drukte naar zo'n luttel boerenzaakje niet had omgekeken, begon vonken te spatten. Want nu zag het eruit, dat hij die vervloekte Zot weer een hak kon zetten, al was het maar in de persoon van de seigneuriale trekpop Evert Segers. Ongevraagd schreef hij een pracht van een doleantie, bood aan om Symen gratis als procureur te dienen, doch kon hem niet ertoe bewegen zo maar hals over kop het stuk te tekenen, zelfs niet na drie potten bier in Die Verkeerde Weereldt. Na de zaak van de binnenbeer had de mens zijn buik vol van procederen, had er niet van geslapen!

Toen De Visschere hem niet met rust liet, ging Symen eens praten met de oud-president Jan van den Boomen. Want een beter, verstandiger en eerlijker manneke vindt ge op heel de wereld niet. En Jan die zei, dat hij maar had gezwegen, zolang de zaak op de Dingrolle stond. Maar hij had zijn grootvader steeds horen vertellen van een soort monster, een binnenbeer met twee buitenbollen, die omtrent 1560 bij die oude Van den Boomen's moest zijn geworpen, gesneden en geslacht. En afgezien daarvan, er worden toch steeds monsters geboren, kalveren met twee koppen of vijf poten en zo meer. Waarom dan geen beer met drie bollen? En Symen zou moeten bewijzen, dat zoiets niet kàn bestaan, en Symen zou de zaak wéér verliezen, voor zover Jan er iets van verstond... Evenmin als Evert in een proces van injuriën zich zou kunnen zuiveren van de „blasme ende infamie”, evenmin zou Symen in een proces-crimineel Evert kunnen „overtuychen van falsiteyt”... Toen Symen al een eind van huis was, riep de geweldige bariton hem nog na: „Ge mot één ding nie vergeten, Symen! Beter 'n mager accoord as 'n slechte sententie!”

Symen was Jan van den Boomen ten hoogste dankbaar voor zijn goede raad, zag eens en vooral van procederen af en dan mocht Monsieur de Visschere op zijn kop gaan staan, als hij wilde... Zo kwam er geen oplossing, zo bleef dit raadselachtig zaakje door-kankeren. Dat is te zeggen: voor Evert Segers. Want de procederende partijen hebben het geschil inderminne geschikt door tussenkomst van de pastoor.

Het jaar daarop verhief de heer van Deurne onder een storm van verontwaardiging de „meinedige” tot schepen. En vandaag is het geval weer te berde gebracht, even fris en nieuw als ooit tevoren.

In het begin van dit jaar hebben de Staten-Generaal pandpenningen van de heerlijkheid Deurne gelost. Nu zijn we dus een statendorp. De heer zit nog wel op zijn kasteel, maar heeft niets in te brengen. Aanvankelijk werd dit voor een definitieve overwinning aangezien. Eindelijk hadden de ontelbare klachten tegen de Zot succes gehad! Maar al gauw moesten we vernemen, dat de Hoogmogenden de heerlijkheid weer te koop stelden. En Leefdael rekent er vast op, dat hij binnenkort weer in al zijn rechten zal zijn hersteld. Maar zover zijn we nog niet. Er doet zich nog een koper voor, Jonker Ydzart van Albada, een Fries, die twee jaar geleden het Liesselse slot heeft gekocht van de heer van Asten. De Visschere aan het hoofd van alle gecommiteerden en nagenoeg de hele bevolking, de pastoor met de hoge geestelijkheid van Spaans Brabant achter zich en ...de gereformeerde kwartierschout Deventer zetten alles op haren en snaren om de katholieke Albada als heer van Deurne te zien huldigen. We zullen zien,

Wat Evert Segers betreft, nauwelijks waren de pandpenningen ingelost, of Schout Deventer kwam met al zijn vrolijk lawijt naar Deurne om een grondige schoonmaak te houden in de schepenbank. Wie het eerst buitenvlogen, waren Evert Segers en Jacob Goorts, beiden omdat van hen „quaelijck” werd gesproken, terwijl Goorts bovendien van de arme leefde. Voorts het zuiperke Jantje van den Bosch en nog wat ander klein grut van geen betekenis. Al dezen op grond van ongeschiktheid, omdat zij geen gebenedijd woord konden lezen of schrijven en er alleen maar zaten om ja te knikken op het sein van de heer. Goloffs en Martens konden natuurlijk blijven, doch Michiel moest als president plaats maken voor Lammert Colen. Tot grote verheugenis der ingezetenen deed Jan van den Boomen weer zijn glorieuze intrede, evenals een drietal schepenen van het goede, oude soort, waaronder Joseph Rutten, een neef van de pastoor. Hier herstelde Deventer het oude gebruik dat er steeds twee hertslieden in de Bancke van Doerne zetelden. Het gerecht zag er weer goed en eerbiedwaardig uit als vanouds, toen de Hollander met zijn politieke reformatie onze rechtspraak en gemeentebestuur nog niet tot een aanfluiting had gemaakt. Deventer was de held van de dag en werd uitbundig toegejuicht. Zij riepen: „Vivat onze Jonker!”

Terstond gingen Leefdael, predikant en Classis op hun achterste

benen staan. *Publicqe bespottighe van die vande Regie!* Reeds de 21ste van dezelfde maand kreeg de kwartierschout van de Raad van Staten een boze brief naar zijn hoofd, waarbij hem werd gelast „de geremoveerde schepenen te herstellen ende laten continueren sonder enige veranderinge te doen, tot dat nader sal gedisponeert syn”.

Maar Deventer is een manneke! Dit pertinente bevel heeft hij kalm terzijde gelegd en erop geantwoord, dat hij zeer wel weet, wat hij doet, en beter geïnformeerd is dan mijn Heren Staten. Daarop is hij materiaal gaan verzamelen tegen de „geremoveerden”. De schepenbank is nog steeds niet „hersteld”.

Evert Segers is het voornaamste slachtoffer van deze heilzame revolutie. Eerst nu is zijn naam officieel aangetast. Men had hem kunnen ontslaan als papist, desnoods als ongeleerde, ofschoon hij kan lezen. Maar neen, de aanzienlijke weerd uit De Swaen, kleinzoon van een schout, is op één lijn gesteld met Jacob Geurts, gedrost soldaat, die van de galg is gebeden en van de diaconie leeft!

Ge ziet hem deze dagen met een mager en verwoed gezicht rondlopen. Het is duidelijk, dat de mens zich opvreet van chagrijn. En als ge 't mij vraagt, is Evert volkomen onschuldig. Ook de pastoor begint het stellig te geloven. Toen hij kwam biechten, heeft Willemke Leenderts bij God en alle Heiligen gezworen, dat zowel hij als Evert de zuivere waarheid hadden gesproken. Dat moest een beer met drie bollen zijn geweest! Geraerd heeft erop gewezen, dat het anders een afgrijselijke doodzonde zou zijn. Eerst Symen zo lelijk bedriegen en dan gebruik maken van een valse eed; oei-oei, Willemke toch... Maar Willemke begon zich vreselijk te vervloeken met eeuwige en tijdelijke straffen, als hij geen waarheid sprak. En hij wilde het geschil uit de wereld helpen, was bereid de helft van de kosten te dragen, maar ja, met Symen viel niet te eggen of te ploegen.

Pastoor Jacobs knoopte dit in zijn oor en liet hen op een avond bij zich aan huis komen. Onder zijn handige leiding — hij sprak van „twee zijner aanzienlijkste parochianen” — waren partijen spoedig tot elkaar. Willemke stelde als enige voorwaarde, dat zij het publiekelijk zouden afdrinken, zowel in De Swaen bij Evert, als in Die Verkeerde Weereldt, de citadel der andere dorpspartij.

En de pastoor hebben zij samen met een patakon vereerd voor zijn goede interventie.

Het hielp niets... 'nen Beer met drie bollen, ha-ha! Dat is te zot om los te lopen, dat gelooft het kleinste kind niet. Kunt ge begrijpen, na alles wat er gepasseerd is, zal Willemke Leenderts gaan toegeven, dat hij gelogen heeft met zijn twee gesneden bollen! En Symen, die zo'n zot vertelsel wèl gelooft, is natuurlijk allang lekker, nu hij de helft van zijn schadevergoeding vastheeft. Zo de wind waait, waait mijn roksken! Neen, daar zijn we te oud voor geworden, daar vliegen we niet in...

Vandaag zal iedere dierenarts u zeggen, dat een beer met drie testikels wel een zeldzaam, doch een vrij regelmatig verschijnsel is en helemaal niet zo'n monster, als Jan van den Boomen wel dacht. We kunnen ook niet aannemen, dat twee verstandige mensen als Evert en Willemke zo brutaal zouden hebben gelogen, in het vaste vooruitzicht, dat hun „falsiteyt" gauw genoeg achterhaald zou worden.

En is het niet om uit uw vel te springen, als ge door heel uw dorp onschuldig voor valsaard wordt uitgemaakt? Het is te begrijpen, dat Evert zocht naar een middel om zijn woede te koelen, om die Roome scherpslijpers uit Die Verkeerde Weereldt te trotseren, hun te laten zien, dat hij niet in zijn schulp kroop.

Zo werd anno 1654 de kleine Anthonie Everts Hurckmans gereformeerd gedoopt... Geraerd weet wel, dat het maar louter toeval is, of iemand als geus dan wel als papist geboren wordt. Maar als het van de beer zijn bollen gaat afhangen, zou hij toch haast zeggen, dat Ons Heer wat ernstiger op Zijn affaire moest passen.

Ne una morbida ovis totum inficiat gregem.

Zes uur geleden heeft hij de snotneuzen aangestoken. Een ervan staat voor het venster, dat uitziet op Deurne. De kapel ligt een eindje van de weg af en bij zulk weer kan het zo donker zijn, dat ge zonder erg zoudt voorbijrijden.

De regen heeft opgehouden en nu is het doodstil op Den Grootenberg. Als het nog lang duurt, zal hij de lampen moeten bijvullen; daar begint er al een te dansen. Het doffe tikken van de veerklok maakt zijn hoofd zo zwaar. Zal hij maar in bed klimmen?

Truïke wordt onrustig. Hij wil al roepen...

Rommedom, rommedom, rommedom...

Ja! Dat is het geluid, waarop hij wacht. De driftige roffel van Pierewiet's hoeven komen aandreunen als een verre donderbui, iets luider bij elke sprong... Oei, wat gaat dat snel! Die komt met nieuws. Geraerd springt overeind, stampet met een slapende voet, schuift de grendels van de deur... Half twaalf, het kon niet schoner. Ons Heer past vandaag op Zijn affaire.

De laatste uren heeft hij wel tien keer alle zelfvertrouwen verloren. De kleine, willoze Theunis was uitgegroeid tot een robuuste, brutale kerel, die weet wat hij wil. Zou hem met heel zijn doopgerief de deur uitgooien, hem dreigen met de drost, als hij niet gauw ging. Eerst eten en dan zeveren, zeggen arme lui, en zij hebben gelijk. Tegen honger baat geen redeneren.

Maar nu voelt hij zich weer tegen het karweitje opgewassen. Alles wat hij nodig heeft zit al in de zadeltassen, wijwater, zout, olie, het pak van ons-moeder...

Reeds bij het afstijgen roept Wilbert: „'t Is een knechje! 'n Half uurke geleje. En 't hee rëchte been!'” Bij de laatste woorden staat hij in de deurstijl. Zijn gezicht ziet rood van de snelle rit.

„Magnificat! Ze zullen content zijn.”

„Truïken al gezadeld?”

Hij klakt ongeduldig met de tong en gaat naar de stal, want hij krijgt geen antwoord. Midden in zijn bedrijvigheid staat Geraerd

stil en denkt na... Daar op het kastje, in een vierkant linnen zakje, ligt een vers-gewassen superplie. Hij weet, hoe belangrijk het is, hoe hij zijn overwicht schaadt, wanneer hij, vermomd in een boerenkiel, zich aan zijn mensen moet vertonen. Zodra hij zijn gewaden draagt, bezien zij hem met andere ogen. Het is een kinderlijk foefje, bevestigd door een ervaring van eeuwen, oud als alle godsdienst, als alle macht over mensen. De geus denkt het zonder deze duivelse pomperijen te kunnen stellen en dat zal hem duur te staan komen... Hij rukt de grote schapraai open, grijpt zijn fraaiste stola, een brede van koolzwarte zijde met dikke, gouden belegsels, koorden en kwasten. Buiten stampen de paarden. Wilbert verschijnt op de drempel; over zijn schouder komt de nieuwsgierige snuit van Truïke naar voren... Als mijn Heer Pastoor niet voortmaakt, zijn ze bij Theunis allang aan dat jong gewend. Nu zijn z'er nog stapelzot van en weten niet krek wat er gebeurt! Kijk, die jongen kan soms zo gemeen uit de hoek komen, zo recht op de man af...

„Kan deez' nog in de tassen?“, vraagt Geraerd.

Wilbert trekt hem zonder complimenten stool en koorhemd uit de handen. Zijn gezicht zegt: Wat nu weer?

„'k Zal 't wel bij Pierewiet steken.“

Geraerd zet de olielampen op een rijtje naast de deur, slaat zijn lange, zwarte mantel om en neemt zijn hoed van de nagel. De grote sleutel van de kerk staart hem aan. Hoe lang nog?

Hij kijkt eens naar het vuur, of zijn gedoente niet achter zijn rug kan afbranden, blaast dan de snotneuzen uit. Bij het dichtzwaaien van de deur klopt de zware sleutel hem vermanend na. De Peel is pikzwart en de uitgeblazen vlammetjes staan hem groen op de ogen gestempeld.

Dan suizen zij door het donker, zacht wiegend op de razernij van onzichtbare hoeven. Daar beneden is het een geplas van wonder en geweld.

Truïke loopt al gauw warm en opeens hinnikt zij luid van plezier. Met één tikje van zijn spoor is Wilbert bij haar hoofd en kletst haar met de vlakke hand op de neus... Dat moet ze afleren! Zeker vandaag niet van stal geweest?

„'t Was me nogal 'n weer,“ verdedigt hij zich.

„Huh!“

Tot aan Den Walsberg gaat het in snelle galop, beugel aan beugel. Daarna wordt het een voorzichtig draven en stappen over de droge kantjes en Wilbert neemt een goede honderd schreden voorsprong. Want hoefslagen als die van Truiken en Pierewiet, wanneer ze losgelaten worden, bestaan er in de wijde omtrek geen andere. Het kleinste kind van Deurne kent dit geluid; het gaat zo bliksems vinnig.

Zonder ongelukken komen ze bij de oud-schepen Jan Pieter

Coninx, waar zij de paarden onderbrengen. Jan staat hen op te wachten in de donkere schuur ...Zijn vrouw Marieke is nog bij de kromme Theunis om te helpen. Geert heeft een erge vloeiing gehad en moet doodstil blijven liggen. Z' is veel afgezwakt... Ho, dat is verkeerd aangelegd, denkt Geraerd. Had zo verstandig kunnen zijn het Sacrament mee te brengen. Een eerste kraambed! En Geert is niet van de sterksten, ook al niet zo jong meer. Laat getrouwd met een arme, kreupele scheper om toch iets te hebben... Er is volop licht in het hutje. Als hij aanklopt wordt hem open-gedaan door de baker en zij speelt haar verbazing niet slecht.

Ook Marieke van Jan Coninx staat al even eerlijk versted...
Mijn Heer Pastoor hier, in het holst van de nacht, expresselijk
gekomen!... Het lijkt een grote eer voor Theunis Jansen.

Maar de scheper laat zich niet aansteken, schijnt volstrekt niet
aangenaam verrast. Hij staat daar als een paal, de mond wijd
open. En zoals simpele mensen altijd hun gedachten verraden: hij
schudt nauw-merkbaar met zijn hoofd, zonder het zelf te weten.
Dan begint hij de herd in-en-uit te lopen, zwaar trekkend en
stampend met zijn kwaad, stijf been, waarvan de horrelvoet geheel
naar binnen is gedraaid. Hij trekt een lelijk gezicht, alsof zijn kop
omloopt van de drukte, maar zegt geen woord. De vrouwen snateren
zenuwachtig, om niet toe geven, dat er iets bizonders gebeurt,
maar zij bespieden hem voortdurend vanuit hun ooghoeken.

Eerst moet de pastoor het kind bewonderen. En het kost hem
niet veel moeite, want het is een kanjer van over de acht pond.
Hij spreekt overduidelijk in de richting van de beddekoets. Het
blijft doodstil achter de gore gordijntjes.

„Eerst 'ns zien, of ie wel compleet is. Acht, negen, tien vingers...
En tien teentjes, dat komt uit!”

Wilbert is binnengekomen met het pak linnengoed en de rest van
de bagage. Als Meester Geraerd zo bezig is, kan de jonge ruiter
hem niet uitstaan... Kouwe gatjesvoelers, zou Dielis Vogels zeggen.
„Jonge-jonge, 't is 'n mirakel van 'ne kerel,” gaat het voort, op
dezelfde zoetige toon.

„Schei mer uit,” broemt Wilvert ongeduldig. „'t Is 'n kijnd gelijk
all' aander. Theunis hee goe gewerkt. Hij kent da stieltje.”

Jacobs heeft hartkloppingen, als hij de bedstee nadert. De baker
schieft behulpzaam toe en schuift de gordijnen open. Veel te wijd
open...

Geraerd neemt de hand van de kraamvrouw en begint zijn praatje.
Tevoren heeft hij zijn woorden gekozen, zoals een courtesane haar
reukwerken uitzoekt.

Maar dan begint de vloer van het hutje te golven. Er komt een
nevel voor zijn ogen, zijn hoofd loopt akelig leeg. Vanuit de verte
hoort hij zijn eigen stem...

Geert leit vanaf heur haar tot heur hielen in het bloed.

Zijn maag steigert hem naar de keel... Nu niet flauwvallen! Dat is
geen bloed, dat is iets anders... Wijn, het is wijn! Dat kind moet

gedoopt, dat kind moet gedoopt! Dopen, dopen, dopen! Zeg dan toch dat het geen — dat het wijn is!

Nooit heeft hij zo hard moeten vechten om zich op de been te houden. Toch gaat hij voort, spreekt met klapperende tanden. Zelfs aan de hand, die hij vasthoudt, kleeft een grote bloedsmeur... Door de mist ziet hij, hoe Wilbert de gouden stoel laat schitteren. De rekel doet, alsof hij hier baas is, zet het doopgerief klaar met de resolute gebaren van iemand, die geen tegenspraak duldt... Geraerd voelt zich naar de tafel drijven, steekt werktuiglijk de armen in het superplie, dat Wilbert voor hem ophoudt als een echte koster. Het zicht en de geur van het propere linnen frist hem wat op. Dit is helder, gezond, rein! En als hij er met zijn hoofd inzit, krijgt hij een gelukkige oprisping, zacht, doch diep en lang. Het droge geritsel van het gesteven koorhemd verdringt het onfatsoenlijk geluid.

Het doet hem deugd; hij wordt weer mens. Maar nu voelt hij, hoe de spanning is gestegen. Theunis stampst steeds vlugger en zwaarder op zijn dolle rondrit langs de herd, de goot en de verlaten geitenstal. Hij is zich kennelijk aan het opblazen en iedere stap lijkt een slag met de pompslinger. De ontploffing kan niet lang meer uitblijven...

Geert ligt dit alles te bezien met flauwe, halfgesloten ogen... Zij is het vooral geweest, die in de laatste moeilijke dagen zichzelf en Theunis heeft opgewonden tot het besluit: daar komt geen pastoor aan dat kind, al gaat heel het dorp op de kop staan!... Met dopen stonden ze seffens gereed, maar verder kondt ge verrekken van honger en de kleine erbij! De enige, die iets scheen te kunnen geven, was de predikant. Van de andere kant kreeg ge niets dan goede raad en wijwater. Goed dan: wiens brood gij eet, diens woord gij spreekt, stond er geschreven volgens Geert. Alsof het van zo grote importantie was, of de kleine nu zus of zó zijn Vaderons bad; zij vond het veel gewichtiger, dat het schaap niet crepeerde van armoei, lang voordat het aan bidden toe was... Maar nu zij ligt te kijken naar de pastoor, is dit alles lang geleden. Het hagelwitte koorhemd met de fraaie kanten lubben en de schitterende stola hebben het vuile hutje opeens veel lichter gemaakt. Van onderen vindt zij Meester Geraerd net een Spaanse ruiter, in die ouderwetse, hardleren laarzen tot over de knie. Maar van boven is hij een engell! Dat lange golvende haar en dat wuivende

kantwerk... De mens is mager geworden, denkt ze, ziet er niet al te best uit. Hij zit daar ook niet voor zijn plezier midden in de Peel. Moet bij nacht en ontij als een dief rondsluipen in zijn eigen dorp, zijn eigen parochie. En als hij gevat werd... Waarom moet er zoveel verdriet zijn onder de mensen?

Daar komt de kreupele weer aanstampen. De spanning wordt ondraaglijk. Geraerd overlegt met zichzelf, of hij nu voor de dag zal komen met zijn patakon en het kindergoed... Gevaarlijk! Het zou een averechtse uitwerking kunnen hebben.

Wilbert maakt er een eind aan: „Ge mot 'n bietje vortmaken, menheer! Seffens hebben z'oe nog vaast.”

„Geert!”, schreeuwt de scheper. „Gij mot 't weten! Mot ie gedôpt worren, of nie? Ge wit er alles van!”

Oei-oei, nu kunt ge een speld horen vallen. Geraerd gaat verder met zijn onnodig gescharrel, alsof hij volstrekt niet twijfelt. Doch hij maakt er niet het minste gerucht bij en zijn lijf staat strak.

Uitgemeten op dit ogenblik begint daar boven op de schouwrand een olielamp te sputteren. En het dansende lichtje ketst langs de blanke sporen van de pastoor in Geert's ogen. Nu ziet zij opeens, dat er aan die sporen geen punten zitten; het zijn dikke metalen schijven... Ruim twintig eindeloze uren heeft zij de wreedste pijnen doorstaan, met een grote vloed als toegift. En nu ziet zij, dat de pastoor geen punten aan zijn sporen heeft. Hij wil zijn perdje geen zeer doen! Hij wil niemand zeer doen, heeft het met alleman goed voor, dat weten we. 't Is 'n goei, zacht manneke. Maar dat hij ook zijn perdje —

„Laat 'em mer dôpen, Theunis,” zucht Geert.

„Dôpen?!” buldert hij.

„M—m.”

„Vurruit dan mer!”, roept hij en het klinkt zo genadig, dat Wilbert op zijn lip moet bijten.

„Wel natuurlijk,” valt Geraerd bij. „'t Zou toch zunde zijn, als ge van zo'nen schonen kerel genen fatsoenlijken christenmens liet maken.”

Theunis gaat zitten en loopt leeg. Zijn drift is bekoeld en hij is tevreden over zichzelf... Dat heeft hij daar eens flink gezegd. Ja, als 't erop aankomt, gaat hij voor geen pastoor en ook voor geen baker opzij. Aá — neen! En als de predikant iets te zeggen heeft,

zal hij hem óók te woord staan, mardi nog toel Hij zal zeggen, dat hij zijn best genoeg heeft gedaan, maar dat Geert niet anders wou. En daarmee uit! Denken ze soms, dat hij over zich henen laat lopen?

Nu het besluit is gevallen, begint de kromme scheper pas plezier te krijgen in zijn schone, rechte zoon... Daar spartelt hij al op tafel en daar moet ge mee lachen, of ge wilt of niet, mee zo'n vers, klein biggeske. Dat gekakel van die vrouwen!...

Maar nu... We gaan er een wettig doopsel van maken. Geert en Theunis hebben geen familie. Wie moeten over de doop staan? „Ikke!”, zegt Wilbert op zijn brutaalst. „Iets op tegen?”

De vrouwen gillen, omdat het er zo schielijk en komiek uitkomt. Maar Wilbert lacht niet mee, houdt zich beledigd... Is het geen gekheid van hem? ...Nee?

Dan is het iets buitengewoons. Stel u voor: Wilbert van Anneke van den Bottel, stiefzoon van de rijke Aert van Ebben, als peter over de kleine van de kromme Theunis! Want de peter heeft een gewichtige taak. Hij is de geestelijke vader, moet waken over het zieleheil van zijn doopkind en dat is goed en wel, maar zó goedkoop komt hij er niet van af. Een petekind komt gedurig aan uw beurs trekken en het begint al dadelijk met een pillegift. Zo'n kind is haast familie van u.

Daar moeten ze even aan wennen: de peerdenzot als peet!

„Denk-te-gellie, da 'k gin verstaand heb van da stieltje?” vraagt hij uitdagend. Er volgt een nieuwe uitbarsting. Theunis slaat zich op de knieën.

De pastoor maakt er een eind aan. Het doopfeest wordt te uitbundig. Marieke Jan Coninx, die zo goed heeft geholpen, zal meter zijn. Dat is het goede voorbeeld van Wilbert en dat is geen kleinigheid, want Marieke is een zuster van Jan van den Boomen en haar eigen man is ook jarenlang schepen geweest. Zij is van deftig volk!

„Hoe moet de kleine hieten?”, vraagt Geraerd.

„Wilbert,” commandeert de peter, verbaasd over zo'n domme vraag. Theunis begint weer op zijn knie te slaan.

Bij de statige klanken der Latijnse gebeden staan de gezichten weer strak en verheerlijkt. Wilbert en Marieke geven antwoord namens de dopeling, verzaken de duivel en al wat ge wilt. Opeens,

met een ruk, begint het daarbuiten weer te gieten. De regen klettert in de plassen en zoekt op het strooien dak...

Geraerd Heynrik Jacobs staat daar geleersd en gespoord in zijn koorhemd, dat een zilveren schijn weeft rond zijn wezen en zijn werk. Nu, in zijn vijf en dertigste jaar, is zijn gezicht wat hoekiger geworden, daarom lijkt hij wat magerder en harder. Zijn Jacobskin staat wat strakker gespannen en dat geeft hem iets onverzettelijks, maar hij heeft nog steeds de goedige ogen van Jenneke Roymans. Zijn warme stem speelt als vrome muziek door het hutje. Uit de beddekoets klinkt nu en dan een zachte snik. Hij legt de handen op, zalft het wikkkelkind op het borstje en de rug. Driemaal blaast hij op de zorgelijk toegeknepen ogen. Eerst wanneer hij met het zout der wijsheid het mondje raakt, hoort ge dat boze geschrei, dat heel uit de verte schijnt te komen. Nu bevochtigt hij neus en oren met wat speeksel op het puntje van zijn tong. Het is een gebaar, dat de vrouwen altijd vertedert, want ge zoudt zeggen, dat hij het kind kust. Wilbert vindt het janklaasen. Dan vloeit driemaal het water over het bruinrode bolleke en doopt hij *Willibrordus, filius Antonii Jansen, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*.

Wat is hij nu blij, dat hij gewacht heeft met zijn geschenken! Nu smaakt het niet zo sterk naar omkoperij... Als hij weer in zijn wambuis staat, herinnert hij zich opeens, dat hij nog wat af te geven heeft. Dat zou hij bijkans vergeten!

Hij gaat naar het ruwe, withouten wiegje en steekt de patakon in het handje.

Hé, nu moeten ze toch eens gauw komen kijken!

Het kind houdt de vingertjes geklemd om de kruisdaalder, die nu sprookjesachtig groot lijkt. Het is wezenlijk een schoon gezicht. „Mardi, da zal me 'ne geldduvel worre,” zegt Wilbert. „Marieke, we zen ermee gezegend, mee zo ene.”

Dan volgt de bundel kindergoed... Ons-moeder vroeg, of Geert hier nog iets van kon gebruiken. Er zijn windels bij, die hijzelf nog heeft aangehad...

De twee vrouwen maken er zich meester van. Er volgen kreten van verrukking. Kijk, hier hebt ge nu dat echte, goeie, ouwerwetse lennen, ijzersterk en zacht als zij. Ge kunt zeggen, wat ge wilt, maar het vlas is vandaag niet meer, wat het geweest is...

Theunis zegt, dat de pastoor Jenneke maar eens degelijk moet bedanken en —

„Stil 'ns evekens!” Marieke dacht dat ze wat hoorde.

„Wilbert,” wordt er gefluisterd in de bedstede.

„Mardi, mens, ge laat me verschiete! Ik docht, dat de drost mee z'n volk afkwam.” In drie rinkelende schreden is hij aan het lompenbed en kijkt om het gordijn. „Hoe is 't, Geert?”

„Ga-de-ge nog mee de pastoor naar Grootenberg?”, vraagt ze.

„Maakt oe mer nie ongerust. Ik leg 'em nog wel in bed, als ge wilt.”

Hij wacht nog even, begrijpt niet goed wat ze wil.

„Gij zeet 'ne goeie mens,” klinkt het zacht.

„Slaap well!” roept hij hard en loopt vlug weg naar de deur. Hij heeft een rood hoofd, hij zal maar eens gauw de peerden gaan halen. „Slaap well! Genacht samen!” Maar op de drempel moet hij nog even de potsenmaker uithangen. Hij vat zijn hoed af en zwaait er sierlijk mee naar de wieg.

„Slaap zachtkens, geliefde doopzoon!”

Zo heel fraai op zijn Leuvens, gelijk de pastoor het doet in zijn preek.

De volgende dag wordt in Deurne maar half gewerkt. Tot van Den Zeilberg en Vreewijck komen mensen, die wel iets beters te doen hebben, op hun gemak naar het Kerkeind gewandeld om eens te helloren. Theunis Jansen schijnt ineens beroemd geworden. En Wilbertien, de baker, wordt er hees van. Bij elk relaas vindt zij nieuwe bijzonderheden uit en het avontuur van Meester Geraerd wordt een soort wonder... Ze had nog maar zjuust het kind gewassen — een kwartuurken op zijn hoogst — of mijn Heer Pastoor stond al over de vloer. Ja, hij is de duvel te vlug af geweest... Nu weet iedereen, dat het snelste paard niet in zo'n korte tijd uit en thuis naar Den Grootenberg loopt, maar het wordt gretig geloofd. En dat vinden ze goed gezegd van Wilbertien: de *duvel* te vlug af...

En zoals het gewoonlijk gaat, mensen, die niets te missen hadden, toen Theunis te lang en leste moest aankloppen bij de predikant en zich kwansuis geus liet maken om in leven te blijven, komen nu met geschenken aanzetten.

Anneke van Aert van Ebben heeft aan Wilbert gevraagd, of hij zot was geworden. Aert-zelf heeft gelachen en hem aangeraden

de paardenmelkerij eraan te geven om voortaan in petekinderen te gaan doen. Maar die van Den Bottel moeten nu eenmaal de vlag omhoog houden en flink voor de dag komen. De pillegift is met kar en peerd naar de kromme scheper gevaren. In den donkere weliswaar, omdat de rechterhand niet mag weten wat de linker doet. Maar er stond een schone, jonge melkgeit te blaten tussen de zakken en heel het Kerkeind weet ervan.

Op Den Grootenberg komen ze vertellen, dat de predikant met de vuist op tafel heeft geslagen. Hij is direct gaan schrijven en heeft schrikkelijk aangegaan over Kinderen der Duisternis, die vlugger bij de hand schijnen te zijn dan Kinderen des Lichts.

Dat vindt de pastoor geestig. En gelijk het tussen die heren gebruikelijk is, van zijn kant schudde hij staandebeens een half dozijn bijbelteksten uit zijn mouw, die even toepasselijk waren; over Dwaze en Wijze Maagden, over de talenten, etcetera.

Maar nooit heeft hij vermoed, dat hij de goede afloop te danken had aan geuzenpenningen, die hij in zijn sporen liet klinken.

Wouter van den Boomen's knecht: „Ick had liever, dat hy gehangen was aen sijnen diefsen hals, dan dat hy ons soo quellen sou.”

Jan van Bommel: „Ick had liever, dat hy voer voor den duyvel in den affgront vande hel, waer hy thuis hoort.”

De vrouw van Wilbert Faes: „Vorster, ick en weyt het u niet, maer dat den heer soo wel hier was als ghij, ick sou hem dat haer uytten cop haelen, ick sou hem den baert uyt sijn gesicht trecken.”

Ds. Feylinghius: „Voor de comste van den Heere van Doerne is de gantsche gereformeerde ghemeeynte in goede rust, vrede ende eendracht geweest.”

Hijzelf: „Het is den besten edelman, die hem door synne daden edel maeckt.”

Baron Rogier van Hauterive, gezegd Van Leefdael, heer van Lieftringen en van Deurne, vormt de levensblunder van De Visschere. Otto vergist zich zelden, doch deze éne misgreep is zoveel waard als een heel leven vol blunders.

Ge weet nog wel, dat Jantje van Huyn, toen hij op zwart zaad kwam te zitten, de heerlijkheid overdeed aan zijn schoonvader, Willem de la Margelle, Baron van Kettenhoven, hoofdschout der stad en provincie van Mechelen.

Kettenhoven was een vriendelijk, oud baasje. Hij droeg een wit puntbaardje en wijze wenkbrauwen. Reeds op het eerste gezicht waren onze ingezetenen blij met een heer, die er zo tegoedertrouw uitzag. En zij vergisten zich niet, want deze pientere Bourgondiër ging met verstand te werk. Zeker, hij liet aan De Visschere de vrije hand, maar hij luisterde ook naar anderen. Hij scheen zelfs goed te weten, naar wien hij moest luisteren. Als het erop aankwam maakte hij opvallend weinig verschil tussen de vrienden en vijanden van zijn schout. Hij ontving Huysinghius op het kasteel en gaf hem zoveel mogelijk zijn zin bij de samenstelling van de regering. Zo is het deze goed-roomse heer geweest, die onze nieuwbakken geuzen, Goloffs en Colen, voor het eerst op de schepenstoel promoveerde. En

toen eindelijk De Visschere op last van de Staten moest aftreden, heeft Kettenhoven nog gauw de drost Peter van Bommel benoemd, wat voor Deurne een heilzame keus is gebleken. Want Van Bommel is volstrekt geen drijver, een zeer lauwe geus, die uit Otto's hand eet, en wiens vrouw niet geheel vrij is van paapse smetten.

Het was te mooi om lang te duren. Maar dat wisten we vooruit. Kettenhoven had de heerlijkheid gekocht met de bedoeling haar zo gauw en zo voordelig mogelijk weer van de hand te doen.

En toen liet De Visschere, die alles bedisselde en zich zeer verdienstelijk maakte, zijn keus vallen op Leefdael, destijds zowat 34 jaar en getrouwd met zijn volle nicht Hester van Leefdael.

De naam klonk als een klok. Hier hadt ge iemand uit de hoogste en oudste adel van Brabant. Ge vindt ook een Leefdael bij de ondertekenaars van het Verbond der Edelen. En Otto wist opgetogen te vertellen, dat de nieuwe seigneur nog aan het oude huis van Deurne was verwant als bet-achterkleinzoon van Geraerd van Doerne, een afstammeling van de eerste heren der plaats. De Leefdaels stonden algemeen te boek als doortastende kerels, trouwe katholieken en onbevreesd. En dat was juist wat we nodig hadden. We mogen Otto niet al te kwalijk nemen, dat hij zich zo lelijk in de vingers sneed. Toen scheen het een vondst uit duizenden. Hij zag zich reeds als raadsman en vertrouweling van de nieuwe heer, als de echte drost achter de figurant Van Bommel. Dan kon het vrolijk spel beginnen. Samen zouden zij de Staten en hun Reformatie wel zo de duvel aandoen, dat Deurne weldra als een hopeloos geval zou worden opgegeven. Over enkele jaren zou men in heel Holland geen waaghals meer vinden, die eraan dorst te denken predikant van Deurne te worden, al was het op dubbele gage. En dit alles sekuur binnen de perken der wet, volgens het oude recept: veel papier vuilmaken en veel „geuzeneden" laten zweren.

Geen wonder, dat hij alles in het werk stelde om deze flinke, Roomse heer tot de koop te bewegen. En dit wordt hem thans door de heer van Deurne nog het meest verweten van al. Want is Leefdael bij deze koop niet tot in de kleinst bagatellen belogen en bedrogen door Kettenhoven en diens handlanger De Visschere, dief en diefjesmaat?... Dit is natuurlijk onzin, want als dertijds iemand goede redenen had de nieuwe heer netjes te behandelen, was het toch zeker Otto.

In September '51 stelde Kettenhoven de heerlijkheid „bij publicque keersbrandinghe” te koop en werd zij door Leefdael als „den meesten daer voor biedende met uytgangh der barnender kersse” gekocht.¹⁾ En van toen af was het Satan, die de kaars hield. Weldra schoot de eerste procedure als een vuurpijl de lucht in, ontplofte en spatte uiteen in talrijke vonken, die bleven smeulen en de Deurnse atmosfeer verpestten, jaren en jaren lang.

Het begon met de grote zaak tegen Kettenhoven over de omvang der hoge, middelbare en lage heerlijkheid met ab- en dependenties. Dit ging aanvankelijk de ingezetenen niet aan, doch na enkele jaren splitste deze procedure zich in allerlei kleine geschillen met de gemeente. Er wordt nu in Deurne geprocedeerd over van ieders en van elks, over recht op de steenovens, recht van jagen, recht van vissen, recht van patriseren, fretteren en valkenvangen, recht van benoemingen, recht, recht, recht, tot op de lengte der knuppels, die aan de halzen der dorpshonden moeten hangen tot bescherming van 's heren jacht. En dan spreken we nog niet van het gevaarlijkste wapen in de hand van een kwaadwillige heer: het lagere strafrecht, de calanges op grond van keuren, breuken en amendes, waarvan tot dusver lang niet de helft werd toegepast. „'t Is net 'n kijnd,” zuchtten die van Deurne. „Al wat ie zie, moet ie hebbe, hebbe.”

„'n Kijnd?”, riep de Visschere. „'t Is 'ne zot en we zijn ermee bedrogen!”

In het begin was alles koek en deeg tussen hem en de heer. Zij reden samen naar Den Grootenberg, zaten stijf naast elkaar in de kapel, reisden samen naar Den Bosch en zelfs naar Den Haag. Maar al spoedig was de speelman van het dak.

't Is waar, ge kunt van Otto veel kwaad vertellen. Maar enkele goede eigenschappen moeten we hem toch nageven. Hij bezit een zeker soort romantische trouw. En in al zijn deugnieterijen steekt iets uitdagends en bekoorlijks. Hij heeft de stoutmoedigheid van een goed degenschermer, die uitziet naar de sterkste tegenpartij. Hij is niet laf, gaat er niet met de botte bijl der overmacht op los, staat niet te dansen op de geslagen tegenstander, zoals Leefdael het doet. De meeste mensen zeggen: Ge kunt op De Visschere wel kwaad worden, maar niet blijven.

¹⁾ Dit oude gebruik geldt nog op vele Belgische dorpen bij notariële verkopen.

Eerst heeft hij geduldige pogingen aangewend om de Zot tot bedaren te brengen. Toen dan toch de bom tussen Kettenhoven en Leefdael barstte, koos hij zonder bedenken de zijde van het oude huis. Niet om Jan van Huyn, noch ter ere van Kettenhoven, maar enkel ter wille van Margriet. Want voor haar heeft hij altijd de diepste eerbied gehad en haar heeft hij steeds met volmaakte trouw gediend.

Voor zoveel hij toen wist, zou hij evenwel veel profijtelijker hebben gehandeld, als hij zich bij Leefdael had aangesloten. En dan was Kettenhoven ver van huis geweest. Otto wist van de vaag en slordig beschreven heerlijkheidsrechten meer dan wie ook. Hij zat op alle belangrijke documenten en wist ermee om te springen, produceerde en verdonkeremaande precies wat hem te pas kwam. Ook de akten van de laatste verkoop had hij onder zijn berusting. Kettenhoven schreef hem reeds in October '51 vanuit Croy, dat hij deze stukken aan de nieuwe heer zou bezorgen, maar Otto wist beter. Eerst na vier jaren ruzie, toen hij omtrent deze afgifte reeds twee kostbare processen van Leefdael had doen mislukken, leverde hij de „besegelde ende pampieren brieven” vrijwillig uit.

De Zot van Deurne... Dat is goed en wel, maar er zit zoveel systeem in deze zotheid. Toen hij Deurne kocht, woonde Leefdael op de Papenhulst in Den Bosch, maar was om de haverklap hier om toezicht te houden op de restauratie en vergroting van zijn kasteel. En de ingezetenen zijn daarbij zeer royaal voor de dag gekomen. Op kosten van de gemeente zijn er massa's stenen en plavuizen gebakken, allerlei kostbare diensten geleverd. De gemeente-rekening van die jaren is overmatig belast en als zij nu daaraan terugdenken, komt hun het water in de ogen. Onze mensen geven graag en veel, in het vooruitzicht dat zij schappelijk geregeerd zullen worden, dat de heer tegoedertrouw en eerlijk met hen zal aandoen. En was hij niet hun natuurlijke, van God gegeven beschermer tegen de ondeugendheid van de geus en alle andere kwellingen? Juist, en daarom liet hij zich vriendelijk vertroetelen. De pastoor heeft hem vanaf de eerste aanblik niet geren gezien. Zijn instinct begon dadelijk alarm te slaan. En Leefdael scheen het te voelen, want hij was evenmin op zijn gemak. Iedere ontmoeting was stroef en gewrongen, ieder afscheid een opluchting en het werd er niet beter op. Geraerd maakte zich ernstige ver-

wijten, doch zijn afkeer was sterker dan zijn verstand en zijn goede wil. Ge hebt dat niet altijd voor 't zeggen!

Zij zagen elkaar slechts zelden in die twee jaar, ofschoon Leefdael zich gedroeg als een vroom zwijn. Hij kwam altijd de kapel binnen met een tronie, of heel zijn familie boven aarde stond. Dan viel hij op beide knieën voor het Sacramenten sloeg haast met zijn voorhoofd op de plavuizen. Als hij na veel uitdrukkelijke omhaal goed op dreef was met bidden, zoudt ge een eind opzij schuiven om hem genoeg armslag te geven. Tijdens de preek gaf hij altijd het eerste sein tot het wegpinken van tranen. En als het voor de heb was, weerhield hij zich niet de regeerders te onthalen op vrome gezegden.

En nauwelijks was het vergrote kasteel kant en klaar opgeleverd, of hij liep met wapens en bagage over naar de geus, luid scheldend op verdoemde papisten en superstitieuse afgodendienaars...

Heel het Deurnse gebouw stortte in. Doch Geraerd was het eerst van de schok bekomen. Hij kroop onder de puinhopen vandaan, tastte zijn ledematen af, vond zijn gebeente nog gaaf en alle scharnieren in werking. En het duurde geen uur, of in zijn hart wenste hij de predikant veel geluk met deze aanwinst.

En hij had goed gezien. Van toen af werd het veel gemakkelijker. Nu gaat de strijd niet meer tussen paap en geus, maar vóór of tegen de heer, de hoogste geus van Deurne, die de kleur trekt uit alle andere geuzen ter wereld en zich gehaat weet te maken als vergift, de Jezusverrader, de duitendief, de bloedzuiger, de mensenterger. Onze voorraad scheldwoorden moet nodig worden uitgebreid. Dielis Vogels doet zijn best, maar schijnt toch tegen zulk een monster niet goed opgewassen.

Ja, deze brutale desertie is een zegen geweest voor het „oude bijgeloof”. Verbeeld u, denkt Geraerd, dat dit lieveken Rooms was gebleven en uw parochianen op dezelfde wijze had „gemaltracteert”. Dan had de oogst van de haat zich opgehoopt bij de predikant. Daar mag hij niet aan denken.

Dadelijk werden de vijandelijkheden geopend. De processenoorlog begon. De gemeente bleek te zijn overgeleverd aan een onbetrouwbare, ziekelijke ruziemaker. Of liever aan twee, want naar veler mening is de Vrouw nog veel ondeugender dan haar gemaal.

Niets en niemand werden met rust gelaten. Zo begon „de Zottin”

op een kwade dag lelijk te doen over Marie de Waellin. Zij gelastte vorster en schutter, dat die Waalse hoerenmadam zo gauw mogelijk zou betrappt worden op overspel.

Oei-oei! Daar staan vreselijke straffen op. Verbeurdverklaring en verbanning is wel het allerminste, dat ge moogt verwachten.

Om begrijpelijke redenen waren onze richterboden hoogst verlegen met hun opdracht. En zij begrepen heel goed, dat het Mevrouw niet zozeer om de goede zeden als wel om het goede huisje van Marie te doen was. Want op de duiten is zij even gloeiend als de duvel op een ziel.

Zij begonnen al te gnuiven, toen ze gewaar werden, dat Leefde-zelf niet zo bijster fel was... Mardi, hij óók? Ja, als ge 't eerlijk bekijkt: wie van ons eigenlijk niet?

Maar de vrouw van Deurne hield niet op hun het vuur aan de schenen te leggen. Daarom strooiden zij hier en daar een voorzichtige waarschuwing uit.

Dit was in het jaar '55. Op het eerste gerucht kocht De Visschere het huis met de inventaris en betaalde een goede prijs. De mensen vonden het schoon van Otto en hadden groot plezier, omdat hij hierdoor de buit zo hendig voor 's heren neus had weggekaapt. Als we De Visschere niet hadden!... Van hetgeen er zou komen kijken, wanneer Marie een boekskén opendeed voor de Dingbank, werd niet gesproken.

Na enkele weken was de kriebelige spanning geweken. Marie was kopschuw geworden en hield 's avonds haar deur toe. Op een morgen kwam onverwachts een voerman uit Weert, die Marie en haar bagage oplaadde. Zij verdween even geheimzinnig, als zij gekomen was en nooit hebben die van Deurne nog iets van haar vernomen. Zo bezorgen Heer en Vrouw ons allerhand ongerief.

Het is een bizonder lelijk koppel om te zien. Hij heeft een vale, bedorven kleur, een puisterige huid en een dun, sluik baardje, dat er uitziet, alsof het heeft geleden van de mot. Toch houdt hij altijd wat verlopen voornaamheid over. En hij is nog een Engel Gabriël vergeleken bij zijn Hester. Dàt is wezenlijk erg. Een frommes mag gerust wat lelijk zijn, zolang ze maar vrouw blijft. Maar een vrouw, die doet denken aan een verklede manskerel, is het afschuwelijkste, dat ge kunt verzinnen. En zij maakt het nog erger, doordat zij zich altijd zo

komiek en pimpelpaars opdost, gelijk ge wel meer ziet bij opvallend lelijke vrouwen. In Die Verkeerde Weereldt is uitgemaakt, dat zij nog afstotelijker is dan Betje van Joost Buyels. Betje is natuurlijk wat vuiler dan de Vrouw van Deurne, maar als ge veroordeeld werdt om tussen die twee prenten te kiezen, zoudt ge in Godsnaam Betje maar nemen. Ja, daar is alleman over akkoord.

Weet ge, wat ze mevrouw een keer hebben gelapt? Zij liep in heur eentje te wandelen, ergens achter het Oud Kasteel, en opeens klonk er een stem als een kartouw:

„Geuze-teef !!

Woedend keek zij in de richting van het geluid.

„Draai-t-oew eigen om, lelijke mens, of ik droom vannacht van oel!” Zij begreep niet, waar het vandaan kon komen. Ze had uitzicht genoeg, stond midden in het vlakke veld en de oogst was juist binnen. Als een furie holde zij naar het Groot-Kasteel en kwam terug met de vorster, de schutter en een paar knechts. Heel de omtrek werd afgezocht, maar de dader is nooit gevonden. Ge zoudt zeggen, dat hij ergens in een kuil heeft gezeten en over het randje geloerd, tussen de stoppels door. Doch hiermee is het raadsel niet opgelost, want er is geen kuil gevonden. Dielis Vogels wordt erop aangekeken en zoiets eervols spreekt hij niet tegen. Maar de schutter zegt, dat de zaak degelijk is onderzocht en dat Vogels die dag naar Gemert was. Ge kunt er niet aan uit en dat is altijd het geval, wanneer er iets wordt uitgestoken tegen de Seigneurie van Deurne.

Lieve Hemel, hoe fijn weet Pastoor Jacobs van de Zot te profiteren! Hij is niet lomp genoeg om rechtstreeks op de lelijke mens te gaan schimpen. Het zou niet voegen, dat mijn Heer Pastoor ging wedijveren met Dielis Vogels. Geraerd weet beter, hij werkt met contrasten, als een kunstenaar. Hij vermoordt Leefdael sierlijk en proper, stelt deze troebele dagen tegenover de goede, oude tijd, toen er nog geen geuzen waren uitgevonden. Hij vergelijkt deze heer met die uit het oude huis van Deurne en vooral met Margriet van Wittenhorst. De laatste Van Doerne is anno 1606 op hoge leeftijd gestorven. Mensen, die de oude Jonker Jan nog hebben gekend, worden stilaan oud en hebben geen last meer van hem gehad. De Wittenhorsten waren fidele kerels en hebben „goet

regiment gehouden". Graaf Jan van Huyn heeft zich gelukkig niet vaak laten zien en wordt wijselijk in het duister gelaten.

Maar Margriet! Zij is goed op weg om een legende te worden. Ieder jaar lijkt ze wat heiliger en het staat haar niet slecht, want zij had een statig figuur en een voornaam, gothisch gezicht. Bovendien heeft zij steeds van zich doen spreken. Het begon al met de beeldjes voor de eerste Nachtmis op Den Grootenberg. Tot aan haar dood heeft Geraerd steeds gelegenheid gehad op haar weldaden te zinspelen. Het gaf onze nageburen een zoet en verheven gevoel, dat Margriet, die al zolang uit Deurne weg was, ons maar niet kon vergeten.

Thans woekert hij met haar nagedachtenis. De tiende Juli, haar sterfdag, is voor Deurne een halve Zondag, want zelden is de kapel zo vol als bij heur jaargetijde. De grote attractie is, dat de pastoor over haar preekt, en dit is een van die zeldzame keren, dat er op Den Grootenberg nogal duidelijk politiek wordt gevoerd. Iedere fraaie volzin is een kaakslag voor Rogier van Leeftael, zonder dat hij ook maar uit de verte wordt aangeduid. Geraerd bespeelt zijn kudde zo fijn, dat zij toeluisteren met betraande ogen en gebalde vuisten... Onze vrome gewezen Vrouwe, onze beminde weldoenster, die met liefde ende wijsheid heeft geregeerd over een trouw ende vriendwillig volk, een engel ons uit de hemel gezonden tot heil en profijt van alle goede naburen... Met andere woorden: Thans zitten we opgesolferd met een baarljke duivel, vers en nog gloeiend afgeleverd uit het diepst van de hel, „tot bederff van de gemeynte”.

Tijdens de plechtige Requiem-dienst, enkele dagen na Margriet's overlijden, heeft de pastoor een roerend verhaal gedaan van zijn laatste bezoek aan het sterfbed van Mevrouw.

Dat was op het kasteel van Broekhuizen. Hij vond haar omgeven van strenge praal, hoog opgestut in de kussens van het hemelbed. Zij was zorgvuldig opgemaakt en gekapt, droeg een fraaie kanten muts en een zijden jakje, met zwanendons afgeboord. Tot het laatst behield zij haar adellijke houding, in het zicht van de dood kon zij nog vorsten ontvangen. Er kwam geen klacht over haar lippen, ofschoon zij vreselijke pijnen leed. Dat zag hij aan het uitdoven van haar ogen en het plotseling opkomende zweet bij haar neusvleugels, dwars door alle blanketsel heen. Slechts éénmaal

werd het haar te machtig en bleef zij in haar woorden steken. Even later meende zij zich te moeten verontschuldigen: „Heer pastoor, mijn vagevuur begint al op eerde, mijn schoot staat in vuur en vlam.” Zij sloot de ogen en lag stil.

Geraerd werd er akelig van, voelde het zelf. Hij gaf haar zijn benedictie en liep op zijn tenen de zaal uit. Maar voor hij aan de deur was, riep zij hem terug... Had nog iets, dat heur op het harte lei. Toen zij een meisje was van een jaar of twaalf, speelde zij vaak met Marieke Symondts van den Boomen, die nu de vrouw is van Jan Pieter Conincx. (Ge kent haar wel; ze heeft toen 's nachts het kind van de kreupele scheper ten doop gehouden.) En op Sinte Margriet, het feest van de jonge freule, kwam Marieke verheugd aandansen met een geschenk, een stuk boterkoek. Dat was iets ongewoons; Margriet was niet gewend iets te krijgen van de dorpskinderen. Als er iets te geven viel, was dat h aar privilege. Het leek haar niet erg in orde en in haar eerste verwarring zei ze: „O, boterkoek! Hou die zelf maar; ik krijg thuis zoveel boterkoek als ik wil.”

Haar leven lang had ze niet kunnen vergeten, dat Marieke zo'n kleur kreeg en zo verdrietig uit haar ogen keek. Had er dezer dagen nog van gedroomd...

Op de tafel naast het bed lag een gouden kruisje met ketting gereed als zoenoffer. Wilde mijn Heer Pastoor dat aan Marieke geven en zeggen, dat Mevrouw er altijd spijt van heeft gehad? En of Marieke na haar dood een Vaderons wilde bidden voor haar zielerust, ten teken dat alles goed was?

Nu kon zij rustig sterven. En de volgende dag stierf zij, fier en met ongebroken moed, als een ridder. Zij was dan ook een dochter van de Wittenhorsten, edelen van de oude stempel, vierkante ruiters, die stierven op het veld, harde, onversaagde vechtersbazen. doch op hun manier „goet voor man en peerdt”.

Toen Marieke de boodschap kreeg, kon zij zich het voorvalletje van 36 jaar geleden met geen geweld meer te binnen brengen. en de pastoor zei, dat dit juist heel schoon van haar was. Tijdens de Mis zat zij met het gouden kruis te pronken en was reeds lang de tel kwijt van haar Vaderonsen voor Margriet. En toen de pastoor in zijn preek het zoete verhaal zo sentimenteel mogelijk voordroeg, begon Marieke onder deze overstelpende eer zo gods-

déerlijk te snikken, dat hij moeite had zich verstaanbaar te maken. Enkele jaren later, in een tijd, dat de Zot van Deurne met ongewone hardheid tegen zijn onderzaten te keer ging, heeft Geraerd zich overtroffen. Op deze tiende Juli begon hij zijn herdenkingspreek niet zoals gewoonlijk met een latijnse tekst. Hij hield een oud stuk papier in de hand en begon te lezen:

*Ick, Margrita Wilhelmina Vrijvrouwe van Wittenhorst, Vrouwe van Doerne, van Rossum, van Brouckhuysen etcetera.
Geloove ende sweere die Heilige Kercke, weduwen ende weezen te beschermen ende voor te staen . . .*

Ha, nu begrepen zij het! Dit waren de plechtige woorden van de huldigingseed der heren van Deurne. Zij werden er koud van, zo aangrijpend als de pastoor het voorlas:

Als insgelijkcx alle die ingesetenen ende naegeburen der Heerlycheyt van Doerne.

Deselve te laten ende te helpen leven in hunne oude privilegiën ende gerechtigheden.

Ende by tyde des crijchs, oorlochs ofte andersints, voor te staen ende te beschermen.

Insgelycks de Heerlicheyt in hare palingen ende bepalingen, stegen, straten, Heyden ende Gemeenten naer myn vermogen te defenderen.

De schepenen te manen ofte doen manen om oprechte vonnissen te wijzen.

De quaetdoeners naar Exigentie der saecke te straffen.

Ende yedereen naer behoren recht te doen.

Ende voorts die keuren ende breucken ende amenden, die by my als Vrouwe ende gelycke regeerderen der heerlicheyt van Doerne, in alles voort Houw ende Getrouw te wesen, als eene goede ende oprechte Vrouwe haere Gemeynthe ende Onderdanen schuldig is te doen.

De regeerderen ofte naegeburen hiervan besegelde brieven te verleen. Soo helpe my God ende Syne Heiligen!

Daarop begon hij zijn preek. Geen woord van afkeuring voor de manier, waarop Leefdael schier dagelijks zijn eed verkrachtte. Maar toen Geraerd regel na regel van het „adelyck parole” om-

kranste met schone voorbeelden uit het goed regiment van Margriet, waren deze stichtelijke staaltjes toevallig juist het tegendeel van hetgeen de Zot van Deurne de laatste tijd had vertoond. Daarmee stond zijn hondsheid, die al een gewoonte begon te worden, hun weer nieuw en schril voor de geest. Bij de bescherming van weduwen en wezen bracht de pastoor in herinnering, hoe Margriet altijd gunstig beschikte op een request om gratie, als het een weduwe betrof. En iedereen wist, dat dit sloeg op de zware calange, die de arme weduwe van Frans Joosten zo juist had moeten betalen, omdat haar twee aankomende jongens ocharme voor moeders „een kaers clot han geladen gehadt” op een stukje gemeentepeel, waar van ouds door iedereen turf was gestoken, doch waarover de judas sedert kort met het Corpus van Deurne in proces lag. Alsof het in Deurne op een kar klot aankomt!

Zo ging hij verder, sluw en onnozel, lankmoedig en opruiend. Alle deugden van Margriet waren een uitvloeisel van haar oprecht Rooms geloof, dat spreekt vanzelf.

De boeren knarsten hun tanden. Sommigen hadden zichtbaar medelijden met zichzelf. Na afloop zeiden ze, dat de pastoor nog nooit zo schoon had gepreekt. Zij vervloekten de geus en de Zot (dat was hetzelfde) even vurig als zij de goede tijd van de Wittenhorsten loofden. In hun verbeelding werden de vroegere heren steeds mooier. Jan van Huyn werd goedgepraat op kosten van de geus, aan wie Zijn Genade immers zo het land had, dat hij Deurne zelfs kwijt wilde zijn.

Nu is het waar, dat de Wittenhorsten er wel eens vorstelijke allures op na hielden. Weet ge, dat anno 1605 de vorster Seger Hansen, vader van onze Evert Segers, zo maar de hele Swaen met toebehoren geschonken kreeg van de heren Johan en Wolfaert? En met zulk een geschenk is naar Deurnse begrippen uw fortuin gemaakt. Hij kreeg het enkel als beloning voor zijn getrouwe diensten als vorster, „welck officie sijn vader oick met allen eeren ende dancksegginge, soe van den heere als van de naeburen ende ondersaten, syn leven lanck bedient heeft”. Thans zeggen die van Deurne: De heren Wittenhorst moesten eens weten, dat nu een halve geus schoon weer zit te spelen met hun Swaen, zij zouden zich in hun graf omdraaien!

Maar het eigenlijke sprookje komt nog. Kort na de dood van

Margriet kwam de jonge Isabelle Franchoyse van Pallandt, dochter uit het tweede huwelijk, in staatsie naar Deurne gereden en stapte af in Die Verkeerde Weereldt bij de goede, oude, getrouwe Otto. Met de boodschap, dat Moeder-Zaliger heur had opgedragen hem te be-giftigen met het Oud Kasteel van Deurne! ¹⁾

Hij was overweldigd en barstte in tranen uit. Staandebeens ver-klaarde hij Margriet op eigen houtje heilig. Maar ook hij wist zich groot te houden... Neen, het was te veel; hij mocht het niet aanvaarden. Hij, die al wat hij was aan Mevrouw-Zaliger te danken had! Het enkel bewijs van haar goede gezindheid was hem meer waard dan tien kastelen!

In zijn eerste opwelling meende hij eerlijk, wat hij zei. Twee jaar lang heeft hij in deze nobele houding volhard, tot stichting van zijn omgeving en in schilderachtig contrast met de hebzucht van Leefdael. Totdat Isabelle zei, dat zij geen rust kon vinden. Moeder had haar deze dotatie wel honderd maal op het hart gedrukt en er zelfs op haar sterfbed nog aan herinnerd. Zo werd eindelijk in het jaar '55 de schenkingsacte ten overstaan van Bossche schepenen gepasseerd. Leefdael was woedend. Zijn aartsvijand als kasteelheer aan de overzijde van de straat!

En nu zijn we statendorp.

Jonker Ydzart van Albada doet een gooi naar de heerlijkheid Deurne. Zijn kansen staan slecht; hij is Rooms en heeft geen geld. Wel heeft hij de hele gemeente op zijn hand, twee of drie gereformeerden uitgezonderd. De kwartierschout Deventer, die nu ambtshalve drost van Deurne is en het dorp rechtstreeks namens de Hoogmogenden bestuurt, kan Leefdael niet luchten. Als edelman schaamt hij zich, dat een dergelijke fielt tot zijns gelijken behoort. Hij moet natuurlijk voorzichtig zijn, doch werkt de Zot zoveel mogelijk tegen. Aan het slot van zijn konkelbriefjes aan De Vissschere schrijft hij steeds: *Versoecke dat dit secreet mach blijven.*

¹⁾ Het Oud Kasteel, ook genoemd „Oudt Huys” en „Hoff van Doerne” staat er nog, schuin tegenover het Groot-Kasteel. Toen was het groter, had nog grachten en valbruggen. Achter de eerste brug stond een „gevauceerde” poort met schietgaten, even sterk als een stadspoort van Den Bosch. Tegen het hoofdgebouw bevond zich nog een met leien gedekte kapel. Na het Groot-Kasteel was het Oudt Huys verreweg het aanzienlijkste gebouw van Deurne, als we de kerk en het Liesselse Blokhuis buiten beschouwing laten. Het bestond reeds vóór 1396; de juiste datum staat niet vast.

Deze gezworen kameraden hebben zich belast met de politieke kant van het geval, het zoeken van kruiwagens voor Albada en het verwoesten van Leefdael's vrome reputatie in Den Haag.

Meester Geraerd moet zorgen, dat de arme Liesselse Jonker aan geld komt. Hij schrijft brieven aan kardinalen, prelaten en gemiterde abten van rijke kloosters in de Spaanse Nederlanden. Voorlopig schijnen deze doorluchtige eminenties het geen al te beste belegging te vinden...

Hij doet plichtmatig zijn best, zonder veel geestdrift. Dat is hem niet kwalijk te nemen. Waar ter wereld vindt hij als zielenherder een betere medewerker dan Leefdael? De Zot van Deurne werpt zich op als beschermer van de Hervormde Kerk, vooral in zijn brieven aan de Raad van State. En hij beschermt zijn nieuw geloof zo ijverig, dat het niet lang meer kan duren, of hij ligt met de predikant overhoop. De fijnste neuzen van het dorp menen al te ruiken, dat tussen deze heren de lucht volstrekt niet zuiver meer is. En de pastoor heeft al ééns leergeld betaald. In hoeverre Albada, eenmaal geïnstalleerd, tegen de verleiding bestand zal zijn, is van hieraf niet te zeggen. Er zijn enorme voordelen aan verbonden! De Spaanse schuldbrieven zullen hem voorlopig in toom houden, tot hij elders geld heeft gevonden. Op de Roomse overtuiging van deze Fries durft Jacobs geen kastelen bouwen. Als Ydzardt zijn roksken omdraait, wat onder die heren een beetje mode begint te worden, gaat de Roomse kerk er veel op achteruit. Dan staat er een fatsoenlijke, menselijke geus aan het hoofd van Deurne.

Het is erg voor de arme ingezetenen, wanneer zij met de Zot blijven opgescheept, maar de kerk gaat voor. Deze zware tijden hebben Geraerd zeer modern gemaakt. Hij geeft al toe, dat de pastoor er is voor de mensen. Maar hij en zijn zielen zijn er slechts ten gerieve van de kerk. En als ge daartegen durft redeneren, vliegt ge buiten.

... datter oock veel arme uytheymschen, synde van de religie, van buyten incomen

De vreemde geuzen van Deurne...

Over Peter Neynens is de historie kort maar krachtig. Of hij werkelijk zo heette, is niet eens zeker, evenmin waar hij vandaan kwam. In ieder geval was hij een vrome geus en naar zijn spraak te oordelen, kwam hij van Holland. Hij was goed geleerd en, als ieder kundig oplichter, zeer welbespraakt. Daarom werd hij in het jaar '50 op aandringen van Huysinghius tot niets minder dan president-schepen aangesteld.

Arme Huysinghius! Hij scheen belast met een soort vloek, waardoor hij alles verkeerd moest doen. In Mei '52 was Peter Neynens met de noorderzon vertrokken. In Juni werden, na vonnis van schepenen, zijn meubels door Michiel Claes Everts, de herbergier van De Leeuw, voor schuld aangeslagen en in December ten overstaan van officier en schepenen voor alleman „te beurde gestelt”. De schuldeisers waren talrijk. Zelfs arme mensen hadden aan deze zoetgevooisde bedrieger zware verliezen geleden.

Gelieve op te merken, dat hij voorschepen was, het hoogste vertrouwensambt, waartoe een eerzaam ingezetenen kan worden geroepen. Als men beweert, dat de Reformatie het dorpsgerecht tot een aanfluiting maakte, wordt men licht van overdrijving beschuldigd...

Drost Van Bommel komt uit de Bommelerwaard. De Visschere heeft hem met verstand gekozen als zijn opvolger en door Kettenhove laten benoemen in het jaar '51.

Arme Drost van Bommel. Buiten zijn ambt bezit hij geen helder of penning. En dan is hij gezegend met een jonge, knappe vrouw, die te veel fantasie heeft en veel te goed raad weet met zijn geld. Dorothea coquetteert uit pure deugnieterij met het Roomse bijgeloof. Zij heeft zich „verscheyden malen laten vinden in de paepsche misse op den grooten Berch, onder andere op seeckeren

Maendach, als wanneer sij des Sondachs ofte des daeghs te vooren, mede inde gereformeerde Kercke tot de taeffel des Heeren geweest hadde, gevende alsoo groot schandael voor dese heele ghemeynte"... Het kan haar lekker niets schelen, wat ze zeggen, huh! Ze kan toch zeker met Sophie de Visschere gaan waar ze wil; wat is dat nu? Den Grootenberg is de enige vermakelijkheid van heel dit dooie boerendorp. Daar ziet ge tenminste nog eens mensen. Het is er heel wat gezelliger dan in die hoge, kale spelonk van een kerk, waar ge — uitgenomen Jantje van den Bosch — tegen een portie lelijke, zure koppen zit aan te kijken, urenlang, tot ge wel heel hard kunt gaan huilen. Ze moet altijd zo zitten, dat ze Jacob Goorts niet kan zien. Als zij deze vuile huichelaarstronie te lang bekijkt, smaakt het eten haar niet meer. En Huysinghius! Die liet zich niet onder woorden brengen. Ze heeft ooit een prent gezien van een nijlpaard... Neen, dan dat knappe pastoorken, hi-hi, en hij kijkt heur altijd zo aan...

Peter van Bommel heeft een buikige waardigheid over zich. Dit doet bij zo'n klein kereltje een beetje komiek aan, vooral naast de giebelende, meisjesachtige ondeugd van zijn schone Dorothea, die een half hoofd boven hem uitsteekt. Daarbij sleept hij met een rapier, dat enkele maten te lang is voor zijn postuur. Als hij dan nog zijn rijplunje draagt, heeft hij veel van de Gelaarsde Kat. Hij kijkt altijd streng en geleerd, draait sierlijk met zijn posterieur en steekt zijn knopneusje in de lucht om wat groter te schijnen. Hij woont op het Klein Kasteel, moet ge niet vergeten!

En het is daar op het Oudt Huys een veel te duur huishoudentje. Altijd is er geld te weinig, ofschoon het ambt van drossaard volstreekt geen hongerloontje oplevert, zeker niet in een tijd, dat het calanges regent. Bovendien is het een publiek geheim, dat onze drost er steeds een aardig jaargeld heeft bijverdiend door zich te laten betalen voor het niet-toepassen der plakkatens „opt stuck der religie geëmaneert”.

Geen predikant krijgt iets van hem gedaan. Huysinghius is zelfs zo ver gegaan hem dit vanaf de kansel te verwijten. Waarop mijn Heer Drossaard zeer rood werd en zijn hoed vatte. Een ogenblik stond hij in zijn volle lengte voor de preekstoel, stak zijn dikke wijsvinger in de lucht en riep, dat de kerk geen griffie was! En dat men hem voor ambtelijke besognes te allen tijde kon vinden

op zijn comptoir in het rechthuis, waarheen hij zich *stante pede* begaf om van gebeurlijke klachten kennis te nemen!

Dit was stout gesproken, want het drostelijk paar was de helft van de tijd „uyt de gemeynthe, buyten de provintie reijsende” en de griffie nog vaker op slot. Daar is al over geklaagd en gerequestreerd, dat hij tijdens zijn afwezigheid de sleutel zou „langen” aan een vertrouwde schepen. En reizen is een dure liefhebberij.¹⁾ Ook Leefdael heeft zijn officier steeds vruchteloos tegen de Roomsens opgehitst. De verhouding laat veel te wensen over, terwijl de dames elkaar wel de ogen uit de kop kunnen halen. Dat gaat aanbranden! Nu zijn we statendorp en is Van Bommel als drost uitgeschakeld, hoewel hij hetzelfde werk doet, daar Deventer hem handhaaft als „stadhouder” en secretaris. Maar als Leefdael onverhoopt de heerlijkheid opnieuw kan kopen, ziet het er voor de kleine drost treurig uit, al schijnt hij dit zelf niet in te zien. Hij weet niet, hoe zwart hij is gemaakt in Den Haag en bij de Classis. Huysinghius heeft al spoedig aan de Staten verklapt, dat hij van de Deurnse drossaard niet de geringste medewerking ondervindt bij de voortplanting der ware religie, „dat man ende vrouw met de alderbitterste papisten ende ruergeesten aenhouden”.

Van Bommel had altijd een goed antwoord gereed, als het erop aan kwam de pastoor en de paapse godsdienst met rust te laten... Goed, neem eerst die man zijn paspoort af en hij vliegt immediately het land uit. Voordien behoefde niemand de drossaard van Deurne te komen voorfluiten, hoe hij zijn officie had uit te oefenen. De kapel op Staats territorium? Best, zodra de Hoogmogenden dat óók verklaren, calangeert hij daarginds op Den Grootenberg het heel dorp aan elkaar en vangt de pastoor nog op de koop toe. Nog meer verlangens?

Het manneken is goed onderlegd, maar niet bijster slim. Schijnt niet te begrijpen, dat men zich in veel gevallen niet beter onmogelijk kan maken dan door gelijk te hebben. Daarbij is hij onvoorzichtig, geeft zich te veel bloot. In handigheid reikt hij niet aan de ellebogen van Otto de Visschere.

Afgezien van de kleine, voorbijgaande ruzie, toen Van Bommel kwaad werd, omdat Otto hem zo grof voor de gek hield bij het

¹⁾ Een „vracht” van Helmond naar Den Bosch (enkele reis) beliep reeds 1 gld. 6 st. Logies-te-voet in een simpele boerenherberg 18 à 20 st.

opschrijven van de kerkgangers op Den Grootenberg, zijn deze heren altijd de beste vrienden geweest. Sinds het transport van het Oud Kasteel is Otto de huisheer van de familie, maar van de huur komt niet veel terecht. Daarenboven treedt De Visschere voortdurend op als geldschieder en wordt dan meestal terugbetaald in de vorm van faciliteiten, kasteel- en griffie-geheimen en allerlei spionnenberichten, die van belang zijn voor de processenoorlog. En het is misschien maar slechte praat van klapzieke wijven, doch er wordt gefluisterd, dat het tussen Monsieur Otto en Madame Dorothea niet helemaal proper moet zijn. Een ontslagen maart van het Oud Kasteel moet hierover een boekje hebben opengedaan. Zij zou het koppel eens hebben bezig gezien door het sleutelgat. Wat hiervan zij, het staat vast, dat De Visschere belangrijke veren laat aan het drostelijk gezin. Maar Otto is een rijk man, kan enkele daalders laten rollen. Men zegt, dat hij Die Verkeerde Weereldt voor zijn plezier aanhoudt en dat er geld bij moet. Als hij zelf thuis is en er valt iets gewichtigs te bekonkelen, worden veel meer potten en pinten volgedaan dan er op de lei komen. Jantje van den Bosch is er talloze malen onmenselijk zat geworden, maar heeft nog nooit een duit betaald.

Dit is nu de kostganger, die Ons Heer er voor Zijn plezier op na houdt. Zo als zijn naam zegt, komt hij van Den Bosch. Hij heeft alles tegen, hij is vreemdeling, geus, „slaaf van de Zot”, leeft van de arme, kent geen letter zo groot als een schuurdeur, en is toch verscheiden jaren schepen geweest. Hij staat zwart-op-wit te boek als „eenen brandewijnsuyper, hebbende sijn vrouwen goet verquist” en om het bloemstuk te voltooien is hij nog soldaat geweest op de koop toe.

Toch is hij volstrekt niet gehaat. O, ze hebben hem helemaal niet hoog! Bezadigde mensen schudden het hoofd en fronsen de wenkbrauwen. Maar eerst moeten zij met geweld de glimlach bedwingen. die vanzelf doorbreekt, wanneer dat vuil Jantje ter sprake komt. De meesten lachen ronduit.

Het zegt ook voldoende, dat hij in Die Verkeerde Weereldt mag komen. Op vrolijke avonden wordt Dielis Vogels soms met de lantaarn uitgestuurd om hem op te sporen. Dan speelt Jantje voor potsenmaker en wordt betaald in natura. Bier drinkt hij niet veel, dat duurt hem te lang. Hij houdt meer van kort nat: jenever,

brandewijn en „sliery”. Hij is een oprecht en onschadelijk dronkaard. Ook zijn uiterlijk heeft hij mee, hij draagt een fraaie, zwarte krul op zijn voorhoofd en zijn blozend kwajongensgezicht past goed bij de gehuichelde onnozelheid van zijn beroemde „gezegden”. Ge begrijpt niet, waar dit manneke het allemaal vandaan haalt. Als Govert Jaspers, ernstig verdacht van knoeierij met maat en gewicht, zich probeert vrij te pleiten zonder iemand te overtuigen en dan scheldt op de kwatongen, die zoiets durven rondkleppen, zwijgt iedereen. Maar dan kunt ge Jantje heel dom horen zeggen: „Ja, 't is 'n schandaal. Al hède 't gedaan, krijg-de tòch de schuld!” Nú zegt dat niet veel, doch op zo'n dorstige avond worden de gelagslieden er paars van. Als het gelach eindelijk is bedaard, vat Jantje zijn pint op, kijkt haar ernstig aan en zegt met de zuiver-nagebootste stem van Huysinghius: „Er is nog plááts voor u in de wijngaard des Heren!”

Zo heeft hij alle vijf voet een gezegde, dat verfraaid en vergroot van mond tot mond gaat en nog jarenlang dienst doet, 's avonds rond het klotvuur.

Voor een paar jaar heeft hij zijn been gebroken. En hij trof het slecht, want Meester Laurens was de eerste uren niet thuis. Jantje lag te tieren van de pijn, erger dan een kind. Iedereen wilde helpen en zó kon hij niet vloeken, elk op zijn beurt pakte het been vast om het zó te leggen, dat de pijn en vooral het lawijt zouden ophouden. Ge kondt hem huizenver horen gillen. Hij woont naast het kerkenhuis en ook de predikant Vitriarius kwam gelopen. Maar het duurde niet lang, of het gekrijs begon op dominé's zenuwen te werken. Hij zei, dat Jan van den Bosch, als jonge kerel in de fleur van zijn leven, zich toch een beetje zou bedwingen en liever eens moest denken aan de Here Jezus, die immers veel groter smarten ende passie verduuldig en zonder klacht had gedragen. Toen werd Jantje driftig: „Da wil ik wel geloven, heer predikant, maar noem-t-er zo nóg 'ns ene!”

Geen tien minuten later kwam de geuzenkwezel Judith Orgelmaecker hem tracteren op dezelfde vrome vermaning. En dat was te veel:

„Wijf, donder op mee oewen Here Jizzus! Die moest van z'n Vader, mar ikke nie!”

Kijk, dat mag Jantje van den Bosch doen. Wanneer een ernstig man zich zo kinderachtig had aangesteld voor een gewoon kapot

been, zou hij zich voorgoed veracht en belachelijk hebben gemaakt. Ge moet dat goed begrijpen. Dit is een tijd van harde mensen. Van alle moederskinderen, die hier in de streek geboren worden, sterven meer dan de helft in de eerste levensjaren. Die overblijven, kunnen een stootje verdragen, dat zweer ik u.

Peter Gevarts Colen, die toen op Sint Japiksdag van kwaadheid in zijn kerkboek schreef, is in Maart '37 opgestaan van de pest, ofschoon hij „Godts gaeve” op haar ergst heeft gehad. Dat was juist aan het eind van zijn borgemeestersjaar, want in Deurne wordt op de 17de Maart de wet veranderd. Nauwelijks op de been, liet hij zich verbidden deze lastige dienst nog een jaar op zich te nemen, daar de andere borgemeesters al gesneuveld waren en er „cwaelck” iemand anders voor te vinden was. Dat iemand twee jaar achtereen borgemeester werd, was toen bij menscheugenis nog nooit gebeurd. In een scabinale akte van roerende eenvoud verklaarde hij zich na veel „smeecken ende welspreecken met goetheyt overwonnen” en nam de gevaarlijke taak op zich uit dankbaarheid en „gedogenheyt” jegens ons Heer, omdat hij „becant genesen waes vande peste, Godt hebbe loeff!” Hij was nog ernstig ziek, een wandelend geraamte, toen hij moederzielalleen met zijn „bouck ende buydel” erop uittrok. En het ambt was nog zeer „peryckelick te bedienen, (om)dat die peest noch tot Oecst (Aug. '37) in de gemeente waes”.

Dit zijn mannen. En zo zijn er veel in Deurne. Zij doen niemand kwaad, doch met jankers hebben zij weinig geduld.

En toen Jantje van den Bosch voor schandaal lag te kraaien over een simpel gebroken been, was het maar een week geleden, dat Dielis Vogels bij de smid binnenviel:

„Evert, dieje tand eruit of m'ne kop eraf!”

Evert Nelen doet dat wel meer, bij paarden en koeien. Hij heeft daar enkele speciale tangen voor gemaakt. Ook wel bij mensen; wanneer de tand al goed los zit, anders moeten ze over een maand of zo maar eens terugkomen.

Nu heeft Dielis een echt wilde-beestengebit, hard als staal en even sterk. Hij kan de hals van een wijnfles afbijten. En we weten, dat het smidje onnut sterk is in zijn armen. Aan zijn tang hief hij de grote Dielis Vogels, die zich stijf vasthield, met bank-en-al van de vloer, zodat er vier man naast hem moesten gaan zitten.

Een kwartier is de smid bezig geweest, hij heeft gerukt en gewrongen, maar telkens schoot de bloederige tang los. Er was bekijks genoeg; daar lag het niet aan. Op Dielis werd scherp gelet; een oude Germanenhoofdman zou in de ogen van zijn volksgenoten niet lager kunnen vallen. Daarom rukte hij zelf op zijn best mee. „Ge kunt mardi nie trekken!” riep hij, maar overigens kondt ge niet zien, af hij er minder vrolijk om was.

„Nog éne keer en ik schei er uit,” zei Evert en *krak!* daar kwamen er drie tegelijk met nog een reep kaakbeen en een sliert vlees eraan. Dielis spuwde lange, rode stralen in het rond en commandeerde. Evert had er schoon genoeg van, hij zag lelijk wit. Maar hij moest en zou een dun stukje ijzer gloeiend maken. Dielis trok met een vinger zijn mondhoek open tot aan zijn oor en even later was de grote, rafelige wond toegebrand tegen koudvuur, klem en allerlei andere ongemakken, die ge van zo'n karwei kunt overhouden. Dat spaart u een kostbare bedevaart naar een of andere wonderkapel van Sint Anthonis en daarvoor moet ge tegenwoordig een heel eind uit het land reizen; vuile drekgeus dat hij is...

Daarop zijn ze naar De Valck gelopen, waar Dielis de smid op een pint jenever heeft getracteerd. En Evert had de drank nog harder nodig dan Dielis. Deze maakte nog gekheid, nu hij zijn kop moest scheefhouden om de wond niet te raken met dat scherp vergift uit De Valck. Hij heeft nog hard gelachen, toen het smidje eerlijk toegaf, dat hij bij dat branden al half stond te slapen. Het was niet zozeer dat sissen van het ijzer, als wel de stank van die vuile, gele rook, die ineens uit Dielis' mond kwam gespoten.

Maar ja, Dielis Vogels! Noemt er zo nog 'ns ene, zou Jantje van den Bosch zeggen.

Dit zatte manneke doet, wat hij wil, en komt er steeds ongeschonden af. Hij loopt met vuile voeten over het strenge dorpsfatsoen en houdt de lachers op zijn hand. Zijn geest wint het. Zijn gezegden blijven leven; de rest wordt gauw vergeten. Dielis Vogels wordt bewonderd en zo niet: iedereen blijft maar liefst goede vrienden met deze geweldenaar.

Doch heel in 't geheim houden wij allen veel meer van Jantje. We houden van hem, omdat hij zich heeft laten aanstellen tot schepen, tot het levende beeld van de verwording, die de Hollander heeft ingevoerd. Wij vinden het schoon van hem, dat hij zo'n

dwaas uithangbord van de gereformeerde kerk vormt en in besloten kring zo geestig, voorzichtig en dubbelzinnig de draak steekt met zijn opgeplakt geuzengeloof. Zelfs dat hij soldaat is geweest, wordt gewaardeerd. Nu ziet ge eens, wat voor lafaards zij eigenlijk zijn. In een grote troep en beladen met moordenaarstuig durven zij heel dapper een weerloze boer uitplunderen en mishandelen en zijn vrouwvolk schofferen, maar bij het minste gebroken beentje gaan zij te keer als een jong varken. En al lijkt het vreemd, we zijn hem zelfs dankbaar, dat hij tot het kliekje van de heer behoort... Daarmee zijt ge in fijn gezelschap, nietwaar, grote, verwaande Michiel Goloffs? En Philips Martens en Evert Segers! Bij een van die drinkgelagen in Die Verkeerde Weereldt heeft Jantje ronduit toegegeven, dat hij volstrekt niet weet, onder wat voor geleerde pampieren zijn naam komt te staan. Deze klinkende naam kunt ge dadelijk hebben, als ge meer geeft dan de heer en de predikant en de Heilige Geest. Ieder zijn stiel, zegt Jantje. *Hij* komt aan de kost met namen-zetten.

En deze kunst verstaat hij. Wie een Deurnse schepenacte uit deze jaren in handen krijgt en niet beter weet, zou op het eerste gezicht zeggen: Mardi, wat kan *déze* schepen prachtig schrijven! Daar pronkt de naam *Jan van den Bosch* in nieuwerwets schoonschrift, proper en scherp als een ets. Maar dan ziet men al gauw, dat het *te* mooi is en dat hij met een fijn, stalen stempeltje werkt. Er wordt zelfs beweerd, dat Leefdael met „d'merck" van Jantje in zijn zak loopt en het zonder complimenten neerslaat onder alle leugens, die hij schrijft namens de hervormde schepenen. Ge moet er wat op vinden, wanneer ge zit te houden met een stel magistraten, waarvan er maar twee kunnen schrijven. En als De Visschere van die rake stukken naar Den Haag stuurt, die door al uw beste onderzaten met geestdrift worden getekend, kost het een paar duiten, wilt ge tegenover de Staten niet in uw papieren hemd staan. Trouwens, het grootste deel wordt bekostigd uit de Heilige-Geest-goederen.

Toen Rogier van Leefdael naar de geus overliep, was hij niet aanstonds brutaal genoeg om Jantje tot schepen te verheffen. Eerst heeft hij getracht van dit gastje een schutter te maken en dit ambt is dan ook omtrent 1653 bij commissie van Haere HoogMogenden aan Jan van den Bosch verleend.

Het heeft maar enkele maanden geduurd. Heel het dorp scheen samen te spannen en de nieuwbakken schutter beleefde geen nuchter ogenblik meer. Er werd zulk een afschuwelijk janklaasen met hem gespeeld, dat het zelfs de Zot te krankzinnig werd. Zo hebben een viertal deugnieten (waaronder Marten Lammerts, die naar de predikant spuwde) hem eens op klaarlichte dag als lijk naar het kasteel gedragen. Toen Leefdael kwam kijken, wat voor lawijt daar was op de valbrug, zeiden ze: „De-n-ondervoorster is 'n bietje za-at en hij zei, dat ie op 't kasteel moest zijn.” Zij hadden Jantje's gezicht geverfd. De exploiten, die hij moest rondbrengen, waren voor en achter op zijn wambuis gespeld. Hij zag er uit als een vastenavondzot.

Onbekwaam geacht voor het schuttersambt, werd Jantje een half jaar later schepen in de plaats van Lammert Colen, die toen al kwade vrienden was met de heer.

Bij zoiets staat ons verstand stil. Monsieur de Visschere had wel gelijk, toen hij zijn herberg doopte. Hier in Deurne is het wezenlijk de verkeerde wereld. In ons keurboek kunt ge lezen: *Alle, die aalmoessen ghebruijcken, en sullen in gheen herberghen gaen drincken en clincken, noch speelen metter carten, noch terlingen, bollen, clossen, noch egheen spel.* Leefdael laat de beste mensen zonder pardon calangeren, zelfs op grond van breuken en amenden, die al in geen honderd jaar werden toegepast. Maar deze bepaling schijnt hij over het hoofd te zien. En nu ziet ge door heel de Meierij, hoe straatarme, luierende geuzen de grote hans uithangen in het schepengestoelte en goede sier maken van de zware cijnsen, die naarstige boeren uit hun armoe en zweet moeten opbrengen aan de Heilige Geest.

Dit zijn ergerlijke dingen; er zou moord van kunnen komen. Maar aan Jantje van den Bosch wordt zelfs al te scherpe critiek bespaard. Zeker, in het belang van de Roomse politiek wordt van dit lichtend voorbeeld kwistig gebruik gemaakt. Doch De Visschere is ten aanzien van deze clown opvallend gematigd. Nu Deventer materiaal verzamelt tegen de „geremoveerde schepens”, bepaalt Otto zich tot de alom bekende feiten, dat deze regeerder is „eenen brandewijn suyper, hebbende syn vrouwen goet verquist, niet wijs genoeg sijnde om schutter te syn, oft sijn selven te regeren, maer eer onder momboirs behoorde te staen”. Verder is de voorschreven

Jan van den Bosch „tot Frans den Remaeker in de Pooten in den Hage sonder den weerd te hebben adieu geseijt (er van) doorgegaen; als hy schutter was geworden, heeft (hij) noch niet syn verteringen aldaer betaelt”. Dit is alles, terwijl over deze pias een heel boek zou te schrijven zijn.

Dat zij zo gemoedelijk met hem omspringen, heeft hij niet alleen aan zichzelf te danken. Hij is getrouwd met een van ons, en niet de eerste de beste. Lysken Everts is van voorname familie, een kleindochter van Marcellis van Yseren, in zijn tijd voorschepen, en een nichtje van Heer Cornelis Fransen, de pastoor van Bakel. Zij stamt zelfs uit het adellijk huis der Van Doerne's, niet uit een der vele bastaardlinies, maar volkomen legaal. Dit weet Lysken niet eens en het is ook niets bizonders; er loopt in Deurne zo veel adellijk bloed achter de ploeg. En mij dunkt, dat ge aan onze Wilbert zijn gezicht en zijn groot manier van doen wel enigszins kunt zien, dat zijn grootmoeder de natuurlijke dochter was van een Van Doerne.

Maar we hadden het over Lysken Everts. In het pestjaar is zij wees geworden. Op haar vijf-en-twintigste werd zij betoverd-zot van dit gultje en er was geen moederke-lieve aan te doen. Ze zou voor hem in 't water gesprongen zijn.

Tot algemeen vermaak speelt Jantje openhartig voor pantoffelheld, of liever: voor het ondeugende kind van zijn vrouw. Zonder zich ooit te vergissen praat hij van Lysken, als van een manskerel: *Hij* was gisteren weer uitermate vriendelijk, toen ik thuiskwam... Voor haar is hij een onzijdig voorwerp: *Het* is weer crimineel-zat uit De Valck gekomen...

En als hij niet thuiskomt, wordt hij wel thuis gebracht. Sedert die moedwilligers hem naar het kasteel hebben gebracht, zien de herbergiers toe, dat zoiets niet meer gebeurt. Dat doen ze voor Lysken... Alles goed en wel, maar er moeten geen ongelukken van komen. Ze heeft er toch al genoeg mee te stellen. En ge doet er niets tegen, want ge ziet het niet aankomen. Jantje kan soms midden in een lachbui om een van zijn gezegden heel plechtig onder de tafel schuiven.

Wat de religie betreft, past dit gezin het gewone foefje toe. „Het” is lidmaat van de gereformeerde kerk, maar „hij” niet. En God zij geloofd en gedankt! er zijn nog steeds geen kinderen.

Sy syn met sonderlinghe haet ende passie tegens hem ingenomen.

Soms woont er in uw omgeving iemand, waarvan ge nooit last hebt gehad en die ge zelfs van huid noch haar kent. Maar zodra ge hem ziet, wordt ge bevangen door een onwaarstaanbare walging. Uw beste humeur maakt een buiteling en heel uw dag lijkt bedorven. En als ge gaat opletten, komt ge tot de ondervinding, dat het wezenlijk zo is: na het zien van die mens loopt u alles tegen. Dan gaat ge zo iemand zorgvuldig uit de weg.

Hebt ge geleerd uw gezond verstand te gebruiken, dan wijt ge dit alles aan u-zelf, aan een klein weeffoutje in uw hersens. Maar het foutje is sterker dan gij. Daar kunt ge driftig bij worden en kwaad op uzelf, het geeft niets. En het is ook geen reden om te gaan tobben, want de geleerden zeggen, dat er aan ieder van ons wat mankeert en dat ge niet zot wordt, zolang ge zelf uw dwaasheden inziet.

Maar één ding is zeker: alle inwoners van Deurne kunnen niet bij toeval precies dezelfde kleine fout in hun weefsel hebben. Jacob Geurts, of Goorts, is iemand, die in vroeger tijden wegens hekserij zou zijn verbrand. Waar hij gestaan heeft, wassen geen vruchten meer. Hij doet de kruiden verwelken, het bier verzuren, het ijzer verroesten en alle klare metalen verduisteren. Hij verjaagt de bieën uit haar korven, maakt de most tot azijn, laat de koeien verwerpen. Als hij tot u spreekt, wordt ge dul en onzinnig, want zijn adem is een sterk venijn. Paarden leggen bij zijn nadering de oren in de nek en rollen de ogen, alsof zij gaan trappen. Wilbert zegt, dat hij van wijd-af aan Pierewiet kan voelen, dat Jacob Goorts in aantocht is. Honden nemen de staart tussen de benen en sluipen naar hun hok, of zij wonderwat op hun geweten hebben. Moeders roepen hun kinderen bij zich en dan klinkt haar stem zo vreemd en schel, dat zij maar één keer hoeven te roepen. Dragende vrouwen brengt hij tot wanhoop. Als zij van hem ge-

schrokken zijn — en ze verschieten altijd van zijn sluipende verschijning — dan tobben zij dagenlang met de vrees, dat zij een monster zullen baren naar zijn gelijkenis. Hij bezit een geheime tovermacht om alle mensenvreugd te doven, de beste gevoelens te veranderen in vrees en haat.

Iedereen is niet even vatbaar. Mensen als de Colens, Van den Boomens, Van Breys en zulk slag van voornaam volk, gaan voor Jacob Goorts geen stap uit de weg en kijken hem recht in de ogen. Zij hebben al hun verbeeldingskracht nodig voor de kerk, en daarbuiten geloven zij slechts aan de eenvoud. Maar we hebben boeren gezien — en niet van de kinderachtigsten! — die zonder een woord te kunnen zeggen, doodsbleek en sidderend, met de hooivork gereedstonden om hem uit de stal te houden. Die na zijn vertrek hun erf met wijwater besprenkelden, overal waar hij gelopen had! En zij zouden gestoken hebben, uit louter angst.

Zover komt het nooit, want hij is een lafaard zonder enig eergevoel. Als schepen heeft hij van Schout De Visschere eens hoogsteigenhandig een pak slaag gehad, in volle gespannen genechte. Tegenover andere geuzen kan hij zo vriendelijk zijn als hij wil, het schijnt niet te pakken. Zodra hij voor de dag komt met zijn zemige glimlach en vleiende strijkages, staan alle voorhoofden pijnlijk gefronst. Zelfs Leefdael, zijn beschermheer, ontvangt hem nooit onder vier ogen (dat heeft de drost verklapt) en maakt het onderhoud zo kort mogelijk.

Voor Dielis Vogels, die hem al van verre begint uit te schelden en hem al vaak genoeg heeft „uytgeëijscht” om te vechten, gaat hij als een haas op de loop.

Jacob Geurts vecht niet. Hij weet precies, hoe hij zich moet wreken. Hij sluipt langs de heggen, hij loert en loert, geduldig als een kat. En wat hij ziet, verklikt hij op het kasteel. Hoe zouden anders vorster en schutter opeens komen binnenvallen in een afgelegen hoeve onder Vreewijck, waar de boer „eene buyten klermacker” uit Nederweert aan het werk heeft? Zeker, dit is strijdig met ons keurboek, maar deze stokoude bepaling was tot dusver nooit toegepast. Dit is maar een voorbeeld uit vele. Komt ergens zo'n calange als een dondersteen uit de lucht vallen, dan moogt ge zweren, dat Jacob Geurts daar in de buurt is geweest. Dit was ook het geval, toen de jongens van de weduwe Frans Joosten een

kat klot „hadden geladen gehad” op de gemeente-peel. Dit zijn breuken van vijf en twintig gulden, waarvan door de Zot geen helder wordt gepardonneerd. En iedereen weet, dat Jacob Goorts zijn deel krijgt.

Over kleermakers gesproken, deze hervormde schepen luistert ook naar de naam Jacob den Snijer. Sedert zijn komst geeft hij zich voor kleermaker uit, ofschoon hij voor een Deurnse mens nooit een stel slobkousen heeft gemaakt, laat staan een wambuis.

Jacob Geurts krijgt nooit een vriendelijk gezicht te zien. Dat van zijn vrouw is blijvend verstard in een huilerige plooi. Zijn kinderen zijn onnatuurlijk braaf en stil. Zij zijn voorbeelden en zeer goed gezien. Hun ernstige, vragende ogen spreken tot het hart van onze mensen. Zij mogen overal komen, gaan zelfs spelen op het kasteel met Johan en Johanna, de kinderen van de heer. Misschien heeft Jacob Goorts aan zijn kinderen te danken, dat hij nog leeft.

In het jaar '50 kwam hij met zijn gezin naar Deurne, gaf zich uit voor geus en liep Huysinghius als een hondje achterna. Weldra begon hij steun te trekken van de Heilige Geest en kreeg een huisje te bewonen, dat aan de arme behoort.

Hij is geleerd, wat hem natuurlijk nog meer gehaat maakt. Schrifturen van zijn hand zijn wat onbeholpen, doch bruikbaar. Op aandringen van de predikant werd hij dus in 1651 kerkmeester en het volgend jaar schepen. Maar toen wisten we alles niet zo precies, we moesten hem nog in 't gebruik leren kennen. Dat ge van iemands gezicht een rilling krijgt, is geen wettelijk bezwaar. Wel was er veel ruzie in het armenhuis en uit een van die scheldpartijen vernamen de bureu, dat Jacob Geurts gratie zou hebben gekregen van de galg. Zijn eigen vrouw verweet het hem!

Er werd informatie genomen in Horst, waar hij geboren is. Daar wisten de mensen alleen, dat de schelm nooit had willen deugen, dat hij als jonge kleermakersgast er vandoor was getrokken, naar de troep. Voor de rest waren het praatjes van horenzeggen, uit de zoveelste hand.

Eerst dit jaar kregen die van Die Verkeerde Weereldt houvast. Onlangs, in het begin van Maart, kwam er een vreemdeling in De Leeuw, ene Marten van Lier uit de Vrijheid Oirschot. Het gesprek kwam toevallig op Jacob Geurts en het moest treffen, dat deze twee elkaar kenden. Ze hadden samen lange jaren in gar-

nizoen gelegen binnen Herentals „in dienste van Sijne Conincklycke Majesteyt van Spangiën, Marten te peerde en Jacob te voet dienende”. En terstond ging toen over de gewezen voetknecht een boekje open!

Dit gebeurde op een Zaterdagmiddag. Otto de Visschere werd gewaarschuwd en legde onverwijld beslag op deze kostbare getuige. Hij logeerde Marten van Lier in Die Verkeerde Weereldt en vertroetelde hem. Als goed jurist besloot hij iedere *error in persona* uit te sluiten.

Toen op Zondagmiddag Jacob Geurts „vande geboden ofte uytter kercke quam”, werd hij onmiddellijk door Marten van Lier herkend en „aengerandt”. Het was een heel opstootje, een der zeldzame ontmoetingen van de kopstukken der Rooms-Katholieke Staatspartij met de hervormde gemeente Christi, komende uit de kerk. Nooit hebben we Goorts zo zien schrikken als bij het zien van de gewezen „perdtruyter”, die riep: „*Ghij syt nu een braff man, datse u alhier schepen hebben gemaect. Tis nu beter met u, als doen wy tot Herentals in dienst laeghen!*” Meer kon hij niet zeggen, want Geurts maakte zich ijlings uit de voeten langs de andere kant van het kerfkhof.

Otto had het moment sluw gekozen en wist zich ervan te bedienen. Hij richtte zich met luide vergaderingstem tot de predikant, die zo dapper en onverstandig was om niet voor een De Visschere op de loop te gaan. Eerst gaf Otto een summier overzicht van hetgeen Marten van Lier kon getuigen. Daarop daagde hij de predikant uit om als eerlijk en geleerd man hier *coram populo* te verklaren, of het creatuur Jacob Goorts geroepen was om mede te regeren over treffelijke Deurnse papisten, als daar waren de broers en zusters en overige verwanten van een Michiel Goloffs, van een Lammert Colen, van een Philips Mertens, *et ceteri*. Het was een gemene strikvraag, want dit drietal stond vlak naast de predikant. Lambert Colen, die in het complot was, kon nauwelijks zijn vreugde bedwingen. En het was een hard gelag voor Dominus Feylinghius, want hij *is* een eerlijk man. Hij *is* ook een geleerd man. Er zijn boekjes en tractaatjes van hem gedrukt in Amsterdam. Hij *is* zelfs ook dichter.

Nu stond hij zeer beteuterd te kijken. In paniek zocht hij naar een bijbels antwoord, dat tegen de situatie zou opgewassen zijn,

maar alle teksten en spreuken lieten hem in de steek. Bovendien had hij een gezonde, onchristelijke hekel aan Jacob Geurts. Na veel te lang gepeins verklaarde hij, dat plakkatens nu eenmaal plakkatens waren... Waarmee Otto het volkomen eens was. Hij verlangde zelfs niet beter dan dat de plakkatens ook richtig werden uitgevoerd. En hij dreunde het artikel op van de vereisten voor het schepensambt. Dat men, behalve gereformeerd en bekwaam, ook moest zijn geboren Brabander, geërfd en gegoed, alsmede te goeder naam en faam bekend. Welnu, dit creatuur was een buitenlander, een Gelder afkomstig van Horst, de kaalhans bezat nog geen nagel om zijn gat te krabben en hij was alleen maar tot de galg verwezen, anders niet. Hier werden de plakkatens botweg verkracht, dat kon een kind zien!

Feylinghius trok hulpeloos de schouders op en sukkelde met gebogen hoofd naar de pastorie. Het was een klinkende overwinning en zij werd uitbundig gevierd. Die middag zat men in Die Verkeerde Weereldt haast op elkaars schoot.

De Visschere nam Marten van Lier mee naar Sint-Oedenrode en bracht hem bij Deventer. De heren leverden geen halfduims werk. In gezelschap van Nicolaes van de Sande, openbaar notaris, trok men naar Oirschot en daar is ten huize van de schepen Peter Michielsse een notariële acte gepasseerd, waarin alle „quaede feyten” van Jacob Geurts zijn opgenomen. Hoe hij de „passantens” knevelde en beroofde, te dier zake was verwezen om „gejustificeert” te worden, van de galg werd gebeden, beterschap beloofde en bij de eerste gelegenheid droste naar de vijand. En Marten van Lier heeft aan de schepen „handtastingh gedaen”, dat hij te allen tijde bereid is zijn verklaring onder ede te herhalen.

Waarom al dit ceremonieel? Wel, als ge met Leefdael te doen hebt, moet ge wel ieder gaatje zien te stoppen. Het is haast lachwekkend, hoe deze edelman durft liegen en loochenen tegen beter weten in.

Weet ge, hoe hij in zo'n aangelegenheid procedeeert, wanneer ge vergeet op alle slakken zout te leggen? De voorbeelden puilen uit het archief:

Hij zou beginnen met aan Den Haag te antwoorden, dat er nooit een Jacob Geurts uit Herentals in Deurne schepen is geweest. Maanden later krijgt dan de tegenpartij gelegenheid voor de recht-

zetting, dat het creatuur afkomstig is uit Horst en in Herentals bijna was gehangen. Daarop beweert Leefdael, dat blijkens zijn informatiën er nooit een Jacob Geurts in Herentals heeft vertoefd en er dus ook niet tot de galg is verwezen. Tevens ontkent hij het bestaan van een Marten van Lier. Als deze werkelijk blijkt te leven, dan is — „soo men aldaer verstaet” — in Herentals nooit een Marten van Lier te zien geweest. Is dit tot klaarheid gebracht, dan ontdekt de heer van Deurne een dwaze persoonsverwisseling, want zijn schepen heet niet Jacob Geurts, doch Jacob Goorts van der Horst. Dit, terwijl heel het dorp weet, dat de lelijke mens zich nu eens Geurts, dan weer Goorts schrijft. En dan begint het spel van voren af aan.

Dit alles gaat verloren in een rimram van hemeltergende vroomheid en scheldpartijen op de vuile, bittere papisten, die samenrotten tegen hun rechtveerdige heer, de enige heer in de Meierij, die de Roomse superstitie niet en is tolererende; waarom men dan ook de gereformeerde religie meer dan op enig dorp ziet floreren.

Op het laatst is er dan zoveel papier gewisseld, dat de Haagse hoofden beginnen te duizelen. Vaak gaat de zaak in de doofpot, maar meestal wordt de heer van Deurne in het gelijk gesteld met een resolutie van drie regels, die getuigt van minachting voor dat paapse gespuis, daar onder in Brabant.

Trouwens alle hervormde gezagsdragers in de Meierij hebben het even gemakkelijk. Van elke gegronde aanmerking op hun beleid maken zij een godsdienst-relletje en gaan vrij uit. Zodra de grote heren van Den Haag het woord *religie* of *paepsche stouticheyt* lezen, laten zij iedere klacht vallen als een gloeiend ijzer, ook al schreien de feiten ten hemel. En op deze manier werden schelmen als Jacob Geurts jaarin-jaaruit gehandhaafd in de regeringen van het onmondige generaliteitsland.

Eigenlijk is het een wonder, dat hij nog leeft. Die van Liessel beschouwen zich graag als een dorp apart, omdat zij ook een kasteel hebben. Zij zeggen aan ieder, die luisteren wil, dat Jacob den Snijer wordt doodgeslagen, zo gauw hij alleen „bij ons” durft komen. Reeds hebben zeer gevaarlijk individuen in hinderlaag gelegen, tevergeefs. Hij is zo voorzichtig als een kat. Zij zeggen, dat een speciale duvel ermee belast is, hem in zo'n geval langs een ander paadje te sturen.

Het komt niet verder dan tot nachtelijke aanvallen op zijn huis. Aan zijn ruiten heeft de glazenmaker gedurig werk. Op gezette tijden wordt zijn tuin „doorlopen”. 's Zomers gaan zijn bonen eraan, 's winters zijn kool. In zijn put liggen steeds enkele rattenkrenge. Bij het schoonmaken is er al een rottende schaapskop uit opgehaald, tegelijk met „het manneken, dat hij in de hoff had gestelt voor de vogels” oftewel de vogelverschrikker. Alles op kosten van de gemeente.

*Hy spot mette placcaten van 't Landt, doende synne
superstitieuse Roomsche sermonijen clandestinelyck
binnen onsen dorpe, alles tot ontstichtinghe van Godts
Kercke*

Soms heeft Meester Geraerd een kwaad geweten. Maar het is een opwindend en verleidelijk spelletje, speciaal voor iemand, die zo'n doods leven leidt als de balling van Den Grootenberg.

In deze Paastijd gaat hij alle perken te buiten. Er zijn altijd wat zieken en ouden van dagen, die bedlegerig zijn of kwalijk naar de kapel kunnen komen om hun Pasen te houden.

Wilbert heeft nu zijn draai. Zij zijn op klaarlichte dag en in woeste galop komen aangieren langs de kronkeling van stille landwegen. Mensen, die op de akker stonden en de losgelaten Piere-wiet nakeken, zagen eerst op het leste ogenblik, dat er nog een tweede vlaag achteraan kwam. De pastoor! En aan de wapperende stola was te zien, dat hij Ons Heer in zijn zak had. Voor zij konden knielen of een kruis slaan, was Truiken alweer de hoek om. Mardi! Het gaat prachtig en hij wordt brutaler met de dag. Op zijn laatste rit heeft hij in Liessel drie zieken bediend. Niemand van het geuzenklietje heeft er iets van gezien. Eerst na enkele dagen is het daar bekend, omdat er altijd van die grootsprekers zijn, die hun kleppermolen niet kunnen houden.

Dominus Feylinghius stapt eens naar het rechthuis. Leefdael is gedurig op reis, gaat dikwijls naar Den Haag en zet alles op haren en snaren om de heerlijkheid terug te krijgen. Maar op 't ogenblik zit hij in zijn huis op de Papenhulst.

Ook de drost is afwezig en de predikant wendt zich tot de vorster Govert Jansen... Ja, die heeft ervan gehoord, maar zij zeggen zo veel. Daar kunt ge niet op voort. Ook de schutter heeft er niets van gezien. En ge vindt natuurlijk geen sterveling, die wil verklaren, dat hij 't wèl gezien heeft. Aan de heer schrijven? Als mijn Heer Predikant het doen wil: zij hebben voor 't moment met de heer niets te maken. Zij kunnen het hoogstens aan de kwartier-

schout laten weten. En die zal ook zeggen: wat heb ik aan die praatjes? Maar misschien wil de heer het zich aantrekken. Die zit daar in Den Bosch het dichtst bij 't vuur.

O ja, Leefdael beschouwt zich nog steeds heer van Deurne. En het briefje van de predikant vertelt hem geen nieuws meer.

De oude Willem Peter Bruystens is al enige tijd niet goed. Zes Zondagen op een rij is hij niet meer in de kapel geweest. Er is geen onmiddellijk gevaar; het kan nog lang duren, maar Meester Laurens spreekt toch van versleten werk.

Jacob Geurts weet dit ook.

Die van Bruystens wonen gevaarlijk, achter in het Haageind, tussen Den Walsberg en het Groot-Kasteel. Veel te dicht bij het kasteel. Al twee dagen heeft Goorts op de loer gelegen, op veilige afstand, want hij wenst niet in een of ander vertrouwelijk hoekje een harde rammeling op te lopen.

De derde dag wordt zijn geduld beloond. Tegen elven ziet hij Wilbert naar Den Grootenberg rijden. Doch dit is een dagelijks gebeuren, dit wil niets zeggen. Dan, op het stille middaguur, is er te veel beweging rond het huis van Bruystens. Het zijn de door Wilbert opgeroepen uitkijkposten, die er uitzien, alsof zij er volstrekt niet naar uitzien. *Avec l'air de ne pas avoir l'air*, zouden de „Franchoyzen” zeggen. Zij staan onder bevel van de lange Gevert Jan Aerts, die toen op de loop ging, alsof *hij* de pastoor was. Wilbert weet zijn mannen te kiezen.

Nog vóór hij erop verdacht is, hoort Geurts een dreunend gerommel en daar komen de ruiters uit het spoor naar Milheeze geschoten. Hij sluipt weg, achter de heggen langs, maar wordt nog juist gezien, als hij snel de straat oversteekt naar het Groot-Kasteel. Wilbert commandeert. Pal aan het Haageind zet hij een post, die alleen maar op de slotpoort¹⁾ heeft te letten... Geen nood, Meester Geraerd! Doe het maar op uw gemak. We zien alles bijtijds aankomen.

Zelf stijgt hij te paard om beter uitzicht te hebben en houdt Truiken aan de teugel gereed, vlak voor de huisdeur... Maar is

¹⁾ Deze is verdwenen. Zij vormde een fraai geheel met het kasteel en stond als sluitstuk op de buitenste gracht, die het plein met de neerhuizing en andere bijgebouwen omgaf.

dan mordjuu geen mens bekwaam genoeg om die schelm een schot hagel door zijn verdoemenis te jagen?

Wilbert heeft zijn uur goed gekozen. De akkers zijn verlaten, de mensen zitten aan tafel. Als Goorts komt aanhijgen bij de neerhuizing, vind hij de griffie op slot. Hij bonst vergeefs op de deur, rent dan naar het kasteel en schreeuwt zijn keel stuk.

Derrick, een knecht van de heer, steekt zijn kop door het keukenvenster. Zijn hersens werken vanmiddag zeer traag. Eerst denkt hij tergend lang na.

Mispriester? Welke mispriester?

O, Pastoor Jacobs bedoel-de!

Wáár is die?

Bij Willem Peters?

Bij wëlke Willem Peters?

O, bij Willem Peter Bruystens!

De vorster?

Die is naar huis.

Neen, Willem de schutter moet er nog zijn!

Niet beter te weten!

Heeft Jacob Geurts dan wel goed gekeken?

Is hij er *niet*?

Dan moet hij krek zijn voortgegaan.

Om te gaan eten.

Meekomen?

Hij?!

Voor wát meekomen?

Getuigen?

Wát getuigen?

Vorster en schutter hebben gemeen, dat zij geen van beiden bloed-dorstig zijn. Maar Jacob Geurts zouden zij met genoeg in partjes en reepjes snijden, de vuile onderkruiper, de gluiperige fielt. Maar zij zijn ook bang van hem. Hoe vaak hebben zij niet van Leefdael een hondse schrobbering gehad over feiten, die hij slechts door verraad kon weten? Hoe dikwijls zijn ze niet met ontslag gedreigd? Immers, waarvoor hield de heer van Deurne twee gerechtsboden, als hij door „de schepenen” moest geattendeerd worden op overtredingen, die nooit gecalanceerd werden?

Terwijl vorster en schutter vroeger met alleman goede vrienden bleven, zeer geziene burgers waren, moeten zij nu de onnozelse mensen voor de flauwste bagatellen gaan bekeuren. Zij moeten zich gehaat maken om niet achter te blijven bij die stinkende fari-zeeër, die kale jakhals, die door de Zot voor iedere aanbrengrst in zijn hand wordt gekieteld!

En het maakt geen verschil, dat noch Leefdael, noch Geurts voorlopig iets te zeggen hebben. Schout Deventer en Jonker Albada en Otto de Visschere mogen dan illusies koesteren, de richterboden van Deurne hebben er een andere kijk op. Ze zijn overtuigd, dat zij binnenkort de Zot weer in volle gloria moeten binnenhalen. En dan worden hier enkele rekeningen vereffend, als zij niet heel voorzichtig zijn geweest...

Willem de schutter is inderdaad nog op de griffie. Hij stond gereed om te gaan schaften, toen hij door het venster Jacob Goorts zag aankomen in een houding, die weinig goeds voorspelde. In een gedachteloze opwelling van afkeer heeft hij toen gauw de deur op slot gedaan en zich schuilgehouden.

Het gesprek, dat daar over het grachtwater zo luid weergalmt tegen de slotgevel, kan hij woordelijk volgen. Goorts houdt zijn vuisten gebald op de borst, staat te krimpen van drift... Met Leefdael en de Landdrost is afgesproken, dat hij vijf en twintig gulden krijgt, als hij de paap kan laten vangen. Vijf en twintig gulden! Hij knarst zijn tanden en spuwt als een kat. Zijn stem slaat over. Hij vergeet zijn moeilijk aangewende vroomheid en vloekt erop los als bij de troep. Derrick schijnt alleen dommer te worden van al dit getier.

Maar de schutter krijgt het benauwd... Dit is een kapitale zaak, dit wordt haarfijn overgebrieft en uitgeplozen. Als het uitkomt, dat hij weggekropen is!

Deze Willem Jansen van Geldrop, ondervorster van Deurne, kan lezen noch schrijven. Maar hij is verre van dom. Hij heeft er meer slag van zich buiten schot te houden dan drossaard en vorster samen, al zijn ze dan zo goed geleerd. Nu sluipt hij geruisloos door de vertrekken naar het ander eind van het lange gebouwtje, glipt ongezien uit de achterste deur en bereikt het huisken met de ton, dat op enige afstand in de hof staat, veilig en wel buiten het gezicht van het kasteel. Hij laat het deurtje hard toeklappen en

komt in grote, kordate schreden terug langs de voorgevel van het rechthuis, terwijl hij kwansuis zijn boks nog toeknoopt. Met de harde, ongeduldige stem van de man, die gestoord is bij zulk een ingetogen bezigheid, roept hij al van ver, wat er toch in hemelsnaam aan de hand mag zijn. Het is goed gespeeld en Goorts loopt er zonder voorbehoud in.

Nu laat Willem Jansen het geval nog eens haarfijn uitleggen. Maar dan probeert hij even wild te worden als de dansende Jacob, die weer hoop krijgt... Mordjuu, is dat waar?

„Kom mee, Derrick!”, buldert hij. „Wa sta-de-ge daar te zeveren?!” Wacht! Eerst zijn pistool en zijn houwer. Als er mannen op de uitkijk staan, zou het wel eens kwaad werk kunnen worden. Hiervoor moet hij omlopen, want dat zult ge altijd zien: als ge haast hebt, heeft de vorster natuurlijk de deur op slot gedraaid bij het weggaan. En zijn pistool is niet geladen, evenmin als de roeren. Dat kan hij niet gebeteren. Het is in de neerhuizing veel te vochtig om uw tuig altijd geladen te hebben. Allebonneur, dan maar ongeladen, dat zien ze toch niet...

Intussen maakt hij een zinneloze haast, laat alles vallen, valt zelf over een stoel, geeft de knecht een roer te dragen. Ten slotte moet hij wel in gestrekte draf naar Bruystens, want Goorts verliest hem niet uit het oog, drementelt op veilige afstand achter hem aan, als een toevallig voorbijganger.

Op dit ogenblik zijn de ruiters alweer halverwege Den Grootenberg. Wilbert is zo wijs geweest zijn piket te laten inrukken langs de binnenweg, die achteraan op het Kerkeind uitkomt. Nu schutter en knecht met al hun schietgeweer komen aanzetten bij Bruystens, heerst daar een gedwongen, doch volmaakte rust... Jezus-van-marante, wat gaan we nu beleven? Heeft Willem ineens de kolder in de kop gekregen? De pastoor?!... Hij wordt goedig uitgelachen. Wie heeft hem dat nu wijsgemaakt?

Hij houdt zich oerdom. En verontwaardigd.

„Da gezever ook altijd!”

Deze opzettelijke flater wordt genoteerd. Zij weten precies, wie er aan het „zeveren” is geweest. Intussen heeft hij zijn ogen niet in de zak... De hond is niet in het hok. Binnengehaald of weggebracht, voor het lawijt. En de kleine hoefjes van Truike staan haarscherp in de modder gestempeld...

Toch houdt hij zich beschaamd en druilt zwijgend af. Aan de slotpoort begint hij tegen Jacob Goorts te snauwen.

„Zeg, brave vrind, hed-de-gij ons 'n bietje vur de zot gehouwen, of hoe zit 't?”

Na zijn bittere teleurstelling moet de verklikker nog zijn best doen de ongelovige schutter te overtuigen, dat hij de paap met eigen ogen heeft gezien.

Jacob Geurts van der Horst blijft bezeten van de vijf en twintig gulden premie, die hij daar bijna in de hand had. En nu hij ambteloos burger is, doet hij alles om zich verdienstelijk en onmisbaar te maken.

Hetzelfde geldt voor Rogier baron van Leefdael. Hij heeft twee rapporten ontvangen. Een van de predikant, waarin de sceptische mening van de gerichtsboden doorschemert en een van zijn dankbare beschermeling. En hij zit er niet bij stil. De Bossche autoriteiten moeten zien, hoe de godsdienstige belangen van Deurne hem nu nog ter harte gaan.

Goorts weet, dat de oude Bruystens hard achteruit gaat. Meester Laurens komt haast iedere dag en heeft al verscheiden keren bloed afgetapt. Het wordt spannend.

Twee weken na de brutale galop van de pastoor (tot in de schaduw van zijn kasteel, zegt Leefdael) krijgt de korporaal Jan Otto het bevel om met vier soldaten van de Landdrost naar Bakel te marcheren. Daar zullen zij in Het Witte Perdt een betrouwbaar inwoner van Deurne ontmoeten, die hen verder zal geleiden...

Een half uur gaans buiten Deurne wachten zij de duisternis af en tegen elf uur loodst de betrouwbare inwoner hen ongezien in het kasteel, waar zij worden gelogeerd op de zolder. Zij hebben een brief bij zich aan Monsieur van Bommel, waarin geheimhouding en medewerking worden bevolen.

Maar nu slaat bij vorster en schutter de stemming geheel om. Hier krijgen we te doen met de vriendelijke verhouding, die er pleegt te heersen tussen verschillende soorten van politie, tussen marechaussee en veldwachter. Zo sloom en weerspanning de Deurnse richterboden tot dusver waren, zo popelen zij thans van naijver. Plezierig is het niet, maar als er dan *per se* een pastoor moet gevangen worden, zullen we eens kijken, wie de beste kaarten hebben, het volk van de landdrost of de mannekens van Deurne.

Zij houden zich dom en gelaten. Ja, eigenlijk zijn ze blij, dat zulke flinke, bijdehandte vaklieden uit Den Bosch het lastig karweitje komen opknappen. En als zij misschien een handje kunnen helpen!... Niet nodig? De heren hebben het anders maar voor het zeggen...

Willem Jansen weet, dat de oude Bruystens de vorige keer niet de Heilige Olie heeft gehad. Het was gewoon paashouden; toen bestond er nog geen stervensgevaar. Laurens de Lou zal het sein moeten geven voor de laatste Sacramenten. Dit is een vaste regel en de familie zou er niet van durven afwijken. Ge gaat een zieke mens niet eigendunkelijk de doodsangst op het lijf jagen.

De schutter doet zelf niets. Hij roept de zoon en de schoonzoon van de vorster in het geweer. Nelis Goverts en Goort Jaspers moeten om beurten het huis van Meester Laurens bewaken. Hij zelf houdt wel een oogje op Bruystens.

En dan komt het toeval hem te hulp.

Maandagnacht zijn de soldaten gekomen. Overdag slapen ze, terwijl een hunner vanuit een dakvenster de verdachte hoeve bespiedt. ¹⁾ 's Nachts liggen zij in hinderlaag rond het huis. De oudstrijder Jacob Geurts houdt hen gezelschap, maar kan niet verhinderen, dat de kerels vervelend worden. Zij zien aankomen, dat die zogenaamde halfdooie boer nog met hùn knekels gaat noten knuppelen!

Woensdag in de namiddag komen de kinderen van Aelken van Dirck van Meijel aan de Zeilberg de herd binnengestormd: „Moeder, ons-Eyken ligt dood in de schuur!”

Eyken is veertien jaar, een schoon, ferm dursken, waarvan Aelken al veel gemak begint te krijgen. Zij is van de open hooizolder geschoven, hard op de deel gevallen en wordt voor dood op bed gelegd. Dadelijk zwaait de knecht te paard en rijdt naar het Derp. Kort voor het huis van Meester Laurens ziet hij de vorsterszoon en kan niet nalaten het schokkende nieuws even te vertellen... Het kijnd heeft de rug gebroken — niet beter te weten — het doet geen kennis meer en het zal niet lang meer leven.

Het nieuwtje zet zich in beweging. Eyken, dat schoon dursken van Aelken van Dirck van Meijel, is ocharme bekant dood!

¹⁾ De reusachtige bomen, rond de kastelen en langs het Haageind, bestonden nog niet. Volgens Ouwering zijn deze eerst door Leeftael geplant.

Nelis van de vorster sluit zich aan bij het gevolg, dat altijd aan de slippen van Laurens hangt, wanneer zo iets gebeurt.

De meester vindt Eyken nog steeds buiten kennis. Alleen heeft zij onderwijl gebrakt. Dat is een goed teken, zegt hij, dat zuivert het lichaam. En van een gebroken rug kan *hij* niets vinden. Kom-kom, het zal nog beter aflopen dan ze wel dachten. Koude, natte doeken en heel stillekens laten liggen. Vooral niet laten schrikken. En hij zal een drank meegeven.

Het begint te schemeren, als de vorsterszoon met het nieuws aan de neerhuizing komt... Huh, ze zeiden alweer, dat het dursken doodging!

De schutter ziet zijn kans. Zo juist is hij te weten gekomen, dat ze van Bruystens opnieuw naar het Derp hebben gestuurd, maar de meester was nog niet terug van de Zeilberg...

Hij pakt Nelis bij de arm en fluistert hem haastig het kasteelplein af, de slotpoort uit. Dan hangt hij zich geeuwerig te vervelen aan de brugleuning, ofschoon zijn hart bonst van opwinding.

Zoals te verwachten, komt even later Jacob Goorts van de zolder om naar huis te gaan. Want hij loopt niet graag alleen in den donkere, vooral niet in de vroege avond, als er nog veel volk op de been is. Op zo'n uur is hem al een gat in zijn hoofd gegooid. De schutter houdt hem even aan de praat. En daar komt Nelis Goverts voor de tweede keer aanzetten met zijn nieuwtje. Maar nu klinkt het veel tragischer. En alles loopt mee, want vlak daarop komen een paar geburen langs, die roepen, of ze op het kasteel al gehoord hebben, dat het dursken van Aelken van Dirck van Meijel op sterven ligt.

De schutter beloert zijn vijand. En ja, het gehate gezicht klaart plotseling op. Goorts drijft ongemerkt af van het groepje babbelers op de valbrug en schuift weer het kasteel binnen...

Het wordt een gure, winderige voorjaarsnacht. Er veggen dunne wolkenluiers langs een wazige manesikkel. Achter de groenige ruitjes van de huizen langs het Haageind worden de olielampen gedoofd, hier wat eerder, daar wat later, doch het scheelt nooit veel. Alleen bij Bruystens blijft alles hel. Het schijnt er wezenlijk te spannen vanavond.

Willem Jansen heeft zich goed opgesteld. Hij ziet de zes gestalten behoedzaam de straat oversteken en verdwijnen achter het Oud

Kasteel, richting Zeilberg. En schoner kan het niet, want de patroelje is nog maar enkele minuten voorbij, of daar komen vanaf het dorp twee lantaarns aanzwaaien over het Haageind...

Zij passeren hem op enkele schreden. Meester Laurens is machtig-geleerd aan het uitpakken tegen een van Bruystens. Hij spreekt warm, gejaagd en vertrouwelijk, zoals mensen, die in het donker lopen, dat kunnen:

„— zijn de hersenen door vallen oft slagen geraakt ofte geoffenseerd, zo gebeurt, dat 'ne mens daar zo bots terneervalt zonder nog iets te kwikken of te mikken. En dan gaan z'al seffens roepen: die is er geweest! Mar zo lang de sceel van de kop nie geborsten is —”

Dat is heel zjuust, denkt Willem Jansen.

De pastoor heeft nog laat zitten lezen en is juist van plan naar bed te gaan, als hij de vreemde, logge hoefslagen hoort naderen. Hij zou zich trouwens niet kunnen vergissen, want Wilbert is naar de paardenmarkt in Roermond en zal niet voor morgenmiddag thuis zijn.

Meester Geraerd kijkt eens, of hij de deur goed gegrendeld heeft. Er is tegenwoordig veel slecht volk op de baan. Wilbert is een tijd geleden van de Bossche markt gekomen met een echt tweedehands vuursteen-pistool, dat door de smid is nagezien en goedgekeurd. Het ligt geladen op de schouw en is door de pastoor niet meer aangeraakt. Zij zouden ermee gaan exerceren, maar het wordt telkens uitgesteld.

Hij hoort de mensen van de paarden springen en herkent het vertrouwde Deurnse geluid van hun stemmen. Want die van de Venrayse kant komen, spreken heel anders, meer Duitsachtig. Hier hebt ge op een paar uur gaans een groot verschil in spraak, Brabants en Gelders.

Er wordt geklopt. Hier is de jongste zoon van Bruystens met een buurman. Want 's nachts trekt ge niet op uw eentje de Peel in, voor al 't geld van de wereld niet... Wilbert? O, dat is helemaal zo'n bizondere, die moet ge niet meetellen. En hij heeft me niet evekens een peerd! Die hoeft niet bang te zijn, die komen ze niet aan zijn kleed...

Of mijn Heer Pastoor seffens bij ons-vader zou believeen te komen,

want de meester heeft gezegd, dat het op een eindje loopt en dat ze niet langer mogen wachten. Ja, dat zegt mijn heer goed, dat is zeker nog onverwacht. Neen, van onraad hebben ze niets gemerkt; op het kasteel was alles in den donkere. Zij zullen Truike wel evekens zadelen voor mijn Heer Pastoor.

Tijdens de lange, trage rit zwijgen ze, want de pastoor heeft Ons Heer in zijn zak. Truike vindt het vervelend en loopt te dansen, maar die zware paarden kunnen nu eenmaal niet uit de voeten.

Ze gaan stallen bij Thunis Aerts, die het dichtst aan deze kant woont, een stevige boer van 16 beesten. Dan gaat de buurman voorop om te waarschuwen, als iets hem niet moest bevallen. Maar alles blijft rustig.

Terwijl Geraerd op het huis toestapt, moet hij toch even denken aan Wilbert. Die zou mopperen, omdat er zoveel licht schijnt bij Bruystens...

Eerst als hij aan de kreunende zieke de communie heeft toegediend, overvalt hem de angst.

„Staan er wachters buiten?”

Neen, dat eigenlijk gezegd niet. Maar als mijn Heer Pastoor erop staat, willen zij wel met een paar man gaan kijken.

De knecht van Bruystens trekt de deur open met de ene hand, terwijl hij met de andere zijn muts over het hoofd trekt. Nog onder zijn elleboog door vallen ze reeds binnen, de schutter, de vorster en twee knechts van de heer. Zij dragen roeren, pistolen en een paar gedoofde lantaarns.

De vrouwen gillen.

„Allez, gin zottigheid!” maant de vorster. „D'r is niks aan te doen. Er zen soldaten in 't dorp en 't is beter dat de pastoor door ons gevat wordt as door die rabauwen van de troep.” Terwijl hij spreekt kijkt hij telkens met ongeduld naar de wijd openstaande deur.

En jawel, daar verschijnt een onwillige en zeer slecht gehumeerde drossaard. Peter van Bommel heeft zijn waardigheid geheel afgelegd, is afschuwelijk verlegen met zijn persootje. Een uur geleden is hij uit zijn bed geklopt. Hij heeft hard gefoeterd en onchristelijke taal gebezigd... Konden ze in dit land enen dood-eerlijken mens niet meer rustig laten sterven, mordiou?

Maar hij heeft toch de wijste partij gekozen. Nu komt in de akten te staan, dat de stadhouder van den kwartierschout, alleenlijk geassisteerd door vorster ende ondervorster, deze apprehensie heeft verricht, daar dat vijf soldaten van den Heer Landdrost — het is geen kleine overwinning!

„Meester Geraerd,” zegt de drost, „ge kunt hier rustig afwerken onder expresse conditie ende reserve, dat ge niet gaat lopen.” Dit is volkomen in strijd met de plakkatens. Die lapt hij vanavond met wellust aan zijn laars.

Het blijft stil. Nu hoort ge zo duidelijk het benauwde gekreun, daar in de beddekoets. Jacobs staat met gebogen hoofd aan de tafel en verroert zich niet. Hij ziet bleek. In zijn hand klemt hij het zilveren flesje met de Heilige Olie... De schutter heeft zich meester gemaakt van een snotneus, waarmee hij gauw de meegebrachte lantaarns aansteekt. Want het is een heel oud foefje, dat zij ineens de olielampen omstoten en de moor uitgieten over het klotvuur. In de kloppartij, die daarop volgt, weet ge niet, wie ge bij de kop vat. En de volgende dag, bij de interrogatoriën, zweren zij allemaal dezelfde „geuzeneed”...

De kleine drost voelt zich tot spuwers toe gegeneerd. Hij probeert zich goed te praten, valt in herhalingen... Moet nu eenmaal zijn officie uitvoeren, anders... Vooral nu we soldaten uit Den Bosch op ons dak hebben. Als de pastoor zijn parool geeft, kan hij voortgaan met zijn besonjes. Het is zo al onplezierig genoeg en Bruystens hoeft er niet onder te lijden...

Geraerd knikt, wrijft zich met een schielijke beweging hard over de wangen. Hij krijgt weer kleur, gaat verder met zijn „besonjes”, buigt zich in de bedstee en zalft de zieke. Dan gaat hij met zijn boek tussen de twee waskaarsen staan en leest met vaste stem de gebeden der stervenden. De huisgenoten knielen.

Eerst nu neemt mijn Heer Drossaard verschrikt zijn hoed af en krijgt een kleur. Hij wenst zich mijlen hier vandaan... Dat gekerm van de oude Bruystens! Daar gaat de sukkelaar. Geen tien jaar gespeeld, minstens vijftig jaar hard gewerkt en geen mens kwaad gedaan. Heeft dezelfde pekelsondekens in 't vat als ieder ander fatsoenlijk mens. Maar voor hem en zijn verwanten is dit leven zo goed als mislukt, wanneer hij geen „schoon sterfbed” krijgt. Dat kunt ge belachelijk vinden, als ge van een andere mening zijt.

Voor deze mensen met hun van jongsaf ingehamerde vrees voor duvel en verdoemenis kunt ge niets kwaders bedenken... Laatste Zondag heeft onze geleerde Feylinghius gepreekt over „*Odium theologicum, odium diabolicum*”. Godsdiensthaat is ene duivelse haat. Ruim een uur heeft de eerwaardige heer van dik hout planken gezaagd, omdat de paapse schoolmeester Verhaghen een „gedicht” op het bord zou hebben geschreven:

*Als pluymen sincken,
En visschen verdrincken,
Als meulensteenen swemmen,
Dan sullen de geusen ten Hemel clemmen.*

Met dit kwajongensrijmpje van een schoolmeester uit de Peel waren de Hervormde Religie en heel het land in gevaar. *Odium diabolicum!* Dat mijn Heer Predikant eens hier komt kijken. Schijnt vergeten te zijn, dat de Reformatie haar grote triomfen heeft gevierd dwars tegen de bloedige onderdrukking van de Spanjool in. In naam der vrijheid! En vooral godsdienstvrijheid. Daar heeft de oude Prins steeds voor gevochten, heeft er zijn leven aan ver-speeld. De Roomse kerk mag toen een rot, verlopen boeltje zijn geweest, daar hebben deze simpele boeren geen schuld aan. Zij hebben er zelfs nooit iets van bespeurd. Maar in enkele jaren is hier te lande diezelfde kerk van bedriegers, uitzuigers en bloedhonden volkomen gelouterd. En dat heeft zij te danken aan een troep losgelaten predikanten, die dit land regeren en de nobele nalatenschap van de oude Oranje tot een historische bespottung maken. Neen, dat rijmpje van de „paapse huurling”! *Odium diabolicum!*

Dit lijkt heel wat diabolischer, heer predikant. Een terdood-veroordeelde als onze vrome schepen Jacob Geurts wordt nog een laatste wens toegestaan. Maar wanneer Willem Bruystens, eerlijk als goud, met een rustig hart verlangt te sterven, komt de gerichtelijke macht van Deurne met Drossaard Peter van Bommel aan het hoofd om de arme hals te beroven van zijn laatste troost. Bah, wat een stieltje! En mijn Heer Predikant, die deze razernij op touw heeft gezet, ligt nu lekker met zijn kont achter het wijf in bed. Waarom bereddert hij zijn vuile karweitjes niet zelf, mordiou? O, wat is onze kleine drost vanavond slecht gezind!

Hij kijkt naar de kin van Jacobs, naar de snikkende vrouwen, naar de verbeterde gezichten van de manskerels, wier ogen zweven in alle hoeken om nog ergens een gaatje te vinden. Hij is nu lang genoeg in de streek om over die van Brabant te kunnen meepraten. En nu weet hij opeens met grote zekerheid, dat de mensen van dit land nooit in het gareel van de predikant zullen lopen. Men kan dit gemakkelijk volk wellicht nog lang tergen. Eronder krijgen: nooit!

En in dit vooruitzicht heeft Peter van Bommel, geboren en getogen in de zuivere lere, een ongepast leedvermaak.

Benedicat vos omnipotens Deus . . .

Terwijl hij zijn benedictie geeft, ziet Geraerd, dat de schutter Willem Jansen werktuiglijk de hand opheft om een kruis te slaan, als een echte papist. De man schrikt ervan door elkaar en doet nu gauw, alsof er iets jeukte aan zijn voorhoofd... Ja, jongen, denkt de pastoor, dat zijn zo van die ingeroeste gewoonten, die er met één reformatie niet uitgaan.

Nu is hij zo ver. Hij zegt die van Bruystens goedenacht, wenst hun het beste met de zieke. Dan gaat hij mee, tussen de lantaarns. Zij zijn nog geen vijftig schreden van het huis, of er galmt een rauwe stem door de zwarte stilte:

„Jacob Goorts, vuile judas, galgenaas, ge gaat eraan! Kapot ga-de, kapot, kapot!!”

Het klinkt, alsof het uit de hemel komt. Maar een hemels geluid is het niet. Zij krijgen er een koude rug van en zwijgen een poosje. „'t Is zunde dat ie 't nie heurt,” zegt dan de schutter. „Mer ik zal de boodschap overbrengen.”

Daar zijn ze bij de slotpoort en wat nu? De officier en zijn boden gaan wat opzij, steken de koppen bijeen en fluisteren.

De pastoor van Deurne in de diefkelder? ¹⁾

Waar anders?

Maar Jezus-van-marante, dat gáát toch niet.

Daar komt oproer van!

Tut-tut, oproer. Het kasteel is geen plaggenhutje. En die potkijkers van de troep zijn er ook nog.

Maar ge kunt 'nen eerlijke mens mee zo'n koud, schraal weer toch

¹⁾ Deze bestaat nog, een donker en vrij vuns hok aan de Noordelijke gevel.

niet in dieje natte kelder zetten, als 'nen nachtdief of 'nen moordenaar!

Huh, de kelder is poeier-droog! En als ge wat beddegoed neerlegt...

Allengs fluisteren zij zo, dat Geraerd's oren er haast van tuiten.

Hij staat te vechten met een zenuwachtige lachbui.

De drost kan het niet langer verdragen en wordt driftig: Hij

heeft de apprehensie *ex officio* geconstateerd en daarmee uit!

Hij is officier en geen rakker, mordiou! De vorster is responsabel

voor de bewaring. Ze kunnen doen, wat ze willen. *Goeien* avond!

Zonder nog iets te willen horen, steekt hij op zijn korte, driftige beentjes de straat over naar het Oudt Huys.

Allez! De pastoor is 'nen eerlijke mens. Hij zal niet willen, dat zij hun boterham verspelen. Als hij hier onder ons belooft, dat hij niet op de loop gaat, zal de vorster hem mee naar huis nemen om te slapen. Dan gaan ze morgen weer op zijn vroegst naar de neerhuizing.

Geraerd zegt, dat zij hem kunnen vertrouwen. De diefkelder trekt hem in 't geheel niet aan. Gelijk alle Deurnse kinderen is hij van jongsaf met de diefkelder bedreigd, als hij ongezeglijk was. Met alle ratten, spinnen, wormen en spoken erbij. Nu deze kelk aan hem voorbijgaat, begint hij het geval met een monter oog te bekijken... Zes honderd gulden is een macht geld. Maar de kerk spint er voor zes duizend patakons garen bij.

Dat is dan goed afgesproken. De schutter en de knechts zeggen hem vriendelijk welterusten. Ongelukken zijn kwaai' kansen, moet hij maar denken, en de dag schaft raad. Ja, de schutter zal in 't voorbijgaan bij onzen-Aert aankloppen. Dan kan die morgen bijtijds met Monsieur de Visschere overleggen, wat zij doen moeten. En vanavond nog niets aan ons-moeder zeggen...

Thuisgekomen, schenkt de vorster een brandewijntje voor de kou en voor de schrik. De pastoor heeft dadelijk gezien, dat er twee gekruiste palmtakjes voor de beddekoets liggen... Foei-foei! Een paapse superstitie in het huis van de geuzenvorster! Ook dit gaat er met één reformatie niet uit, heer predikant...

Govert komt in een milde stemming... 't Is triestig voor de pastoor, maar het kon eenmaal niet anders. Hij begint dat secuur uit te leggen; het blijft onder ons... Jacob Geurts, die alles aan de heer en de predikant overbrieft, zodat vorster en schutter aldoor tegen

de mensen worden opgejaagd. Dieje vagebond heeft ook gemaakt, dat er soldaten kwamen. Of wij hier in Deurne zelf niet capabel waren! 't Zou er vroeg of laat toch van gekomen zijn en daarom is het maar beter zó. Anders krijgen we voortaan alle vijf voet soldaten over de vloer. Nu moeten die gasten met hangende oren naar Den Bosch terug. En Govert kan er niets aan doen, maar hij moet lachen, als hij eraan denkt: Die gezichten, morgen!

„Maar als die soldaten aan de Zeilberg liggen, hadt ge mij wel met rust kunnen laten,” meent Geraerd. „Dan waren ze toch met dezelfde hangende oren naar huis gegaan.”

Daar heeft Govert in al zijn ijver nog niet aan gedacht en hij is er een beetje verlegen mee. Daar moet hij eens diep over nadenken... Neen-neen, dat is toch niet helemaal richtig. We moesten laten zien, dat we geen volk uit Den Bosch nodig hadden. Daar was het krek om begonnen. Hij moet aan zijn boterham denken! Want wat hij al niet van de Z— van de heer te slikken krijgt, daar heeft de pastoor geen gedacht van...

Dan zullen ze maar eens naar bed gaan; het is al bij twaalf. Maar de laatste opmerking van Meester Geraerd heeft onze vorster tot nadenken gebracht... Er staan zes honderd gulden op het spel. Als er zulke bedragen mee gemoeid zijn, kunt ge dan een pastoor vertrouwen? Bij die lui is Govert Jansen ook maar een pestgeus als heel de rest. En onder papisten staat het tegenwoordig heel flink, als zo eentje naar de bliksem wordt geholpen...

Govert heeft het gevonden! Hij steekt zijn kop door de gordijnen van de beddekoets en fluistert. Het gaat weer crescendo en Geraerd moet zich nog eens met alle macht bedwingen.

De oplossing is, dat Leentje van de vorster, rood van verlegenheid, in haar vliegende vaan uit de koets komt, de pastoor haastig goeiendag zegt en als een flits verdwijnt. Even later stijgen de heren samen in het verlaten bed. Het is nog lekker warm.

Jacobs is vermoeid, heeft een loodzwaar gevoel in de benen. Hij tracht met geweld alle zorgen van zich af te zetten... Lang vóór zijn verbanning is al zijn hebben-en-houden, zijn vaders versterf en de gronden uit de erfenis van Pastoor Roymans, op naam van onzen-Aert gezet. Want als er duiten te grijpen zijn, staat de geus voor niets, dat hebben we gezien... Morgen zullen De Visschere en onzen-Aert met Van Bommel moeten accorderen. Wellicht ook

met Schout Deventer. Zou het morgen afgehandeld zijn?... Na acht maanden logeert hij nu tenminste weer eens binnen Deurne, al komt het een beetje duur uit... Zes honderd gulden, daar leeft hij twee jaar van. En arbitrale correctie, wat ze daarvan zullen maken, weet hij niet. Aert zal vuil kijken. Ons-moeder zal ervan verschieten... Hij hoort Wilbert al schimpen, oei-oei! Dries Peters de Ketelaar zal vloeken, dat ons-Heylken een kruis slaat en kwaad wordt. Dat kan Dries maar niet afleren... 't Staat schoon voor 'nen zwager van de pastoor, zegt Heylken. Op hun bruiloft heeft Jacob Joosten den Hoeymaecker daar een lang zedendicht aan gespendeerd. Dat begon zo:

*Mardi, mordjuu en sakkerdommen,
Zo klinkt de taal des bruidegommen...*

Dries is een van de felste samenzweerders uit Die Verkeerde Weereldt. Ge moet hem geregeld intomen, of hij zou in zijn blinde vurigheid de kerk meer kwaad doen dan goed... Wel, er zit stof voor een preek in dit avontuur. Wat zal het druk zijn, komende Zondag. Dingen Verdonschot zal er wel —

Ho! als Dingen Verdonschot zich aandient, moet hij gauw aan Anneke Ballodt denken... Wat zou zij wel zeggen, dat hij hier als een violente schurk door het gericht bij de kop is gevat? Anneke zou nu al 31 jaar zijn. Ze had een kuiltje in heur kin en fijne blosjes onder haar ogen... Kerkhofblommekens, zeiden de oude wijven, toen zij ziek werd en bloed speekte... Ze was „van de longen gesteken...” Kerkhofblommekens... Van de longen gesteken... Opeens schiet hij wakker... De vorster is aan het duwen en tasten...

„Wat is er?”

„Ge laagt bloot, meester.” En Govert stopt hem zorgzaam de dekens in de rug.

Nu moet hij zijn hand voor de mond houden... Deze geuzenvorster is en blijft een kind van het land Brabant.

*d'Officieren van Landt int uytvoeren van henne
functiën*

In de eerste ochtendschemering hebben zij een knecht naar de Zeilberg gestuurd. Het is Derrick, die in staat is een mens dol te maken met zijn sluwe boerendomheid. O, zitten ze hié—er? De vorster dacht het wel. En ze hoeven nergens meer op te wachten, want we hebben hem al... Wel, de pastoor, van eigens. Daarvoor waren ze toch expresselijk naar Deurne gekomen, is 't niet?

Jacob Geurts is de hele nacht bij de soldaten gebleven. Hij kan het niet geloven... Wel, dat zij dan maar komen kijken. Het geloof is een gave Gods en daarmee kan Derrick u niet gerieven. De korporaal Jan Otto geraakt buiten zichzelf, wanneer hij hoort, dat de paap reeds gisterenavond bij elven gevat zou zijn.

Op Derrick maakt al dit getier niet de minste indruk... Eerder gekomen? Maar mens-lieve, niemand wist waar ze staken! We konden toch niet in de hardstikkendonkere heel 't dorp gaan afzoeken. Hadden we soms in het holleken van de nacht de klok moeten gaan trekken, of er brand was?... Allez, ze moeten het zelf weten. Als ze hier nog een lutsken willen-gaan-zitten-blijven-liggen-koekeloeren... *Hij* gaat naar huis, hij vindt het zo maar een zure kilte voor deze tijd van 't jaar.

Voor dit laatste zouden zij hem kunnen doodslaan.

Daar gaan ze, nat, verkleumd, ziek van verveling en slaap. Hun laatste twijfel verdwijnt, als zij het Groot-Kasteel zien. Jacob Goorts bedenkt zich niet lang. Eén blik en hij maakt rechtsomkeert, verdwijnt weer achter het Oudt Huys en sluipt langs de binnenpaadjes naar huis.

Want in alle vroegte is er reeds een samenrotting bij de slotpoort en de soldaten worden met gejouw ontvangen. Zij trekken hun houwens en zijn in de juiste stemming. Zij worden nog luider gehoond. Ook het volk van Deurne is voldoende geïnspireerd. Er dringen al enkele koorngaffels naar voren in de drom. Een ogenblik ziet het er uit...

„Stillekens áán !!”

Het lijkt een donderslag, het brengt allen tot zwijgen. De houwens zakken. Jan van den Boomen, thans weer schepen, is verschenen onder het verwulfsel van de poort. Al is hij nog zo klein en mager, hij maakt indruk, zoals hij daar boven op de brug staat, fier en bedaard, in zijn zondagse plunje. Die heeft hij aangetrokken, omdat de pastoor is gevangen en er gedelibereerd moet worden.

Alle mensen kijken geren naar Jan van den Boomen. Dan knijpen ze de mond stijf dicht en slikken van deugd. Hij heeft altijd iets oneindig-fris over zijn wezen. Het kleine, effen kraagje, hagelwit gestreken, blinkt tegen de bruine gloed van zijn huid als puur hermelijn. Zijn stemmige, zwarte kleren passen vlug en bevallig om zijn jongensfiguurtje. En nu hij daar staat, valt het mij ineens op, dat sedert Jantje van den Bosch, dat zuiperke, hier woont, ge nooit meer hoort praten van Jantje van den Boomen. Het is nu altijd *Jan*, zonder dat iemand er ooit bij gedacht heeft.

Nu wordt er ook plaats gemaakt en die van de landdrost geraken zonder onheil binnen de poort. De kerels vreten zich op, worden brutaal en moeten door Monsieur Van Bommel hard worden aan-geblaft... Voor de zot gehouden? Wacht even! Een andere kwestie: Waar zaten ze eigenlijk, toen de Stadhouders van de Kwartierschout hen nodig had? Heeft *hij* hun geordineerd, dat ze daar de hele nacht voor zôt aan de Zeilberg zouden gaan liggen? Nog één woord en er gaat een klacht naar Den Bosch!

Vorster en schutter trekken kuise gezichten.

Er is een boodschap naar Michiel Goloffs gestuurd, maar deze laat zich verontschuldigen, moet vandaag naar Bakel. Daarom begeben de autoriteiten zich naar Die Verkeerde Weereldt om de zaak te bespreken.

Otto de Visschere dient de pastoor als procureur. Het plakkaat eist 600 gulden boete. Maar van arbitrale correctie ¹⁾ kan volgens hem niets in huis komen. Daarvoor zou de schepensbank een vonnis moeten wijzen, met heel de papieren rompslomp van dien, om van het tijdverlies maar niet te spreken. Tot wat willen ze Meester

¹⁾ Thans kunnen slechts bepaalde, bij het artikel genoemde, straffen worden opgelegd en is de rechter binnen de gestelde grenzen slechts vrij ten aanzien van de *strafmaat*. Toen echter werd veelal ook het *soort* straf aan de fantasie van de rechter overgelaten, mits hij zijn keus deed uit de gebruikelijke straffen.

Geraerd nog meer veroordelen? Een nóg hogere boete? De Visschere meent, dat het in strijd zou zijn met het plakkaat, want dit limiteert de pene uitdrukkelijk op 600 gulden en laat dus alleen arbitrale correctie toe ten aanzien van een ander soort straf.

Nu wordt het een juridisch debat. Neen, zegt Van Bommel, het plakkaat eist 600 gulden als minimum en laat toe om „arbitrairlyck” een hogere boete op te leggen.

Neen, 't is een maximum.

Minimum!

Maximum!

Ze lopen warm, luisteren niet meer naar elkaar, smijten met jurisprudentie en andere bronnen, tot de *Constitutio Criminalis Carolina* en de *Capitularia* toe. Zij geraken op allerlei zijwegen en zitten reeds midden in de moordzaken, als Jan van den Boomen opmerkt, dat het allemaal even schoon en geleerd is, maar dat er geen moord op de rolle staat. Er is kwestie van een boete van 600 gulden. Hij wil niet op de sententie vooruitlopen, maar hij weet wel, dat dit in Deurne algemeen als een schrikkelijk zware straf wordt beschouwd voor een onnozel feit als dit, waardoor geen sterveling is benadeeld. En hij twijfelt niet, dat de dingbank een vonnis zal wijzen in de geest van de algemene opinie... De aanwezige schepenen praten allen tegelijk om hem bij te springen.

Zie-zo, de wagen is weer in het spoor.

„Sophie, schud ze nog 'ns vol!”

Wat valt er nog meer te corrigeren? Voor verbanning komen we ruim acht maanden te laat... Verbeurdverklaring van goederen? De pastoor bezit binnen het territoir van de Staten geen duit geld en geen duim grond... Wat dan? Lijfstraffen, geseling?... Dat ziet ge van hier. De schepenen zijn in meerderheid Rooms en al was dit niet het geval: geen Bancke van Doerne, hoe gereformeerd ook, zou zich zoiets in het hoofd halen. Daar kwam op zijn minst een regiment soldaten aan te pas. Op 't oogenblik zijn die van de religie al uiterst verlegen met hun vangst. Michiel Goloffs durft zich niet te laten zien. De predikant houdt vandaag zijn deur stijf toe. De president Lammert Colen is er, doch slechts ten voordele van de pastoor. Als geus kan hij een grotere mond opzetten dan de papisten. Daarom vindt hij 600 gulden al veel te veel. De vergadering is nog volop aan de gang, als Wilbert tegen de

middag thuiskomt op Den Bottel. En Anneke vliegt hem bijkans naar de keel. Steeds heeft zij gemopperd, dat hij meer op Den Grootenberg hing en door de Peel zwalkte dan werkte op de hoof. „Gaaf er wonen!”, heeft ze geroepen. „Hier zij-de toch niet op oew gemak, zwalper! Weet-de-wa-de-gij had moeten worren?”

„Jawel: pater!”, heeft hij eens geantwoord en toen begon heel het huishouden zo te balken, dat Anneke het moest opgeven.

Maar nu krijgt hij op zijn baadje omdat hij *niet* op Den Grootenberg was, zodat ze de pastoor ocharme gevangen hebben. Een schandaal voor heel het dorp! Anneke durft komende Zondag in de kapel heur gezicht niet te laten zien, want het is *zijn* schuld met zijn *verdoemde* paardenmelkerij, 't is zund, dat ze 't zegt...

„Waar zijn ze mee Truikes gebleven?”, is zijn eerste vraag.

Dat hij *schijf* mee z'n Truike! En dat hij beter attentie doet tot de taak, die hij uit libere wil op hem heeft genomen! Dat hij er niet aan begint, als hij toch alles maar verslonst! Dat hij...

Anneke is zo kwaad als een hekken. Ze ratelt nog door, wanneer Wilbert alweer op de schuimende Pierewiet is gestapt en uit het gezicht verdwenen.

Bij het kasteel weet niemand er wat van; eerst bij Bruystens verneemt hij waar Truiken is... Huh, die hadden ze natuurlijk glad vergeten! En de oude Bruystens leeft nog, heeft zelfs een tamelijk rustige nacht gehad.

Hij laat zich het onheil in kleuren en geuren vertellen, stelt stekelige vragen en slaat zich voor het hoofd bij zoveel domheid... En dat Meester Geraerd niet wijzer was! Net een kind; ge kunt hem geen minuut alleen laten. Wilbert heeft zijn rug niet gedraaid, of de geus heeft de pastoor van Deurne vast. En die van Bruystens! Waarom zijn ze niet achter-mekaar het kasteel binnengereden? Dat is toch vlak bij!

Bij Thunis Aerts verwisselt hij Pierewiet tegen Truike. Terugrijdend langs het kasteel, krijgt hij van vijf-zes kanten de boodschap, dat men op hem zit te wachten in Die Verkeerde Weereldt. Daar had men hem voorbij zien jagen. Zij begrepen al niet, waar hij bleef.

Want de heren van het gericht zijn uitgeredeneerd en tot een besluit gekomen. De Visschere, Laurens de Lou en Aert Jacobs stellen zich hoofdelijk borg voor 600 gulden, mits er van arbitrale

correctie wordt gedesisteerd en de pastoor immediatelijk vrijgelaten. Van Bommel is ermee accoord, doch nu hij als stadhouder niet helemaal competent is, verlangt hij de goedkeuring van de kwartierschout. De Visschere heeft Franse wijn geschonken en er waren enkele roemers mee gemoeid. De stemming is er veel op vooruitgegaan.

Wilbert komt binnen en kijkt de pastoor vernietigend aan.

„Ik begin stillekens-aan respect te krijge vur die geleerde bolle!” Groot is de vreugde. Geraerd houdt zijn ribben vast. Alleen onzen-Aert lacht zo maar zuurzoet... Zes honderd gulden! Zo kunnen ze de familie Jacobs wel arm krijgen...

Enfin, als de pastoor en de heren het allemaal even plezant vinden, is het Wilbert ook goed. Wat was er van hun dienst? Dat hij eens gauw te peerd springt met een brief voor Jonker Deventer. Die woont in de vroegere Abdij van Hoydonck onder Neerwetten. Als hij over Helmond, Stiphout en Gerwen rijdt, is dat uit-en-thuis acht uur gaans. Doch voor hem is het maar een stepke; hij kan hendig voor den donkere thuis zijn. Treft hij de jonker niet thuis, dan zal hij moeten doorrijden naar Rooi, naar de griffie van Peelland. Dat maakt ineens een verschil van vier uur en dan wordt het spoeden.

Hij zit al te paard en laat hun de vier ijzers zien, voordat zij klaar zijn met hun uitleg. Dat gezever!

Deventer kijkt uit het boogvenster van de Abdij en kan Wilbert niet thuisbrengen... Dat is geen gewone boerenjongen! Goedgesneden laarzen met wijde schachten en kappen, naar de nieuwe Franse snit. En het zuiverste kenmerk: *gepoetste sporen*. Houding en gang van een echte ruiter. Maar dat péérd!

De ongewone boerenjongen wordt binnengelaten. Hij houdt zijn hoed in de hand, buigt zonder stijfheid en zegt mijn Heer Hoofdschout goeiendag. Hij is Wilbert Cornelis Smits van Den Bottel tot Deurne, met een brief van Monsieur Van Bommel. Hij is beleefd, maar niet onderdanig, hij houdt zijn lijf recht en zijn handen stil, kijkt de jonker rustig in de ogen.

Prouninck steekt zijn lange wijsvinger onder het zegel en leest, doch is er maar half met zijn hoofd bij.

„O,” zegt hij dan en kijkt weer door de ruiten. „Van wie is dat een peerd, dat ge daar hebt staan?”

Zo, is dat Wilbert's peerd, dan mag de jonker het wel eens gaan monstereen? En hij is al halverwege de zaal uit, voordat de affaire hem weer te binnenschiet. Hij gaat terug naar de schrijftafel, doopt een veer in de inkt en schrijft staandebeens onder de brief: *Fiat ut petitur. Cornelis Proeningh...* „Hier, vriend, dat is voor Monsieur van Bommel!”

De jonker houdt ook niet van gezever, ziet Wilbert, is ook van het peerdenvolk... Zij gaan naar buiten.

Jonge-jonge, wat heeft Wilbert Cornelis daar een schoon, licht peerdje... Om hoe laat van Deurne vertrokken? Mordiou, dat is hard gereden. Zo'n peerd mag men hem cadeau doen.

Maar Wilbert meent, dat het ding voor de jonker zijn postuur toch wat te klein zou zijn.

Hoe zo, is ze dan zwak op de voorhand? Neen, dat dacht Deventer ook al; ze staat schoon „in” de knieën. O, hij bedoelt zeker, dat het geen gezicht zou zijn?

Als de lange kwartierschout heur gaat proberen, neemt Wilbert met één blik de maat van diens benen en maakt de beugelriemen een kwart el langer... Ja, zo zijn ze zjuust op maat.

Daar gaat hij... Mordiou, wat een lekker peerdje. Zacht in de mond en vlug van spoor. Deze merrie is met beleid gedresseerd. Door een kenner, een geboren ruiter. Zweten doet ze, maar van moeheid is geen sprake, bijlange niet. Stap, draf en galop, zij wisselt van gang als olie zo zacht en als water zo vlug. Ge hoeft er niet aan te komen, ge hoeft maar te wijzen met uw hiel.

Hij stijgt af, prijst Truïke als een mirakel van een perdje en Wilbert Cornelis als een rijer, die de kunst verstaat. Hij kan wel zien, dat het dier in goede handen is. Maar niet te lang stil laten staan in deze schrale wind; ze is een beetje nat. Een goeiendag aan Monsieur van Bommel en Monsieur de Visschere en de heren schepens. Hoe is 't met Dielis Vogels? Altijd hetzelfde? Geen tanden meer laten trekken? Allez, doe hem de groetenissen. En wel ginder. De jongen heeft vlug de stiebeugels verhangen en is opgestegen in de juiste stijl. Nu neemt hij zijn hoed af, laat hem na een bescheiden zwaai op de rechterlaars zakken en buigt zich in het zadel... Precies! Niet te overdreven en niet te lummelachtig.

Schout Deventer heeft plezier in zo iets. Daarom groet hij haastig terug, op dezelfde manier en in plechtige ernst, als voor een heer. Adieu, Wilbert Cornelis!

Hij staat de goede rijder nog lang na te kijken. Er komt een sterke glimlach op zijn lange paardentronie... Neen, dat is géén gewone boerenjongen. Er zit veel adellijk bloed in al die heerlijkheden. Die ouwe Van Doerne's! En het bloed verloochent zich niet. Eens duikt het weer op, al is het een paar geslachten later en achter de ploeg. Als hij De Visschere spreekt, moet hij eens naar die Wilbert Cornelis informeren.

Hij gaat de abdij binnen en staat versteld... Mordiou, dat is waar ook! Ze hebben daar in Deurne de pastoor bij zijn tabberd gevat. Dat was hij al schoon vergeten!

....overmits ick groot peryckel ben uytstaende.

Omtrent het midden van deze zwoele Juninacht schrikt hij wakker. Eerst denkt hij, dat Truïke wat mankeert. Dan hoort hij stemmen. En er wordt op de deur van de kapel geklopt. Dat is verdacht! Mensen, die hier met een eerlijke boodschap komen, weten precies aan welke deur zij moeten kloppen.

Met hoevelen zijn ze wel? Zij komen hierheen en roepen. O, vriendelijk genoeg, veel te vriendelijk. Het is platduits van wijd over de Maas, zou hij zeggen, misschien wel van over de Rijn. Kon hij maar geloven, dat zij treffelijke mensen waren, hoe graag zou hij opendoen en met hen spreken. Maar te voet en in het holst van de nacht, verwacht hij geen bezoek van vreemdelingen, die tot adellijke families of geestelijke orden behoren...

Hij houdt zich muisstil, kleedt zich haastig aan. Op de tast vindt hij in het gothische kastje zijn leren beurs, pakt het Lieve-Vrouwke van Anneke Ballodt en neemt het mee naar de stal. Truïke voelt, dat er iets gaande is, zij houdt zich braaf stil, staat roerloos te luisteren.

Had hij geen gelijk? Daarbuiten hebben de „eerliche luiten” hun betrouwbaarheid afgelegd. Zij beginnen alle sakramenten bijeen te sakkeren op die verfloechte zwijnen daarbinnen, die geen antwoord geven. Zij bonken met iets hards op de deur. Hebben zij schietgeweer bij zich? Als het loslopende soldaten zijn, is hij ver van gezegend.

Hij gaat terug naar de herd, haalt het pistool van de schouw en legt het op de haverkist, naast het Mariabeeldje. Een raar stillevens, denkt hij nog. Zo zacht mogelijk wordt Truïke getoomd en gezadeld. Steeds wordt zij dartel en vrolijk, als hij heur aankleedt, nu staat ze daar als een gespannen veer. Ons-Lievrouw gaat in de zadeltas, evenals de koperen kelk met gouden *cuppa*, die hij van de parochianen heeft gekregen bij zijn tienjarig priesterfeest.¹⁾

¹⁾ In de kerk van Deurne wordt de oude kelk van Pastoor Jacobs nog bewaard. Op de voet staan zijn naam, zijn wapen en het jaartal 1657. De datum van zijn priesterwijding zal in het laatst van 1647 vallen, want begin '48 kwam hij naar Deurne.

Dan wacht hij af, veegt zich het zweet uit de ogen en vermant zich tegen de duizelingen, die hij krijgt, wanneer zijn hart zo hoog in zijn keel komt en dan opeens stilstaat.

Stampen tegen de deur is het ergste niet. Zijn huis is degelijk toe, kan een stootje verdragen. Maar de vagebonden hebben één wapen, waarmee zij hem gauw genoeg baas worden. Zij kunnen met de hand aan het dak reiken en bij zulk droog weer schiet het in brand als een toorts. Dan is het nog een kwestie van minuten. Wilbert heeft aan brand gedacht! Vanuit de herd kan Geraerd de staldeur opentrekken om Truïke te verlossen in geval van nood. Dwars door de muur en verder door ijzeren ogen loopt een koord. Eén harde ruk en de eiken kruisbalk vliegt uit de haken, waarna de deuren vanzelf naar buiten openzwaaien. Het werkt feilloos, het is tottentreure geprobeerd.

Het stampen en schreeuwen houdt op. Ze zijn driftig aan 't overleggen... Het duurt en duurt ...

Hoort hij reeds de vlammen knetteren? Hij maakt zich gereed om op te stijgen. Ja, dat is de aangewezen manier. Een ruk aan het touw en viervoets de Peel in. Het is een ruime deur, maar — Heilige Drievuldigheid! Is ze wel hoog genoeg?... In het donker tracht hij de afstanden te schatten, herinnert zich, dat Truïke altijd even haar hoofd buigt bij het binnenkomen.

Buiten opstijgen? Als hij er de lengte toe krijgt. Voor Wilbert is dat geen kunst. Die hangt in volle galop aan Pierewiet's hals, slaat hard met de voeten op de grond en *hop!* daar zit hij. Weer af en op, zo vlug en zo vaak ge maar wilt.

Mijn Heer Pastoor heeft bedankt voor deze toeren. Hij was geen kunstenaar. En Wilbert heeft gemopperd: Als ge in 't nauw zit, breekt ge hendig uw nek over de flauwste kleinigheden!... Bij God, de jongen heeft gelijk. Omdat hij geen kunstenaar wil zijn, is Meester Geraerd goed op weg zijn nek te breken aan een staldeur, die niemand ooit te laag heeft gevonden...

Telkens moet hij denken aan Govert den Dulle. Dat was in het jaar '39, kort vóór hij naar Leuven trok. Govert den Dulle was een zonderling, hij was mensenschuw. 's Zondags kwam hij in de kerk, maar sprak met niemand, zei niet eens goeiendag. Hij woonde moederziel-alleen op een hoeften onder Den Breemortel, wijd uit de gooi. Daar werd hij op een nacht overvallen door een bende

struikrovers, die later in Weert zijn gevangen, geradbraakt en gevierendeeld. De volgende dag werd hij gevonden op de vloer, naast de beddekoets. Op het eerste gezicht dachten de mensen, dat hij een rode onderboks aanhad. Veertien messteken hebben ze geteld. Een ervan zat in zijn lies, waar de grote slagader loopt. Het bloed was in twee stralen langs zijn benen gestroomd. Hij had nog rondgelopen; overal lagen de plassen. Den Dulle was leeggestroomd als een fust...

Het ergste is niet de angst, maar dat hij geen besluit kan nemen. Zal hij gaan? De kans is groot, dat hij zijn huid redt. En die van Truïke. Doch daarmee staat heel zijn boeltje bloot aan roof en ravage... De deur knarst altijd zo hartverscheurend. En het is een klare nacht; er schijnt een dof, blauw licht door de reten... Maar aan de staldeur zijn ze nog niet geweest. Straks staan ze hier en is de kans verkeken...

Hij steekt zijn voet in de stiebeugel en hijst zich op. Maar voor hij zich heeft neergelaten in het zadel, staat hij weer op de vloer en is hard geschrokken. Want van bovenaf lijkt de deur zó laag, dat zelfs Truïke er niet meer door kan. Ge hebt zo van die benauwde dromen, waarin ge moet vluchten voor uw leven en dan ergens beklemd raakt...

Hij houdt het pistool vast. In zijn gewone doen mag hij er niet aan denken, dat smalhoenders geslacht worden, voor zij op tafel komen. Nu voelt hij zich in staat erop los te branden, als een van die baanstropers hem in de weg komt. Ook al was het niet bepaald nodig.

Ze zijn weer aan het mompelen. Dat is beangstigend, het werkt op zijn verbeelding. Soms hoort hij duidelijk het woord „ansjtekken”, het plukken van bunt, de vuurslag in een tondeldoos, het zoevende branden van stro...

Gelukkig, zij beginnen weer te rameien. Zolang zij zich hiermee vermaken, zijn ze nog niet aan het stoken... Zij verdelen zich, beproeven hun krachten aan alle vensterluiken... Met hoevelen zijn ze wel, vier of vijf? De staldeur is nog steeds niet ontdekt, zij ligt dan ook in de schaduw van de maan. Zal hij nu zijn uitval wagen? Als de rabauwen veel lawijt maken en hij doet voorzichtig de deur open, dan zou hij wellicht met het peerd aan de teugel, en lopende wat hij kan, het lage dennenhout kunnen bereiken en

daar opstijgen. Dat is ongeveer tachtig schreden, maar vannacht lijkt het achthonderd. Verbeeld u, dat er heel de tijd al een paar stillekens op wacht staan! Het is verkeerd, dat alles zo potdicht is. Hij zou wat kijkgaatjes moeten hebben. Zijn hart slaat weer over. Dadelijk gaat hij braken...

Weer een eindeloos beraadslagen... Anstjekken... Bunt plukken... Vuur slaan... Komt er nooit een eind aan deze nacht? Het duurt al zoveel uren... Nu staan hem de gothieke letters voor ogen van het kerkboek, dat hij met zijn eerste Communie van nonkel-pastoor kreeg. Het viel altijd open op dezelfde bladzijde. Links stond een prentje van Onze Vrouwe met het Corpus Christi op Haar schoot. En rechts begon „Een seer schoon ghebedt om te lesen voor dat Beelt des Conincx: O goede Jesu, ontfermt u mijnder die wijle dat tijt is te ontfermen ende en verdoemt my niet inden tijt des vreeslycken oordeels. Wat profeyt soude sijn in die uytstortinghe vvs Bloets als ic sterven soude ende verdoemt sijn in die eewige pijn sonder eynde. Want ooc die doode u niet en loven, noch al die nederdalen inder helle...”

Toen vond hij dit een straffe redenering, waartegen Ons Heer niet veel zou kunnen inbrengen. Later, toen hij geleerd was, leek hem dit marchanderen om lijfsbehoud en eeuwige zaligheid wat al te naïef. Maar nu ontdekt hij opnieuw een hard stuk gezond verstand in de simpele vraag: Welk profijt kan Ons Heer erbij vinden, als Hij toelaat, dat Zijn eigen kaboutermanneke hier door een vijftal Duitse gorgelsnijders een kopken kleiner wordt gemaakt?...

„Warte noer, drek-ezel, wer kumme wieder!!” Tegelijk bonst er iets zo hard tegen een vesterluik, dat de ruitjes rinkelen. Truïke legt de oren in de nek en licht de voorbeentjes van de grond. Troostend strijkt hij haar langs de hals.

Langzaam trekken de stemmen af. Maar dit is natuurlijk een foefje van die schurken. Eerst kwansuis weggaan. Dan stil terugkomen om hem te overvallen, als hij vroeg of laat buiten komt kijken, of alles veilig is... Hij luistert en luistert, tot zijn hoofd zoemt van allerlei spookachtig geluid... Aan Truïke te zien, zou hij toch zeggen, dat het gevaar is geweken. Na een kwartiertje staat zij te knikkebollen op haar gewone plaats aan de trog. Ze zou gaan liggen, als zij haar getuig maar kwijt was. Zij stoot

hem eens aan met haar neus, schudt zich dan als een natte hond. Het slaat hem om de oren, alsof het huis instort. Eerst als de ochtend hel door de reten streept, als hij van verre een klotkar hoort aanhotsen, komt hij in beweging en duwt een luik open. Hij denkt aan de Ark van Noach. Er hangt een ijle sluier over de Peel; hij waant zich midden in zee. De kar is nog ver.

Vandaag zwieren Wilbert en Pierewiet onophoudelijk heen en weer naar Den Grootenberg. In het dorp worden ijzingwekkende verhalen verteld... De pastoor leeft nog, maar dat is ook alles. Of hij er bovenop zal komen...?

Otto de Visschere, Laurens de Lou, Jan Symondts van den Boomen, Peter Gevarts Colen en onzen-Aert komen naar de kapel om te beraadslagen. Want dat gaat zo niet langer! 's Nachts alleen in het hartje van de Peel, een uur gaans buiten bereik van alle menselijke hulp: het is goed om zot te worden!

Goede raad is gauw gevonden. Er moet een diepe, steile gracht komen rond de kapel. En een wal! Als ingang maken we een degelijke poort, gewapend met punten, scherpe punten. En een waakhond. Dan moet er een schietgat gehouwen worden, dat recht op de poort is gericht. Met een luik aan de binnenkant. Als er goed volk komt, kan mijn Heer Pastoor hen door dat luik te woord staan. Trouwens, eerlijke mensen hebben lantaarns bij zich. Een pistool is niks gedaan. Hij moet een roer hebben, met ganzenhagel. Of liever twee, want allicht ketst er een.

Het is een formidabel werk, doch er zijn mannen genoeg te krijgen. Komende Zondag een oproep aflezen in de kapel, namens de kerkmeesters. De Visschere zal voor bier zorgen.

Zij geraken in vuur en gaan naar buiten. In wijde armzwaaien geven zij het beloop en de afmetingen aan. Zij hebben strenge, vastberaden gezichten. Als kasteelheer laat Otto zich inspireren door zijn slotgrachten. Hij stelt maten voor, die een jaar graafwerk vorderen. Zij, die vaker een schop hanteren, brengen hem tot bedaren. Men is zeer welwillend, men begrijpt elkaar met een half woord. Zij schieten hun wammes uit en beginnen reeds de paaltjes te slaan... Zie-zo, dat hebben ze resoluut aangepakt. Geen gezever!

Anno 1662 staan de paaltjes er nog juist eender.

De eerste dagen heeft Wilbert op Den Grootenberg overnacht. Hij hoopte vurig, dat de vagebonden zouden „wieder” komen. En hij heeft de pastoor getoond, dat hij hendig te paard uit de stal had kunnen rijden... Ge steekt beide voeten in de beugels, slaat uw armen om Truiké's hals en gaat er — met één been over het zadel gehaakt — opzij tegenaan hangen.

Wilbert houdt het niet lang vol. Hij weet, dat ge met een pastoor niet ècht bevriend kunt zijn. Er hangt altijd iets onbehaaglijks tussen beiden, iets dat naar huichelarij zweemt. Ge moet u altijd beter voordoen dan ge zijt, kunt niet vrijuit praten, over durskens en zo meer... Dat stoot een regelrechte ruiter af. En soms krijgt hij van die kleffe vroomheden naar zijn hoofd, die zozegzegd voor luimig moeten doorgaan. Daar zoudt ge bij neerdoen! Die hemelse schalksheid, waarvan de kwezels beginnen te kirren. Brr!... En hij houdt wel zijn Pasen in de kapel, maar gaat al sinds drie jaar in Meijel te biecht. Dat is niet geheel in de haak, doch Geraerd heeft er nooit wat van gezegd.

O, Wilbert ziet de pastoor heel geren, staat hem trouw ter zijde, maar dan moet Meester Geraerd niet te veel de pastoor uithangen. Er valt genoeg te praten over de peerden, of over de manier, waarop zij de geus in de doeken zullen doen.

En nu gaan zij exerceren met het pistool.

Wilbert weet er alles van. Kijk, ge houdt de loop omhoog en schudt er kruut in, uit de hoorn. Niet op een paar korrels kijken, destemeer kracht zit er achter het schot. Het kruut wordt opgesloten met een plukseltje vlas of een prop papier. Flink aanstampen met de laadstok. Dan volgt de kogel. Ook vastzetten met een prop. En dan spant ge de haan. In de haan zit een vuursteentje geklemd en het slaat vinnig langs deze pal, zodat de gensters er afspatten, net als bij uw tondeldoos. De pal slaat achteruit, de pan gaat open en de vonken schieten in het kruut. En tegen kruut is niets bestand. Dat is te zeggen: als het branden wil. Vochtigheid is de grote vijand. Met een nat pistool kunt ge hoogstens iemand een gat in de kop houwen.

Wel, naar advenant de distantie moet ge hoger of lager mikken, met gestrekte arm en één oog toe. Daar neemt ge bedaard uw tijd —

Bons! Geraerd schokt door elkaar. Wilbert knijpt twee ogen toe.

Het kost hem al zijn flinkheid, dat hij het wapen niet laat vallen. Er is een lange vlam naar achteren geflitst. Zijn hand is geschroeid. Hij ziet er uit als een moriaan. Zelfs zijn oogharen zijn gezengd. Geraerd draait zich beleefd om.

Er zat misschien toch wat te veel kruit in, denkt de wapenmeester en hij wrijft de zere hand langs zijn boks... Ieder pistool heeft nu eenmaal zijn nukken en die moet ge leren kennen. De haan was niet goed gespannen, maar de vuurslag werkt héél zuiver...

Alle begin is moeilijk. Maar allengs wordt het een plezant tijdverdrijf. Ze schieten weldra om te raken, op zandzakken. Dat spaart kogels als ge goed gericht hebt. Bij goed weer dreunen haast iedere middag na schooltijd de doffe schoten over de Peel. Het wordt een bezetenheid; de een wil sterker zijn dan de ander. Al spoedig gaat het niet vlug genoeg en schieten zij met twee pistolen. Zij dagen elkaar uit en gloriëren als kwajongens bij iedere overwinning. Zij vuren vanuit het zadel om de paarden te laten wennen aan de knallen. Na enkele weken zijn pistolen maar pistolen, daarom lenen zij roeren van de schut.

Ge zoudt haast zeggen, dat de geuzenrequesten niets te veel hebben gezegd over de bloeddorstigheid van de uitgebannen paap.

In de herfst is Otto de Visschere uit Den Haag gekomen met slecht nieuws. Voor de kansen van Albada geeft hij, onder ons gezegd, geen duit meer. Leefdael staat daar hemelhoog in de gunst, beschikt over kruiwagens, waaraan Deventer niet kan tippen. Hier een Schuylenburg, daar een Slingelandt, ginds een Borsele, en ga zo maar verder.

En wat Otto nu eerst te weten is gekomen: juist op aandringen van onze eigen Zot hebben de Hoogvliedenden de pandpenningen van Deurne ingelost. Om hem een profijtelijk slot te bezorgen aan zijn eindeloos proces tegen de erfgenamen van Kettenhove voor de Groote Raedt van Mechelen. Want Leefdael was wijs genoeg om te begrijpen, dat hij daar in Mechelen aan het kortste eind moest trekken. Destijds was hij nog heer van Lieftringen¹⁾ en moest dus wel in Spaans-Brabant procederen.

Maar nu hij Lieftringen heeft verkocht, is er niets meer, wat hem nog aan den leenhove van Brussel bindt. En nu de heerlijkheid Deurne is opgeheven, heeft het Mechelse proces geen doel meer. De hele bodem is er uitgevallen. Dat heeft hij dus in Den Haag al klaar gespeeld. Bij de aanstaande verkoop zullen de heerlijkheidsrechten opnieuw worden beschreven in de verleibrief. En ge kunt begrijpen, wat er van ons-gemeente overblijft, als Otto de Visschere en het Corpus van Deurne niet op hun qui-vive zijn. Maar hoe de Zot erop losliegt in zijn supplicaties aan de Raad van State! Hoe hij zich durft ophemelen! 't Is waar, bij zijn komst was het Groot-Kasteel hard om reparatie verlegen. Doch dit gold alleen het binnenwerk en de torenspitsen. De rest stond er even hecht en sterk als nu. Daarbij heeft ons-gemeente het leeuwendeel der bouwkosten betaald. Kijk eens, wat hij hierover schrijft in een „waer tegenbericht”, dat Otto heeft gezien en overgeschreven:

¹⁾ Een plaatsje in Oost-Vlaanderen, in het Land van Aalst.

De voors. Leefdael, onroemelyck gesproocken (1), heeft een slot tot Doerne uyt den water opgemetselt, by den besitter met merckelijken timmer¹⁾ verbeetert, daer den voors. Legher,²⁾ gelegen op eenen meste- of eerdthoop tot Liessel, geen gelijk by en can hebben...

Dat kan hij rustig doen, want voor de Haagse heren liggen Deurne en Liessel op Nova Zembla. Als de Hoogmogenden eens kwamen kijken naar het land, dat zij in den blinde besturen, zouden zij zien, dat het Blokhuis een fraai slot is, een oersterke redoute, met trapgevels en vier imposante torens. Daarbij een „bouhuys, neederhoff, watergrachten ende optreckende twee bruggen, met noch de warande en plantagiën voor 't huys staende". Hij beweert ook, dat Jonker Ydzardt drie of vier broers heeft, die kloostergeestelijken zijn, terwijl er op de kop af één is. En dat weet hij even goed als Ydzardt zelf. Enkele regels verder kunt ge lezen „dat het den besten edelman is, die hem door synne daden edel maeckt". Als ge hier tussendoor nog kwistig met de Here God weet te werken, maakt ge de Hoogmogenden desnoods wijs, dat Onze-Lieve-Heer Hendrik heet.

Maar het ergste is, dat de Liesselse jonker op het moment geen grond meer voelt, omdat de pastoor hem een lening van 15000 gulden kan bezorgen. En zo nodig kan hij nog vijf mille bij krijgen. Reeds vroeger had men in Den Haag aan De Visschere verteld, dat Leefdael maar tien duizend biedt. Nu kunnen Otto en Geraerd niet over hun hart krijgen de verheugde Ydzardt de ogen te openen. Maar de koopsom ligt gereed en de pastoor beschouwt zich met een zucht van verlichting gekweten. Toch valt het hem tegen. De

¹⁾ Deze „merckelijken timmer" bestaat uit het gedeelte met de lelijke gevel, dat tegen de achterkant van het slot (de straatkant) is opgetrokken. Het oude gedeelte reikte even ver, als nu nog de boogfriezen lopen. In de 18e eeuw werd het kasteel totaal verknoeid, doordat gladde muren met *blinde* ramen tegen de fraaie middeleeuwse gevels werden geplakt. Gelukkig was er niet veel oud metselwerk weggebroken, zodat Wijlen Theodore Baron de Smet († 1924) alles prachtig kon herstellen. Thans zien wij dit mooie kasteel weer ongeveer in zijn oorspronkelijke staat, met dit verschil, dat Leefdael's knoetwerk zo goed mogelijk bij het oude gedeelte is aangepast.

²⁾ Blokhuis, ook wel „Sloot" genoemd. Er is niets van over dan de fundamenten, een gevelsteen, die in Helmond hangt, de oude waterput en... een prent.

laatste tijd was hij in deze koopkwes- tie op twee gedachten gaan hinken. Met Albada aan het hoofd van Deurne, zou de kans groot zijn, dat hij binnenkort weer gezellig bij ons-moeder zat. De eenzaamheid van Den Grootenberg begint hem zwaar te wegen. Van de andere kant is hij zijn dierbare Leefdael niet graag kwijt.

Ja, tegen de winter krijgt hij last met zichzelf. Als het zo vroeg donker wordt en hij heeft geen slaap... Hij rijdt naar Venray om boeken te halen. Maar hoe meer ge leest, hoe minder respect ge krijgt, voor al wat er gedrukt staat. Allengs begint ge op uw eigen houtje te denken en dat is gevaarlijk voor een pastoor, die leeft in een porselein-winkeltje vol broze dogma's. Ogen toe en slikken, is de van ouds beproefde manier. Aan iets anders denken! luidt het voorschrift, wanneer ge „slechte” gedachten krijgt.

Op zo'n grijze najaarsdag, in het bezwarende uur, dat de avond valt, kan hij het wel eens te kwaad krijgen. De stilte begint soms te leven. Uren na schooltijd hoort hij nog de blatende kinderstemmen, die in koor de letters spellen van de vrome zin, die Jan Verhaghen op het bord heeft geschreven. En hij spelt mee, in eindeloze herhaling. Dan geraakt hij opeens in twijfel, betrapt zich, dat hij in de kapel gaat kijken, of de zin nog op het bord staat... Ook tijdens de lessen is hij aan zichzelf overgeleverd. Al spoedig moest hij gewaarworden, dat de schoolmeester zuur keek, wanneer de pastoor te lang in de klas bleef. Die mannen zijn gauw beledigd. Omgekeerd maakt Jan Verhaghen zich uit de voeten, als Geraerd catechismus komt geven. Eens heeft hij de meester vriendelijk uitgenodigd om te blijven, voor de gezelligheid. Maar Jan werd zeer rood en zei, dat hijzelf óók beter op zijn gemak was, wanneer hij niet gedurig op zijn vingers werd gekeken. En dat was duidelijk genoeg.

Zo komen er dagen, dat Truïke lang moet dwingen, eer zij gezadeld wordt. Dat hij te lamlendig is zijn maal te koken, zich te scheren. En dan vraagt hij zich af, wat hij van zijn leven aan het maken is. Of de grauwe, eendere draad van zijn lot zich hier zal blijven afspinnen in dit oord van verlatenheid... Als Anneke Ballodt niet was gestorven, zou hij hier niet zitten, dat is zeker. Hij is nu wat ouder, hij heeft in de biechtstoel reeds genoeg huwelijken aan de binnenkant bekeken om te weten, dat het tussen Anneken en hem niet zo hemels mooi zou zijn geweest, als hij zich

gelieft te dromen. Maar gewijd of niet gewijd, hij is en blijft een man. Misschien niet als alle anderen, maar toch als de meesten. Het is maar een dun-opgelegd verschilletje van aanleg, dressuur en verbeelding. De natuur lacht om zo'n kinderlijke poging haar te bedriegen. Het staat hem nog scherp voor de geest, hoe de schone Dorothea van de drost, bij haar laatste bezoek in gezelschap van Sophie de Visschere, hem zat uit te dagen met haar ogen. En hoe wulps zij zich ten slotte de deur uitlonkte! Op zo'n ogenblik slaat er een duivelse polka door zijn bloed. Maar dit is niet zo slim. Een brutaal frommes als die Bommelse schrikt hem eerder af. Doch dan hebt ge daar Dingen Verdonschot. Zo wordt zij nog steeds genoemd, ofschoon zij al vier jaar met Tijs van de Graeff is getrouwd. Zij komt uit Asten, waar de Verdonschotten bekend staan als arme, onbeduidende mensen, maar opvallend schoon volk. Dingen is een van die wezens, die door Ons Heer worden uitgestuurd om Zijn triestige wereld wat op te fleuren. Niemand kan verklaren, waar het geheim schuilt van haar macht. Zij is geen opdringerige schoonheid van het slag Dorothea, zij is een stille. Vriendelijk genoeg, maar steeds ingetogen en mijlenver buiten ieders bereik. Zij is zich van geen kwaad bewust. Loopt zij over straat, met licht gebogen hoofd en toch zo recht als een zwaard, dan is het of er een lied door het dorp trekt, het lied der volmaakte beweging. Zij draagt een schone, golvende bos haar en soms trekt de zon er een gouden heiligenkroontje langs. 's Zondags in de kapel, zoudt ge haar de muts van het hoofd rukken om dit wonder in zijn geheel te zien. Geen lompe boerendracht kan iets aan haar bederven. Zet haar met honderd vrouwen op een hoop, ge ziet haar het eerst en haar alleen. Als zij, de rok hoog opgeschort, armen en benen bloot, in de potstal staat en met haar slanke, buigzame kracht de riek hanteert, dan lijkt mestkeren een verheven bezigheid. Ja, ge zoudt haar in een boerenprocessie als maagd op een ezel kunnen zetten: *er zal niemand lachen!*

Wanneer achter het bier over dit schoon wijfke gesproken wordt, zijn er wel manskerels, die een groot woord hebben, die lekker worden en vuil. Maar het duurt nooit lang, want de een kan het van de ander niet goed verdragen. Hierover is geen kwestie, dat zo'n mirakel van een dursken niet besteed is aan een Tijs de Graeff. Het was geen huwelijk uit liefde. Niet dat Tijs zo rijk is, hij zit op

een middelmatig, eigen gedoentje en houdt zes koeien. Maar hij staat toch ver boven die arme Verdonschotten uit Asten. En in deze zware tijden kan ook een gezeten boer maar niet erop los trouwen. Goesting is meestal bijzaak...

Tijs was toen al bij de vijftig en nog jonggezel, een bedaard, proper manneke met wit haar. Hij had steeds de boerderij gedaan met twee overgeschoten zusters en een knecht. Toen deze oude vrijsters kort opeen kwamen te sterven aan de rode loop, moest hij wel naar vrouwelijke hulp gaan uitzien.

Dingen was nog geen twintig en diende op een hoef in Asten. Maar het duurde niet lang, of op een nacht lagen pachter en knecht met messen te vechten voor de deur van de zolder, waar de jonge schoonheid sliep. Niet om haar in zonde te bezitten, doch om haar te beschermen. Want de een verdacht de ander, zij bewaakten elkaar dag en nacht.

Dit bleek duidelijk, toen het bloedbad werd behandeld voor het schepengericht, waar ook Tijs van de Graeff verscheen om te getuigen voor het goed gedrag van de knecht, die enkele jaren bij hem had gewerkt. De kampvechters stonden gelijk tegen elkaar op te liegen; men kon alleen zeggen, dat zij evenveel schuld hadden. Maar een knecht, die het mes trekt tegen zijn baas, wordt door een Dingbank van louter bazen veroordeeld. En wel op de overweging, dat ook volgens de catechismus de baas heeft te waken voor de goede zeden van zijn volk, terwijl een knecht alleen op zichzelf dient te passen. En niet op zijn meester, noch op de maart. Daar valt iets voor te zeggen.

De heer van Asten, Jonker Everard van Doerne,¹⁾ dacht er anders over. Hij wilde met plezier aannemen, dat die twee ridders in hun vliegende vaan waren uitgetogen om de kuise maagd te beschermen. Doch zij waren op pad gegaan met een mes, dat niet tot hun nachtelijke plunje hoorde en volkomen overbodig was. De simpele verschijning van de baas (zonder mes) was immers voldoende de knecht te doen afdeinzen, *et vice versa*. Zij waren dus allebei „in faulte” en bovendien was de knecht veruit het meest toegetakeld. Naar het oordeel van de heer hadden beiden bestraft moeten worden, maar dit lag buiten zijn bevoegdheid. Daarom

¹⁾ Rechtstreeks afstammeling der Deurnse Van Doerne's uit een jongere linie.

verleende hij de knecht gratie, waardoor naar zijn idee de weegschaal wat beter in de haak kwam te hangen. Jonker Everard was toen nog maar goed een en twintig jaar oud, maar ge moet toegeven, dat hij reeds geleerd had zijn verstand te gebruiken.

Het resultaat was, dat Dingen zonder werk kwam en bleef. Zij was veel te beroemd geworden. Geen enkele boerin dacht eraan heur in huis te nemen, ofschoon ook voor het gerecht niets dan goed van haar was gesproken. Een, die zó op het mansvolk werkt! Tijs van de Graeff had de rijzige maart eens goed bekeken. En haar ouders beschouwden zijn aanzoek als een geschenk des hemels. Het was zulk een maatschappelijke verheffing, dat haar eigen mening niet ter sprake kwam.

Toch accorderen zij bijzonder goed. Hij behandelt haar met vaderlijke toegeeflijkheid, als een wezen tussen vrouw en dochter in. Dingen doet wel denken aan het geduldige, vriendelijke nonneken in een tehuis voor ouden van dagen. Zij is zo helder als een zon en het hoeft kraakt van properheid. Het gaat Tijs nu veel beter; de mens fleurt ervan op. Een tijd geleden zeiden we nog, dat hij half versuft was door het geratel van die twee klapeksters. God hebbe heur vrome zielen!

Maar de meesten kunnen dit huwelijk toch niet ernstig opnemen. Daarom noemen zij haar nog altijd Dingen Verdonshot. Het lijkt iets voorlopigs, dat eigenlijk niet „telt”. Het koppel scheelt maar evekens dertig jaar! Ze liggen wel samen in de beddekoets, doch na vier jaar is er nog geen schijn of schaduw van een kleine. En oudere mensen herinneren zich, dat Tijs ook in zijn jonge jaren haast niet naar vrouwvolk heeft omgekeken.

Dan slaan onze hete, jonge kerels met de vuist op tafel. Een wonder van een frommes, schoner vindt g' op heel de wereld niet! En ze dient voor niets, alleen voor de oppas en de aanpak bij een soort Heilige Jozef, die er niets van terechtbrengt! Daar gaan hun handen van jeuken. Maar in het aanschijn van haar natuurlijke waardigheid, drijft zo'n vlaag snel over. Dan worden de snoevers opeens zeer dom en weten geen blijf met hun handen. Bij haar nadering draait Otto de Visschere wel aan zijn snor en groet haar dan zeer uitgebreid, maar verder waagt hij zich niet. Hij is nu 47 jaar en het kan niet blijven duren.

Van Dingen Verdonshot is ook een middel gemaakt om de haat

tegen Jacob Goorts te voeden. Als vaste waarheid wordt geloofd, dat hij nog steeds op haar loert om haar te betrappen en in zijn macht te krijgen.

Neen, voor de parochiale rust is zij geen groot gevaar. Zij ziet er uit als een Lieve-Vrouw en naar aller mening moet zij dus ook deugdzaam zijn. Als zij zich slecht gedroeg, zou daarmee een zeldzaam en verheffend stukje schoonheid worden bevuild. En we hebben al zo weinig schoons, nu de geus ons heeft beroofd van onze kunstwerken. Daarom zijn velen geneigd de hoogheid en voornaamheid van heur wandel te bewaken, juist als die vechtersbazen uit Asten.

Zij kunnen alle zorg opzij zetten. Voor Dingen bestaat geen andere man. Zij is totterdood toe verliefd op Meester Geraerd Heynrick Jacobs...

Hijzelf is de enige, die het weet. Een gevoel, dat zo sterk naar hem uitstraalde, moest hem wel treffen. Als hij heur aankijkt, ziet hij één voortdurende overgave. Dan liggen haar ogen in de zijne, alsof zij reeds met lichaam en ziel in zijn armen lag.

Aan iets anders denken! Het ging heel wat gemakkelijker in Deurne, bij ons-moeder, waar altijd aanloop was, waar hij bezigheden had, bezoeken aflegde en bescherming vond in het contact met zijn goede zielen. Hier op Den Grootenberg zit hij heel de week te verlangen naar de Zondag, naar de komst van zijn kudde. Maar allengs is zijn verlangen blijven haken aan de komst van die éne. Bij het opstellen van zijn preek richt hij zich tot haar en doet zijn uiterste best, ook al geeft hij zich niet altijd rekenschap. Zoiets komt vanzelf.

Dan opeens slaat hij achteruit als een muilezel... Bah! Steeds heeft hij gewalgd van dit soort gewijde hemelhengsten. Met naam en toenaam zou hij er kunnen noemen, die als komedianten voor het altaar met hun goudbehangen gat staan te draaien, die zich vermeien in het bewustzijn, dat zij de trage verbeelding van hun liefhebbende kwezels op een dartel drafje weten te zetten. Af-schuwelijk...

Dit is heel flink gedacht, maar... Dingen Verdonschot is nu eenmaal geen bigotte kwezel. Zij is het schoonste geschenk, dat God een man kan geven. En zij is een zware beproeving voor een jonge pastoor, die aan zichzelf is overgeleverd. Hij kan niet eens

zeggen, dat Anneke Ballodt schoner was. En zo heftig kan hij zich niet verfoeien, op Zondagmorgen heeft hij hartkloppingen als in de tijd, dat hij voor zijn eerste preken stond. Op veilige afstand gluurt hij door de ruitjes naar de aanrijdende karren. Dit is het enige ogenblik, waarop hij Dingen onbevangen kan bekijken. Hij ziet haar van de kar stijgen: een engel, die landt op aarde, zacht als een veer. Dan zweeft zij op hem toe, groetend naar links en rechts, met de gratie van een geboren koningskind. Hij komt eerst tot bedaren, als zij de kapel binnengaat... Dat is waar ook: hij is pastoor van Deurne!

En dan, omtrent Kerstmis en Pasen, beleeft hij dwaze ogenblikken. Reeds lang voor Dingen Verdonschot komt biechten, voelt hij zich opgewonden. Het is altijd dezelfde pijnlijke vertoning. Eerst somt zij wat beuzelachtige pekelzonden op, blijkbaar met moeite opgespaard om hem een plezier te doen. En dan zegt zij met enige nadruk, dat zij zeer zwaar zondigt, niet door werken, maar door gedachten en begeerten. Dat heeft ze goed onthouden uit de catechismus.

Volgens het boekje zou hij van deze zondige gedachten nader moeten kennismaken. Want het maakt natuurlijk enig verschil, of ge uws naasten huisvrouw, dan wel zijn os of ezel begeert, al staan deze toebehoren vlak naast elkaar in het tiende gebod. Maar op dat ogenblik begint hij te zweten en verliest zijn hoofd. Hij brengt het niet verder dan een haastig *Ego te absolvo*, met een kruisje. Eenmaal heeft hij zelfs haar penitentie glad vergeten. En als zij haar biechtpenning overhandigt, stijgt het bloed naar zijn hoofd. Zij geeft altijd een halve Bourgondische kruisdaalder van 25 stuiver, wat veel te veel is, want de rijkste kwezel geeft niet meer dan drie schelling. Dit bedrag kreeg hij vroeger ook wel van manskerels, die bij Marie de Waellin waren geweest. Drie schelling was immers haar gewone tarief en met een biechtpenning van dezelfde omvang voelden zij zich beter quitte jegens Ons Heer. De gezeten boer geeft een schelling, arme mensen en kinderen een stuiver, of enkel een duit. Vaak schuift hij het geldstukje terug en zegt, dat de goede intentie al voldoende was.

Na de biecht van Dingen Verdonschot maakt hij zich boos. Dat frommes is elf jaar jonger dan hij en zij maakt hem zo verlegen als een schoolkind. Dan is hij ook vast besloten er een eind aan

te maken. De volgende keer zal hij die interessante gedachten en begeerten laten specificeren! Wat maakt hij zich eigenlijk wijs? Misschien is het heel iets anders... Wat dit andere wel zou mogen zijn, durft hij zich evenwel niet indenken.

O, hij voelt zich veilig genoeg. De mogelijkheid van zotte streken en schandalen kan hij zich niet eens voorstellen. Vrijwillig heeft hij een taak aanvaard, die hij niet zal verloochenen. Dat ligt niet in zijn aard. Dit is geen tijd voor kuren; er moet gevochten worden. Het gevecht kon wat levendiger zijn, ja! Doch ruim twee duizend mensenkinderen zien naar hem op in het schoonste vertrouwen. Misschien bestaan er betere mensen, maar die heeft hij nooit ontmoet. Geestelijk zou het gelijk staan met de kindermoord van Bethlehem...

Maar dan komen die zwarte uren, dat hij zijn taak op de keper gaat beschouwen. Oei-oei, dan beginnen de porseleinen dogma's wel eens gevaarlijk te rinkelen.

Soodanige tsaemenrottende delinquanten, eenigen overlast ofte geweld in den Lande doende, met de doodt syn straff baer.

Die van Heytrack en Moosdijck zijn nooit veilig. Er kan een lange, vervelende lijst worden aangelegd van plundering, diefstal en roverij, waaraan de Van Brey's, Celen's en Van de Kerckhof's in honderd jaar hebben blootgestaan. Zijn het geen soldaten, dan zijn het baanstropers. Het geboefte heeft vrij spel, trekt weer dadelijk de grens over.

Eindelijk, in September van dit jaar, zijn er twee bandieten gevangen. Ze kwamen uit Spaans Gelderland, waar zij zich niet veilig meer voelden. Iemand uit Meyel had gewaarschuwd, dat zij aan deze kant van de grens waren gezien.

Zij waren met hun drieën, een internationaal gezelschap. Jan van Leyen, Coob van Hilvarenbeeck en Ceel van Heythuijsden, allen geboortig uit de genoemde plaatsen. Holland, Brabant en Gelder. De laatste is ontsnapt en krijgt dus bij de interrogatoriën alle schuld. De schepenen verlenen de drost een decreet van detentie en de boeven worden in de diefkelder gezet. Zij zullen betalen voor alle ongewroken schelmerijen op Moosdijck en Heentrack gepleegd, reeds lang vóór hun geboorte.

De doodstraf! Het lijdt geen twijfel. Iedereen spreekt van de doodstraf. De kaak moet opgetimmerd en daar zal een beul moeten komen uit Den Bosch.

Het zal schoon zijn, zeggen de grote belastingbetalers, maar het zal een macht geld kosten... Ja, zonder geld hebt ge nooit wat! Aanvankelijk is men overtuigd, dat dezelfde vagebonden vóór drie maanden op Den Grootenberg de pastoor hebben aangevallen. Na de Informatie-Precedente rijdt Peter van Bommel naar de kapel om de getuigenis van Meester Geraerd te vernemen. Hij komt tot de bevinding, dat het een andere bende moet zijn geweest.

En eerlijk gezegd, blijft er dan weinig over. Volgens de „Ticht en Aenspraecke” door de drost ingediend, zijn de gevangenen op 21

September 1659, in gezelschap van hun „complice” Ceel van Heythuijsden, gekomen op de hoeve genaamd Den Heyterack. Alleen de maart was thuis, omdat de andere bewoners op de loer lagen. Zij hebben „aldaer pap versocht”.

„Ende overmits die pap uyt en geëten was,” luidt de beschuldiging tegen Jan van Leyen, „die meyte aen hem roomen¹⁾ gaff, hij, gevangen(e), met die roomen nyet wilde genoeg, maer wilde speck ofte vlees ofte eenen boteram.” Hiertegen verklaart de betichte slechts „eenen boteram geëyscht te hebben”.

„Welck aen hem geweygerd sijnde,” aldus de meid, „hy dreychde dit weygeren aen haer te pas te brengen ende haer wel hondert mael soo veel soude schaeden en haer op den kerck wech ontmoetende, dit soude wreecken.”

Neen! beweert Jan van Leyen. Niet hij, doch de ontsnapte complice heeft gezegd: „*Wilt gij ons geen boteram geven, wy sullen der wel eenen krijgen.*”

Tot hiertoe beperken zich de „feytelyckheden van seer pernicieuse consequentie”. De drossaard krabt zich eens achter zijn oor...

Maar dan krijgt hij informatiën van zijn ambtgenoten in het buitenland. Een maand geleden heeft hetzelfde trio „tot Swertbroeck, lande van Spaens Gelderlandt eenen huysbraeck gedaen,” waarbij ze „twelf goede hemden, drie quaede hemden, eenen keulder ende een voorschoot” hebben gestolen. Een en ander verkochten zij „ter plaetse genaemd Kinderen” (Kinroy). Dan nog hebben ze voorleden winter te Meduwen in 't kwartier van Luik in een kelder gebroken en daaruit een partij ongehekeld vlas, boter, eieren en vlees genomen.

Ha, nu gaat de stemming er veel op vooruit. Weldra is wijd in de omtrek bekend, dat die van Deurne eerstdaags twee violente rovers gaan halsrechten.

De drost heeft zijn conclusies *in indictio criminale* reeds gedeponeerd. Hij wandelt veel door het dorp, in onheilspellend gepeins, zegt nauwelijks goeiendag. Ook aan de schepenen is duidelijk te zien, dat zij voor een pijnlijke gewetensvraag staan en twee mensenlevens in de hand hebben. Zij zeggen niet veel, trekken de schouders op en zuchten.

¹⁾ „roome” is nu nog goed Brabants voor gewone, verse melk. Het woord melk, of liever *mulk* betekent karnemelk. Evenals vandaag sprak men toen van „mulckse pap met brocken”.

Alles goed en well! Zo'n executie is een grote eer voor Deurne, trekt een macht volk naar hier en voor de herbergiers is dat een schoon' affaire. Maar de schepens nemen een zwaar besluit op hun consciëntie. En het moet voor hun ogen gebeuren. Daar zoudt ge van gaan dromen...

Tegen de nachtmerrie legt ge twee gewijde palmtakken kruislings over elkaar, vlak voor de beddekoets. Daar komt de mare niet overheen. Helpt dat niet, dan is het een rappement van Ons Heer... En nu heeft schepen Claes Willems als van de nachtmaar gedroomd. Een groot, zwart monster met gloeiende ogen kwam traag aansluipen en ging op zijn borst liggen, steeds zwaarder. tot hij geen pap meer kon zeggen. Toen het wijf hem wakker maakte, omdat hij zo kreunde, zag hij gelijk blauw en aan ieder haarpijltje hing een zweetdruppel... Neen, ge moet de schepens niet te veel aan hun kop zagen. Zij moeten vrij en ongedwongen kunnen besluiten.

Het duurt al enkele weken en de kosten nemen hand over hand toe. Op ordonnantie van schepenen is het volk, dat geholpen heeft bij het vangen, onthaald op bier en slierij in De Leeuw voor de somme van 3 gulden 11 stuiver. De gevangenen krijgen hun eten eveneens uit De Leeuw aan drie stuiver de maaltijd, dat is een schelling per dag.

Otto de Visschere bewaart op zolder een oud beulszwaard, een schoon, groot stuk van het beste staal. Het is zelfs gedamaskeerd met fijne krullen en tierlantijnen. Op de kling staan gothische letters gegrift:

**wenn ich das schwert thue uffheben
wuensch ich dem suender das ewig leben**

Hij heeft het voor de dag gehaald, schoon gemaakt en in de herberg gezet.

Daar staan ze nu met open monden naar te kijken... Mardi, hoeveel koppen zijn dáármee al afgeslagen! Want het is een zwaard uit de oudheid, zegt De Visschere. Dan moeten zij het wikken, ermee zwaaien, om te voelen wat een machtige „slag” zo'n ding heeft. De sadist, die door alle eeuwen heen sluimert op de bodem van de braafste burgerziel, begint zich te roeren. Zij zeggen, dat

volgens de plakaten eerst de handen worden afgekapt, als het dieven zijn...

Dan gaat opeens het gerucht, dat Jan van den Boomen tegen Willem Spaniërs, die weer over de beul bezig was, moet hebben gezegd: „Mens-lieve, gebruik toch oew verstand!”

Oei, oei, als Jan dat gezegd heeft, is er niet veel hoop meer op doodstraf. Ook Meester Geraerd schijnt ervan gesproken te hebben. Dat ze die verdoolde schapen beter enen boterham hadden gegeven!... Met alle respect voor de pastoor, maar dat is geen redenatie. Dat zou er schoon gaan uitzien in de wereld!

Er zijn felle voorstanders. Ja, ook in Deurne loopt een handvol menseneters rond. Zij hebben doorgedreven, dat de kaak reeds werd getimmerd, vóór het vonnis geveld is. Timmerlui en andere geburen hebben na verrichte arbeid op kosten van de gemeente voor 3 gulden 15 stuiver bier genoten; kijk de rekening maar na. En zij hebben niet op een paar voet hout gekeken. Het is een schavot, dat gezien mag worden.

In De Swaen vertelt de vorster onder ademloze stilte, dat Monsieur van Bommel niet met zoveel woorden de doodstraf eist. In de „motyffven” heeft hij gesteld, dat de feiten met de dood *of aan den lijve* „punibel” zijn. En hij vraagt alleen, dat de gevangenen zullen worden gestraft ende gecorrigeerd, als Eerweerde Schepenen zullen oordelen ende goedvinden.

Sommigen worden gloeiend kwaad. Daar hebben we eindelijk een paar van die gevaarlijke struikrovers vast en in plaats van een straf exempel te stellen, zijn we de heren aan 't vetmesten op het kasteel. Ge moet dat eten zien uit De Leeuw! Een eerlijke mens krijgt het niet alledag. En als ze goed rondgevreten zijn, worden ze weer frank en vrij op het dievenpad gestuurd, na een simpel pak slaag! Als de schepens dat tenminste over hun hartje kunnen krijgen, wat lang niet zeker is. Komt allen naar Deurne, schelmen en rabauwen! Daar kunt ge roven en branden en moorden, zoveel ge maar wilt. Daar wonen zulke lafferds, die doen u toch niets!... Zijn ze al vergeten, wat er met Govert den Dullen is gebeurd? Moet eerst de pastoor daar op Den Grootenberg met kot — uh — kapel en al verbrand worden, als een rat in de val? De gevaarlijke struikrovers zijn achttien en negentien jaar. Catalijn, de vrouw van Michiel Claes Everts uit De Leeuw heeft hen gezien.

En wanneer zij het eten voor de diefkelder klaarmaakt, denkt zij telkens, dat het zulke uitgehongerde scharminkels zijn...

De Dingbank veroordeelt Jan van Leyen en Coob van Hilvarenbeeck tot de geseling. En daar doet ge niets tegen!

Maar al gauw beginnen wij elkaar te troosten: Gesselen, dat kan sakkerdommes lelijk doen! Enkelen hebben het gezien, in Helmond en in Den Bosch. Na vijf slagen met de karwats vloog het bloed al in de geburen. En na afloop werden de schelmen voor lijk van het schavot gesleept...

Otto de Visschere deugt niet, dat weten we. Wat hem ertoe bewogen heeft? Ge weet het niet. Misschien heeft hem al die jaren nog dwars gezeten, dat hij zijn schoutambt aan Van Bommel moest afstaan? Want het had geen zin Jantje van den Bosch nóg meer omlaag te halen. Aan dit gastje was niets meer te bederven. Waarom liet hij de drost zuik een dodelijke dwaasheid begaan? Ook is het mogelijk, dat Otto de afloop niet juist voorzien heeft... Maar wat heeft hij een plezier gehad!

In Die Verkeerde Weereldt is elke avond groot vertier, want hier wordt alles omtrent de strafpleging bedisseld. Dan wordt het op lest zo'n vrolijke boel, dat de potsenmaker van den huize eraan te pas moet komen.

Het schavot is klaar en het vonnis gewezen. Waar wachten we op? Stil, er is kwestie over de scherprechter. De lelijke mens rekent maar evekens vijf en twintig gulden! En de regeerders zijn van mening, dat we eigenlijk geen echte beul nodig hebben. Wellicht vinden we daar in Den Bosch een gewone rakker of aankomende beulsknecht, die het voordeliger doet.

Vanavond zegt de drossaard, dat hij uiterlijk morgen moet beslissen. Wilbert is gewaarschuwd, dat hij al vroeg naar de stad rijdt met een brief, waarin wordt afgeboden tot vijftien gulden. En hier zegt Jantje van den Bosch, dat zo'n beul toch maar hendig aan de kost komt. Een goed stieltje!

Otto spitst zijn oren, gaat er dadelijk op in... Ja, eigenlijk is het belachelijk, dat twee wildvreemde vagebonden ons-gemeente op zulke kosten jagen. Als een ingezetene gestraft wordt, levert dat tenminste geld op!

Peter van Bommel, die van alle calanges zijn emolumenten trekt, doch in deze zaak alles gratis moet doen, is het hiermee gloeiend eens.

„Schud ze nog 'ns voll!" zegt Otto tot de maart. En dan begint hij te rekenen: Die twee dieven zitten nu ruim vier weken vast. Dat is aan kost alleen al gauw acht gulden. En de scherprechter rekent vijf en twintig gulden om hier evekens met een zweepke te komen slaan! Dat geld kon toch in Deurne blijven, wat is dat nu? Vijf en twintig gulden? roept Jantje van den Bosch. Voor twee rijksdaalders ranselt hij die baanstropers, dat ze over tien jaar in Oost-Inje nog op hol slaan, als ge „Dorne" tegen hen zegt...

Als zijn gasten weer tot bedaren komen, is het voor Otto geen kunst het zuiperke wat op te hitsen... Neen, daar zou Jantje niets van terecht brengen...

Ha-ha! Laar maar eens twee rijksdaalders zien!

Zo gaan zij een hele poos voort. Er vormen zich twee partijen, zij maken elkaar heet.

Waarom Jantje zo brutaal is? *Hij*, Lysken, ligt in bed. Zij heeft met houtkappen een grote splinter in haar been gekregen. Dat is gaan zweren en de koorts is er ingeschoten. Meester Laurens zegt, dat zoiets lang kan duren. Lysken kan niet uit de voeten.

Enkele potten later bonst Otto hard op de tafel: Jantje krijgt van hem uit eigen beurse nog twee rijksdaalders toe, als hij die geseling goed eraf brengt, dáár dan! En Monsieur van Bommel mag dan uitmaken, of Jantje de weddenschap heeft gewonnen. Otto zal zich bij diens oordeel neerleggen, dus daarover kan geen kwestie komen...

Hebt ge ooit zo'n fijnen jezuïet gezien? Peter van Bommel is toch geen spelbreker! Kan hij deze goede bierstemming gaan verstoren? Vanavond lijkt de hele executie-crimineel op verre na niet zo gewichtig als de spannende weddenschap om twee rijksdaalders. En iedereen beschouwt het als een afgedane zaak.

Zonder een ogenblik na te denken heeft hij zich ten overstaan der aanwezige regeerders en hertslieden verbonden. De Visschere ziet toe, dat de afspraak met plechtige handdrukken wordt bevestigd. Schud ze nog eens voll!

En Otto is van alle gemakken voorzien. Het beulszwaard is weer naar de zolder gebracht. Maar nu komt hij voor de dag met zijn geseltuig. Een bullepees en een karwats. Dit is een gladgedraaide knuppel van ongeveer een el, met acht lange, harde riemen. Geen brede, maar dunne, vierkante riemen. Onder algemene instemming

kiest Jantje de karwats. Die zoemt zo schoon en slaat zo lekker door...

Jan van den Boomen drinkt op zulke avonden een goed potje bier mee, doch houdt er zijn verstand bij. Ge zult hem wel vrolijk zien, maar nooit ècht zat. Hij zorgt altijd, dat de onbekwamen veilig thuis komen.

Nu lacht hij stillekens voor zich uit en schudt het hoofd. Hij kent Monsieur de Visschere langer dan vandaag of gisteren.

Al in de vroege ochtend zijn de herbergen overvol van bezoekers uit omliggende dorpen. Vier jonkertjes uit Den Bosch komen aanrijden op mooie, glanzende paarden in opzichtig tuig. Zij pronken met sierlijke, nieuwerwetse degentjes en hebben heel de straat nodig. In De Swaen brullen zij om wijn, of er brand is. Het zijn zeer jonge bloeien met juist een schaduwkje dons op de lip. Hun ogen staan honend, beschermend en onzeker tegelijk. Zij kammen alles af, in tien minuten hebben zij tien bezoekers kwaad gemaakt. Evert Segers vraagt zeer onderdanig, of de jongeheren willen toezien, dat de jongeheren geen ongemak en krijgen met al dat vreemd volk. Hij wordt honds achteruit gejouwd...

Beide schutten, Sint Joris en Sint Anthonis, zijn belast met de afzetting van de markt. Er moet een doorgang vrijblijven naar het Haageind.

Alle regeerders zijn op hun paasbest, evenals de meeste ingezetenen. De drost draagt zijn lang rapier, zijn beste kraag en manchetten. Otto de Visschere is bij De Leeuw even op een stoel geklommen. Hij zegt aan Sophie en Dorothea, dat er wijd over de twee duzend mensen op de markt staan. De meeste volwassenen dragen een kind op de schouder. De kaak is hoog genoeg; iedereen kan het goed zien.

Daar komen ze! Zwaar geboeid, begeleid door vorster, schutter en een half rot van de jonge schut in volle wapenrusting, worden zij op het schavot gezet. Jantje van den Bosch lijkt weinig astant voor een beul, nu hij op het trapje klimt. Hij heeft de karwats zo onopvallend mogelijk onder de arm. Zijn verschijning wordt begroet met kriebelig gelach en gekrijs van jonge meiden. Zij, die ernstig willen genieten, maken met driftige elleboogstoten een eind aan dit onwaardig lawijt.

De beul heeft een buil op zijn voorhoofd. Gisteren stond hij in Die Verkeerde Weereldt met de karwats te zwaaien om zich te oefenen. In speelse overmoed heeft hij toen de maart eens op heur achterste geslagen, waarop Jennemarie prompt over zijn voorhoofd streek met een tinnen bierkan. Zij dachten, dat de tiendklok begon te luiden ...De hoge dronkemansblos van Jantje neemt gestadig af en de bult wordt navenant blauwer.

De executie is bepaald op tien uur, als een Hoogmis; Peter van Bommel houdt zijn dik, zilveren horloge in de hand. De Bossche jonkers staan vrijpostig vooraan, niet ver van de regering. Zij laten veel fraaiere uurwerken zien, zij snateren en proesten, houden die plechtige boeren voor de zot. Die „knol” van dat manneke met zijn lang „zwaard” loopt niet: 't is allang tien uur!... Dielis Vogels, rotmeester bij de jonge schut, zegt duidelijk hoorbaar tot zijn mannen, dat er een stuk of vier zijn, die hun lieve billekens eens warm gemaakt moeten worden, als hij 't goed verstaat.

Mijn Heer Drossaard doet alsof hij niets hoort, doch krijgt een kleur. Hij wacht opzettelijk nog wat langer. Dan heft hij de hand op en de trommelslagers van de schut geven drie lange roffels.

Nu slaat hij zijn papieren recht en begint met grote waardigheid het vonnis te lezen. Om de jonge edellieden te overbluffen, doet hij zijn stem voornaam en Haags klinken. Het is indrukwekkend; er staan veel moeilijke woorden en veel latijns in.

Daar op de kaak heeft men de boeven hun haveloze plunje laten uitschieten om de ruggen te ontbloten. De schutter, bijgestaan door de knechts van het kasteel, sluit hun polsen in de ijzeren ringen, hoog aan de palen.

Jantje ziet wit van de koppijn... Kijk, dit heeft hij zich anders voorgesteld. Gespierde woestelingen, die hem zouden aangrimmen als gevaarlijke beesten, hem uitvloeken en kwaadmaken. Zwart krulhaar op de ruggen en alles navenant...

Maar nu moet ge die miserabele ribbenkasten zien! Uitgemergeld, blauw en bevend van angst en kou. Die schrale kinderarmpjes, zo hulpeloos in de lucht... En dat is zogezegd vijf weken vetgemest. Maar het ergste is, dat zij hem telkens zo áánkijken. Hun ogen staan dol en zwart van vrees. In hun ruige voppen leken ze nog wat mans, maar nu zijn het een paar schoolkinderen, mardi!

Tijdens het lezen van het vonnis, probeert hij de vlooiën beten te

tellen op die bleke ruggen. Dat is de kleur van melk met veel water, denkt hij. Als ze maar niet zo bibberden!... Een heeft onder zijn schouderblad een moedervlek... Moedervlek? Zouden die kinderen nog een moeder hebben?... Hijzelf zal niet veel ouder zijn geweest, toen hij voorgoed van huis trok, naar de troep. De-nouwe had hem bij de laatste ruzie vlak onder zijn oog gegooid met een mes. Ge kunt het nog zien. Ons-moeder gaf hem bij zijn vertrek een halve schelling mee, die ze verborgen hield onder een plavuis. Een halve schelling, drie stuiver, heel haar bezit. Niet „onverdoens” opmaken, zei ze nog. Dat was een speciaal woord van heur eigen. Ze stond te schruwwen en haar gezicht had ook die kleur van melk met veel water. Een jaar later, toen hij in Venlo lag, hoorde hij van een Bosschenaar, dat ons-moeder al drie weken dood was...

De beul begint zich te vertederen. Zijn ogen worden rood.

Maar de drost is klaar met lezen en wenkt hem, dat hij begint. Als Jantje *tien* rijksdaalders bezat, zou hij die grif neertellen om met goed fatsoen van dit karweiken af te zijn. Rijksdaalders...

„Allez!”, roept de drost. Zeer bedremmeld schuift de beul wat naderbij.

„Ksss-ksss, Jantje!”, hitsen ze. Er volgt een overspannen gelach. Ja, sommigen voelen hem al... Kon hij zich nu maar kwaad maken! In kolere zou hij die twee hendig achter-mekaar doodslaan... Hij neemt eerst de Hollander uit Leyen. Die is het minst uitgebeend. Nu is het doodstil. Hij bijt op de tanden, haalt uit met de karwats, en daar snerpt een ijselijke vrouwengil over de markt. Het is Catalijn uit De Leeuw, die eten kookt voor de gevaarlijke struikrovers. Midden in zijn zwaai schrikt Jantje en de mislukte slag rolt als een scheutje water langs de rug. Toch krimpt het scharminkel in elkaar, alsof hij geschoten was.

Weer schiet er een lach op. En veel meidengegil.

De drost wordt driftig. Allez, mordiou!

Vier rijksdaalders! denkt Jantje. Als hij kwansuis erover heenstrijkt, niet echt doorslaat?

Maar na twee van zulke „streken” wordt hij uitgejouwd en de drost foetert. Aan de kant van het Haageind begint de menigte te golven. Een schutbroeder, die in het voorste gelid staat, rolt bijna over de grond. En daar komt Lysken uit de drom geschoten. Zij

is zo maar scheef aangekleed en ze hinkelt op heur kwaad been, doch voordat iemand het goed begrijpt, is ze als een kat op het schavot gesprongen. Haar gezicht ziet eruit, of zij in de hel geblazen heeft. Haar ogen puilen glazig; zij laat wreed heur tanden zien. Jantje staat verstijfd, kan het niet begrijpen. Het gaat te snel, het krijgt geen tijd om door te dringen. Daar heeft zij de karwats uit zijn hand gerukt en nu wordt er gezeseld in bittere ernst, dat de riemen kletsen. De beul houdt beide armen om zijn hoofd.

Jantje is op slag genezen. Hij heeft weer kleur, tuimelt het trapje af. Onmiddellijk schiet hij in zijn rol van potsenmaker. Nu speelt hij doodsangst. „Hulp!”, roept hij, „Hullep!! Opzij, mensen!” en stort zich gewonnen-verloren in de hoop. Hij gelooft niet, dat hij Lysken ooit zo geren heeft gezien als vandaag.

Zij staat nog op het schavot, spuwt heur gal naar de drost en de regeerders, schudt dreigend met de karwats.

Haar stem gaat verloren. Het spektakel is doorgedrongen. Daar zijn er, die languit op de grond gaan liggen. Otto de Visschere kan zijn neus noch zijn tranen afvegen; Sophie en Dorothea hangen zwaar en machteloos aan zijn armen.

Maar zij, die zo geijverd hebben voor de doodstraf, lachen niet, zij voelen zich schandelijk bedrogen. Het meest verbitterd is de drossaard. Hij staat te stomen van woede, weet niet wat hij moet beginnen. Ja, hij hééft gisteren in de nuchtere morgen enkele kwade voorgevoelens moeten wegdrücken. Maar de smerige zuiplap deed gisterenavond in Die Verkeerde Weereldt zó flink met zijn karwats!... Daar gaat het folterttuig. Lysken hinkelt ermee naar huis als de verbolgen moeder, die heur kinderen een gevaarlijk speeltuig heeft afgenomen. En niemand, die het waagt een vinger uit te steken. Nu voelt Peter van Bommel welk een onsterflijke flater hij heeft begaan. Dit zot schandaal wordt doorgegeven langs heel de ambtenarij van de generaliteit tot de Raad van State toe. Zijn naam is voor altijd gevestigd. Mordiou! God zal die jeneverkruik gloeiend verdoemen. En die dwaas van een De Visschere erbij met zijn weddenschap! Kijk hem lachen. En dat Thea niet wijzer is!

Zijn gerichtsboden kijken hem vragend aan. „'t Is wel!”. snauwt hij. „D'executie is gedaan!” Hij maakt zich uit de voeten zonder op Dorothea te wachten.

Onze kwaadaardige menseneters komen in beweging. Er wordt naar de halfnaakte schavotspringers gegooid. Eerst vliegt er straatvuil, dan stukken hout, weldra een steen, waarvoor de vorster schielijk moet wegduiken. Jan van den Boomen voorziet, dat zij een hels kot gaan houden, als hij niet vlug erbij is. In een wip staat hij op de planken, laat zijn stem donderen, geeft orders aan de schutterijen. Deze dringen het volk achteruit. Als de orde wat is hersteld, roept hij de rotmeesters bij zich. Geëscorteerd door beide schutten, worden de dieven naar het kasteel gebracht. Het is een fraaie vertoning; de schutbroeders wankelen van het ene been op het andere, heel het Haageind langs...

In de namiddag komen enkele huisbraken en gauwdiefters aan het licht. Natuurlijk! We hebben vandaag allerhand vreemd gespuis in het dorp en vele huizen waren verlaten. Er is voor enkele tientallen guldens gestolen. En de bierrekening van de schutten komt ons-gemeente op zeven gulden tien stuiver. De pastoor had wel gelijk, toen hij zei: Had die jongens liever enen boterham gegeven... Heel de dag blijft het rumoerig. De schutter moet zijn houwer trekken om te verhinderen, dat de kaak in brand wordt gezet.

De teleurgestelde blauwbloedjes zijn landerig dronken. In De Swaen heeft men lang geduld gehad, tot zij met wijn gingen smijten naar de andere gelagslieden. Zij hebben hun fonkelnieuwe degens getrokken en weer haastig opgestoken, toen de boeren met hun gaffels kwamen. Na veel zattemansgeredeneer wordt het afgedronken.

Dan zakken zij af naar Die Verkeerde Weereldt en vallen onderweg alle boerenderns lastig. Maar Dielis Vogels is al gewaarschuwd. Hij staat op de drempel, vuisten in de zij, komt hun langzaam en onheilspellend tegemoet. „W-woont hier dieje kleinen d-drosserd mee z'n lang z-zwaard?“, lalt er een. Maar als elk op zijn beurt eens goed in die gele leeuwenogen heeft gekeken, zien zij van die stinkende boerenherberg en heel dit strontdorp af.

Van Bommel doet nog een poging zijn drostelijk aanzien te herstellen. De schepenen schudden lachend het hoofd... Nøg eens gæsselen? Maar dat overleeft geen mens! De dag der executie-crimineel was bij vonnis bepaald en de termijn is verstreken. Het heeft nu geld genoeg gekost...

Na een dag of acht stelt men de boefjes in vrijheid. Zij worden

onthoofd en geradbraakt, opgehangen en gevierendeeld, als zij nog één voet op Deurns gebied zetten!

Als later een Deurnse huismoeder nog eens van „Jantje den Beul” heeft verteld, zit zij een poosje stil te kijken. Dan glinsteren haar ogen en wordt haar gezicht mooi.

En nog jarenlang moeten onze mensen in naburige dorpen horen: „Te Deurne wordt de-n-beul gegèsseld.” Aanvankelijk geeft dit slagwoord aanleiding tot ruzie en vechterij, want ge laat uw eigen dorp niet kleineren. Maar al spoedig vinden zij de juiste repliek: „Onder het regiment van de geus kunt ge zoiets verwachten. Het is de verkeerde wereld.”

Dit is het enige voordeel, dat de Hollander biedt. Zodra hij ter sprake komt, zwijgen alle veten en twisten tussen de kwartieren, dorpen en heerlijkheden van de Meierij.

*... sy sullen in alle soeticheyte ende goedertierent-
heyt getracteert worden...*

(Uit het verdrag der overgave van 's-Hertogenbosch)

— Wat een vreugde, wat een vrolijkheid! En ze hadden het zo slecht! Konden ze dan nog lachen onder dat vreselijke geuzenbewind?

— Als deze mensen niet meer lachen, zijn ze dood, of het scheelt niet veel. En de ware miserie is nog niet begonnen. Wel verarmt het land gestadig. Huisgezinnen vluchten met pak en zak de grens over. Dit zijn de gelukkigen, die er geen heimwee op nahouden, wier hart niet vastzit aan vader's gedoente.

Boeren, die op kwade grond zitten, ziet ge de moed verliezen. Bij Jan Willem Claessen zijn in anderhalf jaar tijd de drie grote zoons weggelopen. Naar de troep, misschien wel naar de Oost, men weet het niet. De laatste tijd werkten zij niet meer. Er was geen fatsoenlijke armoe meer te verdienen, er was geen uitzicht op trouwen. De Claessens zijn van huis uit voorname lui, zij hadden veel land, maar het was schraal. Er moest hard gebeuld worden en de bemesting kostte hun de ogen uit het hoofd. Maar in de tijd van de hertogelijke bedden ging het. Toen de verpondingen er bijkwamen, was het spartelen tegen de dood. Want de Hollander stoorde zich niet aan paapse doleanties en requesten, hij rekende bot en blind volgens de „Maetboecken” en perste hun de helft van de oogst af. Drie jaar lang heeft er bij Claessens een ploeg ongebruikt op het veld gestaan. Voor ernstige boeren is dat een ondraaglijk gezicht. Maar als de mensen erop zinspeelden, zei de oude Jan Willem: „Die z'er gebracht heeft, moet ze maar binnenhalen.” Dit zei hij nog, toen hij geheel verlaten was en zijn akkers voor vogelwei lagen. Op een voormiddag vonden zij hem zieltoegend in de beddekoets

en konden nog juist de pastoor halen. Hij lag onder een stuk deken, op een laag dorre bladeren. Er was op de grote boerderij van de Claessens geen beddestro meer. In zijn wambuis vond men een halve stuiver en drie negenmannekens. Jan Willem werd *pro Deo* begraven...

In de hertelling van 1654 ziet ge veel koeien geboekt. Op de gezamenlijke 352 huizingen van boeren en burgers telt ge 1283 runderen, of 3,65 per gezin. Een welvarend dorp! Er zijn twintig boeren, die tien en meer koeien houden.¹⁾ Rijke boeren, zult ge zeggen.

Arme duvels! Als ge hun slechts de mest teruggeeft, doen zij u dadelijk de helft van hun veestapel cadeau. En wat voor veel! Een koe, die in de slachttijd 400 pond weegt, is een grote uitzondering. Zij tobben zich af aan die koeien, krabben met moeite het voer bijeen om aan mest te geraken. Ge leest, dat zij melk gebruiken om een brandje te blussen. Maar op mest zijn ze gierig als goud.

En het verdrietige is, dat de halzen zich eeuwenlang juist aan de slechtste gronden blijven doodwerken. Eerst in de negentiende en twintigste eeuwen zijn er in Deurne veel betere gronden ontdekt en ontgonnen. Maar wie had daar erg in?

Van deze dorre zandvlakten wordt nu ruim ééns zoveel belasting geheven als van de rijkste gronden in Holland. Daarbij komen nog tienden, lichtmispachten, renten, cijznen en al wat Satan heeft bedacht om een arme, vlijtige mens tot wanhoop te brengen. Als men deze bezwaringen kapitaliseert, vindt men vele goederen tot de helft der waarde belast.

Kleinere boeren reiken met hun rog vaak niet van oogst tot oogst. Dadelijk na de zaaitijd lopen zij al naar de bakker om brood te kopen. Hiervoor moeten zij de volgende oogst verpanden. De

¹⁾ Als ge belang stelt in de welstand van enkele bekenden: In genoemd jaar zijn er 5 boeren met 10 koeien, w.o. onzen-Aert en Willemke Leenderts (van de binnenbeer). Twee met elf en twee met twaalf stuks. Drie met 13 beesten, w.o. Jan van den Boomen. Twee met 14, drie met 15 en één met 16. Op Den Bottel stonden er 22. Hendrick Lamerts uit Liessel spant de kroon met 33 koeien. Michiel Goloffs en Peter Gevarts Colen hielden er slechts 5, doch zij zaten op goede grond. Dit geldt ook voor Lammert Colen, die er 6 op stal had. Het aantal koeien is dus geen juiste maatstaf, soms zelfs een teken van armoede, zoals bij de Claessens, die er 14 hadden, toen de catastrofe begon.

woekeraars hoeven niet bang te zijn; een boer vecht voor zijn topzwaar gedoentje, tot hij eronder bezwijkt, en dan blijft er bij de veiling nog genoeg over voor de geldschieder. De meesten kunnen de mond juist boven water houden, maar dan moet er niets bijzonders gebeuren, geen oorlog, hagel, brand, plaag in de stal, of een calange van vijf en twintig gulden voor een kar klot.

Zo tobben zij de Gouden Eeuw door en het zal nog erger worden. Dat Hollandse goud komt niet enkel uit de Oost! Er zijn win-gewesten, die dichter bij de hand liggen.

De inlanders van deze kolonie voeden zich met zwart brood, wortelen, bonen, knollen en „mulkse” pap. Hun vlees, boter en eieren brengen zij naar de steden, de kastelen, de herbergen, de hervormde pastorieën en de Hollandse kolonisten. Zelf sterven zij aan ondervoeding en aan de rode loop, die erger is dan de pest. Het inlandse vee leeft 's winters in hoofdzaak van hei en stro. Ook al stroomt de tuberculose de stal uit, in het voorjaar sterven vele dieren een simpele hongerdood. Er is groot gebrek aan weiland en nagenoeg geen hooiland. Slechts enkele rijke inlanders kunnen in Helmond of aan de Maaskant hooi gaan kopen aan de wur-gende prijs van 12 tot 20 stuiver de honderd pond.

De inlandse vrouw is elk jaar drachtig. In goede staat werpt zij 10 tot 15 jonge papisten en is dan zeer verheugd, als zij er vijf ziet opgroeien en er nog drie aan heur sterfbed staan.

— Dit alles is schromelijk overdreven! Daar hebben we niets van geleerd in de Vaderlandse Geschiedenis. Was het oude Brabantse bestuur dan zo ideaal?

— Verre van ideaal. Maar onder de hertog bestond er een goede vooruitgang. De mensen hadden een draaglijk bestaan, legden wat over. En het is gemakkelijk te bewijzen. Lees het verslag van Leonard Cottereau: ¹⁾

Aan het einde van de Gelderse oorlogen, in ons-Heren jaar 1515, had de jonge Hertog en Koning Karel de Vijfde „verstaen, dat vele dorpen vander Meyeriën duerende die oerloghen van Gelre eenen seere langen tijt van jaeren waren gepilleert, geranchonneert, gebrantscat, gebrant ende tot aermoeden gebracht geweest”. Met gevolg, dat zij hun beden en andere lasten niet konden opbrengen.

¹⁾ Het dateert van 4 Nov. 1515, is uitgegeven door Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt en overgenomen door Ouwering, pag. 654.

Hij zond zijn „raidt ordinaris” Cottereau uit Brussel naar Peelland en Maasland om rapport en „advise” uit te brengen. Het werd een lijvig document.

Ik houd van deze Leonaerde Cottereau. Uit iedere regel van zijn rapport spreekt zijn goed hart en zijn deernis. Hij vindt „seer groote desolatie van aerne menschen”, hij ziet „ruwynen vanden verbranden huysen tot seer groten getalen”. De hutten, welke de ingezetenen als voorlopig onderdak hadden getimmerd, vergelijkt hij met „seer onnoesele coystallen oft verkenscoten, deerlyck omme sien, dat menschen soe aermelyck moeten bliven in allenden, want ten tyde vanden wintre sy seere sterven vanden gebreke ende (om)dat sy egheene schouwen en hebben”. Dat ook „die beste huyskens egheenssins en souden behoiren in hertellingen te staene onder 't getal van hertsteden behuyst synde”.

Hij geeft ontzettende cijfers over Peelland, Maasland en het kwartier van Oisterwijk. In Deurne en Vlierden stonden er volgens de laatste telling van vóór de Gelderse invallen 225 huizen. Slechts 83 bleven en over. Daarenboven hadden deze 225 gezinnen het sprookjesachtige bedrag van 29.547 gulden betaald aan „brant-scatte”. In Bakel stonden er van de 118 woningen nog 31 overeind. Zij betaalden 18.600 gulden.

En zo gaat hij verder. „Als men de lijst der brandschattingen nagaat,” zegt Hendrik Ouwering, „dan moet men haast tot de conclusie komen, dat er schier geen enkele gulden in 't land is gebleven.”

Cottereau adviseert zijn Hertog van alle lasten af te zien, tot er een nieuwe hertelling is gehouden en daarna „die aerne menschen” gedurende tien jaar te ontslaan van de helft der beden. Aldus geschiedde.

Daar zaten die van Deurne en Vlierden anno 1515 met 83 huizen. Hun vee was geroofd, hun geld afgeperst, hun akkers verwoest. Maar onder Brussels bestuur hebben zij zich in dertig jaar tijd reeds prachtig opgewerkt. En bij zijn komst in 1648 vond de Hollander hier een groeiend en welvarend dorp.

Nu leggen wij deze vervelende cijfers naast elkaar. In 1515 hebben we 83 (aanvankelijk 225) huizen, Vlierden inbegrepen. In 1654, ondanks oorlog en retorsie, 352 woningen, Vlierden erbij: 432 huizen.

Dit kan men vooruitgang noemen. In Holland ging het niet sneller. Dan ligt daar de herttelling van 1756. Zij komt tot 363 haardsteden. Dus in 102 jaar van gezegend Staats bewind een vermeerdering van elf huizen! En dan zijn we zeer kwistig met het begrip *huis*, want na deze honderd jaar was het merendeel zo vervallen, dat bij verschillende veilingen geen enkele koper opdaagde. Hetzelfde ziet ge heel de Meierij door. Alle vooruitgang was lamgelegd.

Neen, het valt niet te ontkennen. Zonder overdrijving mag men zeggen, dat anderhalve eeuw van vrome terreur een goed en gemeedelijk volk niet geheel konden uitroeien. Maar aan de Hollander heeft het niet gelegen...

— En de Peel? Een onuitputtelijke bron van inkomsten, een miljoenenzaak! Het Goud van de Peel!

— Ja, brandstof hadden zij voor 't halen. Het ontbrak eraan, dat zij ook van kou stierven, als in de tijd van Leonard Cottereau. Een memorie van het jaar 1785 helpt ons uit de gouden droom. Ontdaan van alle rimram staat er: „De nabijheid van de Peel brengt Deurne eerder schade dan voordeel aan. Met 2000 turven te steken, droog te maken en thuis te brengen is een dag arbeids gemoeid. (Een daghuur op eigen kost was 10 stuiver.) Voor een karrevracht naar Helmond werd 12 stuiver gerekend. De man ontvangt voor een kar klot 22 stuiver. Hiervan verliest hij 2 stuiver aan weggeld, zodat hij zijn klot of turf voor niets geeft en alleen zijn arbeid betaald krijgt.” En het nadeel is, dat kleine boeren hun akkers verwaarlozen om enkele voor de hand liggende stuivers te bemachtigen. Want zij krijgen nauwelijks geld te zien, zij leven kuis op, wat zij oogsten, en zijn blij als zij toekomen.

— Waarom lieten die uilen zich ook zo dompen door de Roomse geestelijkheid? Hun onlangs gestorven Paus Innocentius had de boeren van zijn eigen Kerkelijke Staat geruïneerd met zijn graanmonopolie. Zijn praalzieke opvolger verkwistte ongehoorde sommen aan de meest barbaarse weelde.

— Deze uilen lieten zich dompen om dezelfde reden, waarom de Hoogmogenden zich lieten ringeloren door mijn Heer Predikant. De uilen waren namelijk even heilig overtuigd als de vroomste geus. Maar de Haagse geleerden wisten beter, de boeren niet. O, ge kunt onder die Hollandse machthebbers geen enkelingen

aanwijzen, die de schuld hadden. Hier hadt ge de afspiegeling van een mentaliteit. Plompe roofzucht onder het masker van „Godtsaelicheyt”. En dat staat de geus even griezellig als de Roomse Paus.

De oude Oranje moet zich vaak in zijn graf hebben omgedraaid. Steeds nam hij zijn paapse onderdanen in bescherming tegen de dolle predikant. Hij wilde zijn vrijgevochten Nederlanden bewoonbaar maken voor alle treffelijke Nederlanders.

— Het is lang geleden.

— En we zijn blij, dat het gedaan is. Dat die van Brabant zich eindelijk Nederlander mogen noemen. Maar we zijn de gevolgen nog lang niet te boven. Er staan nog duizenden woningen uit die tijd, hersteden, „behuyst synde”, waarin de Hollandse boer zijn goed vee niet zou stallen. En als zo'n welgedane Hollander naar ons afdaalt om ons te vertellen, hoe achterlijk we zijn, heeft hij groot gelijk en recht van spreken. In een kleine honderd jaar konden we geen twee eeuwen van stelselmatige uitplundering inhalen. Aan de oorsprong der andere gewesten heeft Brabant bloedig betaald. Onze minus werd hun plus; dat verdubbelt het verschil.

— Maar we hadden het over Deurne. Daar was de miserie nog niet begonnen.

— Uw geduld wordt spoedig beloond. Op de 19de Januari van het jaar 1660 verkopen de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden, als Hertog van Brabant in de Meierij, de heerlijkheid Deurne aan Rogier Baron van Leefdael voor de som van tien duizend gulden. Een spotprijsje, dat hij makkelijk in enkele jaren uit zijn onderzaten perst.

Tot nog toe beleefden we maar schermutselingen, inleidende gevechten. Thans komen alle wapens in het veld. En deze oorlog duurt op de kop af dertig jaar. De nieuwe koopbrief is zo vaag en tegenstrijdig, dat schier over elke bepaling te procederen valt. Hij is opgemaakt door een Slingelandt, maar geen slimme Slingelandt. Dit charter doet denken aan een Handleiding voor de Ruziezoeker.

Maar in De Visschere, bendeleider van de hertslieden, vindt Leefdael een manneke, dat hem staat. Otto is ermee in zijn element, zit hem in alles dwars en maakt hem het leven zo zuur, dat de weegschaal bijwijlen gelijk hangt. Het kost beide partijen handen-

vol geld, maar ten slotte zijn arme menschen altijd en overal de dupe. De eerste slachtoffers zijn Peter van Bommel en Govert de vorster, die zonder complimenten op straat worden gezet. Als naar gewoonte wordt het drostambt waargenomen door de voorschepen,¹⁾ dat is Michiel Goloffs, want de Leefdaelse Dingbank is thans in al haar luister „hersteld”. Deze hoge functie is Goloffs reeds lang tevoren door de heer toegezegd. Officieel is het maar een voorlopige maatregel, maar nergens staat geschreven, hoe lang deze voorlopigheid mag duren.

't Is vreemd. Overal en altijd ziet ge, dat de ijverigste kinderkens der heersende kerken zich voorzien van de royaalste voorschotten op de Eeuwige Zaligheid. Hebben is hebben, denken zij en aanvaarden winstgevende ambten, waartegen zij vaak niet zijn opgewassen. Ge zoudt haast vragen, of zij wel zo bijster veel vertrouwen hebben in hun beloning hiernamaals...

Ook ons vroom galgenaas wordt reeds op aarde beloond. Jacob Goorts is thans „gesworene clerck” oftewel substituut-secretaris. En de ongeleerde schutter Willem Jansen van Geldrop speelt bij provisie voor vorster.

De afgezette drost requestreert en heeft daarbij de hele Verkeerde Weereldt achter zich. Zelfs de hervormde schepenen Philips Martens en Jantje den Beul laten zich verschalken het stuk te tekenen. Bewerkt door de heer, trekken zij later hun handtekening in, schijnen „door d'een of d'ander archelistighe practycque verrast te syn geweest”. Hierna laat Jantje zich nóg eens lijmen voor een tegenacte van De Visschere, maar dan is het wel geweest en moet hij aan de Zot zijn naamstempeltje afgeven.

Van Bommel bereikt niets. Hij heeft mijn Heer Predikant tegen en staat zeer slecht aangeschreven bij de Classis.

Maar voor Govert Jansen loopt heel het dorp te wapen. Hij is ontslagen, omdat hij terloops in een gesprek zou hebben toegegeven, dat de schepenen, van wie kwalijk werd gesproken, zich van hun blaam behoorden te zuiveren. Dit is door Jacob Geurts afgeluisterd en verklikt.

En in flagrante strijd met het plakkaat wordt de gereformeerde Lammert Colen gepasseerd voor het schepenambt.

¹⁾ Thans zouden we vreemd opzien, wanneer de President ener Rechtbank tevens Officier van Justitie was.

Dominus Feylinghius ziet in, dat Leefdael op deze wijze „de gantsche christelycke gemeynthe” gaat verwoesten. Hij stelt zich aan het hoofd der kampanje ten gunste van Colen en Govert de vorster. Voor het eerst (en het laatst) in de geschiedenis treedt de predikant hier op namens alle ingezetenen van de heerlijkheid, uitgenomen de vier „slaven” Goloffs, Geurts, Segers, Van den Bosch en — zoude ge niet omvallen? — de geuzenkwezel Judith Orgelmaecker. Otto de Visschere heeft tact genoeg zich nu op de achtergrond te houden. Hij is lachende derde.

En het loopt, gelijk hij voorzag. De baantjesruzie groeit uit tot een groot kerkschandaal. Leefdael, die ouderling is, stookt achter de schermen en komt niet openlijk tussenbeide. Naar buiten wordt de strijd geheel uitgevochten door zijn „gemaeline”. Vergezeld van Goloffs en Geurts overvalt zij Feylinghius in zijn eigen woning en schopt er zo'n viswijvenruzie, dat de mensen voor de pastorie te hoop lopen. „*Dat ick op myn dootbedde lage, ick soude u immers nie toe vertrouwen!*” gilt ze bij het weggaan. Waarop de predikant zachtkens antwoordt, „dat de Vrouwe van Doerne hem, met dat segghen, reden gaff het huys van Doerne niet toe te vertrouwen”.

De twist gaat zo hoog, dat Goloffs, Geurts, Jantje en Judith op bevel van de Vrouw weldra niet meer in de kerk komen en zelfs van de Avondmaalviering wegblijven. En nu wordt in Die Verkeerde Weereldt munt geslagen uit de zogenaamde overtuiging van Michiel Goloffs. Zijn „oprecht” geuzengeloof is jammerlijk bezwaken voor de inkomsten van het drostambt!

De kerkstrijd duurt twee volle jaren, waarin de predikant het leven zeer bitter wordt gemaakt, doch *niet* door de papisten. Eindelijk, in Februari '62 worden Hester van Leefdael en haar drie „affgescheyde lithmaeten” door de classicale vergadering tot „Rebellen der Kercke” verklaard, tegelijk met Judith Orgelmaecker.

Gelijk alle querulanten was Leefdael overtuigd van zijn goed recht en dit vonnis valt hem rauw op de maag. Thans overvalt hem de Vreze Gods. Hier staat hij tegenover een macht, waarvoor ook zijn grote Haagse kruiwagens uit de weg gaan. De volgende Zondag haast hij zich met al zijn slaven naar de kerk en verklaart openlijk, dat hij tot vrede bereid is... De rel drijft over, maar de arme vorster wordt niet in zijn ambt hersteld, evenmin als Lammert Colen.

Ook de pastoor boekt voorlopig een paar verliezen. Hendrick Jansen Bogaerts, een kleine boer, tevens herbergier en barbier zonder klanten, wordt lidmaat, evenals zijn 29 jaar jongere halfbroer Jan Jansen Bogaerts. De oudste wordt schepen en leert allengs zijn naam schrijven. Beiden zijn zo arm, „dat de duvel ze niet wil”, gelijk men in Brabant wel zegt. De vrouwen — het spreekt haast vanzelf — blijven Rooms.

....en al sulcken peryckel noch dagelycx is.

Teruggekomen bij Thunis Aerts, hun „afspanning“, dringt de pastoor aan, dat Wilbert naar huis gaat. Alles is goed afgelopen; zij zijn naar het Derp geweest om een oude vrouw te bedienen. Maar het is een slechte Novembernacht; de regen trommelt onverdrotten op hun hoeden... Waarom zou Wilbert nog heel dat stuk op en neer gaan? Meester Geraerd weet de weg en hij is niet bang, heeft een tamelijk goed geweten. Stalkaarsen en gloeiende mannen zijn allang uitgeregend. Hij komt wel alleen thuis. Ja, hij belooft plechtig, dat hij Truïke zal afdrogen...

Reeds is hij meer dan halverwegen, waar de Peel zo laag is en vol vlazen zit. Om zichzelf te bewijzen, dat geen angst of regen hem deert, neuriet hij de Veni Creator. En met zijn gedachten is hij in Leuven. Anneke Ballodt zit naast hem en zij kijken samen in een boek... *Mentes tu-orum vi-sita...*

Zonder enige waarschuwing gaat Truïke bijkans achterover. Hij is dadelijk de beugels kwijt. De kerels schreeuwen, dreigen met schieten. Hij hangt half uit het zadel, wil de manen grijpen, maar zijn mantel komt er tussen. In enkele halsbrekende zijsprongen is Truïke van de weg geraakt, nog een paar wilde capriolen en daar ligt zij met de vier ijzers in de lucht. Hijzelf zweeft enkele schreden verder, springt op en rent de Peel in. Daar ketst een pistool... Het is donker genoeg, doch juist aan hun kant schijnt wat flauw horizonlicht onder het wolkendak door. Als hij omkijkt, ziet hij vage schaduwen bewegen.

Bons! dat ketst niet. En de kerels zijn vlak bij.

Rommedom, rommedom, dat moet Truïke zijn! Op hol geslagen, naar het dorp of naar de kapel, dat kan hij niet zien. Wel ziet hij, dat er twee te paard zitten en hem nakomen.

Bons! nu wordt er met een gloeiende hamer op zijn schouder geslagen. Hij ploft neer, met zijn gezicht in het weke mos, en proeft het bittere moeraswater op de lippen. De Peel stinkt. Eerst ligt

hij versuft en vreest het ergste... Maar het is enkel zijn schouder, dat kan niet direct dodelijk zijn. Toch wordt zijn arm stijf en gevoelloos.

Het vergaat zijn achtervolgers niet beter dan Truïke. Het voorste paard schiet met de voorbenen in een rotte plek en slaat half over de kop. Het volgende valt er zwaar overheen. Er wordt grouwelijk gevloekt door de vrome ruiters van de Landdrost, doch er schijnt niets gebroken. De Peel is één doorweekte spons; men valt er zacht maar zeer nat.

Van dit respijt moet hij gebruik maken. Hij strompelt voort in den blinde, struikelt over de ruige bulten in de zuigende gaten. Dan glijdt de bodem weg en plonst hij in een kuil, waar turf is gestoken. Er staat meer dan twee voet water in; hij ligt op de knieën en voelt zijn laarzen vollopen ...Blijven liggen! Als hij maar geen paard over zich heen krijgt.

Neen, de valpartij wordt uitgekibbeld... „Kijk dan sakkerdomme beter uit je auche, fuile oliekont!”¹⁾ Dat is Hollands. „Kek zelf uit, kaole keiskop!”

Zij hebben geleerd, zij proberen het zonder paarden. Boven de zingende regen hoort hij de onzekere voetstappen door de bremstuiken kraken. „Nei, dese kant mot je wese!”, roept de kaaskop. Het huis is in zichzelf verdeeld. Gelukkig blijft de Hollander baas en zij gaan in de verkeerde richting.

Het koude water snijdt hem de benen af, maar zijn schouder gloeit. Bij de minste beweging schuren zijn kleren over de wond. Hij kan zijn arm weer roeren, al doet het een helse pijn. Er schijnen geen botten kapot te zijn.

De soldaten hebben de Peel al spoedig leren kennen, mopperend trekken zij terug naar de weg... Kon hij maar zien, welke richting zij namen. Gaan zij zich opstellen bij de kapel? Misschien ligt daar al een portie, voor het geval hij door de eerste hinderlaag mocht heenbreken. Want zij hebben eindelijk de juiste manier ontdekt, de rakkers. Wilbert had dit al voorzien... Ergens in de buurt moet een paadje lopen, maar hij weet op geen stukken na, waar hij zit. *Mentes tuorum visita!* Zat zo te suffen, dat hij niet op de weg lette.

¹⁾ Dit is van ouds de Hollandse scheldnaam voor de Brabanders. Er wordt beweerd, dat dit slaat op het feit, dat in Brabant veel in olie werd gebakken, een teken van armoede.

Soms slaat zijn hart in zijn lippen, somt heeft hij helemaal geen hart meer. Ze zeggen, dat ons-vader-zaliger ook altijd van zijn hart klaagde. Hij was vijf en veertig toen hij stierf. Niet langs de weg! Dat komt te duur aan zes honderd gulden. Wellicht vindt hij dadelijk een paadje, dat hij kent. Het wordt een hartbrekend gedwaal. Wie daar geen gedacht van heeft, moet eens bij regen en duisternis door de Peel trekken om

een voetpad te vinden. Het water knarst en borrelt in zijn laarzen, het spritst tussen zijn tenen door bij elke stap. Hij peutert zijn sporen los en steekt hen in de mantelzakken. Na een half uur zoeken, strompelen en vallen staat hij tot zijn schrik midden op de weg en maakt zich hals over kop uit de voeten. Met één hand tracht hij de kleren van zijn wond te houden, maar op zo'n tocht hebt ge beide armen hard nodig voor uw evenwicht. Hij heeft geen droge draad meer aan het lijf en wordt door een duivelse macht aangetrokken tot de vlazen, stapt tot aan zijn knieën in het water. Bijwijlen loopt hij te schreien als een kind. Telkens valt hij op zijn pijnlijke arm of op de grote hoekige sporen

in zijn zakken. Zijn hoed is hij kwijt en zijn lange haardos hangt als een natte dweil om zijn hoofd. Als hij even op adem wil komen, krijgt hij buikkrampen van de kou.

Hij weet niet, hoeveel uren hij heeft rondgedoold, als eindelijk de kapel opdoemt tegen het licht van de horizon. Hij is haar genaderd van de Venrayse kant. Zouden de kerels zo brutaal zijn hem aan zijn huisdeur op te wachten? De Zot is ertoe in staat, hij zegt nog steeds, dat het hier zijn grond is.

Maar Truïke hinnikt hem reeds tegemoet. Druipend van regen staat ze al die tijd te rillen en te schudden aan de staldeur, arme sloor. Droogwrijven, als ge heur op stal zet, zei Wilbert. Goed, dat de jongen er niet bij was; er hadden nog grotere onheilen kunnen gebeuren.

Hij doet de deur open... Ook dat nog, Heer! Niet de kleinste vonk meer in de haard. Vruchteloos tracht hij vuur te slaan. Zijn tondeldoos en vuurslag zijn even doorweekt als zijn voeten.

Eerst Truïke binnenlaten. Neen, eerst die zware kleren uit; de pijn is niet meer te mannen. Nu klapperen zijn tanden van koorts. En bij het uittrekken raspt zijn wambuis als een vijl over zijn rauwe zenuwen.

Aftomen en afzadelen gaat niet makkelijk met een zere arm en in het donker. Hij schept haver uit de kist in de trog; dat verwarmt heur al een beetje. In de herd tast hij naar een oude tondeldoos, die nog op de schouwrand moet liggen. Zij is er niet, opgeruimd door ons-moeder of Anneke Wilberts bij de laatste kuis... Die vrouwen met heur schoonmaak!

Zal hij maar gauw in bed kruipen? Maar hij wil zien, wat er van zijn schouder is geworden. En wie zegt, dat Truïke niet geraakt is? In het kastje staat altijd een blikken doosje met zijn voorraad zwam... God zij geprezen, dat hebben ze niet verplaatst. Hij droogt zijn handen aan de bedgordijnen. Truïke wentelt zich luidruchtig in het droge stro... Ja, geduld, ik kom!

Waar heeft hij nu in hemelsnaam zijn staal en vuursteen neergesmeten?... Nergens te vinden, niet op de tafel, niet bij het vuur. Weer komen de waterlanders opzetten.

O wacht, zijn pistool!

In den blinde tracht hij prop en kogel uit de loop te peuteren met het haakje van de laadstok. Eindelijk is het gelukt. Dan schiet hij

met los kruut in de doos met tondel, dat de ragdunne vonken om zijn hoofd zweven. Hij blaast en krijgt een bundeltje kwajongens in vlam. Na een kwartier van zenuwachtig gepruts heeft mijn Heer Pastoor licht.

Eerst ziet hij de rode vlekken in de blauw-geruite bedgordijnen. Het bloed is langs zijn natte hemdsmouw omlaag gesijpeld. Maar nu is het bijna gestelpt. Het is een grote, rafelige wond, maar niet diep. De kogel heeft hem gekneusd¹⁾ en even gehaakt. Enkele zwarte draden van zijn wambuis zitten in de wond gekleefd. En niemand om hem te verbinden... Ja, Truike, ik kom!

Het is braaf, dat ze hard naar huis gelopen is. Anders hadden die lelijke mannen heur meegenomen... Hij spreekt op die zoete kindertoon, waarvan Wilbert zo akelig wordt. Truike staat te dampen, maar zij heeft niets. Met strowissen en handenvol hooi wrijft hij haar af. Soms moet hij zich aan heur vasthouden van duizeligheid, maar hij gaat door tot het laatste voetje. Zij stoot hem tevreden aan met haar neus, verwend strontje...

De volgende morgen komt Wilbert als gewoonlijk tegen elven aan de kapel. Hij is zelden zo geschrokken. Ja, een ogenblik ziet hij reeds voorgoed van de pastoor af.

Hij krijgt geen antwoord; alleen Truike staat te briesen van honger en onrust. De deur, die dag en nacht op slot is, staat aan! Zijn eerste blik valt op het pistool en een bebloed hemd. Hij vindt Meester Geraerd in hoge koortsen en maar half bij kennis. In de stal ziet hij de weggeworpen strowissen en staat roerloos... Mardi! de sukkelaar heeft heur nog afgedroogd.

Hij legt een groot vuur aan, geeft de pastoor warm bier met suiker te drinken en stopt een hete kruik in zijn bed. Dan rent hij naar het dorp en neemt Truiken als handpaard mee voor Meester Laurens.

Jenneke en Anneke Wilberts van der Steijl trekken met een volgeladen kar naar Den Grootenberg en blijven er slapen onder gewapende hoede van Wilbert en zijn trouwe luitenant, de lange hardloper Gevert Jan Aerts. Meester Laurens behandelt de wond en spreekt van een „zwaar kou”.

¹⁾ In conduitenstaten van officieren uit Napoleon's tijd vindt men nog vele „kneuzingen door musketkogels”. Dit zijn wonden van loden kogels, die het einde van hun baan naderen en niet veel doordringingskracht meer hebben.

Die Zondag worden de Missen gelezen door een vroegmiene-priester uit Venray. En bij Laurens de Lou logeert een neef die ook voor geneesheer studeert, want zij gaan samen visites maken. 't Is nog een jonge gast, maar schrikkelijk geleerd. Bij de zieken praat hij bekant niets dan Latijns. Zijn naam is Pater Petrus Alon-tius van de Societas Jesu, maar dat zoudt ge niet aan hem zeggen. Daarvoor is hij dan ook jezuiet.

Na veertien dagen is Geraerd beter, maar de vrouwlief houden hem nog een week in bedwang. Zijn hoed is weergevonden, vlak bij de weg, waar Truïke gevallen is. In zijn wambuis zit een grote scheur en dat is zonde van het goede Leuvense laken. Het is ruim dertien jaar oud en alleen aan de ellebogen wordt het wat kaal. Van zijn schouder heeft hij geen last meer.

Een maand later, enkele dagen na Driekoningen van het jaar '61, gaat Claes Geris van het Kerkeind die ochtend met zijn stier naar Jan Pieter Coninx om te dekken. Hij loopt in gedachten, het dier aan een touw achter zich aan. Niet ver van huis struikelt hij en valt op het pad naast het karrespoor. De stier krijgt een harde ruk aan de neusring, schrikt en zet zijn baas de kop op de lenden. Claes geeft maar één schreeuw.

Van alle kanten schiet men toe. De stier is volslagen kolderig en wordt bij levensgevaar aan een boom gebonden. Zij komen met een lange ketting, die om de horens en de nek wordt gewonden. En maar juist op tijd, want het beest doet zo razend, dat de neusring losschiet uit het scheurende vlees.

Nu durven zij niet meer te naderen. Het dier heeft geen gevoel meer en de ketting kan ieder ogenblik breken. Zij spreken van roeren halen en schieten. Eerst hadden zij geen tijd om aan schrik te denken, maar nu worden zij bang. De kring om het brullende beest wordt steeds wijder en niemand maakt veel haast met de roeren.

Totdat Dielis Vogels komt aangelopperen met zijn Spaanse dolk. En zo kan de stier niet te keer gaan, de eerste steek zit zuiver tussen de halswervels. Het beest ploft neer en wordt afgeslacht. Claes Geris leeft nog, maar dat is ook alles. De pastoor halen en vlug ook! zegt Meester Laurens... Wat is het nu jammer, dat zijn „neef” weer vertrokken is! Met als enige buit de geheel overbodige biechten en communiën van een paar rheumatische kwezels...

Ja, nu is het onnozel. Rond het huis van Claes Geris staan een kleine duizend mensen, zij blijven op afstand en praten zacht. Daar komt zowat de hele schepenbank aanmarcheren, met de schutter en de drie soldaten, die op speciaal verzoek van de heer bijna voortdurend op het kasteel liggen. Nu hij met de predikant overhoop ligt, wil de Zot zich destemeer onderscheiden in de uitroeiing van het wulpse bijgeloof. Daarstraks heeft hij zijn orders gegeven en is nogal haastig met zijn wagen naar Den Bosch gereden.

Michiel Goloffs is drossaard en heeft ook in de week zijn grote hoed op. Maar vandaag zou hij zijn ambt wel willen verdoen, dat is duidelijk. Hij ziet bleek...

Kort na de middag komen de ruiters open en bloot aanrijden. Wilbert toont een ijselijk moordenaarsgezicht. Hij vindt het een zotte steek en dat mag hij niet eens zeggen.

Maar de pastoor draagt zijn paarse stola en het volk gaat op de knieën zitten. Hij geeft zijn benedictie. Dan wisselt hij enkele woorden met Otto de Visschere en roept op luide preektoon vanuit het zadel, dat de beminde parochianen zich met bescheid ende redelijkheid zullen gedragen. Er steken veel gaffels uit de knielende menigte... Als hij afstijgt, heeft Wilbert de teugel van Truiken al beet en gaat er in galop met beide paarden vandoor. Dat vinden ze goed gedaan van de Peerdenzot: nu kunnen ze Truike tenminste niet meer aanslaan.

Langzaam en plechtig, als in een kathedraal, stapt Geraerd op het huis toe, zich wel bewust van de ontroering, die hij verwekt. Hier wordt koelbloedig een kapitaal van *zeshonderd gulden* weggegooid om de arme Claes Geris aan een zalig uiteinde te helpen! Ziet ge, het manneke laat ons nooit in de steek...

De vrouwen schreien, de manskerels hoesten hun aandoening weg. Otto de Visschere hanteert een grote, verse zakdoek.

Maar de strakke schoonheid van het gebaar wordt grotendeels bedorven. Daar springt een aanzienlijke kwezel door de teugel. Zij staat overeind, armen ten hemel, hoofd in de nek, als een toverheks. Haar hysterische huilstem jankt over alles heen: „O Jesu van Nazarenen, ontfermt u onzer! O alderminnelijkste Jezu, Zone Gods! Verhoort doch het kermen ende het geschrei van Uwen volke! Behoed ons voor alle des vijands aanstoot ende...”

Dat wijf maakt er janklaassen van, denkt Geraerd... Als er geen kwezels bestonden, zou de pastoor een veel te goed leventje hebben. Zij zijn een straffe Gods. En ge doet er niets tegen; zij vechten met dezelfde hemelse wapens, bederven alle goede effecten, maken van elke godsdienst een weezinwekkende klucht... Hij kijkt niet links of rechts, maar weet zeker, dat het jonkvolk al zit te proesten. Ongehinderd gaat hij naar binnen. Na een wijltje wordt hij gevolgd door De Visschere, Goloffs, de schutter en een soldaat. Reeds enkele schreden vóór de deur neemt onze „substituut drossaert” met een duidelijke zwaai zijn grotelui's-hoed af. De menigte moet zien, dat wij ons hoog ambt en onze dure plicht op beschaafde wijze uitvoeren...

„Legt die jankende teef in bed!” zegt Jan van den Boomen tot een groep vrouwen. Hij is kwáád...

Als na een half uur het gezelschap weer buiten komt, stijgt er een dreigend gemurmel op. Nu is ons-Heer er niet meer bij, nu hoeft men zich niet zo te genéren. Vele naburen staan te tintelen van heilige moordlust. Ziet die geklemde kaken en die woedende neusgaten! Maar de pastoor wil het niet hebben, dát is zo jammer! Er wordt geroepen, dat dieje steenezel van Goloffs maar oppast, of zijn kot wordt tenacht in brand gestoken! Dit voorstel wordt met gejuich aangenomen. Maar Meester Geraerd kijkt verstoord om en legt hun met driftig gebaar het zwijgen op. Want dit is een vreselijk dreigement. Brand, en nog wel 's nachts, is op moord na het ergste, dat een boer kan overkomen.

Ofschoon de drossaard zich zeer onzeker voelt in zijn geleerde functie, wordt de zaak vlot afgehandeld. Van Bommel's precedent ligt in het archief. Ze hoeven het maar lompweg over te schrijven, zegt Otto en geeft een knipoogje aan Laurens de Lou. Zij beiden en onzen-Aert stellen zich weer hoofdelijk borg. Goloffs put zich uit in beleefdheden... Wat hem betreft, kunnen ze dat plakkaat afschaffen, hoe eer hoe liever. Voor zijn part mogen ze iedereen vrij laten in zijn religie...

Hij wordt zeer kil bejegend. „*Timeo Danaos, et dona ferentes,*” zegt De Visschere tot de twee andere latinisten, hetgeen van aard is de boerendrost verlegen te maken. Na tekening der acte wordt de pastoor in vrijheid gesteld en keert terug in zijn ballingschap.

Vanavond zit onzen-Aert te cijferen. Hij schudt er een somber hoofd bij... Als onzen-Geraerd nog twee keer wordt gevangen, is het menneke straatarm!

Aert zit op zeer goede grond en is mee van de beste boeren van Deurne. Maar hij heeft hoge kosten. Zes kinderen, één op komst en nog drie op het kerkhof. De twee oudsten, Hendrick en Thony, zijn in Leuven om voor priester te leren. De andere vier zijn maar durskens: Jenneke, Leentje, Rika en Aelken.

Aert Jacobs cijfert zijn leven uit... De mannen leren goed in Leuven. Onzen-Geraerd is verleden zomer eens gaan helloren, daarginds. Alevel zijn het dure gasten. En zij zullen nooit iets opleveren, niet zaaien, niet maaien. Hij is nu 42 jaar en blijft alleen staan voor zijn hard labeur. Als die twee grote, sterke lummels nu op de hoof werkten, zou hij het heel wat lichter hebben. Het is hard wroeten om een paar stuiver over te leggen. Maar het is ook een grote eer: *Twee* heerzoons! En ge komt navenant veel hoger in de hemel. Zolang een mens denkt, dat hij er beter van wordt...

Bij Goloffs wordt de eerste nachten gewaakt en vervolgens zeer slecht geslapen. Bij het minste hondengeblaf zit Michiel stijf over-eind in bed. Het schoutambt is geen onverdeeld genoeg, al betaalt het goed. Onder de ambtenarij van stad en kwartier wordt al openlijk gespot met Deurne, waar een gewone boer, die geen woord latijn kent, voor drossaard speelt en een gewezen marodeur of schavotdanser het schrijfambt bekleedt... Ge moet die acten zien!

Drie dagen na zijn gevangenneming is de pastoor weer in overtreding. Om negen uur 's avonds wordt hij geroepen voor Willem Ysbouts in Liessel, die een beroerte heeft gehad. Er is zoveel haast bij, dat Wilbert niet meer kan gewaarschuwd worden. Geraerd stuurt de boodschappers met hun langzame paarden langs de grote, gevaarlijke weg terug. Zelf rijdt hij alleen, dwars door de donkere Peel, en komt eerst bij de Vossenholen op Deurns gebied.¹⁾ Telkens waant hij zich verdoold en staat op het punt

¹⁾ Van Den Grootenberg tot aan de Vossenholen loopt thans een kaarsrechte landweg, die daar de grens vormt tussen Brabant en Limburg, toen landsgrens. Destijds moest Jacobs zijn weg vinden langs kronkelende herderspaadjes en door een slecht stuk Peel. De afstand van de kapel naar Liessel over de Vossenholen is ruim 10 kilometer hemelsbreed, door een terrein, dat nu nog onbewoond is.

Truïke haar eigen weg naar huis te laten zoeken. Maar hij houdt koppig vol en vindt zich eindelijk terug op bekend terrein. Alles gaat goed en tegen de morgen komt hij heelhuids aan de kapel. „En al sulcken peryckel noch dagelycx is, by nacht en onteyden,” schrijft hij aan de vicaris. Maar ook dat wordt een gewoonte.

....dat de Capelle op den Groeten Barch metten steen gebacken binnen Doerne weder merckelyck vergroot en opgemetselt wort en waeraen Gillis Voghels, den ouden domestyck van de Visschere, timmerende is....

In een dorp als Deurne gebeurt maandenlang niets en dan opeens vallen de gebeurtenissen uit de lucht als donderslagen, die elkaar overstemmen.

Zoals anno 1662.

In het voorjaar worden eindelijk de vestingwerken rond de kapel uitgevoerd. Zij is „by de grachte en hooch opgeworpen walle ontgraven ende versterckt”. Meester Geraerd is deze winter nog twee maal lastig gevallen en heeft zelfs een keer door zijn luik moeten schieten.

Maar dit is niet de enige reden. De kapel moest ook aanzienlijk vergroot worden. Want na vier jaar van eenzaamheid krijgt de kluizenaar van de Peel eindelijk gezelschap.

Zes weggejaagde nonnekens van Rooi, vurige vereersters van het heilig pastoorken van Deurne, hebben aangeboden ter ere Gods op Den Grotenberg te komen wonen. Uitgeplunderd door de geus en straatarm, weten zij toch een paar stuiver te verdienen. Zolang de dag licht geeft, beulen zij heur ogen af aan fijn kantwerk.

Zo bevindt hij zich plotseling aan het hoofd van een compleet hoenderhok. Maar het zijn geen jonge hoentjes meer, dus het kan geen kwaad. Het wordt zulk een prinsenleventje, dat hij zich al gauw moet gaan verweren, of hij wordt zoetjens doodgetroeteld. Is hij op een frisse herfstmorgen zo juist van stal gereden, dan staan twee bejaarde bruiden van Christus hem na te joedelen en te wenken, alsof er minstens één op sterven ligt. Als hij dan verschrikt terug komt rennen, schudden zij ontdaan het hoofd... Een geluk, dat ze mijn Heer Pastoor nog juist konden attraperen! Hij moet zijn leren rijhandschoenen afgeven en wollen aandoen. Het werd tijd, dat er verandering kwam, want Wilbert is hard aan 't vrijen. En niet bij de

deur! In Horn, niet ver van Roermond, woont de bekende paardenfokker Jan Smeets en hij heeft een knappe dirn van een dochter; Jostien heet ze. Dat paardenvolk kent elkaar over grote afstanden, tot wijd achter Keulen, Brussel en Antwerpen. Wilbert heeft onder hen al naam gemaakt en Jan Smeets heeft van meet af aan plezier gehad in de nieuwe dressuurkunsten van de Deurnse Peerdenzot. Er is bij Smeets geen opvolger in het bedrijf en Jan zou geren zien, dat er voortgefokt werd, liefst zo gauw mogelijk.

We hebben ook een nieuwe vorster gekregen. Met de ongeleerde Willem Jansen als vorster en het creatuur Jacob Goorts als secretaris, beiden onder leiding van een slordig nagmaakte drost als Michiel Goloffs, liep de griffie te veel in 't honderd. De nieuwe vorster komt uit Den Bosch en heet Hendrick van Schayck. Uitgezocht door de Vrouwe van Deurne, is hij een verklikker naar heur hart. Hij neemt Jacob den Snijer zowat alle wind uit de zeilen. Nelis Goverts, de zoon van de afgezette vorster Govert Jansen, is ook van de religie en wordt ingevolge artikel 13 van het Reglement op de Politycqe Reformatie tot schepen benoemd. (Ge kent deze Nelis al; hij heeft met de schutter samengewerkt, toen de soldaten gefopt werden bij de eerste gevangenneming van de pastoor.) Nelis legt gedwee de eed af en begint terstond zijn vader te wreken. Reeds bij de eerste zitting schopt hij in volle gespannen genechte een groot kabaal en roept, „dat hy in qualiteyt als schepen de bancke niet wil besitten, soo langhe er geen eerlycke luyden in de bancke syn!” Dit aan het adres van Jacob Goorts en Evert Segers. De rechters van Deurne worden handgemeen en Nelis vliegt de schepenbank uit. Leefdael doet hem een proces aan wegens belediging, dat eerst na jaren in de doofpot gaat, door tussenkomst van de predikant. De Visschere heeft deze rel op touw gezet en boekt weer een klein voordeel.

Otto is nu benoemd tot schout van Gemert, een belangrijke, onafhankelijke functie. Er is sprake van, dat hij eerlang daar gaat wonen, zodra zijn dochter Liesken is getrouwd. Zij heeft verkering met een jongen van voorname, Gemertse familie, een Hendrick Gysbert Verpoorten, die nu reeds in Die Verkeerde Weereldt bier brouwt, jenever stookt en de herberg naloopt als toekomstig kastelein. Hij slaapt echter op het Klein-Kasteel, want twee geliefden 's nachts onder één dak is niet deftig.

Van Bommel is in arren moede vertrokken en het Oudt Huys wordt thans bewoond door Otto's oudste zoon Dirck, die getrouwd is met een dochter van de rijke schout Verberct uit Horst. En een jongere zoon, Jan de Visschere, is daarginds al secretaris geworden. Ja, de kinderen worden groot.

Maar de strijd woedt onverpoosd voort. De Visschere heeft meer werk in Deurne dan in Gemert. Sinds Van Bommel's vertrek is hij de tweede kasteelheer van het dorp en weet ervan te genieten. Hij bootst de heer zoveel mogelijk na in kleding en manieren. Als die van het Groot-Kasteel uitrijden, staat Otto met zijn swiete van vrouw, kinderen, een paar knechts en de onvermijdelijke Dielis wel eens gereed om te zorgen, dat de twee kastelen elkaar ontmoeten. Dan buigt de schout van Gemert zich bespottelijk diep in het zadel en zwaait overdreven adellijk met zijn hoed. Dat Leefdael doet, of hij niemand ziet, kan de kwelgeest niet ontmoedigen. De Zot ziet groen en dat is de bedoeling.

Dit jaar verliest Leefdael de grote zaak tegen het Corpus van Deurne over de steen- en potovens, met alle kosten en schaden. Sinds overoude tijden moeten van al, wat in deze ovens verbakken wordt, cijzen worden betaald voor het onderhoud der kerk van Deurne. En ofschoon het Corpus voorlopig geen duit belang heeft bij deze geuzenkerk, trok heel het dorp één lijn tegen de heer. Zij voelen, dat zij vroeg of laat hun kerk zullen terugwinnen.

Deze kerkelijke rechten op de steen- en pottenbakkerij belopen heel wat en zijn reeds vastgelegd in oorkonden, die dateren van 1326 en 1449. Maar volgens Leefdael waren het al die tijd „pretense” rechten, gegrond op „clandestyne” acten. Al wat zijn beurs voorbijgaat is pretens en clandestien.

In de beste stemming is Otto uit Den Haag gekomen, het zegerende vonnis in de zak. Daar komt nog bij, dat een der griffiers hem in kleuren en geuren heeft verteld, hoe uitbundig mijn Heren Raden van State zich hebben vermaakt met een passus uit een zijner processtukken. Ge weet, dat Leefdael zijn gemis aan argumenten tracht op te vullen met vroomheden, en scheldpartijen op die vuile papisten. Ziehier, hoe Otto van zich af sloeg tot vreugde der EdelMogenden.

Synde wyders te verwonderen, dat d'Heer van Duerne gedurich inde mont ende inde penne heeft, dat de voorschreven gecommit-

teerden syn vuyle ende bittere papisten, nademael syn eygen moeder, susters ende broeders mede papisten syn, gelijk hy duergens selfs oock is geweest, tot naer den eersten coope van sijne heertyckheit, ende met De Visschere noch dickwils in de Misse is geweest; om wat reden hy die religie heeft verlaten, is hem best bekend.

De Zondag na deze overwinningen, toen de heer naar de kerk reed, stond de stoet van het Klein-Kasteel weer gereed. Heel het Haageind langs reed Otto in de hoefslag van de heer, vlak op diens hielen, onder allerlei toepasselijke uitroepen ten pleziere van de geburen. Tot een vrouw met een kind op de arm:

„Marieke, daar zie ik nog 'nen fermes pottenbakker uit groeien, uit dieje kleine van ouw!”

Zo ging het voort, steeds geestiger. En astant! Wat hij er uitsloeg, was in staat het bloed van een heilige aan de kook te brengen, maar de scherpste advocaat van 't land zou er geen houvast aan vinden. Dat het die Zondagmiddag niet tot een gevecht kwam, is wellicht te danken aan de algemeen bekende schermkunst van Monsieur de Visschere. Ondanks zijn buikje en zijn vijftig jaar zal hij nog graag een partijtje trekken tegen zijn zoons, of tegen Dielis Vogels. Het was een schone gemakelijkheid, maar op den duur betalen de arme ingelanden voor de woede van de heer.

Van 't jaar schijnt deze woede door te slaan tot razernij. Wat Rogier Baron van Leefdael, Heer van Deurne en Schepen der Stad 's Hertogenbosch, nu gaat doen, is de moeite waard om te lezen, als ge toch bezig zijt.

Van aloude tijden is Deurne te hoof gegaan in Helmond. Zo staat het reeds vanaf 1477 in de Leenboeken van Brabant en *de facto* is het bevestigd door een lange reeks van procedures in hoger beroep. Aan Dries Lamberts van Kerckhoff wordt 's morgens om acht uur een dagvaarding betekend, dat hij die dag vóór zonsondergang moet verschijnen voor de Deurnse schepenbank om getuigenis af te leggen van de waarheid. Op dat uur is hij al vertrokken naar Venray en komt niet vóór den donkere thuis. Hij wordt op aandringen van de heer veroordeeld tot zes gulden boete.

Dries vindt dat nogal straf en gaat eens praten met Otto de Visschere, die hem weet te bewegen in hoger beroep te gaan voor de Bank van Helmond.

Dit komt Leefdael volstrekt niet gelegen. Verbeeld u, dat al zijn vuile papisten zo maar recht konden gaan halen in Helmond, bij elke willekeurige calange! Zonder de beschikking in hoger beroep af te wachten, laat hij zijn eigen vonnis *cum expensis* ten uitvoer leggen en bij Dries van de Kerckhoff worden een paar koeien afgepand.

Otto doet in Helmond zijn uiterste best. Hij brengt een Venrayse schepenacte in het geding, waaruit blijkt, dat Dries niet „voor ondergangh der sonnen tot Dornen heeft connen comen” en wint de zaak.

Hoera! Hij weet, dat onze Zot niet zal toegeven. Volgens hem is het appèlrecht van Helmond immers ook zo'n „pretens” recht, dat hij op grond van zijn Slingelandtse koopbrief niet hoeft te erkennen. En dit is het eerste hoger beroep, dat tegen een Deurns vonnis wordt aangetekend sinds de laatste uitgifte van de heerlijkheid. Nu gaat het veel lijken op een middeleeuws oorlogje tussen twee naburige ridders. En het wordt een groot succes voor de aanblijver, want ditmaal gaat de vertoning niet op kosten van onsgemeente. Otto wordt toeschouwer, zit te gnuiven op de voorste rij en laat de kemphanen maar vechten.

Op 25 Augustus komt de vorster-ingebieder van Helmond, Maerten van Hoeck, met de provisionele vorster Jan van Gestel naar Deurne om het appèl-vonnis te betekenen en tot voldoening te sommeren. Zij beiden worden „tot hunne groote alteratie ende perplexiteyt” door de Zot van Deurne onverwijld beetgepakt en opgesloten...

Schud ze nog eens vol, zegt Otto.

De tweede September wordt aan Leefdael een vonnis geïnsinueerd, waarbij hem wordt bevolen de twee gerechtsboden terstond uit hun arrest te „relaxeren”, hetgeen botweg wordt „gerefuseert”. Twee dagen later arriveert de hoofdmacht van het Helmondse gerecht: de schout Jonker Lambert Millingh van Gerwen met twee schepenen, de ondervorster Aerts en drie assistenten. Zij eisen de onmiddellijke vrijlating der twee ambtenaren. Tevens komen zij pandhalen bij de heer en bij zijn vier trouwe schepenen, Goloffs, Segers, Goorts en Van den Bosch. Want dezen hebben het onrechtmatige decreet van detentie tegen de twee gevangenen ondertekend en zijn deswege in Helmond veroordeeld. De andere Deurnse

schepenen, gewaarschuwd door De Visschere, hadden voor de eer bedankt.

Leefdael begint met op de ondervorster Aerts „een dick vierkant hout, omtrent een been dichte” in twee stukken te slaan. Dan wapent hij zich met zijn degen en roept „syn soontiën Johan te hulp, die toesnelt „met een dicken rotting met witten cnop, nyet beeters te weten, of daer was een steekade in”. Weldra worden zij versterkt door onze nieuwe vorster Van Schayck, de vier „slaven” en de knechts, die zich allen voorzien van rieken en gaffels. Die van Helmond zijn ongewapend en worden uit de slotpoort gedreven. Jonker Millingh protesteert vruchteloos, trekt zijn rapier en verklaart zich bereid als een heer tegen Leefdael te vechten, man tegen man. Maar een heer is hier aan 't verkeerd adres. Als enig antwoord worden hem een vijftal boerengaffels onder de neus gehouden. Hij steekt zijn degen op en besluit het dorp in te trekken om pand te halen ten huize van de vier schepenen. Hij wordt gevolgd door Leefdael aan het hoofd van zijn troep.

Bij Jantje van den Bosch, thans in het bezit van één koe, geraken de Helmonders bij verrassing in de stal en willen het dier afpanden. Maar Lysken schiet bijtijds toe en heft de ondervorster Aerts een schop boven het hoofd. En weet ge, wat zij zegt? Precies wat ge vandaag in zo'n geval nog zoudt horen:

„Druijt ghij! Ten huys uyt, of ick bruij u mette schop in uwen cop!”
Ja, met Lysken valt niet te spotten, dat weten we.

Aan elk huis wordt het Helmondse gerecht „met grote furie, cracht, geweld ende violentie feytelyck geresisteert, soo dat sy genootsaeckt sijn de executie te quiteeren om voorder onheyl ende doodtslagen voor te comen”.

Die avond wordt in Die Verkeerde Weereldt gegast en gebrast op kosten van de kastelein.

Want nu wordt het ernst. De zaak komt voor de Raden van Brabant en op de 12de October verlenen zij aan borgemeesteren, schepenen en dekenen der Stad Helmond een „Mandement van Maintenuë”, dat lang niet mals is voor Leefdael. Vijf dagen later komen de schout van Helmond en Albert de Valckenaer, deurwaarder bij de Raad van Brabant, met een gewapend escorte om het Mandement te betekenen. Leefdael houdt zich niet thuis en het exploit wordt geïnsinueerd aan de vorster Van Schayck. Nu geen

verzet wordt geboden, kunnen Maerten van Hoeck en Jan van Gestel na 53 dagen hechtenis¹⁾ worden bevrijd.

Deze halsbrekende toeren zijn de Zot van Deurne duur te staan gekomen, terwijl het recht van hoger beroep te Helmond bleef gehandhaafd. Maar ja, met betalen was hij eraf.

Nog sterker! Dit jaar wordt Dielis Vogels door De Visschere gebombardeerd tot schoolmeester, ik zeg schoolmeester van Vlierden. Dat wil zeggen van de Roomse bijschool, die daar oogluikend wordt toegelaten. Tegelijk met Deurne is ook Vlierden in 't jaar '60 door de Staten opnieuw verkocht en wel aan Jonker Ghysbert Pieck van Tienhoven, de Rentmeester-Generaal der Domeinen. Die van Vlierden zijn goed gesteld, want Pieck is een door en door fatsoenlijk heer en zeer bemind. Hij is dik bevriend met Deventer en beschouwt Leefdael als het vuil van de straat. Pieck laat alleman rustig schooltje spelen. En we weten, dat Dielis bij de kwartierschout nooit kwaad heeft kunnen doen, dus van die kant is ook geen ingrijpen te verwachten.

Maar dat gaf ons toch een ruk: *Meester* Dielis als opvoeder van de jeugd! In het archief liggen vijf strafzaken tegen hem, wegens messentrekkerij, belediging en bedreiging. In het jaar '56, bij afwezigheid van Leefdael, heeft hij in zijn eentje het Groot-Kasteel bestormd, ingenomen en „gezuiverd”. Bij die gelegenheid bracht hij met zijn Spaanse dolk de twee knechts van de heer „drye periculeuse wonden” toe. En toen het bezit van de burcht hem begon te vervelen, draaide *Meester* Dielis de valbrug op, sprong uit een venster, zwom de gracht over en ging naar huis om zijn roes uit te slapen. Denk u dat even in: een verlaten kasteel met opgetrokken brug! De hele dag is men bezig geweest met vloten, ladders en touwen om weer binnen te geraken.

De Visschere diende hem in deze zaak als procureur en Dielis terroriseerde het „geuzengerecht” openlijk ter zitting tot grote bewondering van het schellinkje. Hij zei, dat ze maar wat vlug moesten zijn met hun vonnis, want hij dacht er over in Horst te gaan werken, bij de schout Verberct. Maar vóór zijn vertrek zou hij de schepens nog adieu komen zeggen en hoopte daarbij een

¹⁾ In de stukken is sprake van „arrest” niet van „gevangenen”. Waarschijnlijk werden zij vastgehouden in een vertrek van het kasteel. Ik durf niet veronderstellen, dat zij al die tijd in de diefkelder zaten. Ge moet dat hok zien!

kleine „gedenckenis” achter te laten... Hierbij liet hij zijn gele ogen zo hels flikkeren, dat de rechters wat onrustig over hun zetels begonnen te schuiven. Zij hadden hem liefst van al vrijgesproken, maar dorsten niet voor de heer, ofschoon zij wisten, dat ook Leefdael de gevaarlijke bekkensnijder zoveel mogelijk uit de weg liep. Maar Goloffs was flink genoeg om voet bij stuk te houden en Dielis kreeg een kleine geldboete.

Vijf strafvonnissen? Het hadden er meer dan vijftig kunnen zijn. Maar hij is een Strijder voor het Geloof, dat verandert veel. Drie van deze zaken slaan op feiten tegen Jacob Goorts gepleegd.

Kort voordat hij in '45 schout van Deurne werd, heeft De Visschere deze geweldenaar in zijn dienst genomen. Ambtenaren bij het plattelandsgerecht hebben immers behoefte aan een onvervaard uitsmijter. Ook de goedigste boer ziet ge zelden naar het rechthuis gaan om zijn belang te bepleiten, als hij niet tevoren courage heeft gedronken. Dan voelt hij zich vrijer en beter bespraakt. Zó welbespraakt, dat officier of secretaris ten slotte met zo'n lastige klant over het kasteelplein liggen te rollen, wat niet met hun ambtelijke waardigheid overeenstemt. Daarna tegen zo'n brave mens gaan procederen zou al te laf zijn. 't Manneke was immers za-at! Neen, hier baat alleen de sterke arm.

Dielis voldeed aan alle eisen. Hij was toen nauwelijks twintig jaar, een grof, sterk beest van een jongen, moedig als een leeuw en trouw als een hond. Bovendien is hij geleerd en zeer accuraat in het copiëren van acten. Maar als ge brieven van zijn eigen maaksel in handen krijgt, denkt ge toch met enige bezorgdheid aan de schooljeugd van Vlierden...

En het sterkste feit van heel dit rumoerig jaar is wel, dat Meester Geraerd in de maand November op klaarlichte dag een stoute galop onderneemt tot midden in de dorpskom. Geheel onverwacht moest hij daar een ziel gereed maken voor de reis naar de eeuwige zaligheid. Niemand kon het dromen, daarom liep het zo goed af. Het was zelfs een grote overwinning en ge zoudt er lang naar kunnen raden.

Want de geuzenkwezel Judith Orgelmaecker overlijdt berouwvol in de schoot der Moederkerk, voorzien van de laatste Sacramenten. God hebbe heur beweeglijke ziel.

„Christenen om den broode”, schrijft Ds. Feylinghius in al zijn

eerlijkheid. En Dielis Vogels werd vervolgd, omdat hij de schepenen Goorts en Van den Bosch uitschold voor „brootgeus”. Maar dat was heel in 't begin, toen Jantje den Beul nog niet het hart van Deurne had gestolen.

Dan, in de maand December, vernemen wij de aanstaande benoeming van een echte drost. Nu de mensen weten, dat zij in Helmond te hoof kunnen gaan, moet Leefdael een jurist als officier hebben, anders komen de blunders van Goloffs en Geurts hem te duur aan advocaten.

De nieuwe drossaard komt van Den Bosch en heet Jan van Gemert. Volgens De Visschere is hij van de tweede, goedkope soort, want onze Zot heeft na al zijn verloren zaken geld nodig en is van plan zelf een groot deel van het drostelijk inkomen op te strijken.

Of Jan van Gemert zo goedkoop is, weten we niet. Maar van welke soort hij is, blijkt gauw genoeg.

En wat we hendig zouden vergeten: Deze maand wordt het op de dag af veertien jaar, dat Meester Jan Stoffels het ene request na het andere schrijft over zijn armzalig hutje, „dat soo sy seggen goet genoeg is voor den geussen coster ende schoolmeester”.

*...hoe dat ick ter instantie van Jan van Gemert hebbe
doen apprehenderen seecker geestelyck persoon, ge-
naempt Gerraert Jacobs, hemselver qualificeerende
pastor van Doerne....
....dat hij dry reysen met groote syne schade
gevangen is ende genootsaect geweest syn selven
te lossen....*

Thans, in Ons-Heren jaar 1670, staat Jenneke Jacobs al meer dan elf jaar achter de heg en tuurt langs het Haageind naar de kant van Venray.

Haar gezichtje wordt zo klein, zeggen de mensen.

En het is zo stil geworden op haar wacht. De dagelijkse ver-toningen van Wilbert en Pierewiet zijn opgehouden. De Peerdenzot is al zes jaar getrouwd met Jostien Smeets en woont in Horn, bij Roermond. Alle veertien dagen komt hij toch eens op Den Bottel en Den Grootenberg kijken, want voor hem is dat maar een stepke. Als adjudant van de pastoor werd hij opgevolgd door de lange hardloper Gevert Jan Aerts. Gevert is pienter genoeg, maar een groot ruiter is hij niet.

Jenneke houdt het niet zo lang meer vol. Na een kwartiertje drib-belt zij de herd in, zit een wijltje en gaat weer gauw kijken, wanneer zij buiten stemmen hoort naderen. Met heur 78 jaar heeft zij nog een frisse kleur en is zo gezond als een blik.

Maar zes jaar geleden is zij toch twee dagen ziek geweest. Niets dan alteratie, zei Laurens de Lou en hij gaf een drank om te slapen, die niets uitrichtte. Zij lag te bibberen en te schreien in bed. Een paar van die zotte zeveraarsters, aldus Meester Laurens, hadden aan Jenneke verklapt, dat de pastoor in de dief kelder zat... Och Lieven-Heerken! Hoe dikwijls had zij, toen hij klein was, niet gezegd, dat hij nog in de diefkelder zou terechtkomen? En daar hadt ge 't nu!

Dat was anno vier en zestig.

De drossaard Jan van Gemert is alweer drie jaar gevlogen. heeft

het zelfs in Deurne bijzonder lelijk laten liggen. Hij was een fraaie beurt voor Leefdael en een ornament van de christelijke gemeente. Deze drost had een vroom hoofd, van die vettige, paarsbruine kleur, die aan winterhanden doet denken. Na vier jaren dienst vluchtte hij hals over kop naar Luik, omdat hij zich had schuldig gemaakt aan overtreding van artikel 83 van het Egtreglement, en wel aan „vrouwe-cracht”, gepleegd op een onmondige jongedochter, een zéér jonge dochter...

Hij werd „bij volle clockenslach ingedaegt” en eerst nu kwamen allerzijds de klachten los... Ja, de schrik voor kasteel en rechthuis zat er diep in. Een drost is de meest geduchte „sieur” na de heer, en dat wil wat zeggen... Op de 15de Maart '67 werd hij door de Banke van Deurne veroordeeld tot levenslange verbanning met confiscatie van goederen. En dit was mijn Heer Drossaard, wiens taak het is de „quaetdoenders” te straffen. Monsieur de Visschere wist wel wat hij deed, toen hij de averechtse aardbol op zijn uithangbord liet schilderen!

In dat jaar van vier en zestig, toen Jenneke dus ziek is geweest, hadden we juist een nieuwe predikant gekregen. Feylinghius was in Maarheeze benoemd en werd opgevolgd door Dominus Casparus Wachtendorp. Deze was nog jong en liep hard van stal. Spoedig ontstak hij in heilige toorn over de clandestiene wulpheden van de paap binnen zijn (Casparus') christelijke gemeente.

Met de komst van deze jeugdige apostel stak de godsdiensthaat nog eens kort maar fel op. Want onder Feylinghius was gaandeweg een goede verdraagzaamheid ontstaan. Hij had bijtijds ingezien, dat het vangen en beboeten van de pastoor geenszins bevorderlijk was aan de „uytbreijdinghe van Jesu Coninckryck”, en de onzekere drossaard Goloffs was van hetzelfde gedacht. Bovendien vroeg de politiek tegen de Zot ieders aandacht, en uitgenomen de vier „slaven”, stond de predikant met zijn kleine kudde aan de kant van ons-gemeente. Bij begrafenissen op het Deurns kerkhof zaagt ge honderden papisten „in goede bedaertheit ende aendacht” luisteren naar de rede van de predikant. Het is een grote eer voor Feylinghius, dat hij, in tegenspraak met het onvermoeide gestook van Leefdael, aan de classis kon schrijven, „dat de paepsche noyt meer eenighe lasteringhe tegens de religie uyt stroyen ende teghen de gereformeerde in geenderhanden manieren iets atten-

deeren, maar vriendelyck syn in haeren ommeganck met deselve"... Een dikke waskaars voor Johannes Feylinghius! Gelijk alle pastoors en predikanten had hij de gewone beroepskronkel in zijn hersens, ¹⁾ maar toch was hij een mens van goede wil en gezond verstand. Nieuwe heren, nieuwe wetten. Ds. Wachtendorp vond blijkbaar deze vriendelijke bedaardheid veel te tam. Hij sprak de vrome Jan van Gemert aan en deze toen reeds alombekende vuilaard, voor wie geen kind veilig was, voelde zich dadelijk geroepen tot het vangen van wulpse papen ad 600 gulden per stuk. Werner van Keppel Fox, standhouder van de Landdrossaard, verschaftte hem de nodige soldaten en te Deurne was de jacht weer geopend.

Op een avond tussen licht en donker was Dingen Verdonschot, de kinderloze Madonna van Deurne, achter op de dries om een weggelopen lam naar stal te jagen. Vanachter de heg, op een stil binnenpaadje, hoorde zij toen Jacob Goorts met de soldaten spreken. En uit dit gesprek bleek, dat zij geen tijd te verliezen had. Zij woonde aan de Walsberg niet ver van Thunis Aerts, waar de pastoor gewoonlijk zijn paard stalt. Zonder aarzelen holde zij dwars door het weiland om die kerels vóór te komen.

Zo'n weg als de Venrayse dijk, in een natte winter, doet ge best van al te paard en desnoods met de kar. Te voet is het meer baggeren dan lopen, want hele stukken staan gelijk blank. Maar Dingen stooft door de plassen en keek niet waar zij liep. Wel keek zij telkens om, of de soldaten al volgden. Voorlopig schenen zij geen haast te hebben, wellicht wachtten zij op de duisternis. En de nacht viel snel; na een kwartiertje zag zij niets meer.

Een vrouw van 29 jaar, opgevoed in angst voor helse wolven, stalkaarsen en gloeiende mannen, is als een kind in een gruwel-sprookje, wanneer zij alleen door de donkere Peel trekt. Maar de Liefde staat voor niets, dat weten we.

Geraerd was nog niet ver van huis, toen hij voelde, dat Truiken het hoofd opstak en haar lijf spande. Een eind verder zou hij van de weg afbuigen langs een pad in de richting van Den Breemortel. Daar lag een kraamvrouw al bijkans vier dagen in haar pijnen. Hij hield Truike stil en hoorde plassende voetstappen naderen.

¹⁾ Uit de „tractatjens” en pamfletten van zijn hand spreekt een uitzinnig en vermoeiend fanatisme. Maar dit was de mode van de dag. Aan weerskanten!

Verdeuseldonck!... Dit is de naam van zijn schoonzuster Kathelij. Maar Geraerd gebruikt hem bij wijze van vloek. Een geplaagd mens moet iets hebben om zijn hart te luchten en gezond te blijven. Het vloekt zo lekker en het kan geen kwaad: Verrr-deuseldonck!... Zou hij wagen het pad te bestormen? Kon hij het bereiken, desnoods onder 's vijands neus, dan was hij buiten gevaar... Doch de voetstappen naderden met groot geweld en reeds keerde hij zijn paard...

„Menheer pastoor!”

Nog vóór het geluid verklonken was, herkende hij de stem en steeg af. Het volgend ogenblik leunde Dingen tegen zijn schouder en snikte het uit. Want de laatste minuten had een dolle angst haar gegrepen; zij was erg overstuur.

Daar stonden de twee geliefden in de nacht. Hij klopte haar op de schouder, zoals hij gewend was Truïke tot bedaren te brengen... Zij had gelopen wat zij kon om de soldaten vóór te blijven, stamelde zij eindelijk.

Hij trok zijn leren handschoen uit. Ook al zag hij slechts de bleke schim van haar hoofd, éénmaal in zijn leven moest hij de hand leggen op dat wonderlijke, gouden haar. Daar konden geen duvel en verdoemenis hem van afhouden.

Nu was hij zich volkomen meester. Vanuit de donkere Peel zagen twee duizend trouwe gezichten hem aan... En het bericht van Meester Laurens over de kraamvrouw luidde onheilspellend genoeg...

Dan sprak hij, diep en kalmerend als een sterk man... Heelken van Willem Aelberts lag op sterven. Hij moest aan dat spoor naar Den Breemortel zijn, voordat hem de pas werd afgesneden. Anders wist hij zo gauw geen raad; gingen er uren verloren. Dingen moest doorlopen naar de kapel — dat was maar een stepke — en aan de nonnen vertellen, wat er gebeurd was. Van Aelberts zou hij een boodschap laten sturen aan Tijs van de Graeff, dat hij heur met de kar kwam halen.

En Dingen moest eens goed luisteren: Hij wist allang, dat zij hem geren zag. Welnu, hij hield van haar, meer dan van zijn leven. Daar moest zij niet van schrikken; het was niet zondig. Integendeel, het was een schoon, van God gegeven gevoel. Maar dit gevoel moest zij boven alles hoog en rein houden; hij zou het ook doen.

(Proberen, dacht hij.) Dingen mocht zijn leven niet zwaarder maken dan het al was. Hij moest weten, dat zij gelukkig was met het enige, dat hij haar kon geven: de zekerheid, dat hij haar geren zag. Was het zo goed?

Zij fluisterde: „Ik kan al doen wat ge wilt, Geraerd.”

Daar ging hij haast van door de knieën, dat zij „Geraerd” tegen hem zei... Maar hij gaf heur de hand en steeg op. Roerloos en rijzig als een heiligenbeeld zag hij heur gedaante afgetekend op het koude donkergroen van de horizont... Dat zij maar niet zo stil stond.

„Dingen.” Hij hief de hand op.

„Geraerd.”

„*Benedicat te omnipotens Deus...*”

Groot en langzaam sloeg zij haar kruis als bij een plechtige wijding. In ren joeg hij verder, haalde het spoor naar De Breemortel. toen hij van wijdaf het gestommel van de soldaten reeds hoorde. Bij Aelberts vond hij het kind in de wieg, Heelken totaal uitgeput, maar buiten gevaar. Het wit van haar ogen was pikzwart geworden van doorschoten bloed. Als hij nu aan deze avontuurlijke dag terugdenkt, ziet hij altijd die zwarte oogappels voor zich.

Met geheven hoofd liep Dingen op de kapel af, dwars door alle plassen, zwevend door de hoogste hemel. Geen vrees, geen gloeiende mannen. Hij zag heur geren, hij had het zelf gezegd!

Misschien was zij het gelukkigste wat op aarde kan leven, tot aan haar dood toe. Zij werkte harder en ontzegde zich alles. Bijwijlen zong zij zacht een liedje, wat zij vroeger nooit had gedaan. Dingen Verdonschot werd fleuriger met de dag, zeiden die van Deurne. En zij was een engel voor heur oud baaske.

Het was te mooi om lang te duren. Een jaar later kreeg haar moeder de rode loop en Dingen trok naar Asten om haar te verplegen. Daar stierf zij, een week na de dood van haar moeder, en werd op het Deurns kerkhof begraven.

En nu, iedere Zondag blijft Tijs van de Graeff wat nazitten in de kapel.

Dan, als hij weet, dat de pastoor zijn gewaden heeft afgelegd, komt hij in de herd en gaat bij het vuur zitten. Zij roken samen een pijp en Tijs vertelt van Dingen-Zaliger, hoe lief en braaf „het dursken” altijd is geweest. Dat doet die oude mens goed.

Maar voor Geraerd is het een pijnlijk kwartiertje. Hij aanvaardt het als een verdiende straf. Want jegens Tijs van de Graeff voelt hij zich niet helemaal quitte.

Enkele dagen na zijn bezoek aan Heelken van Willem Aelberts joegen de soldaten hem op klaarlichte dag vanaf het Blokhuis tot bijkans aan de grens bij Meijel. Het was een mooie, zwiepende ren. Die arme, stugge dieren van de Landdrost tegen Truïke: het leek wel moord! De laatste mijl legde hij in stap af, want de rakkers hadden het opgegeven. Op het kasteel vertelden zij, dat het peerd van de paap op hol was geslagen. En tegen een hollend peerd kunt ge niet op...

„Waart gijlie dan ook op hol geslagen!” hoonde van Gemert. Zo'n nederlaag kon de kerels alleen razend maken. Nu stonden zij voor niets meer. Diezelfde winter kwamen zij onverhoeds terug en op een kwade nacht lieten zij het peerd van de paap met een gespannen koord in volle galop over de kop slaan... Geraerd kwam er af met wat schrammen en een stijve nek, die er in de koude diefkelder niet beter op werd. Truïke holde naar huis en werd door de hevig ontstelde nonnekens binnengehaald.

Otto de Visschere woonde toen al enige tijd in Gemert. Men ging hem halen, maar hij was juist die dag naar Den Bosch. Mijn Heer Drossaard nam trouwens geen genoegen met borgtocht, hij wou daalders zien. En er was geen haast bij, want hij ging arbitrale correctie vorderen!

De president Goloffs, die de drost niet kon luchten, moest grote ruzie maken en zelfs dreigen zijn ambt erbij neer te leggen, vooraleer Jan van Gemert van proces-crimineel afzag. Maar op de daalders bleef hij dood.

Onzen-Aert kon niet een-twee-drie een bedrag van 600 gulden te voorschijn toveren. De vorige keren had het weken geduurd. Nu wilde ons-moeder haar huisje verkopen, onder conditie dat zij tot haar dood kon blijven wonen. Want het is heur niet uit het hoofd te praten, dat onze-Geraerd nog eens voorgoed bij haar komt inwonen. En dan moet alles hetzelfde zijn!

Dit gaf een hoop papieren rompslomp. Aert moest er voor naar Den Bosch en zo zat Meester Geraerd op veertigjarige leeftijd al twee dagen lang zijn zere nek te wrijven in de diefkelder.

Otto de Visschere kwam spoorlags naar Deurne gereden. Jan van den Boomen toog met zijn hertslieden naar Die Verkeerde Weereldt, vast besloten hoe dan ook het losgeld bijeen te bedelen. Er was geen tijd voor een ommegang langs de huizen; de ingezetenen moesten maar in de herberg komen.

Weldra zat Otto achter een tafel bij het hoekvenster met een groot papier voor zich. Bovenaan schreef hij voor zichzelf de indrukwekkende som van vijftig gulden. Heel de dag schoven de geburen aan. Otto schreef op en Jan van den Boomen telde het geld op stapeltjes.

Daar kwamen de mensen van Deurne, arme mensen. Zij brachten slechts weinig gouden speciën mee. Enkele halve rijers, een paar ducats van Spanje, van Hungariën en van Holland, een halve Roozen-Nobel en een drietal oude Angelotten. Dan volgde het zilver, hele, halve en kwart-patakons, rijksdaalders, Albertusdaalders met het kruis, Leeuwendaalders, Bourgondische kruisdaalders, Spaanse realen van achten, Schotse zilveren penningen-met-de-distelblom van 12 stuiver, roosjesschellingen, snaphanen van Gelder, arendschelingen, Hollandse stooters, die twee stuiver acht penning doen, dubbele stuivers en enkele, uit alle provinciën, halve stuivers en duiten, negen-mannekens en koperen oortjens in allerlei soorten.

Jan van den Boomen kreeg geld in handen, waarvan hij niet eens de naam wist. Arme mensen kwamen met munten, die zij veel te lang bewaard hadden, die geen omloop meer hadden op Staats gebied. Een paar zilveren carolusguldens, een oude braspenning van Brabant, een Spaanse piaster, blanken en zwarten, zo versleten, dat niemand eruit wijs kon.

Ook de allerarmsten kwamen. De kreupele scheper Theunis Jansen telde veertien koperstukjes neer en samen was het drie stuiver zes oort.

„Vat 'ne pot, Theunis!” riep Otto. Maar de kromme Theunis zei: „Legt er dieje stuiver van 't bier mer bij, mesjeu.”

En daar kwam Peter Gevarts Colen. Iedereen wist, dat hij krap in zijn geld zat en voor grote betalingen stond, want kortgeleden had hij twee getrouwde zoons op een hoef gezet. Hij schoot met de hand onder zijn kiel en *ting!* daar lag de gouden Pieter van Loven op tafel.

Het werd doodstil in de volle herberg. Geruisloos schoven zij naar

de tafel, staarden betoverd naar het blinkende goudstuk. Otto de Visschere strekte reeds de hand uit, maar verschrikt en eerbiedig trok hij terug, als voor een Hostie.

„Mar Peer toch,” fluisterde hij en de tranen wipten over zijn dikke oogleden. Peerke was alweer de deur uit.

Mardi, dat zouden ze nooit geloofd hebben. Peter Gevarts gaf zijn Lovensen Pieter af!... Otto zei, dat hij het stuk aan tien gulden zou noteren en voor Pirkes zou bewaren. De Pieter is gewijd, moet ge niet vergeten!

Weet ge, wie ook kwam? Onze gereformeerde oud-president Lammert Colen! Hij sloeg twee kruisdaalders neer en zei, dat hij gestuurd was van het wijf... Heel Deurne weet, dat op Gods aardbodem geen enkel wijf in staat is om Lammert Colen te „sturen”. En dat hij de leste tijd bekant niet meer naar de kerk ging. De nieuwe predikant scheen hem niet te bevallen... „Vat 'ne pot, Lammert,” zei Otto.

En toen onzen-Aert terugkwam uit Den Bosch, lag heel het losgeld op een paar schelling na in Die Verkeerde Weereldt op tafel. Maar dan kent ge die Jacobsen niet!... Er was geen moederke-lieve aan te doen. Aert ging naar de neerhuizing om zeshonderd gulden te betalen met een wisselbrief op Den Bosch.

En het gaf nog veel gemier. Van Gemert had gezegd *daalders* en géén wisselbrieven! Toen begon die kalme Goloffs de gal over te lopen. Hij sloeg met de vuist op tafel, hij zou *stante pede* het gericht bijeenroepen en op vordering van de pastoor of diens procureur een decreet van relaxatie uitvaardigen! Hierop moest de lomperd wel toegeven.

Van nu af zeggen ook Michiel's vijanden, dat hij een „treffelyck man” is.

Na een verblijf van drie nachten en vier dagen werd Meester Geraerd uit de diefkelder losgelaten. De volgende Zondag heeft hij zeer aandoenlijk gepreekt over het Penningsken der Weduwe. En in Die Verkeerde Weereldt zijn ze drie dagen bezig geweest het geld terug te betalen. De herberg had er een schone affaire aan. Nu de mensen hun geld terugkregen, kon er wel een pot op overschieten.

Maar op de lijst van De Visschere mankeert één Roomse familie. De voornaamste nog wel.

Pax Christi maneat semper vobiscum.

Enkele maanden later kondt ge weer eens zien, hoe gemakkelijk de kudde van alle eeuwen zich laat misbruiken. Ruim vijf jaar had Geraerd toen gereed gestaan om niet alleen zijn fortuintje, maar ook zijn hals te wagen. En dan ondervond hij iets, dat hem wel zeer moest krenken.

Toen de heerlijkheid Deurne aan zijn neus voorbijging, is Jonker Ydzardt d'Albada boos geworden op de pastoor. En als goed Fries is hij boos gebleven tot aan zijn dood in '66. Had hij gevoeld, dat Geraerd niet zo verlangend was van heer te veranderen?

Altijd heeft het de jonkers van Liessel verdrotten, dat zij geen heerlijke rechten konden uitoefenen. Zij waren van adel, bewoonden een goed, sterk slot, maar feodaal bekeken waren zij slechts „gemeyn ingesetenen” van Deurne.

Nu bestaat er een acte van het jaar 1607, waarin Wolfaert van Wittenhorst het Liesselse „Sloot” met toebehoren verkoopt aan Jonker Everaerd van Doerne. Hierbij is overeengekomen, dat de nieuwe slotheer van het Blokhuis voortaan binnen Liessel „de middele ende leghe (lage) jurisdictie” zal uitoefenen, terwijl de hoge heerlijkheid als vanouds aan het huis van Deurne blijft. Op grond van deze koopbrief noemden de opvolgers van Everaerd zich „heer van Liessel”. Maar volgens Leefdael is dit weer zo'n clandestiene acte en Albada heeft zich aan deze kwestie straatarm geprocedeerd.

Om beter tot zijn doel te geraken begon Ydzardt te ijveren voor de afscheiding van een zelfstandige parochie. Want onze mensen beschouwen de Hollandse overheersing nog immer als iets voorlopigs, dat ieder jaar opnieuw gaat instorten.

Kijk, dacht Ydzardt, als ik bij de aanstaande val van het geuzenbewind hier een eigen parochie heb, staat Liessel bij de almachtige geestelijkheid als een apart dorp te boek en zal het niet lastig zijn er een complete heerlijkheid van te maken. Kasteel en pastorie

zijn op elkaar aangewezen. „Houdt gij de boeren maar dom, heer pastoor, ik zal ze wel arm houden,” zegt de ouderwetse landjonker. Maar dat zegt hij bij zichzelf.

Albada wendde zich tot de Franciscanen van Weert, die buit roken en tot alle steun bereid waren. Voorshands hulden zij zich in hun baarden en hielden zich achterbaks. Zij stelden een fraai request op, dat echter moest uitgaan van „d'inwoonderen tot Licel”.

Hierin werden alle bezwaren tegen Jacobs verzameld: Vier en een half uur zijn er mee gemoeid de pastoor op Grootenberg te gaan halen. Soms weet men helemaal niet waar hij te vinden is. Pasgeboren kinderen in de koude winter naar de kapel ten doop brengen is ondoenlijk. Bij „haestige sieckte ende doot” bestaat alle gevaar, dat mensen zonder laatste Sacramenten sterven. In Liessel betaalt men jaarlijks vijf stuiver per communicant (te Deurne één schelling) voor het onderhoud van de pastoor, terwijl zijn diensten haast niet te bekomen zijn. Weshalve requestranten een eigen priester in hun midden wensen, onafhankelijk van mijn Heer Pastoor van Deurne.

Albada tekende bovenaan en ging de huizen langs. Hij kwam bij dezelfde mensen, waarvan niet één wilde ontbreken bij de inzameling van het losgeld. Als het u inviel kwaad te spreken van hun pastoor, zouden zij al gauw het mes trekken. En nu kwam er een Friese jonker, die er onder meer glad maling aan had, of zij zonder Sacramenten stierven. Zij kenden die bruine paters van haar noch baard en waren niet goddeloos genoeg om te bedenken, dat de vreemde monniken er nog altijd vijf stuivers koggeld aan konden verdienen. En zij zetten gedwee hun handmerk onder een stuk, waarmee ze het „menneke” zwaar grieveden.

Het request werd gezonden aan de vicaris-apostolicus van het oude bisdom Den Bosch, die het op zijn beurt de pastoor ter lezing gaf. Geraerd begreep aanstonds, dat het de zachtmoedige lievelingen van Sinte Franciscus waren, die tot meerdere glorie van „ons heylich Orde” onder zijn duiven kwamen schieten.

Deurne en Vlierden stoven op als één zak vlooien. Die van Liessel hadden het zwaar te verduren in de herbergen... Wisten ze de pastoor niet te vinden? Wel, als hij niet voor hun plezier dag en nacht gereedzat op Den Grootenberg, dan zat hij óók voor hun plezier in de diefkelder, mordjuu!

Liessel kronkelde zich in allerlei bochten, want nu eerst ontdekten zij, dat de jonker hen braaf voor de zot had gehouden. Zij hadden immers gemeend de pastoor het leven wat lichter te maken!

Otto de Visschere en Laurens de Lou trokken de ganzeveer. Naar de heersende mode vlochten zij hun volzinnen zo geleerd en raadselachtig ineen, dat zij zich bijwijlen in hun eigen bedoeling verstrikten. Want de geleerden gebruiken twee talen, die veel verschillen. Eén om te laten zien, dat ge kunt *schrijven*, dat ge niet voor een paar vel terugdeinst en in zo veel mogelijk woorden zo weinig mogelijk kunt zeggen. Deze kunst wordt ook vandaag nog druk beoefend. De andere taal dient slechts om iemand wat te zeggen, maar dan kort en duidelijk: „Klimt dat ge de neck breeckt! Druijt ghij, of ick bruij u mette schop in uwen cop!”

Maar zo breedspakig konden zij niet zijn, of zij geven — mogelijk bij vergissing — in korte, simpele woorden de pastoor het schoonste getuigenis, dat hij kon verlangen:

Ons en is niet kennelyck, datter iemant tot Licel sonder heylige sacramenten gestorven is, ten tijde van onsen Pastor.

Na ontvangst der tegen-acte lei de vicaris-apostolicus het incident *ad acta*. Die van Liessel kwamen d'een na d'ander de pastoor zeggen, dat het zó niet gemeend was. Ydzardt stierf reeds het volgend jaar in Roermond, als een somber en verbitterd man. Het is hem nooit voor de wind gegaan en hij liet zijn weduwe met vele kinderen zo goed als onverzorgd achter. Het einde der Albada's in de Meierij is op zichzelf een lang en treurig verhaal...

Alles is vergeven en vergeten. Er heerst peis en vree in de parochie. Het gevaar van „haestige sieckte” is niet groter dan elders en de pastoor hoeft zich niet meer te laten vangen. Want het tweede geslacht der Jacobsen is opgemarcheerd. In '68 is Hendrick, de oudste van onzen-Aert, uit Leuven gekomen als priester en Meester in de Vrye Consten. Hij wacht rustig thuis de boodschappen af en niemand valt hem lastig. Aan hem zijn geen zeshonderd gulden te verdienen. Hij doopt, oliet en berecht u naar believen op alle tijden en plaatsen. Dominus Wachtendorp, die zo dik bevriend was met Jan van Gemert, is na het vuile zaakje van deze kinderverkrachter snel tot bedaren gekomen en laat de jonge Meester Hendrick met rust.

Ja, tussen paap en geus slijten de scherpe kanten weg. Wel is

Jacob Geurts nog altijd schepen-secretaris en nog even gehaat. Maar als verklikker is hij volkomen uitgeschakeld door de vorster Van Schayck. En hij verdwijnt haast geheel achter de ruoerige drost.

Onze nieuwe drossaard heet Jonker Hendrick van Winteroy, alsublieft. Na zijn laatste mislukking moest Leefdael iets degelijks hebben. Winteroy is gewezen tropenofficier en dat is duidelijk. Tegen de kleinste jongen maakt hij een geluid, of hij een regiment muiers moet overdonderen.

Aanvankelijk stond iedereen versteld van zo'n bullebijter, maar weldra zagen de ingezetenen, dat hij niet bijt navenant hij blaft. Zij lachen weer, zij weten veel te goed, dat de schreeuwer thuis zelden wat te zeggen heeft en dan nog met een klein, zoet mondje. In dolle haast is hij bezig dertien kinderen te kweken bij zijn „drossaertin”.

Ook zij loopt met haar bekwaamheid te koop. Jonkvrouw Anna doet „het” voor een boterham met suiker, zoals zij aan bange, toekomstige moeders pleegt te zeggen. Zes weken na de laatste bevalling had zij weer een nieuwe Winteroy ingeslagen; kijk het doopboek maar na. Een titaan van een vrouw, die heel weinig zegt, alleen maar hoeft te kijken en Winteroy is weer de voorbeeldigste huisvader, die ge kunt dromen. Zijn kwaad humeur moet hij buitenshuis zien kwijt te spelen. Daarom trekt hij eerst zachtkens de huisdeur achter zich toe en onmiddellijk blaft zijn harde soldatenstem door het dorp.

Zeker, hij heeft er de wind onder. Maar wat hij verwekt, is eerder een vrolijke schrik. De boeren slaan lachend op de vlucht, zij huichelen doodsangst, gelijk Jantje den Beul hulp riep, toen hij door zijn Lysken van de kaak werd geranseld. Zij vertellen elkaar, hoe schoon mijn Heer Drossaerd hen heeft uitgescholden. Want hij vloekt zo onderhoudend! Zij maken het nog mooier en lachen zich krom.

Maar hij heeft één uitverkoren zondebok en dit slachtoffer kan zijn lach wel houden. Deze rode lap is de nieuwe geuzenschoolmeester. Jan Stoffels Provestingh is vertrokken. In het jaar '65 heeft hij eindelijk zijn zin gekregen, een splinternieuw schoolhuis. En hiermee scheen hij zijn levensdoel te hebben bereikt. Nu voelde hij de leegte van zijn school des te pijnlijker. Na twintig jaar smachten

en wachten had hij opeens geen aard meer in Deurne. Hij ruilde met zijn collega, Meester Aert van Hoeck, en trok naar het weinig aanzienlijke Gerwen, waar hij eindelijk weer werk vond.

De classis had op deze ruil aangedrongen, want in Gerwen moest gauw verandering komen. Van Hoeck had daar met al wat predikant en regent was overhoop gelegen, had op verrassende manier in Den Haag dure processen gewonnen tegen de gemeente, had zelfs een keer geweigerd de kerk te openen en op allerlei wijzen de magistraat van Gerwen „geturbeert”.

Dat hadt ge nooit gezocht achter zo'n zacht kosterken! Zo gedwee en zo toegeeflijk... En zo stiekem halsstarrig! Bij alle donderende bevelen en rappementen van de drost zal hij ijverig ja-knikken en dan precies zijn eigen zinnetje doen. Dit zijn wezens, die door een stoere Winteroy ferm worden aangepakt. Hij neemt zo'n slap neetoorcken stevig in de hand, maar het wezen smelt tussen zijn vingers door als een zacht en kleverig artikel van de spekslager. Dat is mordiou voor een overbloedige soldaat om razend te worden! In de christelijke gemeente was de „eendragticheyt” al dadelijk zoek. Van meet af aan zat de officier de weerspannige soldaat genadeloos achter de veren. Als ouderling speelde Winteroy haast zelf voor koster, vitte en raasde bij elke ongepoetste knoop, bij elke halve minuut vertraging.

„Ghij seght, dat ick teghen u ben ofte haet, maer ick sall u teghen syn ende haeten zoo langh als ick leef!”

Dit is nog maar luchtige kout. Luister:

„Ghij fielt, ghij schelm, dat u der Duyvel haele; ick bruij u lichtelyck onder myn voeten neer! Ick weet raet met u, ick sall u leren!”
Zelfs in de kerk barsten zulke scheldpartijen los, dat de vrome Jacob Goorts ervan ontdaan is en fluistert: *„Mijn Heer Drossaert swijcht doch stille; 't is sonde en schande in de kercke soo een rumoer te maeken.”*

Deze haarplukkerij groeit de predikant weldra boven het hoofd. De schoolmeester stapt van de ene calange in de andere. In de kleine gereformeerde gemeente vormen zich twee partijen...

Waar heeft onze roemruchte reformatie de vloek opgedaan, dat zij eeuwig zal te kampen hebben met onderlinge ruzie? Heeft zij met haar grotere vrijheid van denken de bandeloosheid binnengehaald? Of zijn het slechts organisatie-fouten? Bij onze papisten

spreekt de pastoor het allerlaatste woord, bij voorkeur in het latijn, of wat erop lijkt. Dan trekken wij een verstandig gezicht en zeggen, dat mijn Heer Pastoor het van eigens beter zal weten. Maar met alle staatsmacht en plakATEN achter zich, kan de arme predikant het flauwste gekibbel in zijn kinderkamer niet baas worden.

Ook wanneer Leefdael, die zijn schoolmeester aanvankelijk niet kwaad gezind is, het manneken in bescherming wil nemen, wordt hij zeer onzacht op zijn plaats gezet. Bij zijn eerste poging krijgt hij van zijn geweldige drost een brief, waarvoor men respect zou hebben, als het een betere zaak gold. Op zeer hoge toon vraagt Winteroy, of zijn hoogedelgeborene misschien de „dispositie van de ordinaire justicie” aan zichzelf wenst te trekken, iets wat de Hertog van Brabant, van wie „alle jurisdictie originelyck deflueert”, zich niet eens aanmatigt! En onze gevreesde Zot kruipt verschrikt in zijn schulp, schrijft een poeslief minnebriefje om het goed te maken...

Toch heeft Aert van Hoeck in vele opzichten gelijk. En hij staat nogal sterk, doordat de verlaten geuzenschool zich dadelijk na zijn komst weer begon te vullen. Spoedig kon hij aan de heer schrijven, „dat door Godes ghenaden de schoole door merckelijck getall is comen aen te wassen” en er dagelijks nieuwe paapsgezinde schoolieren bijkomen.

Want Aert is Peellander van geboorte, hij kan met onze mensen overweg en is zeer goed gezien. In de klas blijft hij strikt neutraal, zodat Geraerd is teruggekeerd tot zijn oude tactiek: de school als middel om paapse vrijheden af te persen.

Maar van de andere kant bederft Meester Aert zijn zaak zo grondig, dat de predikant hem niet kan steunen. Nauwelijk in Deurne geïnstalleerd, zag de koster uit naar bijverdienste. In zijn achterhuis plaatste hij een ketel en begon jenever te stoken, die hij met grote en kleine maat verkocht. De zaak nam goed op en weldra was het gereformeerde schoolhuis niet alleen herberg, maar ook danszaal.

Stel u dat voor. Op de rustdag des Heren vindt ge ten huize van de geuzenkoster een voor Deurne ongekend jolijt. Er worden *wulpse* dansen uitgevoerd, er is een orkest van doedelzak, vedel, fluit en trom. (Bij die oude contradansen bestaat de wulpsheid hierin, dat jongens en meisjes bevallig op elkaar toehuppelen, terugwijken en

allerlei simpele figuren maken, waarbij alleen de handen elkaar raken. Al deze figuren zijn nauwkeurig te volgen op een schilderij van Peer den Drol in het Antwerps museum. Hij was ook een boerenjongen van Peelland, uit Breugel vandaan, dus hij kon het weten.) De koningin van het bal is de oudste dochter Marie, een vranke, vrolijke Brabantse meid, waarvan ge met geen honderd reformaties een Hollandse deern maakt. Zij is zelfs een alombekende attractie voor de „paepsche jonghmans”. En tot overmaat van wulpsheid wordt er met de kaart gespeeld. Nu vraag ik u! Leefdael's ijver voor Godts Kercke is beloond in den jare '66, toen hij werd benoemd tot Rentmeester-Generaal der Geestelijke Goederen. Hij is nu een groot man in Den Bosch en laat zich maar zelden in Deurne zien. De drost kijkt niet verder dan zijn taai, glibberig slachtoffer. De predikant heeft de handen vol aan zijn eigen kuddeken, zo klein als het is. Het Rooms gespuis ziet verheugd toe en geniet een ouderwetse rust. Maar zulk een zoete rust is het uitgezocht moment voor een ontstellende gebeurtenis. Voor de zoveelste maal:

Op de requeste van Gerardus Jacops, werlyck priester, geboortich tot Doerne, versoeckende verloff voor den tijt van ses maenden, omme inne de Meyerye van Hertoghenbos te mogen comen tot ver-vorderinge van synne particuliere affairen;

Is naer deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat in het voors. versueck niet en can worden getreden.

En zo staat Jenneken als van ouds achter de heg, wanneer anno zeventig het grote drama van Deurne zich afspeelt.

*„Daer is aen dien schelm niet gelegen, daer sullender
wel meer volgen!”*

Het was zo'n harde knal, dat heel de buurt, die nu Korte Steenweg heet, klaarwakker moet zijn geweest. En terstond breekt een hels getier los van waakhonden. Even later gilt een vrouwenstem van hulp en moord.

Meester Aert van Hoeck springt uit bed, schiet in zijn boks en gaat barrevoets de straat op. Hij weet dadelijk, waar hij moet zijn: schuin tegenover, aan het armenhuis. Daar is 't altijd te doen. Het is omtrent half twaalf in de nacht van 26 Juli. Jacob Geurts van der Horst, gezworen klerk van de heerlijkheid Deurne, is reeds op bed gelegd, „sonder veel kennisse meer te hebben connen doen”. De meester loopt even naar huis om kousen en schoenen aan te doen. Bij zijn terugkomst vindt hij Goort Jacobs, de oudste zoon, tegen de deurstijl geleund, sidderend over heel zijn lijf. En de jongeman braakt. Want hij heeft het gezien: ons-vader heeft wel vijftig korrels grote ganzenhagel in zijn rug. Maar hij leeft nog.

Meester Aert is op slag van zijn nieuwsgierigheid genezen. Haastig biedt hij aan om Laurens de Lou en de schepen-barbier Hendrick Bogaerts te gaan halen. Anne Geurts, de huisvrouw, loopt jammerend een eind mee om die van De Swaen te waarschuwen.

Want niemand laat zich zien. Ook de burens weten, waar het noodgeschrei vandaan kwam. Er zijn vrouwen, die heuren manskerel bij de hemdslip vasthouden. Zij denken eerst en vooral aan het rechthuis, aan het gesar van de heer, het geloei van de drost, aan de praatjes... *Moeit* er uw eigen niet mee! Voor zo'n schelm als Jacob den Snijer uw eigen in processen gaan steken?

Hendrick Bogaerts is nog niet naar bed. Hij is deze Zaterdagmiddag in gezelschap van de president Goloffs, Jantje van den Bosch en de armmeester Jan Aert Claus naar Liessel geweest, waar Jacob Goorts „de penne heeft gevoert” in het sterfhuis van de Kinderen Cornelis de Jeger. Na afloop der boedelbeschrijving

hebben zij samen een paar potten gevat en waren eerst tegen half twaalf in Deurne terug. Goorts is vanuit een hinderlaag en op korte afstand in de rug geschoten, toen hij aan de deur stond te wachten tot hem werd opengedaan. Hij is zonder enig geluid op de drempel ineengestort.

Omtrent middernacht komen Van Hoeck en Bogaerts in het Derp en kloppen Meester Laurens uit zijn bed. Zij vragen, of hij eens bij Jacob Goorts gelieft te komen, want die is erg geschoten. Zij vragen het tweemaal en krijgen hetzelfde antwoord: „*Ick en heb er geen verstand af, ick en can daer genen dienst aen doen; ghij sult om eenen meester (chirurg) moeten gaen.*”

Terug bij het armenhuis, vernemen zij, dat Evert Segers zijn knecht al naar Asten heeft gestuurd om een barbier te halen. De vorster is ter plaatse, evenals de predikant met nog enkele lidmaten en regenten. Maar alle Roomse boeren houden hun deuren toe.

Het is niet alleen de vrees voor het gerecht. Eerst nu kunt ge zien, hoe Jacob den Snijer zich gehaat heeft gemaakt. Diezelfde Zondagmorgen in alle vroegte ontmoet Meester Laurens de vrouw van de dekker, Anneke Willems.

„*tHeeft te nacht soo gehagelt, hebder niet van gehoord?*”

Neen, zegt Anneke.

„*tHeeft er soo gehagelt in Jacob Goorts syn rug en billen,*” antwoordt hij, spodts gewyse”.

Laurens de Lou is nu 59 jaar, een der bekwaamste en aanzienlijkste ingezetenen, leider van de Roomse politiek tegen de heer.

Neen, die van Deurne huichelen niet... Een laffe sluipmoord? Dat kan best zijn. Maar twintig jaar lang hebben zij gezegd, dat de gluiperige judas niet op zijn bed zou sterven. Zij hebben het galgen-aas zien opklimmen tot het hoge ambt van schepen-secretaris. Bij eender welk papier, dat zij nodig hadden, stonden de beste mensen van Deurnsen bloede hun muts te mishandelen voor een wildvreemde schavotspringer, die troonde in het rechthuis, die genoot van zijn geuzenmacht en zijn haar terughaalde. Willem de schutter heeft al die tijd een „merckelyck” handgeld verdiend als bemiddelaar tussen de inwoners en de griffie. Want ge hebt er iets voor over, als ge die giftige pad maar niet hoeft te zien...

Laffe sluipmoord? Het is mardie *goed* gedaan! En 't had veel eerder

moeten gebeuren. Als de fielt nu maar kapot gaat, ziet ge eindelijk, dat er nog een God bestaat, en daarmee uit!

Leefdael stelt zijn eigen arts, Sybrandt Rusyn uit Den Bosch, ter beschikking van zijn trouwe verklikker. Maar Meester Sybrandt komt te laat. Jacob Goorts sterft in de vroege Maandagmorgen, na ruim een dag zonder bewustzijn te hebben geleefd. De Roomse God heeft zich doen gelden.

De predikant trommelt haastig zijn kudde bijeen en klimt op de preekstoel. Heet van de naald verklaart hij Jacob den Snijer tot martelaar van Gods Kerke. In zijn vervoering struikelt hij over de gemeenplaatsen en roept uit: „Het zaad der martelaren is het bloed des Geloofs!”

Maar voorlopig trekt dit martelaarschap minder aandacht dan de vraag, wie deze sluipmoord op zijn geweten mag hebben. En alleen met geschreeuw is het mysterie niet op te lossen, heer Drossaard! Daar kunt ge lang over peinzen, ge vindt geen enkel houvast, behalve dat de moordenaar een papist moet zijn, anders ware Jacob Goorts geen martelaar.

Winteroy is niet de enige, die zich het hoofd breekt; heel het dorp is ermee doende en niemand die enig vermoeden kan bedenken. Op een dronken avond of in woede zouden velen in staat zijn de schelm dood te slaan als een hond. Maar urenlang op het vinketouw zitten en dan bij volle verstand — neen! Daar durft men zijn grootste vijand niet voor aanzien.

O ja, Dielis Vogels is dood; wist ge dat al? Op de tweede December van 't vorig jaar is hij nogal schielijk gestorven, terwijl hij op visite was bij De Visschere in Gemert. Met een kapotte hand had hij een pasgestorven koei afgeslacht en hij voelde zich al koortsig, toen hij in Gemert aankwam. Zijn hand en zijn arm zwollen op tot wel drie keer de gewone dikte. Hij was nog maar 54 jaar en pas drie weken getrouwd.

Nu hoort ge zeggen: 't Is maar goed, dat Dielis uit de tijd is. Niet dat men hem tot deze moord in staat acht, lieve-hemel neen! Niemand in Deurne was zo bang, dat hij ooit van lafheid zou worden verdacht, als Dielis. Maar hij heeft wel honderd keer gedreigd Jacob den Snijer een kopken kleiner te maken. Dat weegt zwaar bij mannen van het gerecht, vooral wanneer zij geen raad weten.

Maar als het dáár op aankomt, hoe vaak is Geurts al niet vermoord, achter het bier, rond het vuur, ja zelfs in de kapel? Heeft Wilbert de Peerdenzot toen bij Bruystens niet gefoeterd, omdat niemand bekwaam genoeg was de judas een schot hagel door zijn verdoemenis te jagen? Let wel: een schot hagel! Gelukkig woont hij al zes jaar in Horn en juist die Zondag is hij niet in Deurne geweest. Hij komt zowat alle veertien dagen.

Neen, als ge 't daar gaat zoeken, lijkt het veel op hetgeen de schutter zei van Marie de Waellin: Wie eigenlijk *niet*? Maar van Dielis staat het zwart op wit; hij is ervoor gecalanceerd geweest. Als die van Deurne zelf geen licht zien, hoe moet dan een volksvreemde drost, die nauwelijks vijftig boeren bij name kent, de moordenaar vinden? Het enige, wat hij kan doen, is drukte maken, zijn ijver tonen. Van gebrul blijft niets hangen. Papier!

Hij houdt eindeloze interrogatoriën over ieder kletspraatje, dat hem ter ore komt. Dinsdags na de moord staat Lysken van Jantje den Beul bij De Swaen te praten met Marie, de dochter van Evert Segers, wanneer Hendrick Lammerts voorbij komt gevaren op de tiendkar. Juist op dat ogenblik zwiert een grote zwerm schreeuwende kauwen rond de toren. Zoiets voorspelt een lijk, naar iedereen wel ondervonden heeft. Dus Hendrick geeft Lysken een wijs knipoogje en roept: „*De raven tieren soo, daer moeten al meer Geusen voort, sy sullender noch al meer wech haelen, sy comen om uwen man!*”

Jantje onder de geuzen te rekenen, is op zichzelf al koddig. Nog geestiger, hem deswege naar het leven te staan. Lysken doet haar mond al open voor een luimig antwoord, maar een harde elleboog van Marie Evert Segers stoot haar bijtijds de adem uit de lenden. Want in De Swaen wordt met de moord niet gespot. De namen Evert Segers en Jacob Geurts zijn al te vaak in één adem genoemd. Nu het grapje onbeantwoord is gebleven, kan er een drama van gemaakt. Van Marie, langs haar vader en de vorster Van Schayck, belandt de historie bij de drost. Prachtig, wéér twee vellen papier. Op Vrijdagmorgen, de achtste van Oogst, vindt men aan de huizen van enkele hervormden, onder anderen bij Hendrick Bogaerts, een stuk papier van een hand groot op de deur geplakt. Daarop zijn „drie formen van mannekens geschildert” en staat vrij onbeholpen doch goed leesbaar geschreven: *Soo sall men de Geussen doot-*

schieten. De mensen denken seffens aan de leerlingen van Meester Aert van Hoeck, mompelen iets van snotbengels en gooien het bewijsstuk in het vuur. Eerst drie dagen later, en dan nog bij toeval, komt Winteroy dit misdrijf te weten. Papier!

Van schooljongens wil hij niet horen; het wordt een uitgebreid grote-mensen-onderzoek, waarbij men de moord haast zou vergeten. De daders liggen op het kerkhof. De school, die ook op het kerkhof staat, blijft ongemoeid. Kunt ge begrijpen: hij zal van een serieuze moord een kinderspel gaan maken!

Nu wordt de serieuze moord een klucht. Mijn Heer Drossaard is niet tevreden met het stapeltje, hij gaat een boekwerk aanleggen. Ten einde raad vordert hij van de schepenbank het houden van de „gemeene waarheytt“, een eerbiedwaardige instelling van Oud-Germaanse oorsprong.

Dit is geen kleine onderneming. En een ongehoorde tijdverknoeiing; er zijn weken mee gemoeid. De rotmeesters krijgen aanzegging met hun manschappen bij het rechthuis te compareren. En dan defileren alle ingezetenen van de heerlijkheid langs de Dingbank om onder ede gehoord te worden op vraagpunten.

Het wordt een vrolijke boel, daar op het kasteelplein. Ge treft er mensen, die ge haast nooit te zien krijgt. In tijden hebben we niet zo'n plezier gehad. Allengskens verandert de schrik voor het rechthuis in overmoed. En Jonker van Winteroy is goed op weg al zijn overwicht te verspelen. Van tijd tot tijd vliegt het venster open en het rode hoofd van de drost brult, dat ze mordiou stil zijn; hij kan zijn eigen woorden niet meer verstaan!... Het duurt niet lang, of hij wordt vierkant uitgelachen.

Buiten is niets dan gekheid gemaakt en als een nieuwe getuige binnenkomt, vliegen allerlei kwinkslagen en zotte raadgevingen nog rond zijn oren. Sommige comparanten krijgen in gebannen vierschaar een lachkramp, die niet meer ophoudt... Het is al zo'n flauwe komedie en dan ziet ge daar ineens dat geleerd gezicht van Jantje den Beul achter de schepentafel zitten. Dát is te veel voor énen mens!

De antwoorden zijn haast woordelijk eender. De getuigen verklaren „alleenlyck te hebben gehoord, dat Jacob Goorts geschooten was“. Ook wel, dat er „pampierckens gepleckt waren“. De Gemeene

Waarheid wordt een boek, waarin niets te lezen staat. ¹⁾

Dan wordt de klucht weer een drama.

De vorster van Schayck heeft nog wat te vereffenen met ene Peter Dircks uit Bakel. Peter is maar 21 jaar, doch heeft al naam gemaakt, vooral in Deurne. Hij staat bekend als snoever, waaghals, gelagkamer-held en stroper. Zijn ouders zijn welgestelde burgermensen; zijn moeder is een zuster van Dries Peters den Ketelaer, zwager van de pastoor. En Peerken is een bedorven kindje.

Het vorig jaar was hij met een gezelschap stropers in de Peel onder Deurne en schijnt toen — men zegt bij ongeluk — ene Baltus Adams van Geldrop „int dick van syn beenen” te hebben geschoten. En Adams is enkele weken later aan deze verwonding overleden... Peter Dircks werd van 's herenwege ingedaagd, doch verscheen niet. Schepenen van Deurne hebben de zaak laten rusten, omdat het maar vreemdelingen waren, en het veel te lastig uit te maken was, of het misdrijf inderdaad op Deurns gebied was gepleegd.

Dat is al één schot hagel en één lijk op naam van Peter Dircks. De jongen is om de haverklap in Deurne, ofschoon hij om zijn slecht gedrag bij zijn oom, de ketelaar, niet meer ontvangen wordt. Hij schijnt hier achter een durksen te zitten. En vrienden heeft hij genoeg, want de stuivers zitten hem los in de zak.

In de avond van de 22ste Juli, dus vier dagen vóór de moord, heeft hij de deur van de vorster met stenen bekogeld. „*Compt daer eens uyt, ick sall u wachten!*”

Van binnen werd geroepen, dat de vorster niet thuis was.

„*Ick sal hem wel opwachten, ick sal hem gaede slaen!*”

(Ziet ge nu hoe schoon het gaat gelijken? Opwachten, gadeslaan... Alleen het roer ontbreekt nog.)

Dezelfde nacht werden de bonen vernield van de vrouw, die bij de vorstersfamilie in de kost is. De bonen van de vorster bleven gespaard, mogelijk bij vergissing.

¹⁾ Een groot deel ervan vond ik tussen de dingtalen van Deurne in het Rijksarchief te 's Bosch. De vellen zijn in boekvorm gehecht, maar de buitenste bladen en de aanhef mankeren. Daarom kon ik de juiste formulering der vragen niet achterhalen. Er waren schijnbaar 4 of 5 „articuls”, waarop de mensen werden ondervraagd.

Wat zegt ge van zo'n brutaal gastje? Dat komt hier uit Bakel een ambtenaar van justitie in eigen huis bestoken. Maar dat wordt een tweede Dielis Vogels!

Op de dag van de misdaad heeft Peter Dircks nog bij Jenneke, de vorstersvrouw, zitten praten om het goed te maken. Hij was maar za-at, dus het was niet kwaad bedoeld. Over de bonen repte hij niet en werd zeer koel ontvangen.

Het spreekt vanzelf, dat de moord enige indruk heeft gemaakt op een handjevol weerloze hervormden. Van de andere kant heeft de eerbied voor het gerecht veel geleden. De christelijke gemeente is wel verontwaardigd, maar houdt zich koest en is niet bijster gerust. Zo duurt het enige tijd, voordat de vorster, die volstrekt geen held is, met zijn vermoedens voor de dag durft komen...

Na de Gemeene Waarheid weet de drost van toeten noch blazen meer en bijt zich als een bulldog aan elk dwaas vertelsel vast. Hij laat de vorster maar half uitspreken en acht de moord volkomen opgehelderd. Op verzoek van Winteroy zendt de landdrost Focanus vijf soldaten onder de vanouds bekende korporaal Jan Otto. In Deurne worden zij omtrent Peter Dircks uitvoerig ingelicht, zij gaan op zoek en treffen hem in Gestel bij Eindhoven. De 23ste Augustus wordt hij gevangelijk naar Deurne gebracht en in de diefkelder gesloten, beticht van moord.

Eerst wordt een acte opgemaakt van hetgeen de gevangene onderweg aan de soldaten heeft gezegd: Zij hadden hem niet hoeven te halen; hij zou wel uit zichzelf gekomen zijn, als het de heren Schepenen van Deurne had geliefd hem te ontbieden. Huh! Dit had hij natuurlijk aan zijn oom, de ketelaar, te danken. Maar het kon hem niet schelen; hij zou „met attestatie betoonen, dat hy, als het schieten was gebeurt, op een ander lach en slieppe”. En toen de korporaal sprak van het schieten in de Peel, was Peter Dircks van mening, „dat hy daer wel soude affgecomen hebben, hadde hij aen den drossaert vier rixdaelders willen geeven”.

Alstublieft, dat is voor mijn Heer van Winteroy. Hij schreeuwt en vloekt, dat het schaduw geeft.

De schepenbank houdt bijna dagelijks zitting. Maar niemand spreekt van schavot en beul, als in de tijd, dat de dieven waren gevangen op Den Heytrack. De paapse bevolking voelt zich thans veel beter op haar gemak. Nu staan zij niet meer met lege handen,

nu hebben zij óók een martelaar en het voordeel is, dat hij nog leeft. Peter Dircks begint van meet af aan zijn zaak te bederven:

Waar was hij tussen tien en twaalf in de nacht van de moord? Wel, dat kan hij precies vertellen. Hij lag te bed bij zijn moei in Bakel... Dit moet nader onderzocht worden en Peter Dircks gaat weer de kelder in.

De ingezetenen zijn bekomen van hun schrik voor het gerecht en niet zo voorzichtig meer. Al dadelijk is men het eens, dat de nieuwe martelaar een grote fout maakt. Want hij liegt en dat is tot daartoe, maar hij liegt averechts verkeerdt! En hij moest wel liegen, omdat hij de dag na de moord met een leugen is begonnen. Gelijk alle papisten van Deurne, heeft ook Peter Dircks van Bakel die Zondagochtend zijn geweten onderzocht. En hij was niet volkomen gerust. Ten aanhoren van een ongeteld aantal mensen heeft hij toen op de markt gezegd, „dat hy blyde was te dien tyde niet te Doerne geweest te syn”. Hij deed, alsof hij recht van Bakel kwam. En dat kon ook best, want het liep al tegen de middag en Bakel is maar vijf kwartier gaans.

Jan van den Boomen gaat eens verstandig praten met Harmen Willems. Het gevolg is, dat Harmen uit eigen beweging naar het rechthuis stapt en een verklaring aflegt... De nacht van de moord heeft Peter Dircks bij hem aan huis geslapen en is om negen uur naar bed gegaan...

Dit geeft een harde bons van onze drossaard op de schepentafel. 't Is al goed; we hebben hem!

Wacht evekens, zegt Michiel Goloffs. Is Peer heel de nacht thuis gebleven, Harmen?

Daar kan Harmen zelfs geen geuzeneed op zweren. Hij zelf lag van eigens achter het wijf in de koets en de jongen sliiep op zolder. Ah! De drost staat op met een gebaar, dat Harmen Willems al kan inrukken. We weten genoeg!

Maar Goloffs houdt zich koppig aan zijn gezond boerenverstand: Kan Peter Dircks zijn uitgegaan en teruggekomen, zonder dat Harmen en zijn volk het moesten gewaarworden?

Winteroy loopt ongeduldig heen en weer... Die eigenwijze Goloffs doet, alsof hij procureur speelt in plaats van president!

Harmen trekt de schouders op. Dat kan hij niet zeker zeggen. Hij heeft de hond niet gehoord en die zou naar alle gedacht wel

gebluft hebben, als er iemand stillekens wegging en weer binnenkwam. Of 't zou mardi héél stillekens moeten gebeuren.

Moeten we dan aannemen, dat Dircks niet ongemerkt kon komen en gaan?

Winteroy stampt door de schepenkamer, alsof hij deze domme vraag onder zijn voeten wil uitdoven.

Kijk, daar heeft Harmen niet zo goed op nagedacht. Dat zou hij eens met zijn wijf moeten bepraten. 't Kan zijn, 't kan zijn van niet...

En zij kunnen proberen wat zij willen, de boer heeft zijn les goed geleerd. Hij zal niet meer loslaten dan hem is toegestaan. Maar ook niet minder.

Wél heeft hij gedacht, dat de jongen geen roer had. En als ze maar weten, dat er bij ons nóóit schietgeweer in huis is geweest! Nu springt Winteroy ertussen. Daar heeft Harmen Willems zich niet mee te moeien! Hij heeft alleen maar te antwoorden. Dat roer komt wel terecht; daar zal het gerecht wel voor zorgen. Met dat geleuter van die boeren hier altijd.

Ja, kijk ereis hier. Harmen bedoelt er niets mee. Hij weet er niets af, hij heeft alleen maar gehoord, dat Jacob Geurts geschoten was. Als dat zo is, dan moet er toch een roer aan te pas gekomen zijn, dacht hij zo bij zijn eigen. Maar hij is niet goed geleerd, hij is maar 'ne lompe-n-boer. Mijn Heer Drossaard zal het van eigens beter weten.

Harmen grijnst en knipoogt naar Jantje van den Bosch, die een kleur krijgt en scheel kijkt. Hij kan gaan.

Bij deze onthulling blijft Peter Dircks even brutaal... Waarom hij de eerste keer gelogen heeft? Omdat die van Deurne hem al één keer valselijk beticht hebben van dat schieten in de Peel. Het lustte hem niet nóg eens voor zondebok te spelen. Hij voelde wel aankomen, dat dieje vorster van hier, die een pik op hem heeft, hem wéér het vuur aan de schenen zou leggen. En hij heeft die hele Jacob Geurts nooit van dichtbij gezien, noch gesproken, laat staan geschoten. Kende hem niet eens, wist alleen, dat hij te boek stond als een grote schelm.

President en schepenen voelen het bezwaar. Niemand kan verklaren, dat de gevangene nooit iets met de vermoorde martelaar te doen had. Ze kenden elkaar hoogstens van gezicht. En het roer! Willem de schutter wordt aan het werk gezet. Alle Deurnse roeren zijn nog aanwezig. En volgens de verklaringen zijn ze al die tijd

niet van hun plaats geweest, evenmin als het jachtgeweer van Dircks in Bakel. En een roer steekt ge niet in uwen zak.

Wel krijgt hij enkele aanwijzingen bijeen, die volgens Winteroy zeer bezwarend zijn. Ditmaal heeft hij de vogel in de hand, heren schepenen! Nu neemt hij zelf het woord:

Is Peter Dircks de eerste dagen van Oogst niet in Venray geweest, bij Peter Swijen in de herberg?

Dat kan best zijn; hij komt in zoveel herbergen.

Heeft hij daar niet over de moord gesproken en gezegd: „*Daer sullender corte daghen noghal meer volgen; daer moeten er te Doerne noch vijf of ses aen, die men quijt moet sijn, dan sal 't tot Doernen eerst deughen?*”

Ja-zéker heeft hij dat gezegd. Dat weet hij nog goed.

Haháá! Vorster, schrijf op. Dat is dus goed geweten, dan gaan we verder: Heeft hij niet, sprekende over Jacob Geurts, tegen enen Frans Racken uit Bakel gezegd: „*Daer is aen dien schelm niet gelegen, daer sullender wel meer volgen?*”

Ja, dat heeft hij óók gezegd.

Haháá! Vorster, schrij—

Wát haháá? *Niks* haháá! Mag Peter Dircks somwijlen niet zeggen, wat heel Deurne zegt? In heel ons kwartier heeft hij nog geen mens gesproken, die er anders over denkt. De grootste mannen van Deurne praten precies eender. Hij kan er wel honderd aanwijzen; laat ze maar komen. Ha-háá... En of het gejudas nu stillekens aan is afgelopen? Met hunnen diefkelder! Hij is die nacht bij Harmen Willems niet van huis geweest, hij had geen roer en die Jacob den Snijer kende hij alleen van horenzeggen. Hij heeft niet geschoten, maar geslapen. En van een grote muil is hij nog nooit verschrokken, dus mesjeu de geleerde drossaard kan zijn moeite sparen. Haháá! De gevangene wordt weggeleid en de Dingbank zit beteuterd te kijken. Zij hebben een fijn instinct voor de waarheid... Een vranke vlegel, dat gastje, veel te vrank voor een sluipmoordenaar, die weet, dat zijn kop *wezenlijk* in 't geding is.

Hoort eens aan! Daarbuiten roept hij tot het volk: „*Ze zouden wel willen, als ze maar konnen!*” Hij wordt toegejuicht als een kampioen...

Laat uw eigen niet vangen, Peerken, ze maken u niemendal!

De president Goloffs begint te voelen, dat een levende martelaar nog gevaarlijker is dan een dode.

Frater in Christo dilectissime!

Ook Meester Geraerd heeft zich vergeefs geplaagd met het raadsel van de moord. En hij verwacht niet, dat de dader zijn misdaad op Den Grootenberg zal komen biechten...

Op een zonnige achternoen in het midden van September klopt Zuster Goedele bij hem aan. Dat is iets bijzonders, want er zijn dagen, dat hij geen non voor zijn ogen verdraagt, en die oude hoentjes weten precies wanneer.

Zuster Goedele griezelt, want daar is een manskerel, die heel de tijd rond de kapel loopt te draaien. De poort staat open en die durft zij haast niet meer gaan toedoen...

„Stillekens laten draaien, zuster!”, zegt de pastoor flink. „En niets toedoen.”

Maar nauwelijks zijn haar moedeloze voetstappen verklonken, of hij staat aan zijn „schietgat”, het luik, dat uitgeeft op de poort. Zijn hoenderhok is goed versterkt, maar het nadeel is, dat zijn uitzicht niet verder reikt dan zijn vestingwal. Aan de poort is niets te zien, daarom klimt hij op de hooizolder en kijkt uit het venster.

Ja, daar loopt de manskerel; Geraerd kijkt hem op de rug... Op deze afstand gezien lijkt de mens heel fatsoenlijk, hij heeft een eerbare hoed op. Maar hij doet vreemd. Aan zijn woeste gebaren te zien, loopt hij druk in zichzelf te praten... Niet goed bij zijn verstand?... Wel, mensen, die zich alleen wanen, doen vaak zot; de pastoor gaat zichzelf maar na. Hoeveel preken, redevoeringen, ja zelfs spiegelgevechten heeft hij niet geleverd, toen hij hier nog alleen zat?

Daar komt de vreemde wandelaar weer aan... Een bleek gezicht valt dadelijk op in een boerenland. Dus geen zwerver, dat was al aan zijn kleren te zien. Een ambachtsman, of een boer, die lang ziek is geweest?

Aan de poort doet de man, alsof hij wil binnenkomen, schrikt en

loopt haastig door, nu naar de kant van Venray. Kijkt schichtig rond, of niemand hem ziet, en begint weer fel te redeneren... Hij komt zo bekend voor; wie is het toch?... Afwachten, als het een van Deurne is, moet hij vroeg of laat weer passeren. Ja, hij keert al om...

Verr-deuzeldonk!

Zijn hart slaat op hol, evenals zijn gedachten. In enkele seconden beleeft Geraerd de gebeurtenissen van tien lange jaren...

Anno 1660, het nieuwe verhef van de heerlijkheid. Govert de Vorster wordt beroofd van zijn ambt, door toedoen van Jacob Geurts. Daarop volgt het kerkschandaal. De vorstersplaats is weldra het symbool van overwinning of nederlaag, een oorlogsvaandel, dat Leefdael niet meer kan prijsgeven, al zou hij willen. Jaren en jaren van fnuikende hoop en teleurstelling. Wie zal overzien, hoeveel verdriet is geleden in het huisje van Govert Jansen? Jacob den Snijer krijgt het werk van de vorster, hij plant zijn achterste op diens eigen stoel in het rechthuis en kleeft zich vast als een bloedzuiger. Hij zit.

De vorige schoolmeester, Jan Stoffels, een bedaard en welwillend man, spuwt in al zijn requesten vuur en vlam op de „paepschen huerlingh” Jan Verhaghen, die hij nooit heeft gesproken. Daarbij vergeet hij dan Laurens de Lou, die op zijn beurt een ingekankerde haat heeft tegen alle geuzenschoolmeesters.

Luijaards zullen er altijd zijn. Maar bestaat er iets wreders dan de arbeid te stelen van een vlijtige mens? Ge berooft hem van zijn leven en gunt hem niet de rust van de dood. Dan kan een schot hagel nog edelmoedig zijn.

En het ene drama volgt op het andere. Nelis Goverts, de zoon van de vorster, wordt volgens plakkaat tot schepen benoemd, ofschoon hij ongeleerd is en wat achterlijk. Reeds bij de eerste zitting begint hij voor zijn vader te vechten, beledigt zijn ambtgenoten Segers en Goorts en wordt ter deure uitgeworpen. Dan volgen de processen, die altijd iemands overtuiging van eigen recht vergroten tot redeloze afmetingen. Het wordt een bezetenheid; men nadert de grens van vervolgingswaan.

Nelis wordt op kosten van Die Verkeerde Weereldt naar de Zuidelijke Nederlanden gestuurd om het doopceel te lichten van de

aartsvijand. In een dwaze overwinningsroes komt hij terug, beladen met authentieke acten, zó bezwarend, dat Jacob den Snijer goed zal doen hals over kop zijn biezen te pakken. Dat is te zeggen: als wij nog woonden in een land, dat met gezond verstand werd bestuurd, niet in de verkeerde wereld. Maar nu is Jacob Goorts het krijgsvaandel. Hij kronkelt zijn voeten om de sporten van de griffiestoel, hij zit en blijft zitten.

Feylinghius spant zich eerlijk in, haalt zich de grootste ellende op de hals en bereikt juist het tegenovergestelde. Tot hiertoe is de vorstersplaats vacant geweest, maar nu benoemt Leefdael zijn Hendrick van Schayck en de zekere overwinning is een vernietigende nederlaag geworden.

Dan begint de armoe te nijpen. De predikant gaat zo discreet mogelijk te werk om Govert „alles by te brengen, dat hem in synen aenstaenden ouderdom en teghenwoordige swackheijdt soude moogen soulageren”. Maar hij kan niet verhinderen, dat de gewezen vorster weldra te boek staat als „uytte burse van den armen ende diaconye onderhouden”. Govert Jansen, een fiere, struise kerel, die bij occasie zelf de moedwilligers bij de kraag pakte, wordt in enkele jaren spierwit, een gebroken man, die als een vogelverschrikker in zijn kleren steekt. Hij verdient een schamele stuiver met schrijfwerk voor de paapse boeren.

Wacht! Nu zal onze jonge, fikse Casparus Wachtendorp de zaak eens gauw in het reine brengen. Opzij!

Ja, hij moet wat doen. Hij kan het onterend vonnis van de weg-gelopen drost niet goed verteren. Hij vreest, dat de vuile lucht van zijn onafscheidelijke Jan van Gemert nog aan zijn kleed hangt. Reeds in April van dat beroerde jaar '67 besluit hij zijn evenwicht te herstellen met een schone daad van christelijke liefde. Een daad, door anderen te verrichten, tot meerdere eer en glorie van Dominus Casparus Wachtendorp, zoals bij liefdewerken meer voorkomt. En nu beleven wij — om met Dielis Vogels te spreken — een staaltje van „kouwe gatjesvoelerij”, dat in staat is een sterk man misselijk te maken.

Casparus gaat op visitatie bij Nelis Goverts. Hij gaat alle onchristelijke haat tegen Leefdael en diens „geledeerde” schepenen uit de wereld helpen. De vorstersfamilie komt weer in de gunst van de heer, Nelis wordt weer schepenen...

En ons-vader?... Want Nelis ziet de sukkelaar voor zijn ogen verwijnen. Schepenambt en seigneuriale gunst mag mijn Heer Predikant cadeau hebben.

Wachtendorp wuift met zijn handen en trekt gezichten, waaruit te verstaan is, dat hij meer weet dan hij voorlopig kan zeggen. Laat Dominee maar eens doen; ge zult zien: met Gods hulp komt alles terecht.

En we kloppen Nelis op de schouder. Kom-kom, hoofd omhoog! Jezus Christus is er ook nog. En de broederlijke liefde niet te vergeten. Het betaamt een christen zijn gemoed te zuiveren en niet te volharden in boosheid.

Nelis vindt alles goed. Als mijn Heer Predikant wezenlijk gelooft, dat er hoop is voor ons-vader... Want dat getob is niet langer aan te zien; daar wordt hij nog zot van.

Lieve, goeie, beste Nelis, maar dat is afgesproken!

Dominee draagt zijn verheven gevoelens naar huis en begint heet van de naald te schrijven:

Ick, Cornelis Goverts, kenne en beleyde, als ongedwongen en van niemandt gepersuadeert, dat ick my, uyt Christelycke redelyckheyt, genootsaecht vinde, uyt beweginge myns gemoets, te moeten bekennen, dat Ottho de Visscher, Jan Lamberts, Laureyns de Lauw, Andries Hendrick Lamberts ende Jan Daniëls van Brey¹⁾ my hebben met gelofte van gelt ende presentatie van andere saecken soo ver bewogen ende misleydt, dat ick voor eenige jaeren my tot daer toe vergeten heb; dat ick uyt voornoemde redenen Jacob Geurts ende Evert Segers, schepenen der heerlycke bancke tot Doerne, in volle gespannen genechte niet en hebbe ontsien te connen injureren

Genadeloos gaat hij verder; geen enkele vrome vernedering blijft de vorsterszoon bespaard... Nelis wil zijn gemoed zuiveren van zo een ongelijk zijnen evennaaste aangedaan. Hij wil niet langer tot een „instrument van boosheyt dienen, maer met den meer gemelten Jacob Geurts ende Evert Segers in broederlycke liefde leven, als

¹⁾ Lammert Colen, een der voornaamste samenzweerdere, (naar uit andere stukken blijkt) wordt door de predikant „vergeten”. Want Lammert is officieel nog „van de religie”.

een Christen betaempt". Hij heeft nooit met redenen en waarheid iets op deze schepenen te zeggen gehad, beschouwt hen integendeel als „eerlycke luyden". Nelis Goverts smeekt hun deze fout te willen vergeven, hij biedt hun zijn „bekentenisse, leetwesen ende goede genegenhey" aan om voortaan als een goed ingezetene met hen te mogen leven.

Dominus Wachtendorp vergeet niet zijn eigen naam tweemaal met ere te vermelden. Al schrijvende wordt hij zo dol van christelijke liefde, dat hij alle perken te buiten gaat. Hij vreest nóg niet duidelijk genoeg te zijn en tot overmaat van ellende, laat hij Nelis aan het slot de hoop uitspreken, dat hij zodoende „weder in gunste en vriendschap van heer en schepenen der heerlyckhey" Doerne mach geraecken".

Nelis Goverts is niet van de slimsten. Hij heeft lang genoeg schoolgegaan, maar kan lezen noch schrijven. Van zijn ambacht is hij hoedenmaker en sedert de dood van onze volksdichter Jacob Joosten den Hoeymaecker begint hij aardig de kost te verdienen. Heel het dorp is met de oude vorster begaan, men gunt zijn zoon de penning. En intussen heeft deze zoon zich ziekelijk opgewonden over het aanstaande eerherstel voor ons-vader, dat nu nog maar een kwestie van dagen is. Hendrick van Schayck zal wel naar een andere plaats moeten uitzien. Of ons-vader wordt voorlopig gezworen klerk in de plaats van die vuile judas... Nelis ziet geen middelen meer, hij ziet slechts het doel. En hij zet zijn kruisje onder het lange verhaal, waarvan Dominee hem in het kort de inhoud heeft meegedeeld... Ja-ja, wat mijn Heer Predikant schrijft zal van eigens wel goed zijn...

Maar mijn Heer Predikant is geheel op hol geslagen, hij kàn er niet genoeg van krijgen. Nu gaat hij een vertoning op touw zetten, waarvan Nelis op het eerste gehoor een beetje duizelig wordt. Een ogenblik staat de hoedenmaker zelfs op het punt zijn verstand te gebruiken...

Want hij moet mee naar de neerhuizinge!... Kom, Nelis, we gaan er een schepenacte van maken, Nelis, een authentiek stuk, dat bewaard blijft voor het nageslacht, tot stichting van alle christene zielen, Nelis! Kijk ereis hier, Dominee heeft alweer een nieuw stuk geschreven, Dominee spaart geen moeite om Nelis te helpen... „Ick, Casparus Wachtendorp, dienaer des Goddelycken Woorts."

ben nu zelf aan het woord. Ik laat de voorschreven Nelis Goverts nog eens op de buik kruipen en kronkelen, maar nu ten overstaan van de heer, de grootmoedige Jacob Goorts en de hele dingbank in volle gespannen genechte! Na een stichtelijke preek over de broederliefde, na een welluidende „aenmaninge van schuldige en christelijke plicht en vergevinge over de misdaedt en misgreep van onzen evenaesten”, zullen de schepenen Goorts en Segers zich de rouw en de belijdenis van Nelis Goverts „wel laeten gevallen”. Zo staat het al geschreven en zo is het reeds bekonkeld. Dit alles onderteken ik, Casparus Wachtendorp, met een fraaie krul. Tralala! Wat is het toch plezierig, als ge zo goed zijt!

En ik klop de weerspannige hoedenmaker op de schouder. Ik neem hem bij de hand, als een vriend in Jesu Christo, ik duw hem zoetjens in de rug en — ja, Dielis — ik strijk hem *bekant* over zijn gat. Kom, beste broeder Nelis! Wees niet langer een werktuig van de Boze. Jezus roept u!

En broeder Nelis gaat. Met geweld houdt hij zich het witte, vervallen gezicht van ons-vader voor ogen, hij tracht niets te horen of te zien. Als in een koortsige droom voelt hij van wijdaf de walgelijke plechtigheid aan zich voorbijgaan. Jacob Goorts durft hij niet aanzien; zijn maag doet al zo vreemd. Toch ziet hij even uit een schichtige ooghoek de voldane gezichten van Leefdael en van die gehate bloedzuiger, de eerwaarde schepen-secretaris. Die tronies doen hem denken aan de snuit van een fluwijn, dat, stijf gezogen van bloed, het stervende konijntje loslaat. Krampachtig wringt hij zijn gedachten naar het witte hoofd, thuis in de hoek van de herd, starend uit het venster, of Jan Wilberts nog niet komt met zijn attestatie, die in duplo moet overgeschreven worden... Die hunkerende, werkeloze handen... Waar Jan Wilberts toch blijft?...

Ja, ja, ja! Om der liefde Gods, maak het kort, heer Predikant!

Willem de schutter gaat het niet slecht, dat weten we. Hij verdient een aardig handgeld. Twee dagen later hebben die van de Verkeerde Weereldt een afschrift. De vieze komedie wordt in grote, duidelijke letters aan de pui van de herberg gespijkerd en voorgelezen aan de ongeleerden. Het dorp spuwt van verachting. Onze hoedenmaker is een vod, nog te drekkig om uw voeten aan af te vegen. Bah! Gauw en pot bier om de vuile smaak weg te spoelen!...

Nelis heeft alles gedaan buiten zijn vader om, dat spreekt vanzelf. De oude Govert had liever zijn hand afgekapt... En hij begrijpt er niets van: Claes Franssen zou al vóór de middag zijn request komen halen. Waar blijft hij toch?

Na een uurtje zal hij zelf maar even naar Franssen gaan. Hij klaagt nog tegen Leentje: Ziet ge, hij moet zijn klanten al nalopen; zij hebben niet het minste respect meer voor hem.

Aan Die Verkeerde Weereldt wordt dadelijk plaats voor hem gemaakt. Zoveel plaats, dat hij al gauw alleen staat...

De oude vorster gaat niet naar Franssen. Hij weet, dat het request niet meer nodig is. Niets is nog nodig, ook niet dat hij zijn klanten naloopt. Thuis loopt hij recht naar de goot en begint te braken. Bij deze bloeddruk in zijn hoofd treft hem een beroerte. Hij zakt ineen.

Meester Laurens ziet kans, dat hij er bovenop komt. Het is alleen de vraag, wat de mens ervan overhoudt.

Wel, Otto de Visschere en zijn schurken hebben hun „geloofte van gelt ende presentatie van andere saecken” tenminste gehouden. Ook al ging bij hen de strijd meer tegen het Leefdaelse klikkje dan vóór de vorster, zij hebben eerlijk meegevochten. Maar nu laat „de gunste van heer ende schepenen” op zich wachten. Casparus wordt dagelijks zenuwachtiger en bij de eerste aanwezigheid van de heer stapt hij eens naar het kasteel.

Leefdael is hogelijk verbaasd... Sché-pen-stoel?! Maar die Nelis Goverts deed immers niet meer dan zijn christelijke plicht. Dat heeft hij zelf ondertekend!... Werk voor de afgezette vorster? Is dominee wel goed bij zijn verstand? We zouden met Nelis Goverts in broederlijke ltefde leven, was de afspraak. En dat dóén wel! De eerste ogenblikken voelt Casparus wel degelijk, dat hij tegenover Broeder Nelis in zijn blote billen komt te staan. Maar halverwegen de pastorie heeft hij zich weer goedgepraat... Welbeschouwd heeft hij de hoedenmaker geen vaste beloften gedaan! En de heer heeft gelijk: christenplicht gaat boven alle wereldse goederen, dat is waar ook!

Trouwens, dominee laat die mensen niet in de stee-eek! Hij zal de pijn zoveel mogelijk verzachten, hij tast eens flink in het zakje van de Heilige Geest...

Want het is finaal afgelopen met de hoedenmakerij. Door zijn

schone daad van christelijke liefde heeft mijn Heer Predikant een kostwinnend ambachtsman tot steuntrekker gemaakt. En ook al zouden zij willen, de mensen kunnen niet meer bij de oude Govert terecht met hun schrijfwerk. Hij zit nu al drie jaar roerloos in zijn stoel bij het venster. De rechterhelft van zijn lijf is zo goed als verlamd. Soms mummelt hij, dat er geen God bestaat... Zolang een hellehond als Jacob den Snijer zijn gestolen ambt uitoefent!... Eén troost is hem gegund: hij hoeft niet meer naar de kerk.

Maar Nelis, die goed ter been is en van de diaconie leeft, moet wèl naar de kerk. En zingen, mijnheer! Hij leeft in christelijke liefde met zijn broeder in de Here, met het volgezogen fluwijn, dat zich het berouw en de belijdenis van de schuldige Nelis „wel heeft laten gevallen”. Het zijn niet alleen de Zondagsdiensten: Casparus belegt allerlei devote onderonsjes van anderhalve man en een paardekop. En daar is de vrome Jacob haantje-vooruit.

Deze tortuur is te veel voor een zwakhoofd als onze hoedenmaker. Hoe hij ook gaat zitten, telkens worden zijn ogen met duivelse kracht naar dat voldane gezicht getrokken... De schelm groeit uit zijn wambuis, wordt vet en stijf van gezogen bloed, het bloed van ons-vader!...

Dan staan wij op om te zingen. Uit volle borst, Nelis, anders hoort ge die stem en dat maakt u gek. Ons Borcht en Heyl is God almachtigh! ¹⁾ *Harder!* Laat duizend stemmen schreeuwen om gerechtigheid en vergelding. Dat kàn zo niet langer! Zien de mensen niet, dat het ondier al het bloed uit zijn prooi zuigt? Houd op! Geef terug dat bloed, Jacob Geurts!...

En met zijn fraaie krul heeft Dominus Wachtendorp het doodvonnis getekend van zijn eigen martelaar.

Nelis hoeft niet meer binnen te komen. De pastoor heeft de bekentenis al in zijn zak, voordat hij, een beetje duizelig, van de hooizolder is geklommen.

En even snel heeft hij partij gekozen... Moord is moord, maar eerst denkt hij aan de oude Govert, zijn gevangenbewaarder, die een brandewijntje schonk en hem toestopte in de beddekoets, terwijl

¹⁾ 2e regel van Ps. 46 in de berijming van Petrus Dathenus. (Met dank aan Ds. J. P. E. voor zijn correctie.)

hij sliep... Hoe kan hij de vorsterszoon helpen? Het ergste is, dat die jongen uit Bakel in de diefkelder zit. En voor mensen in de diefkelder heeft de oud-gevangene Jacobs een zwak plekje in zijn hart. Wat maakt hij zich bezorgd? Sedert Jacob Goorts tot martelaar is uitgeroepen, moet Nelis vrij uitgaan. Een geuzenmartelaar kan niet door een authentieke broeder in de Here vermoord worden, dat spreekt. Alle Hervormden zijn buiten schot in hun Borch en Heyl. Bij plakkaat zijn zij verheven tot een uitverkoren volk, dat de deugd in pacht heeft. Alleen zij, die op Den Grootenberg komen luisteren naar „de taele der Heydenen” zijn tot deze moord in staat. Als Nelis Goverts met zijn bekentenis naar het rechthuis liep, zou men hem niet geloven. Hij zou op staande voet worden zotverklaard en in een dwangbuis gestoken.

En iedereen is zo bezeten van de martelaarsidee, dat niemand ook maar uit de verte aan Nelis Goverts heeft gedacht. Toch kon Jacob Goorts niet zó gehaat zijn, of de vorstersfamilie had voor deze manslag duizend maal meer reden dan alle Roomsamen.... Hamerslagen dreunen door zijn lijf, als hij Nelis door de poort ziet komen... Ja, dat is het gezicht van een half-waanzinnige. Van heel het onheil der Politicque Reformatie is deze geuzenfamilie wel het voornaamste slachtoffer. De zoon weet geen raad met zichzelf, vooral nu Peter Dircks vastzit voor de moord. Hij moet zich uitspreken of gek worden. En in zijn jeugd is hem ingeprent, dat bij een pastoor elk geheim veilig is.

Geraerd opent de deur en meteen valt een grote kalmte over hem. Dat heeft hij altijd in spannende ogenblikken. Hij tobt alleen van tevoren. Kijk-kijk, daar hebben we Nelis Goverts. Dàt is lang geleden! Ga zitten. Hoe is 't met vader?

Maar hij ziet, dat de zenuwachtige hoedenmaker voor de zoveelste keer spijt heeft van zijn besluit. Hij is verlegen om een voorwendsel, dat zijn komst verklaart en hem zo gauw mogelijk naar buiten loodst.

Is er iets met vader? Niets bizonders? Gelukkig maar. Hoe stelt hij het de laatste tijd?

Nelis praat ernaast; er zijn leemten in zijn gedachtengang. Hij antwoordt met het uitvluchtje, dat hij eindelijk gevonden heeft... Hij komt van Venray en hij dacht bij zijn eigen: Kom, laat ik mijn Heer Pastoor evekens goeiendag zeggen.

Dat is heel goed gedaan. Maar dat hij toch ga zitten en een beetje rust. Een pot bier?

Neen, het is heel vriendelijk van Meester Geraerd, maar Nelis moet voort, hij heeft genen tijd, hij zal maar eens gauw op huis aandoen.

Nu is de andere vraag doorgedrongen... En och, met ons-vader blijft alles hetzelfde.

De pastoor schudt het hoofd... „'t Is zunde. Ze hebben de mens lelijk behandeld, Nelis!”

„Ja, héél lelijk!”, barst de zoon los.

Nu gaat het komen, denkt Geraerd. Maar Nelis schrikt van zijn eigen geluid en doet enkele schreden naar de deur. Dan staat hij te peinzen, met gebogen hoofd.

Het is een welsprekend zwijgen. Maar het kan niet blijven duren; de spanning wordt ondraaglijk. De pastoor schaamt zich, dat hij zo sluw op het vinketouw zit. En toch kan hij niet laten het grote woord uit te lokken:

Govert de vorster is altijd een oprechte mens geweest, hij heeft de pastoor destijds zo goed behandeld, als hij maar kon, toen—Nelis werpt zich op de deur in paniek. Hij is zo ontsteld, dat hij met zijn bevende handen de klink niet loskrijgt. Geraerd wordt bang van dat gezicht, schiet toe en vergoelijkt: „Ja, die klink moet ge kennen.”

Nu staat hij vlak bij de hoedenmaker en hoort zich fluisteren: „Wees maar gerust, Nelis. Alles zal beter aflopen dan ge wel denkt. Die jongen uit Bakel zal niets overkomen.”

„Zou-de-ge da denke, menheer pastoor?” Hij is duidelijk verrast, krijgt opeens weer hoop... Wéét hij nu, dat hij zich verraden heeft? „Wel zeker!” zegt Geraerd. „En doe het maar stillekens aan, nietwaar, Nelis? Stillekens aan en bedaard blijven. Allez, wel thuis dan en zeg de familie goeiendag.”

Nelis Goverts loopt stijf als een kaars de poort uit. Hij vergeet zijn hoed op te zetten.

Al vroeg in dit najaar krijgen we guur weer.

De pastoor tobt over de jongen in de diefkelder. Hij weet niet, wat hij moet doen. Hij zou de hertslieden bij zich kunnen roepen

en dan zijn gedachten wat al te slordig verbergen achter woorden als: Beste mensen, soms weet ik meer dan gijlie...

Dan knikken zij van ja en denken aan de biechtstoel.

... Ik kan niet alles zeggen, maar wèl, dat ik zeer verbaasd zou zijn, als Peter Dircks wezenlijk moest overtuigd worden van de moord op Jacob Geurts....

Kan hij dat doen? Een moordenaar, die komt biechten, is vanzelf een papist. Dan is de martelaarstheorie bevestigd. Maakt hij zich niet verdacht? Ook al is hem de deur gewezen, Peter Dircks blijft een oomzegger van Dries den Ketelaer en van Heylken, de zuster van de pastoor....

Maar het loopt beter af dan hij denkt. Die van Deurne worden lastig. De zaak gaat niet vooruit en onze martelaar zit al die tijd te smachten in de diefkelder. Het wordt koud!

Dan begeeft Jan van den Boomen met een viertal hertslieden zich in staatsie naar het huis van de president Goloffs. En zij hebben er gunstig weer bij: een nijpende Noordooster brerqt wat verdwaalde sneeuwvlokken mee. Zij hebben de Zondagse kleren aan en vatten bij het binnenkomen de hoed af. Jan doet het woord:

Michiel, het begint ons-geburen te verdrieten, dat de gevangene, zolang er geen beter bewijs voorhanden is, maar aldoor in de diefkelder blijft zitten. Zeker, dat deugnietje mag gerust een les hebben, maar het moet niet overdreven worden. Als hem iets overkwam, als hij daar een zware ziekte moest opdoen, zou dat groot oproer en kwelling geven, waarmee niemand gediend is. Kijk eens, wat een weer we krijgen! Michiel, wij komen vragen, dat de jongen wordt gedetineerd op een menselijke manier. Zolang hij niet van moord overtuigd is, hoeft hij niet slechter dan een beest behandeld te worden....

Dat is wijs aangelegd van Jannel. Hij is niet belust op een overwinning, komt niet met groot geweld de vrijlating eisen.

Michiel Goloffs is van hetzelfde gedacht. De heren gecommiteerden kunnen op hem rekenen; hij zal zijn best doen. Hij wordt alvast degelijk bedankt.

Drie dagen later is Peter Dircks in vrijheid gesteld. Maar de ruiten van het rechthuis hebben gerinkeld.

Jacob Goorts is plechtig begraven in de kerk, tussen de oude jonkers van Doerne. Leefdael, die anders bij het geringste op-

stootje op hoge poten uit Den Bosch komt, was tot zijn spijt verhinderd door zijn drukke bezigheden als Rentmeester der Geestelijke Goederen. Maar hij liet in de kerk aflezen, dat op zijn kosten het graf van zijn vrome schepen-secretaris zal worden gesloten door een hardstenen zerk met inscriptie. Meester Aert van Hoeck kreeg opdracht een gedicht te maken als grafschrift. En kijk eens, hoe schoon het is uitgevallen:

*Om trouhyt voor Godts woord om iver voor het recht
Syn lagen onderweeg aen Jacop Geurts gelecht.
Als hy uyt syn beroep quam in den avoentstond
Een moorder met een roer hem doodelyck heeft gewondt.
Ter eere sy gedacht den naem van desen man,
Die om Godts woord en 't recht de doot afwachten can.*

Laurens de Lou is ook dichter en reeds toen verdroegen de poëten elkaar somwijlen niet al te best. Bovendien heeft hij een ingeroeste hekel aan alle geuzenschoolmeesters, die *zijn* ambt uitoefenen. Laurens komt Die Verkeerde Weereldt binnenvallen en zwaait het gedicht door de lucht... Hebt ge dat gezien? Die Aert van Hoeck is een bovenste-beste, die slaat zonder erg de spijker op de kop! Luistert: om ijver voor het recht zijn lagen aan dat stuk hellespijs gelegd... Maar dat is de zuivere waarheid en het recht heeft eindelijk gezegevierd! Verder: Ter ere zij gedacht de naam van deze man... Taalkundig slaat dit op de moordenaar, als ge goed leest. Trouwens, Jacob Goorts hóéft Godzijdank de dood niet meer af te wachten. En al is moord een grouwelijke doodzonde, in dit geval moogt ge volgens Dichter Aert van Hoeck aannemen, dat deze man — de moordenaar dus — heel rustig om Gods woord en 't recht de dood afwachten kan. Ha-ha-ha! Een loze dichter, dat geuzenmeesterke!

De familie van Govert de vorster vertrekt naar Horst. Daar woont hun dochter Dingen, die getrouwd is met Goort Jaspers. Onnodig te zeggen, dat allen opeens weer „Pauschgesindt” zijn. Want die van Horst zijn geen geuzen gewend.

Nelis maakt weer hoeden.

Omstreeks het jaar 1800, toen de Rooms en hun kerk terugkregen, is de grafsteen van Jacob Goorts uit de kerk gehaald. Een stuk ervan doet nu nog dienst als dorpel van de oude sacristie. En de rest vond Hendrik Ouwerling terug als bodem van een varkenskot.

.....alsoock door 't vluchten van de predicanten om
den tegenwoordigen oorlogh met Vrankryck.....

Dat vinden zij goed gedaan van Ons-Heer!

Jenneke Jacobs hoeft niet meer aan de heg te staan. Met heur tachtig jaar mag zij nog beleven, dat de pastoor naar huis komt en vrij in Deurne kan rondlopen.

Dertien jaar heeft zij trouw op haar post gestaan. Hoe vaak moest de heg niet gesneden worden, omdat zij er nauwelijks met haar neusje bovenuit kwam!

Dertien jaar, het kan schikken. Hij is nu acht en veertig en de zilveren draden lopen door zijn haar. Het wijde horizonlicht heeft een der vele okertinten van de vlakte voor altijd op zijn huid gestempeld. Zijn gezicht kleurt goed bij de Peel. En in die zure Peel kan niets of niemand gedijen.

Op één punt heeft hij ons teleurgesteld: hij *wil* maar niet vetter worden. Eens hebben de kwezels een opstootje verwekt. Ze zeiden, dat mijn Heer Pastoor het onder de leden had en wegteerde met de dag. Hammen, spek en eieren werden naar Den Grootenberg gebracht, maar toen wij moesten horen, dat al dit kostbare krachtvoeder weer in het dorp terechtkwam, bij armen en zieken, gaven we de moed op. Aan dat manneke was geen eer te behalen.... Neen, mijn Heren Staten zijn niet uit zichzelf wijzer geworden. Maar de goede Roomse koning van Frankrijk, die alles voor het geloof doet, komt ons verlossen van de geus! We hebben immers altijd gezegd, dat de Hollander het niet zou rukken in Brabant. Het kòn zo niet blijven.... Heet die koning Lodewijk? Wel, *vivat* Koning Lodewijk! Dat hij de Hollander maar een flink op zijn kaaskop komt; de lelijke mens heeft het dubbel en dik verdiend. Oudere mensen schudden het hoofd, zij hebben de oorlog gezien.... Soldaten zijn soldaten, dat wil zeggen ontuig, wilde beesten. Hebt ge tijdens de Spaanse oorlog ooit enig verschil gezien tussen troepen, die vóór of tegen het geloof vochten? Die moedwilligers kennen maar één geloof: moorden en branden, roven en schenden.

In het voorjaar komen er ongelooflijke berichten over de bliksem-snelle opmars der Franse benden. Hollandse kolonisten en andere geuzenfamilies van de Meierij vluchten inderhaast de grote rivieren over, mijn Heer Predikant voorop. De vijand is nog ver, maar de papisten voelen zich al veel te vrij. Dominee vermoedt, dat dit ondankbaar en onbekeerlijk volk de pretentie heeft van zich verongelijkt te voelen en wel eens wraak zou kunnen nemen. En de pastoor heeft goed lachen! Als regel heeft hij geen vrouw en kinderen tot zijn last.

Van deze paniek maakt Meester Geraerd gebruik. Lang vóór de eerste Franse troepen naderen, komt hij op klaarlichte dag langs het Groot-Kasteel gereden en stijgt af bij ons-moeder. Zij vat hem bij de hand en trekt hem vlug naar binnen. De sleutel van de grote kerkdeur heeft hij in zijn zak.

De nonnekens zijn veilig onderdak gebracht in Venray. En onverwijld wordt de schuur van de mulder aan de Heimolen ingericht als kerk.

De christelijke gemeente van Deurne ontsnapt bij toeval aan de schande, dat de predikant zijn kuddeken in de steek laat. Wachterdorp is vorig jaar vertrokken naar Nieuwpoort; zijn plaats is nog vacant en de gemeente wordt bediend door de proponent Adolph Plaen. En als Plaen geen schrik heeft voor de Fransman, hoeft hij voor onze mensen niet op hol te slaan, want hij is getrouwd met Theuniskan, een dochter van Michiel Goloffs, die voorschepen is en een treffelijk man. Maar Adolph is onder een hoedje te vangen, dat verstaat ge!

Ook Leefdael is weer even vriendelijk als in die eerste jaren, toen hij op kosten van ons-gemeente zijn kasteel verbouwde. Er komen geen vuile calanges meer op de strafrol. Hij zal zorgen voor sauvegarden, hij zal zijn geliefde onderzaten behoeden voor brand en plundering. hij staat voor hen op de bres.

Eigenbelang, zeggen die van de Verkeerde Weereldt. Een afgebrand dorp kan hij niet meer afromen en uitzuigen. Als er iets te plunderen valt, doet onze Zot het liever zelf.

Aanvankelijk trekt de oorlog langs ons heen. Turenne zit in Den Bosch en Leefdael in Deurne. Maar zodra de maarschalk wegtrekt van de stad en zich neerslaat te Beek en Donk, drie uur gaans van hier, moet de heer van Deurne hals over kop voor dringende zaken naar Den Bosch.

Turenne blijft drie en twintig dagen in Beek en Donk. De regenten gaan naar „den grooten baes” om „salve-garde” te vragen, waarvoor zij in drie weken tijd 1630 gulden betalen. En bijna dagelijks komen zijn troepen fourageren. Vee, graan, hooi, stro en al wat van hun gading is, slepen zij weg. In September trekt de kapitein La Foulle met zijn „zyltroupen” over Deurns gebied naar Someren, waar hij blijft kamperen. De nabijheid van Turenne en La Foulle kost ons-gemeente in totaal de som van 9360 gulden.

Dan moeten in een paar maanden tijds nog te Maaseijk en te Grave 1500 gulden betaald worden. Even later wordt weer hooi, stro en leeftocht gevorderd tot een bedrag van 4400 gulden. De gemeente kan het onmogelijk opbrengen en dient een bezwaarschrift in.

Als antwoord komt in de maand November een beide Frans en de vordering executeren. De pastoor haalt al zijn Leuven Frans naar boven en tracht vergeefs het onheil af te wenden. Vanaf een hoog paard wordt hem, tussen twee sierlijke zwaaien van een hoed met pluimen, aan het verstand gebracht, dat men in vijandelijk land is en dat men de troepen niet kan laten creperen van honger. *On le regrette beaucoup, monsieur l'abbé, mais on a ses ordres.* De kerk wordt geplunderd, evenals een aantal huizen, waarbij geen verschil wordt gemaakt tussen paap en geus. De herberg van Jan Spaengiaerts, waar het Witte Perdt uithangt, brandt met de schuur en al wat er in is tot de grond toe af. Claes Willems, den Blockmaecker, die razend wordt en de soldaten te lijf gaat, wordt pardoes doodgeschoten. Maar ja, onze klompenmaker is een opvliegende zenuwlijder, die gewend is van iedereen gelijk te krijgen en gelukkig heeft hij geen huishouden. Hij is geen erge dooie.

De schade beloopt 2698 gulden 15 stuiver, terwijl de executie op zichzelf nog 200 gulden kost.

Vivat Koning Lodewijk!

Een half jaar lang is het ouderwets gezellig geweest in het huisje langs het Haageind. De laatste jaren heeft Jenneke geleefd op haar koppig verlangen, maar nu is het taaie veertje doorgeknipt. In de maand October sterft zij stil en tevreden als een moegespeeld kind. Nu moet de pastoor gaan verhuizen, want Jenneke had haar huisje verkocht om zijn laatste losgeld te betalen. En onzen-Aert is dit

jaar schrikkelijk ziek geweest; het heeft erom gegaan, zegt Meester Laurens. De 21e October heeft hij zelfs zijn testament laten maken. Maar nu hij genezen is, laat hij uit dankbaarheid een huisje bouwen voor onzen-Geraerd, want het menneken is straatarm. Zo komt Meester Geraerd na 25 dienstjaren in het bezit van een eigen pastorie. ¹⁾ Hij trekt erin met Anneke Wilberts van der Steyl als pastoorsmeid. En hij krijgt een paar koeien, want hij zal wat moeten boeren om aan de kost te komen, nu de nonnekens hem niet meer onderhouden. Maar Anneken is een bejaarde jongedochter met een paar losse stuivers en het moet al gek lopen, wanneer in Brabant een pastoor van honger sterft.

De oorlog drijft over en alle hoop is vervlogen. De Hollander blijft in het bezit van de Meierij.

Maar mijn Heren Staten zijn lelijk geschrokken. En zij hebben plotseling aan hun Zuidergrens een uitgestrekte provincie ontdekt, vol overtuigde landverraders, die de vijand feestelijk binnenhalen. Dat de „franchoyse” zich zo snel gehaat maakten, was meer geluk dan wijsheid. Er gaan stemmen op, dat er toch iets moest gedaan worden om die Brabanders voor de Verenigde Nederlanden te winnen.... Beden afschaffen? 's Lands verpondingen wat menselijker toepassen op die dorre zandvlakten?

Welneen, de kinderhand is gauw gevuld. Laat hen maar kerkje spelen, dan zijn ze content. En het kan! De gereformeerde kerk barst van de ruzie en versplintert met de dag. Houdt gij de kinderen maar bezig, mijn Heren Pastoor en Predikant, wij zullen ze wel arm houden....

En de Hollander gaat nog zwaarder op het land zitten. Het beetje godsdienstvrijheid laat hij duuur betalen. Oude accijnzen worden verzwaard, nieuwe ingevoerd, op alles wat een arm mens van doen heeft. De rijke kruidenier trekt de kinderen van Brabant de schrale boterham uit de hand. Zij sterven als ratten....

En ondanks alle oorlogswee zullen de Fransen nog verscheiden keren met gejuich worden ingehaald, tot eindelijk de Hollander van zijn vijand zal moeten leren, hoe men een braaf en werkzaam volk regeert.

¹⁾ Deze „pastorie” bestaat nog. Een zeer schamel arbeiderswoninkje.

Eerst in '74 is Dominus Adolph Plaen te Deurne bevestigd. De classis heeft zich jarenlang verzet, want Deurne is een vette plaats, die veel liefhebbers trekt, en Adolph is nog jong. Er zijn veel „ongelegenigheden en oneenigheden” mee gemoeid geweest, maar Michiel Goloffs heeft eindelijk overwonnen. Op 30 September wordt voor het eerst sedert Wachtendorp's vertrek in de Deurnse kerk het Avondmaal gevierd.

Er is een toeloop van belang:

Mijn Heer Predikant met zijn Theuniskan. Neem mij niet kwalijk: nu zij in de hoge, geestelijke stand is getrouwd, heet zij „Antonetta”. Jonker van Winteroy met zijn „drossaertin” en zijn dienstmaagd. Michiel Goloffs met zijn zoon Thomas.

Meester Aert van Hoeck, zijn zoon Abraham en zijn dochter Marie, de prima ballerina van Deurne. Zijn vrouw Matres is vandaag „door eenighe vuyle passien gedreven synde, in haer huys gebleven”. Met andere woorden: er is weer hooggaande ruzie over de tapnering en de danspartijen. De meester zit hopeloos verstrikt in processen en wordt door de drost langzaam doodgenegerd. Nog twee jaar geduld, Heer Drossaard, en de zege is u! Meester Aert sterft enkele maanden na zijn oneervol ontslag en Winteroy spreekt nog de erfgenamen aan voor de proceskosten.

Jan van den Bosch en zijn huisvrouw,... Ja, Lysken is meegegaan. Zij vond het onnozel voor Theu—Antonetta Goloffs en haar jonge predikant, dat er zo weinig mensen waren.

De schepen-barbier Hendrick Bogaerts. Hij is aan de arme. Zijn halfbroer Jan heeft genoeg om van te leven en is weer afgevallen. Jenneke, de weduwe van de vorster Van Schayck. Deze is voor kort gestorven.

Dat zijn zeven gezinnen, waaronder slechts twee van Deurnsen bloede: Goloffs en Bogaerts.... Waar zijn ze gebleven, de geuzen van ons dorp?

De oud-president Lammert Colen is zonder enig vertoon tot het geloof zijner vaderen teruggekeerd, gelijk te voorzien was. Het walgelijk spel van Wachtendorp met Nelis Goverts gaf de doorslag. In het dorp schijnt een stilzwijgende afspraak te gelden, dat over deze zijsprong van een geboren Colen niet meer gesproken wordt.

Philips Martens is al jaren dood en Rooms gestorven. De vrouw

haalde de pastoor in plaats van de predikant en Philips had niet veel besef meer, vond de Roomse hemel even goed, of hield zich zo. Ook Joost Buyels, het jaloerse manneke van het lelijke Betje, kan zich niet goed meer herinneren, dat hij eenmaal geus is geweest. De vrouw en kinderen van de martelaar Jacob Goorts zijn naar Horst vertrokken en weer paaps geworden, behalve de oudste zoon Goort. Maar hij bedient dan ook een openbaar klerkenambt en is voorbestemd om gezworen klerk van Deurne te worden. Hij is een zeer geacht man.

De schutter Willem Jansen is vorig jaar overleden als een der weinige bekeerlingen, die ook gereformeerd stierven.

En in De Swaen is een grote verandering gekomen. Ons-Heer heeft op Zijn affaire gepast, want voor enkele jaren werd in Vlierden een beer met drie bollen geslacht! Heel het dorp is gaan kijken en de pastoor heeft er aandoenlijk over gepreekt. Anthonie Everts Hurckmans, die vanwege de binnenbeer in '54 protestant werd gedoopt, is voor alle zekerheid nog eens gedoopt door de pastoor. De oudste zoon Seger is getrouwd met Maayken, ook een dochter van Michiel Goloffs. Eerst voor de pastoor en later voor de predikant. Maayken wordt al gauw weer Rooms. Evert-zelf is ernstig ziek en kan het volgens Laurens de Lou, die weer met hem verzoend is, niet lang meer maken. Meester Geraerd komt de zieke regelmatig bezoeken...

Het is overal hetzelfde. Door heel het gewest komt de Reformatie nauwelijks verder dan haar vette baantjes reiken. Deurne is in zover iets bijzonders, dat hier de reformatie met ongewone strafheid werd aangepakt door een heer, die zijn knevelarijen met vroomheid moest verbloemen. En de christelijke gemeente is hier volledig bemand. In verschillende heerlijkheden van de Meierij is het adellijk huis nog Rooms, terwijl in een statendorp heer en drossaard mankeren. Welnu, predikant, heer, drost, secretaris, koster-schoolmeester, vorster en schutter vormen met hun vrouwen veertien lidmaten. Nemen we twee bevestigde kinderen per gezin, dan wordt het acht en twintig. Daarbij twee of drie „christenen om den brode” en het gemiddelde zou dertig moeten zijn.

Maar Deurne bereikt in de loop der jaren zelden het getal dertig. En dit zijn haast allen vreemdelingen. De zuivere winst bestaat

uit één enkele familie Goloffs, waarvan de meeste afstammelingen vroeg of laat weer in afgoderij vervallen.

En elders.... In Den Dungen, een dorpje onder de rook van Den Bosch, bestaat de gemeente in 1659 nog steeds uit predikant en koster. Dit belachelijk drama duurt al van de Spaanse Vrede en het wordt er niet beter op. Te Sint-Oedenrode, hoofdplaats van ons kwartier, telt men in 1649 zestien lidmaten, dertig jaar later nog maar dertien.

Tilburg, het aanzienlijke dorp waar de wevers wonen, heeft in 1675 maar dertig hervormden tegen 4100 Roomse communicanten.

In 1683 klaagt de Classis, dat men in Oisterwijk, hoofdplaats van het gelijknamige kwartier, niet één schepen van de religie heeft benoemd, ofschoon er wel zes hervormden wonen!

Anno 1666 bezocht de Procureur-Generaal van Brabant twintig dingbanken. In de meeste waren alle of het merendeel der schepenen paaps.

En rond deze „cleyne kuddekens” spelen zich droeve kluchten af. Zo hebben die van de Verkeerde Weereldt in 't jaar '51, toen er veel griep heerste, Jantje van den Bosch al op Zondagmorgen zat gemaakt, zodat Huysinghius in de grote kerk moest preken tegen zijn eigen vrouw, want ook de kostersfamilie was ziek. Om beurten gingen de deugnieten eens door het spleetje van de kerkdeur kijken. Terug in de herberg, rapporteerden zij, dat de mens schrikkelijk astrant was tegen zijn wijf: Gij zult in der eeuwen verrdoemd zijn! en meer van die vriendelijke redenen.... Zij kwamen overeen, dat mijn Heer Predikant zijn sermoen beter in de beddekoets had kunnen houden.

Het hopeloos getob van deze heren is verdrietig om te zien. Zeker, zij hebben een vet en zeer lui baantje, doch de meesten zijn ongetwijfeld vurige zeloten, die onder deze nietsnutterij zwaar te lijden hebben.

Mijn Heer Predikant is een beschaafd man, *de* intellectueel van zijn tijd, en in Den Haag kan hij veel bereiken. Hij noemt zich sterk in broederlijke liefde. Voor mijn Heren Hoogmogenden liggen onze dorpen op Nova-Zembla, maar Dominee zit er met zijn neus bovenop, ziet het volk voor zijn ogen verkommeren en steekt geen vinger uit. Integendeel. Al zijn geschrijf dient slechts om de Haagse blindgangers op te hitsen; hij raast en tiert weinig broederlijk op

die vuile, bittere papisten, die hij maar niet murw kan krijgen. Pastoor en predikant geven elkaar niets toe, de een is geen haar vromer dan de ander, zij liggen ons even warm aan het hart. Maar Dominee verschijnt hier als een machtige dwingeland, broodrover en geestdrijver, terwijl hij door niemand is uitgenodigd. Wel, dan eist het eenvoudigste boerenfatsoen, dat ge partij trekt voor de weerlozen, die zich hun eigen mening blijven veroorloven. Misschien hadden onze mensen wijzer gedaan met toe te geven? De ene godsdienst is even goed als een andere. Zo niet, dan moet Ons Heer volgens Thonissen uit De Swaen maar duidelijk laten weten, hoe Hij „geserveert” wil zijn. En de reformatie van Brabant mag een ridicuul avontuur zijn geweest, zij heeft een onnozelen volk in zijn natuurlijke bloei en ontwikkeling vreselijk belemmerd, eeuwen achteruit gezet. Maar zij wilden nu eenmaal niet en dat moet u genoeg zijn! Met dwang en overmacht kunt ge veel bereiken, mijn Heren Pastoor en Predikant. Ge kunt rijk en sterk worden, heel de Staten in uw zak hebben, maar één kleinigheid zult ge nooit beheersen. Dat is de vrije gedachte van de mens. En hoe zij nu dachten, goed of verkeerd, wij vatten onze hoed af voor het arme, taaie volkje van Brabant, dat zich *niet* heeft laten ringeloren.

*Ende is deselve bij grootde ende cleyn, jonck ende oudt
in deze gantsche heerlijkheyt allesins bemindt, gelyck
uyt crachtige teekenen can werden betuycht.*

Meester Geraerd is een helder oud heertje geworden. Rond zijn donker gezicht golft een hagelwitte haardos vol blauwe schaduw-tinten.

Tot het jaar tachtig reed hij nog op Truïke door de parochie. Zij stond op stal bij onzen-Aert en toen zij zowat 25 jaar moet zijn geweest, heeft hij haar voor altijd goeiendag gezegd. Wilbert nam haar mee naar Horst en moest maar doen wat het beste voor haar was. Maar als zij dood ging, mocht hij dat pas maanden later zeggen.

De pastoor zag haar na en bij de bocht in het Haageind keek zij nog eens voor het laatst naar hem om. Dat omkijken kan hij maar niet vergeten.... Wat er van haar geworden is, weet hij niet en vraagt er niet naar. Wilbert praat alleen van de goede tijd, toen zij de geus veel te vlug af was.

Het is rustig geweest in Deurne, sinds er wat „liberteyt“ van godsdienst heerst. Na de Franse oorlog mogen die van Brabant bescheiden schuurkerkjes hebben. Ambtelijk heet zo'n gedoente niet kerk, maar „paepenhuys“. ¹⁾ Zodra dit bekend werd, schoot de Vrouw van Deurne toe om er een handvol guldens uit te slaan. Ongevraagd bood zij een stuk grond aan, waar het nu nog De Lage Kerk heet, en om strubbelingen van die kant te vermijden, hebben de kerkmeesters het maar gekocht, ofschoon het veel te duur was. Daar hebben zij een kerkschuur gebouwd, zo fraai en zo groot als de kleingeestige plakaten het veroorloven.

De kapel op Den Grootenberg is met de grond gelijk gemaakt. In '74 schreef Meester Geraerd aan het gericht van Venray, dat de kapel slechts dient tot schuilplaats voor schelmen, rovers en nachtdieven die de wegen onveilig maken. Hij dankt die van Venray

¹⁾ Ook wel: „het huys om den Roomschen dienst te plegen“. En nog vriendelijker: „het huys waer de papisten haeren gewaenden Godtsdienst plegen“.

voor hun gastvrijheid en verzoekt de huizingen te mogen doen slopen, de materialen naar elders te voeren, en als het nodig mocht zijn, een dergelijk gebouw op Venrayse grond weer te mogen optimmeren. Op zijn request is goedgunstig beschikt in zeer hoofse bewoordingen.

En nu Truiken er niet meer is, wandelt hij op zomeravonden langs de wegen. Maar hij doet het stillekens aan, want hij heeft te stellen met zijn hart. Nu en dan staat hij wat te rusten, keert zijn rug naar de rode zon, en kijkt naar zijn dorp. Dan ligt daar elken strooien huisje met goud overtogen, een kostbaar juwelenkistje van vrede en veiligheid. Gloeiende zonnespatten kleven hard op de vensters en door de groene ruitjes speelt het vlammetje van de haard als een levend geworden edelsteen. Het is een pover dorp, maar hij vindt het onmetelijk schoon. Ja het lijkt wel, of Ons Heer het voor Zijn eigen heeft uitgekozen!

Zijn mensen rusten uit onder de lindebomen voor het huis en zwelgen de zoete zomeravondlucht. In koor roepen zij goeiendag, van geuur tot geuur, en door die grove boerenstemmen zingt iets onzegbaar liefs, dat hem aan zijn hart trekt. En als hij voorbij is, fluisteren de vrouwen, dat zijn gezichtje zo klein wordt.... Maar dan stellen zij elkaar gerust: Het manneke heeft nooit geen aard gehad om vet te worden.

Opeens is er groot plezier, want mijn Heer Pastoor is blijven staan bij Gevert, de zoon van Peter Gevarts Colen. Hij dreigt met zijn vuist, waarop Gevert zich kronkelt van de lach. En heel de buurt doet mee, want iedereen weet ervan:

Klein-Peerken, de kleinzoon van Peter Gevarts, is gisteren voor het eerst gaan biechten. Thuis hebben ze dit gastje van jongsaf voorgefloten, dat hij vroeger eens het peerd aan 't lachen heeft gemaakt. En dat was een voornaam biechtpuntje, dat Peerke vooral niet mocht vergeten.

„Wel, dat deed me de baard af!”, roept de pastoor en zij hebben in tijden niet zo hard gelachen.

Hij gaat verder, langs onzen-Aert en langs de heg, die nu veel te hoog is voor ons-moeder. Ook hij staat een wijltje te turen naar de bocht bij de kastelen en naar de andere kant, waar Truike voor het laatst omkeek.

In April van het jaar 1684 is hij door het schepencollege afgevaardigd naar Brussel ter behandeling van „gemeynte affaires tot dienst van de kercke alhier”.

Want er is veel veranderd. De schepenbank is de laatste jaren weer overwegend Rooms. Zelfs onzen-Aert, broeder van de wulpse paap en vader van twee „Spaanse” priesters, zit regelmatig in de Bancke van Doerne. Maar hij heeft zich ook steeds afzijdig gehouden van de politiek der Verkeerde Weereldt. En na de dood van Michiel Goloffs moest er toch één man zijn, die de hoogwaardigheid van ons gerecht in de ogen van de naburen overeind hield. Geraerd heeft de uitnodiging tot de Brusselse reis met beide handen aangenomen. Hij wist, dat de vermoeyenis hem geen goed zou doen, maar hij wilde zijn land nog eens zien.

In Brussel is hij zelfs op de toren van Sinter Goedele geklommen. Het was moordend voor zijn hart en hij beloofde dat dit zijn laatste dwaasheid zou zijn.... Vandaar liep hij wat te dolen door de smalle straatjes en onverhoeds stapte hij in het grandioze sprookje, dat Grote Markt heet. Daar heeft hij lang gestaan, overweldigd.

En in de Stoofstraat hebben een paar Brusselse meisjes elkaar aangestoten.... Dat oud notariske van de buiten, met zijn schoon, wit haar. Een plezier als hij heeft in het Manneken!

Ja, dat vindt hij oprecht schoon. En het stelt hem gerust. Dit is zijn volk en daar zal mijn Heer Predikant in der eeuwen geen Hollandse geuzen van maken. Zij zijn niet somber genoeg, huichelen niet. Zij zijn éérlijke zondaars. Hier staat het symbool van hun levenslust en sterker kunt ge 't kwalijk verlangen.... Nu ziet hij opeens, dat het wezenlijk een schoon postuurken is. De meeste mensen kijken alleen naar het straaltje....

In Leuven heeft hij aan het graf van Anneke Ballodt gestaan... Lieven, haar broer, leeft nog en hij zegt: Waar is de tijd gebleven, Gérard!

Hij bezoekt zijn oud college. Maar iedereen is dood; zelfs de namen zijn vergeten. Hij voelt zich vreemd en eenzaam. De rector zoekt in de oude registers en vindt met moeite een paar oud-studenten van zijn koers, die nog in Leuven wonen.

Dat doet hem goed: zij herkennen hem dadelijk, aan zijn kin en zijn haar. Hoe lang is het al geleden? Zes en dertig jaar! „Ça ne nous rajeunit pas, mon pauvre Gérard!”

„Gijlie spreekt te veel Frans naar mijn goesting,” zegt de arme Geraerd.

Hij wordt te eten gevraagd, want zij beschouwen hem als een soort avonturier, met wie zij kunnen pronken.... Pastoor in dat gevaarlijk geuzenland, *in partibus infidelium!* En wat is dat eigenlijk voor een wild beest, zo'n geuzenpredikant?

„Ge hebt z'in alle soorten,” zegt hij. „Ik heb er al vijf versleten.” Vijf predikanten op één pastoor? Maar dat is te dom om dood te doen!...

Dan besluit hij terug te reizen over Hasselt en Maaseyk. Want hoe vaak heeft hij niet beloofd, dat hij Wilbert's gedoente zou komen bekijken. En dit is de laatste kans.

Hij overnacht in Roermond en wandelt in alle vroegte naar Horn. Jostien kan wel heel hard schreien, want Wilbert is gisteren naar Den Bosch gereden met zijn Andalusiër, de ijzerschimmel, en zal pas tegen de avond thuis zijn.

Maar hij komt niet voor Wilbert, troost hij. Wilbert ziet hij dikwijls genoeg. Hij komt voor haar en de klein'mannen, de stallen en de peerden.

Geraerd kijkt rond en prijst het schoon gedoente. Er zijn negen veulens in dressuur.... Waar zou Truïke gestaan hebben in heur laatste dagen? Hij durft het niet vragen en Jostien heeft haar les goed geleerd, zij spreekt er niet van.... Dat is echt Wilbert. Hij was even zot van Truïken als wie ook, maar dat wil hij niet weten. En om der liefde Gods géén flauw gezever!

Het is spijtig, maar hij kan niet wachten. Morgen is het Zondag en hij wordt zonder fout vanavond thuis verwacht. Om tien uur komt Joep Huberts hem afhalen met de kar, dan is hij tegen zes uur in Deurne. Joep is de zoon van Hoebert, de vroegere voerman op Den Bosch.

En daar trekt hij nog eens langs de oude heerbaan van Keulen naar zijn land. Het weer is goed voor de tijd van het jaar, net als in acht-en-veertig. Toen was het de twaalfde Mei, nu is het de tweede of derde, dat weet hij niet. Wel weet hij, dat het de laatste keer zal zijn.

Klinkende assen, rommelend hout en kreunend leer. Hij is wat doezelig en voelt de vermoeienissen van de laatste week.... In Brussel is alles goed verlopen; hij kan tevreden zijn. Tevreden met

alles, met heel zijn leven. Destijds draaiden al zijn gedachten om Anneke Ballodt en hij kòn het maar niet begrijpen. Nu weet hij, dat alles goed was, gelijk het gegaan is. Zij heeft hem trouw terzijde gestaan, is altijd bij hem geweest. En het is goed, dat hij nu geen kinderen heeft met zwakke harten. Voor het éne jonge hart van zijn lief, heeft Ons-Heer hem twee duizend goede harten weergegeven.

En iets laat hij toch na. Iets van hemzelf staat geschreven op hun simpele zielen. Veel is het niet, maar het is goed, en onbewust zullen zij het overdragen op kinderen en kindskinderen *in saeculorum saecula*

Kijk, hier moeten we toch binnen de palen van Deurne zijn, is 't niet? Joep zou nu moeten antwoorden: „Det geleuf ich auch, heer.” Maar hij tuurt in de verte en roept: „Dao kumt er!”

Een stofwolk en — ja! Daar galoppeert een ijzerschimmel van Andalusië.

Wilbert slaat op zijn knie. Dät is zunde! Heeft Meester Geraerd de peerden gezien?

Ja, hij heeft alles goed bekeken. Maar zo'n prachtpeerd als de Andalusiër heeft hij niet gezien. Kijk-kijk, manen, staart en benen zijn zwart, maar de rest is helder grijs. Waarom heet zo'n dier ijzerschimmel?

Omdat hij de kleur heeft van vers-gebroken ijzer.

Ja, dat stemt overeen; hij glinstert. En is hij niet te woest voor een oude pastoor?

Geraerd klimt van de kar. Eén keer in zijn leven wil hij ook op een echte Andalusiër zitten. Oei—oei, dat opstijgen gaat niet meer zo hendig; zijn botten kraken ervan. Hij is hoger dan Truike.

„Ja,” zegt Wilbert haastig. „Dat scheelt 'nen halve Rijnlandse voet.”

Geraerd draaft en galoppeert een stukje, maar krijgt er gauw genoeg van. Op de toren van Sinter Goedele had hij nog beloofd, dat het zijn laatste zotte streek zou zijn!

Hij stijgt af en Wilbert schrikt... Mardi, wat ziet het manneken er slecht uit! Die blauwe lippen en dat afgebeeld gezicht...

„'t Is 'n goei peerd,” hijgt de pastoor. „Maar Truike was toch zachter in 't rijden.”

„Ja, gelijk Pierewiet en Truike vin-de vandaag geen peerden meer.”

Hé, denkt Geraerd, gaat Wilbert ook al oude-mensen-praat verkopen? De jongen is pas zes en veertig! Seffens begint hij nog over het vlas en het linnen...

Nu, dan zullen zij maar eens op huis aandoen. De pastoor zit zwaar ademend op de kar. Zij hebben elkaar goeiendag gezegd. Maar Wilbert is er het hart van in, hij treuzelt.... Het manneken is ten pulveren op versleten!

„O uh — Meester Geraerd!” Wilbert rijdt enkele schreden terug naar de kar. Hij praat vlug en snauwend, wil er af zijn, zonder gezever: Ons-Truiken heeft nog een goed jaar op stal gestaan. Z' is altijd heel goed content geweest, had al dadelijk goeien aard. En op 'ne nacht is ze heel stillekens doodgegaan. Ge hadt er geen erg in,...

De Andalusiër begint te dansen.

„O, dat is 'n goei ding, Wilbert, dat hoor ik geren.”

De schimmel is niet meer te houden. Maar Geraerd kent die streken.

„Wilbert!”

De pastoor staat hoog op de kar en heft zijn handen. „*Benedicat te omnipotens Deus...*”

Opeens staat het wilde dier zo zoet als een schaap en Wilbert zit verlamd in het zadel, de mond wijd open. Veel te laat rukt hij zijn hoed af en jaagt de vlieg weg... Mordjuul!

„Vort!” zegt Joep Huberts. En heel de weg langs is mijn Heer Pastoor opgewekt en spraakzaam.... Dat is lief van de jongen; hij heeft haar niet laten afmaken.

Syt hiermede Godt in genaeden bevolen ende van herten gegroedt.

Drie weken na zijn Brusselse reis heeft hij voor de zoveelste keer aan Anneke van der Steyl gezegd, dat Jostien van Wilbert na zijn dood het palmhouten Lieve-Vrouwke moet hebben. Dat heeft hij beloofd, toen zij voor het eerst als bruid naar Den Grootenberg kwam.

Dit was niets bijzonders, een praatje om eens wat te zeggen. Hij is gewoon naar bed gegaan en ingeslapen.

Maar dan voelt hij opeens geen bed meer onder zich. Hij zweeft omhoog door een donkerblauwe ruimte vol kleurige sterren en kaarslicht. En hoe hoger hij stijgt, hoe meer lichtjes hem tegemoetkomen. Van heel ver hoort hij zachte orgelmuziek.

Het gaat sneller en sneller; kaarsvlammen flitsen kort langs hem heen in de diepte. Daar boven, heel ginder wijd, vloeien zij samen tot één wolk van licht.

Ja, nu is hij op weg naar de hemel, dat spreekt.

Het orgel klinkt gaandeweg luider, als op een Zondag, wanneer ge wat laat zijt en u naar de kerk haast. En nu hij dichterbij komt, ziet hij, dat het geen wolk is van kaarslicht, maar één onafzienbaar nest van piepjonge engeltjes, die licht geven met hun vleugels. Fel wit licht, dat zeer doet aan zijn ogen.

Maar kijk toch eens aan! Daar is ons-moeder met Anneke Ballodt. Zij weten ervan, komen hem een eindje tegen om hem af te halen. En zo schoon heeft hij geen van beiden ooit gezien. Ons-moeder is nog jonger dan in de tijd, dat hij op haar schoot zat. En Anneken's gezicht is veel fijner dan hij ooit op een Italiaans schilderij heeft gezien. Zelfs toen zij in de kist lag, met de blanke pinksterbloemen rond heur haar, was zij niet zo schoon. Zij dragen lange, glinsterende gewaden en ijle sluiers, witter dan zilver en hel als de zon.

Dat is een goei ding, dat doet hem plezier, want hij was niet bijster

op zijn gemak. En die twee schijnen goed met elkaar over de baan te komen. In die veertien jaar zullen zij heel wat hebben afgepraat. Wat is het nu gelukkig, dat hij toen met Dingen Verdonschot niet van kwaad tot erger is gegaan! Dat zal Anneke wel weten. Hier weten ze alles.

Nu zijn ze vlak bij hem. Zij kijken hem aan en lachen, want op zo'n ogenblik kunt ge niets zeggen. Hij voelt zich klein en verlegen, hij heeft nooit geweten, dat Anneke zo voornaam was. En van wijd in de rondte zijn duizenden ogen op hem gericht. Hij probeert te kijken, hoe hij er uitziet, want een oud pastoorken, dat in zijn vliegende vaan recht uit bed komt, zou hier kwalijk passen. Het is hier veel groter dan op de Peel, want ge kunt ook in de diepte kijken en daar wordt hij schrikkelijck draaijerig van. Het vaart, als ge niets meer onder uw voeten hebt!

Maar zij komen naast hem staan en vatten zijn ziel bij de hand. Dat doet hem goed; hij is nog akelig vreemd, maar zij weten hier overal de weg,...

Opeens barst daar het orgel met groot geweld los, veel te hard. Het geluid prikt en schroeit over heel zijn huid. En tjoep! daar suizen zij samen omhoog, als een pijl uit de boog. Hij wordt duizelig en bang, klampt zich vast aan die handen,... En dan —

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Nunc dimitte, Domine! servum Tuum in pace

Anno Domini 1684, in de klare nacht van 24 op 25 Mei, is Meester Geraerd Heynrick Jacobs heel stillekens doodgegaan.

Ge hadt er geen erg in....

Er lopen wel duizend manskerels achter de kar. Voorop gaat onzen-Aert, hij is nu zes en zestig jaar en één en al kin. Hij wordt gevolgd door zijn twee heerzoons. Hendrick is rector van de kerkschuur in Liessel en Thony is pastoor van Someren. Daarachter loopt Dries Peters den Ketelaer met zijn zoons.

En dan volgt de oude garde.

Peter Gevarts Colen is nu al vier en tachtig, maar dat zoudt ge niet zeggen. Hij heeft de gouden Pieter van Leuven vermaakt aan zijn kleinzoon Peter, die het peerd aan 't lachen heeft gemaakt. Doch de jongen zal geduld moeten hebben! Peerken is anno '37

door een wonder van Sint Pieter opgestaan van de pest, want hij heeft de Gods gave op haar ergst gehad. Maar dit zal hem niet verhinderen om bijkans honderd jaar te worden. ¹⁾

Naast hem loopt zijn neef Lammert Thonis Colen. Oude, klapzieke kwezels fluisteren, dat hij vroeger eens geus moet zijn geweest. Zijn vurigheid is geblust; hij is een heel bedaarde mens, zolang ge maar niet over de Zot van Deurne begint, want dan kan hij nog paars oplopen. En dat is niet goed voor iemand van zijn jaren, al is hij nog maar drie en zeventig.

Dit is ook de leeftijd van Meester Laurens, maar oei-oei, wat loopt de mens er slecht bij! De laatste vier jaar, sinds de dood van Otto de Visschere, heeft hij niet veel aard meer gehad.

Want het is gedaan met de politiek van Die Verkeerde Weereldt. Otto is in het harnas gevallen. In '79, bij zijn terugreis van Den Haag, waar hij weer tegen Leefdael aan 't rechten was geweest, is hij in Bergeik niet goed geworden en nogal schielijk gestorven. Die van Deurne vonden het oprecht zunde van de schone, struise kerel. Op De Visschere kondt ge wel kwaad worden, maar niet blijven. Zijn snorrebaardje was op lest spierwit geworden, maar zijn ogen stonden nog even ondeugend in zijn hoofd en wanneer hij naar Deurne kwam, had hij allemans praats. De wolf ruit wel van baard, maar niet van aard, zeiden de mensen. Ruim twaalf jaar woonde hij toen al in Gemert, maar nooit heeft hij ons-gemeente in de steek gelaten, als het tegen de Zot ging. En hoe dikwijls zou hij wel gezegd hebben: „Schud ze nog eens vol!”?

Daar zaten onze hertsluiden opeens zonder leider, want Laurens de Lou was eigenlijk maar een soort stadhouder van De Visschere. Zelf kon hij niet goed wijs worden uit al die krioelende processen. Hij heeft lang tegengeprutteld, maar moest wijken voor de nieuwe generatie. Dat jonkvolk van bij de veertig heeft geen gevoel voor die oude, eerbiedwaardige rechtzaken, zij wilden te allen prijze met de Zot gaan accorderen. Ook Jan van den Boomen had gezegd, dat het lang genoeg geduurd had. Toen heeft Meester Laurens toegegeven, niet zonder gratie, want in het request staat zijn handtekening bovenaan.

¹⁾ En misschien heeft hij inderdaad een eeuw geleefd. We weten alleen, dat hij in 1600 geboren is en enkele jaren vóór 1700 nog in leven was.

Maar Leefdael liet zich niet door een paar vriendelijke woorden vangen. Het heeft de ingezetenen hopen geld gekost; zij hebben zelfs grote stukken gemeentegrond moeten verkopen om de Zot te „contenteren”. Altijd en overal betalen arme mensen de gebroken potten, die grote heren elkander naar het hoofd gooien.... Jan van den Boomen! Hij is tachtig jaar en steekt zijn neus in de lucht als een jonge vrijer. Zijn trouwe hondenogen staan nog even hel en doorschijnend, als rijpe, bruine bessen in de volle zon. Maar zijn snuitje is zo droog, zo droog! Het lijkt wel gerookt.

Na de Franse oorlog is hij nog één jaar schepen geweest en toen hij zeventig werd, heeft hij de regering aan het jonkvolk overgelaten. Jan bewaart zijn gezond verstand, hij is geen koppige grijsaard, die zich met één been in het graf nog onmisbaar waant. Dit halve-stuiversmikske van een ventje heeft altijd de moeder van Deurne gespeeld. Maar hij is een man! Wanneer Jan van den Boomen zijn stem verhief!...

Ook Jantje van den Bosch loopt tussen de oude regeerders van Deurne. Hij is tot de jaren van verstand gekomen. Lysken heeft geërfd en sinds hij zich de weelde van de paapse godsdienst kan veroorloven, krijgt hij meer en meer respect voor zichzelf. Pas maar op, dat ge niet te grof de draak steekt met zijn zotte streken van weleer, want dan kan hij nog uit de hoek komen op zijn oude, onnozele manier en dan wordt ge door uw beste vrienden ongenereerd uitgelachen.

Wilbert loopt nog even sierlijk naar het peerd. Hij heeft het palmhouten Lieve-Vrouwken in een linnen zakje geknoopt en steunt het voorzichtig in de elleboog. Dat is voor ons-Jostien. Zijn eigen erfdeel kreeg hij vier jaar geleden: in zijn sporen rinkelen de twee zilveren geuzenpenningen van de pastoor. Nu weet hij, dat Meester Geraerd gelijk had, en als ge bij Wilbert een paard koopt, is het zacht in de mond en vlug van spoor. Ge hoeft maar te wijzen met uw hiel.

En verder had mijn Heer Pastoor bitter weinig na te laten; kijk zijn testament maar na....

De oude mannen van Deurne schudden het hoofd, omdat het manneke zo jong gestorven is. Het lijkt de dag van gisteren, dat hij als hekkenspringer van vier en twintig jaar uit Loven kwam.... Dat is de geus en de Peel, zegt Meester Laurens. Die hebben hem in de

fleur van zijn leven geknakt. Wat heeft de mens niet afgezien!
Peter Gevarts vindt het onnozel: Meester Geraerd heeft er altijd
alles voor gewaagd om de mensen aan een schoon sterfbed te
helpen, maar zelf gaat hij ocharme zonder erg dood.
Jan van den Boomen draait zich om en zegt, dat Ons Heer hem
wel zal willen zonder Leste Sacramenten.
O, dat is zeker! Zo jong als hij was, hij heeft altijd met beleid
gevochten. Maar onverveerd! Als het voor de kerk was, kende hij
geen vrees. En hij heeft het glansrijk gewonnen. De geus kan hier
in Deurne gerust zijn matten rollen.
„'t Was dan ook 'ne perdruiter,” zegt Wilbert kwaad. En ondanks
alles moeten zij lachen, omdat het zo koddig verwaand klinkt....
Zij hebben deze peerdruiter begraven, ergens op het Deurns kerk-
hof. Niemand weet waar.

Zes jaar later wordt de herberg, waar Die Verkeerde Weereldt
uithangt, door de erfgenamen De Visschere verkocht aan Jacob
Michiels Goloffs, die evenals zijn vader president-schepen is ge-
worden. De jonge Goloffs is een wijs en voorzienig man, hij zet
de zaak op dezelfde voet voort, maar hij kiest een ander
uithangbord:

IN DEN PRINCE
VAN ORAGNIËN